

F A illa sequentia. Salve tunc laus
tibi digna subnecte regis celos et

384.

Hanc quædam esse editionem hujus libelli ostendit Virgilius in fatali libr. rar.
pag. 16, quædam describit. Sacerdos. Im. a libr. rarior pag. 22, ~~pag.~~ rarior vero
et integratam esse confirmat pag. 189.

17

SPLENDI

DAE NOBILITATIS VIRI

& armatae militiae Equitis aurati, ac
utriusque Iuris Doctoris, Sacrae Cae-
sareae Maiestatis a consilijs & archiuis
Inditiarii, Henrici Cornelij Agrippae
ab Nettesheim, De Incertitudine &
Vanitate Scientiarum, & Artium atque
excellencia Verbi Dei,
Declamatio.

Nunc denuo recognita: & Scholijs Mar-
ginarijs illustrata.

Nihil scire felicissima vita.

ANNO M. D. XXXII.

Mense Septembri.

13966

CHARLES

Par la Diuine clemence eslu Empereur des Romains
 tousiours auguste : Roy de Germanie, de Castille, de
 Leon, Darragon, de Nauarre, de Naples, de Secille, de
 Maillorque, de Sardaine, des Isles, Indes, & de la mer
 oceane: Archiduc Dautrice, duc de Bourgoingne, de
 Lothringe, de Brabant, de Lembourg, du Luxēbourg
 &c. Conte de Flandres, Dartois, de Bourgoingne: Pa-
 latin & de Haynau, de Hollande, de Zeellande, de Fer-
 rette, de Haquenault, de Namur &c. Prince de yvauue
 Marquis du saint empire: Seigneur de Frise, de Salins,
 de Malines, des pays Dutrecht, & dñateur en Asie &
 en Affricque, ¶ A tous ceulx qui ces pñtes lettres
 verront, salut. De la part de nostre ame & feal conseil-
 lier indiciare & historiographe, messier Henry Cornil-
 le Agrippa Docteurs deux droitz cheualier nous a
 este expose, Cōme le der exposant ait nagaires fait &
 compose quatre liures oeuvres & volumes intitulez
 en latin, De occulta philosophia, De vanitate scientia-
 rū Declamatio, In artē breuē Raymūdi Lulli; cōmen-
 taria, Et Tabula abbreviata, Et quædā orationes &
 epistolæ, lesquelz liures & volumes le der exposant fe-
 roit vouldentiers imprimer & nous pays & seigneuris-
 es: mais il doubte que aucuns imprimeurs diceulx
 noz pays aians recouure de chascun de ses volumes
 vng liure les contreferont que luy tourneroit a grant
 regret & dommaige: se par nous ne luy est pourueu
 de grace, En nous suppliant treshumblement q̄ acten-
 du ce que dit est Il nous plaise luy octroyer & accor-
 der quil puiſt faire imprimer lesder quatre liures &
 volumes par tel imprimeur en nosder pays que bon
 luy semblera, sans ce q̄ autres les pourront imprimer
 endedens le terme de six ans prochain venant: & sur

A ij ce faire

ce faire expedier noz lettres patentes a ce pertinentes.
Pource est il q̄ nous ces choses considerees: Et apres q̄
nous ameꝝ & feaulx maistres George de Themseke,
preuost de Cassel, & Hermā sūnderhuisen conseilliers
& maistres des requestes Ordinaires de nostre hostel,
par nostre ordonnance aient bien au long veu visite
& signe lesder liures. Auder exposant inclinans fauo-
rablement a sader supplication & requeste. Auons
par bon aduis & deliberacion de conseil octroie con-
senty & accorde: octroions consentons & accordons
en luy donant congie & licence de grace especial par
ces p̄ntes, quil puist & pourra faire imprimer lesder
quatre liures & volumes en tel nombre & q̄tite &
par tel imprimeur de nosder pays que bon luy semble
ra. Et affin que icelluy imprimeur ne perde ses paines
fraiz & despens qui luy conuiendra faire & supporter
pour lader nouuelle impression & ce qui en depend
auons deffendu & deffendons par cesder p̄ntes a tous
autres imprimeurs & autres q̄ endedens le temps &
terme de six ans prochainement venant ilz ne im-
printent ou facent imprimer ou facent imprimer lesder
liures, ne aucun diceulx sans le consentement duder
imprimeur, sur paine de confiscation desliures & vo-
lumes, quilz auroient ainsi imprime, & par dessus ce
destre pugniz & corrigez arbitrairement. Si donnons
en mandement a noz ameꝝ & feaulx les chief presi-
dens & gens de noz priue & grand conseaulx Chad-
celier & gens de nostre conseilien Brabant, President
& gens de nostre chambre de conseilien Flandres, & a
tous noz autres iusticiers, officiers, & subiectes, cuy ce
peut & pourra toucher, & a chascun deulx endroit
soy & sy, comme a luy appartiendra que de nostre
presente grace octroye, congie, & licence durant le
temps

temps selon & par la maniere que ont eue auz tacent
souffrent & laissent leder exposant ensamble leder im
primeur plainement & paisiblement ioyr & vser sans
leur faire meestre ou donner ne souffrir estre fait, mis
ou donne aucun destoorbier ou empescement au cō-
traire. Car ainsi nous plaist il en tesmoing de ce nous
auons fait meestre nostre seel a ces presentes. Donne
en nostre ville de Malines, le .xij. iour de lanuier, Lan
de grace, Mil, Cincqens & vingt & neuf. Et de
noz regnes assauoir des Romains, le.
xi. & de Castille & autres le .xiiij.
signe sus le reply par Lem-
peneur en son conseil.

L. de joete.

LOCI COMMVNES SIVE
capita tractandorum.

E scientijs in generali.	I.
De literarum elementis.	II.
De grammatica.	III.
De poësi.	IIII.
De historia.	V.
De rhetorica.	VI.
De dialectica.	VII.
De sophistica.	VIII.
De arte Lullij.	IX.
De arte memoratiua.	X.
De mathematica in genere.	XI.
De arithmetica.	XII.

A iij Degeo

CAPITA TRACTANDORVM.

De geomantia.	XIII.
De aleatoria.	XIII.
De sorte Pythagorica.	XV.
Adhuc de arithmetica.	XVI.
De musica.	XVII.
De saltationibus & choreis.	XVIII.
De gladiatoria.	XIX.
De histrionica.	XX.
De rhetorismo.	XXI.
De geometria.	XXII.
De optica.	XXIII.
De pictura.	XXIII.
De statuaria & plastica.	XXV.
De specularia.	XXVI.
De cosmetria.	XXVII.
De architectura.	XXVIII.
De metallaria.	XXIX.
De astronomia.	XXX.
De astrologia iudiciaria.	XXXI.
De diuinationibus in genere.	XXXII.
De physionomia.	XXXIII.
De metoposcopia.	XXXIII.
De chiromantia.	XXXV.
Iterum de geomantia.	XXXVI.
De aruspicia.	XXXVII.
De speculatoria.	XXXVIII.
De somnispicia.	XXXIX.
De furore.	XL.
De magia in genere.	XLI.
De magia naturali.	XLII.
De magia mathematicali.	XLIII.
De magia venefica.	XLIII.
	De goë

CAPITA TRACTANDORVM.

De goëtia & necromantia.	XLV.
De theurgia.	XLVI.
De cabala.	XLVII.
De præstigijs.	XLVIII.
De philosophia naturali.	XLIX.
De principijs.	L.
De mundo.	LI.
De anima.	LII.
De metaphysica.	LIII.
De morali philosophia.	LIII.
De politica.	LV.
De religione in genere.	LVI.
De imaginibus.	LVII.
De templis.	LVIII.
De festis.	LIX.
De ceremonijs.	LX.
De magistratibus ecclesiæ.	LXI.
De sectis monasticis.	LXII.
De arte meretricia.	LXIII.
De lenonia.	LXIII.
De mendicitate.	LXV.
De œconomia in genere.	LXVI.
De œconomia priuata.	LXVII.
De œconomia regia siue aulica.	LXVIII.
De nobilibus aulicis.	LXIX.
De plebeis aulicis.	LXX.
De mulieribus aulicis.	LXXI.
De mercatura.	LXXII.
De quæstura.	LXXIII.
De agricultura.	LXXIII.
De pastura.	LXXV.
De piscatione.	LXXVI.
De ve-	

CAPITA TRACTANDOR VM.

De venatica & aucupio.	LXXVII.
De agricultura residuum.	LXXVIII.
De arte militari.	LXXIX.
De nobilitate.	LXXX.
De arte heraldica.	LXXXI.
De medicina in genere.	LXXXII.
De medicina operatrice.	LXXXIII.
De pharmacopolia.	LXXXIII.
De chirurgia.	LXXXV.
De anatomistica. lxxxvi.	De veterinaria. lxxxvii.
De dietaria. lxxxviii.	De arte coquinaria. lxxxix.
De alchimistica.	XC.
De iure & legibus.	XCI.
De iure canonico.	XCII.
De arte aduocatoria.	XCIII.
De arte notariatus & procuratoria.	XCIII.
De iuris prudentia.	XCIV.
De arte inquisitorum.	XCVI.
De theologia scholastica.	XCVII.
De theologia interpretatiua.	XCVIII.
De theologia prophetica.	XCIX.
De verbo dei.	C.
De scientiarum magistris.	CI.
Ad encomium asini digressio.	CII.
Operis peroratio.	
Inter diuos nullos non carpit Momus.	
Inter heroas monstra quæq; insectatur Hercules.	
Inter dæmones rex Herebi Pluton irascitur omnibus umbris	
Inter philosophos ridet omnia Democritus.	
Contra deflet cuncta Heracitus.	
Dubitat de omnibus Pyrrhias; nescit quæq; Socrates.	
scire se putat omnia Aristoteles. Contēnit cuncta Diogenes.	
Nullis hic parcer Agrippa	
Contemnit, seir, nescit, dubitat, flet, ridet, irascitur, insectatur, car	
pit omnia.	
ipse non philosophus, non dæmon, nō heros, nō deus, sed omnia.	

SPECTABILI VIRO
DOMINO AVGVSTINO FVR-

nario ciui Genuensi, Henricus Corne-

lius Agrippa ab Nettesheym

S. P. D.

Ogitanti mihi (integerrime Augusti
ne, qui benemerendi studio me tibi
perpetuo debendæ gratiæ reum esse
cisti) quò cultu, qua veneratiõe, quo
pignore, quãve ingenij industria tibi
hanc animi mei obseruantiam testarer, animus erat te
pulchro aliquo & magno (quando tu pulcherrimis
maximisq; dignissimus) munere adornare, ac cum or
natissima sermonis integritate, tum locupletissima re
rum dignitate, grauissimoq; sententiæ pondere, tibi
de penitissimis vtriusq; diuinæ & humanæ literaturæ
libros offerre. Verũ cum ego tanto animo meo cũ do
ctrina & ingenio longe sim inferior, tum dicendi fa
cundia, sermonisq; elegantia illum remoto gressu se
quor, nõ habeo in mei ingenij supellectile, quod præ
stare possim, præter insignem ignorantia, ipsumq; ia
cet ingenium fortunæ meæ indignatione deiectum,
adeo vt ex ipsa indignatione ferme cum Troiana illa
Hecuba versus sim in canem, ac nullæ virium sim ad
benedicendũ, nil amplius memini nisi mordere, obla
tuare, maledicere, conuitiari: atq; sic adfectus scripsi his
diebus volumen satis amplum, cui De incertitudine &
vanitate scientiæ titulũ feci, in quo sic in vniuersam
illam scientiæ atq; artium gigantomachiam oblatta
ui, sic omnes illos scientiæ & artium robustissimos
venatores, validissimis morsib⁹ perstrinxi, vt quories

A v opus

opus ipsum reuulso, ipse ego me demirer talem in hoīe
canem, & cui nihil caninū desit preter vnā adulationē,
licet aulico admodū necessariā. Ne igitur obseruantia
tuā desertor esse videar, dū condigna te, & ex scientia-
rum deprōpta thesauris, secunda munera impendere
nequeo, saltem ex eadē ignorantia & indignationis
meae officina, hanc Cynicam declamationē in obser-
uantia in te meae argumentū tibi nunc offero: hac te
dono, hanc tibi dedicatā constituo, magnitudinē ani-
mi erga te mei libenter ostensurus, atq; q̄ vigilē custo-
dem, q̄ oculatū speculatōrē, q̄ audacem militē, q̄ ma-
gnanimū ducem in me tibi acquisieris, qui cū velut ē
sublimi specula hostes procul denuntio, quo se diuina-
rum literarū ciues in loca recipiant tutiora, tum pro eo
rundem oīm salute oībus me lacerandū obijciens,
primus cominusq; in acie propugno: quo facinore tā-
tum abest q̄ metuum inuidiā, vt gratiam ab oībus
mihi deberi putem, qui ad operam publicae vilitatis si-
mul speculator & miles denuntiem & impugnē, qui-
bus salus periclitatur humana, atq; insuper ducē me
præbeam ijs, qui egredientes humanarū scientiarū la-
byrinthum, in arcem tendunt veritatis. Accipe igitur
nunc Augustine colendissime hanc qualiscunq; est, de-
clationē, atq; illam tibi tuo iure habe: scio enim, si
venatores, & canes amas, non poterit illa tibi nō esse
gratissima, verū ego nunc ē cane in crocodilū aut dra-
conem aliūmve igniuomū serpentē migrabo, & py-
rographiam (opus quale hactenus nostra nō viderit
ætas, sed nō nisi famoso cuiq̄ orbis vastatori profutu-
rum) protinus absoluam, tum sacra me spargere lym-
pha & flumine viuo abluam, quo tandem fatalibus
his laruis exutus, rursus in hoīem reuertar, ne qñ nimi-
um Pythagorisiāns, & in tam varias beluas demigrās,
A v tandē

tandē Luciani & Apuleij instar in philosophantē fiani
num vertar: sed tu nunc felicissime vale, meminerisq;
cū hæc nostra legeris, quia Nihil scire, felicissima vita.

HENRICVS CORNELI VS AGRIPPA AD LE- CTOREM.

AN non tibi Lector studiose magnanimū præ-
audaxq; ac pene Herculeū hoc meū facinus vi-
debitur, contra vniuersam illam scientiarum
omniū, atq; artium gigantomachiam arma sumere, ac
vniuersos illos scientiar, artiumq; robustissimos ve-
natores in arenam prouocare? Infrement aduersum
me doctorū superciliū, licentiatōr eruditio, magistro-
rum autoritas, baccalaureorū conatus, & scholasticorū
omniū zelus, mechanicorumq; seditio. Quos si confe-
cero, nōne aut par aut maius erit, atq; leonem Neme-
um claua percutere, hydram Lerneā igne interimere,
aprum Erymanthæū occidere, ceruam in Menalio ne-
more aurea cornua gerentem capere, Strymthalidas
aues in nubibus sagittis confodere, Antæum intra vl-
nas opprimere, columnas in oceano figere, Geryonē
tricipitem vincere, boues abigere, taurum perimere,
Acheloū monomachia superare, Diomedis equos ab-
ducere, Cerberū vinctū catena trahere, aurea Hesper-
idum mala rapere, eiusq; generis plura, quæ ab Hercu-
le & magnis laborib⁹ nec minori periculo gesta sunt,
cum nō minoris laboris periculi aut q̄ maximi sit hæc
gymnastiorū atq; palæstrarū monstra superare. Neq;
enim nō video q̄ cruenta pugna hic mihi cominus ine-
unda est, atq; q̄ plenū periculo bellū, cum sim tam po-
tentissi

tentissimorū hostiū vallatus exercitu. Hei quot me ma-
chinis oppugnabunt, quot me impetent moliminib⁹,
quot me persequent ignominij⁹. Obstreperent impi-
mis pediculosi grammatici, atq; etymologijs suis ex
Agrippa nomē indent podagricū. Attonitū poētæ p
Momo vel hircō Aesopico traducēt carminibus. Nu-
giuendæ historiographi supra Pausaniā & Herostra-
tum profanabunt. Magnicrepi rhetores iratis oculis,
terribili vultu, grandistrepis vocibus, dirisq; gesticula-
tionibus perduellionatus accusabunt. Monstruosi me-
moriographilaris cerebrū obtundent. Pugnaces dia-
lectici innumera syllogismorum tela in me conijcient.
Flexiloqui sophistæ, verborū laqueis, suisq; indissolu-
bilibus, ceu iniecto freno, obturbabūt. Barbarus Lulli
sta absurdis verbis, ac solæcismis dementabit caput.
Terra celoq; proscribent impij mathematici. Atomo-
graphi arithmetici concitatis in me fœneratoribus, ad
alienariis rationē cogent. Ad laqueū adiget perucax
aleator. Infaustos numeros supputabit sortilegus Py-
thagorista. Carcerem tristitiæq; infelices figuras pro-
ijciat punctator geomantes. Canent me in triuijs vul-
gi fabulam multironi musici, ac stridulis ronchis disso-
nisq; concharū, peluiū, patinarumq; strepitibus, plus q̃
solent digamorū sponsalitijs, obturbabunt. Excludēt
choreis pomposæ matronæ. Oscula negabūt blandu-
læ puellæ. Camelū saltantē subsannabūt garrulæ ancil-
lulæ. Saltator histrioluder in me turpi scena tragœdiā.
Dextera læuq; impetet centimanus gladiator. Perple-
xi geometræ iniectis triquetris tetragonisq; circulis,
tanq̃ Gardionijs nodis irretitū captiuabunt. Simia vel
ipso Thersite deformiorē pinget, sculpetq; ianis op-
ticus. Ultra Sauromatas & glaciale relegabūt vagi
cosmimetæ. Dædaleus architectus inexpugnabilibus
machi-

machinis clandestine subcuniculabit, correptumq; in-
obseruabilibus labyrinthis errare coget. Ad arrugas
condemnat St ygius metallarius. Suspendium com-
minabuntur fatales astrologi, cælorumq; labili verti-
gine conscensum ad superos cohibebunt. Ominabun-
tur omne malum minaces diuinatores. Frigidum in
Venerem inualidq; fœmoris diffamabit importunus
physiognomus. Cerebricosum asellum pronuntiabit
delirus metoposcopus. Diuinabit omnia sinistre fati-
dicus chiromantes. Tristi auspicio exaugurabit præ-
sagus aruspex. Mittet vltrices flammæ Iouis, & præ-
sagi fulminis ignes portentosus speculator. Noctur-
nis terrebit lemurius tenebricosus onirologus. Fu-
rens vates ambiguo decipiet oraculo. Prodigiosi ma-
gi tanq̃ alterum Apuleium aut Lucianum in asinum,
non tamen aureum, sed forte stercorearium transfor-
mabunt. Spectris atq; manibus persequetur ater goë-
ticus, Sacrilegus theurgus caput cōsecrabit *ἢ κορακας*
vel forte in cloacas. Imprecabuntur suam tetractym
dementulati cabalistæ. Acephalum spadonemve re-
presentabit anilis præstigiator. Discrepent pugnacissi-
mis opinionibus contentiosi philosophi. Nosq; inter
canem & crocodilum migrare facient circulatores
Pythagorici. Dolio aut sepulchro recludent fœdi mor-
dacesq; Cynici. Vxorem communicandam clamabūt
pestilētes Academici. Enecabūt crapula glutones Epi-
curei. Mortificabunt animam, excludentq; paradiso
impij Peripaterici. Seueri Stoici ademptis humanis af-
fectibus in silicem permutabunt. Vaniloqui metaphy-
sici velut ex chao Demogorgoneo eorum quæ nusq̃
sunt nec erunt, nunq̃ non paradoxis mentem euertēt.
Censores ethici in centum referent tabulas. Interdicet
muneribus legislator politicus. Abdicabit aula volū-
tarius

2.
tarius princeps. Sissirijs propellent ambitiosi optima-
tes. Insensatus populus vicatim affliget opprobrijs.
Phalaris tauro cruciandum recludet terribilis tyran-
nus. In exilium agent factiosi oligorchæ. Plebs impe-
tuosa & multorum capitum mala bestia, indicta cau-
sa rapiet in exitium. Proditionis insimulabit afflicta
quæuis res publica. Aris interdicent auari sacerdotes.
A pulpito laceissent laruati cuculliones, contumelio-
siq; hypocritæ. Peccata reseruabunt æternis ignibus
plenipotentes pontifices. Gallicam scabiem commi-
nabuntur salaces meretriculæ. Rapax leno lenaq; te-
mumenta obstetricabunt loculos. Excludent xenodo-
chijs vlcerosi mendicantes. Sacrum incendium rabi-
dosq; motus offerent gyrouagi quæstuarij, suisq; de-
stituent indulgentijs. Oberabit macello infidus dispē-
sator æconomus. Impinger in Scyllas blasphemus
nauta. Mercator improbus vsuris oppignorum ab-
sumet. Furax quæstor compilabit stipendium, Prohi-
bebunt amœnis hortulis duri agricolæ. Lupis me de-
uocuebunt otiosi pastores. Hamum subijciet latentem
vndiuagus piscator. Canes accipitresq; immitteret cla-
mabundus venator. Deprædabit armipotens miles.
Submoueunt ordine purpurati nobiles. Exuent ma-
iorum imaginibus paludati heraldi, indictisq; equitijs
quæ torneamenta vocant, pro rustico exactionario
inclamifabunt. Lorio & retrimētis scatophagi medi-
ci perfundent. E quibus loquax logisticus disputando
de morbo, tempestiuum subtrahet remedium. Teme-
rarijsq; empiricus dubio experimento mortis expo-
net periculo. Fallax methodicus procrastinando re-
media ægritudinem producet suum ad compendii.
Exsurgent clysterijs sordidi pharmacopolæ. Dentibus
ac testibus insidiabuntur emasculatores chirurgi. Dis-
secun-

secundum postulabunt crudeles anatomistæ. Anga-
rio recludet immundus veterinarius, ac quadrigario
pulvere occabit oculos. Fame conficiet præuarica-
tor dietarius. Offam insulsam siticulosus obrudet co-
quus. Diuitijs interdicit prodigus alcumista, ablega-
bitq; fornaculis. Vastissimis glossarum suarum volu-
minibus obruent inexpugnabiles iuristæ. Maieftatis
reum agent fastuosi legulei. Excommunicabunt diris
execrationibus arrogantes canonistæ. Sexcentum ca-
lumnias intentabunt litigiosi causidici. Colludet cum
aduersario deserta causa subdolus procurator. Sub-
scribet falsum dubius tabellio. Condemnabit actionis
inexorabilis iudex, negabitq; (quos vocant) appellan-
di apostolos. Destituet rescripto imperiosus archiscri-
ba cancellarius. Hæreseos inclamabunt obstinati the-
osophistæ, aut ad idola sua sectari compellent. Ad pa-
linodiam vociferabunt superciliosi magistri nostri,
magnisq; sigillis proscribent Sorbonici atlantes. Vi-
des nunc lector quanta obeant pericula? facile tamen
hos insultus euadendi spes est, si tu modo veritatis pa-
tiens, posito liuore, candido animo ad hæc legenda ac-
cesseris. Habeo præterea quo me tuear verbum dei,
quod ego his pro clypeo scutoq; intrepidus opponā.
Etsi oporteat qui pro illo libens tantos in me conci-
taui hostes, libens etiam occumbam, priusq; deferam.
Et te scire volo me non odio, non ambitione, non do-
lo, non errore inductū hæc scripsisse, nec me sacrilega
cupiditas, nec improbæ mentis arrogantia ad hoc im-
pegit: sed causa omnium cum iustissima tum verissi-
ma, quod videlicet videam multos humanis discipli-
nis scientijsq; vsq; adeo insolescere, vt sacrarum literarum
cloquia, & canonicas spiritus sancti scripturas (quia
careant ornamentis verborum, viribus syllogismorū,
affecta

affectatisq; suadelis, & peregrina philosophorum eruditione: sed simpliciter in operatione virtutis, & nuda fide firmatae sunt) idcirco tanq̃ rusticas & idioticas nō modo despicere & aspernari, sed & velut contemptu quodam insuper insectari. Alios etiam videmus, licet sibi magis p̃ij videantur, qui Christi leges probare & confirmare nituntur decretis philosophorū, illis plus tribuentes q̃ sanctis dei prophetis, euangelistis, & apostolis, cum tamen hi ab illis plus distapason absunt. Præterea in multis ac ferme omnibus gymnasiis peruersus mos ac damnabilis consuetudo inoleuit, quod iniiciendos discipulos iureiurando adigunt, Aristoteli aut Boetio, aut Thomæ, aut Alberto, seu alio cuius suo scholastico deo sese nunq̃ repugnatos, à quib⁹ si quis larum vnguem diuersum senserit, hunc hæreticum, scandalosum, piarum aurium offensuum, igne flammisq; absumendum proclamant. Hi igitur tam temerarii gigantes & sacrarum literarum hostes aggrediendi sunt, illorū castra & arces expugnanda sunt, ostendendumq; quanta sit hoīm cæcitas, cum tot scientijs & artibus, cum tot insuper singularum magistris & autoribus, semper à veritatis cognitione aberrare: quanta etiam temeritas, q̃ arrogans præsumptio, philosophorū scholas præferre ecclesiæ Christi, opinionesq; hoīm præponere aut adæquare verbo dei. Deniq; q̃ impia tyrannis, captiuare ad præfinitos autores studiosorū ingenia, & adimere discipulis libertatē indagandæ & sequendę veritatis. Quæ omnia cū tam manifesta sint, vt inficias iri non possint, venia danda erit si liberius ac forte amarulentius in aliqua disciplinæ genera, earundēve professores videar perorare.

V A L E.

Finis.

NOBILISSIMI VIRI
HENRICI CORNELII AGRIPPÆ,

Equitis aurati, & vtriusq; iuris doctoris, sacræ
Cæsareæ maiestatis à consilio, & archiuis
indiciarij, de incertitudine & vani-
tate scientiarum atq; arti-
um Declamatio,

¶ De scientijs in generali.

CAPVT I.

Etus opinio est, & ferme omnium
philosophantium concors & vna-
nimis sententia, qua arbitrantur
scientiam quamlibet, homines ipsi pro
vtriusq; captu ac valore non nihil
diuinitatis adferre, ita ut saepe vi-
tra humanitatis limites in deorum
beatorum choros eos referre possint: hinc varia illa &
innumera scientiarum encomia prodierunt, quibus vnus
quisque eas artes atque disciplinas, in quibus iam diuturno
exercitio ingenij sui vires exacuit, non minus ornato, quam
longo sermone nititur omnibus anteferre, & vel supra
caelos ipsos extollere. Ego vero alius generis persua-
sus rationibus, nil perniciosius, nil pestilentius hominum
vitae, animarumque nostrarum saluti posse contingere arbi-
tror, quam ipsas artes, ipsasque scientias. Ideoque conuerso or-
dine agendum censeo, & scientias ipsas non tantis prae-
conijs extollendas, sed magna ex parte vituperandas es-
se mea opinio est, nec ullam esse quae careat iusta repre-
hensionis censura, neque rursus quae ex seipsa laudem ali-

A

quam

DE SCIENTIIS

quā mereat, nisi quā à possessoris probitate mutua. Ea aut modestia hanc scientiam meam à vobis accipi volo, vt me nec alios velle reprehendere, qui diuersum sentiunt, nec mihi aliquid arrogare insolentius putetis. Itaq; mihi in hoc à reliquis dissentienti veniā dabitur, donec à singulis per ordinem literarū facultatibus, hanc sententiā auspicabimur, non vulgaribus duntaxat argumentis, & à superficie rerum sumptis, sed rationibus firmissimis, & ex intimis rerū visceribus eductis: non vlla Demosthenis aut Chrysippi arguta eloquentia, quæ mihi sacras literas proficenti opprobrio esset futura, tanq̃ adulationes amanti, si fucos dicendi sequar. Nam loqui proprie, nō eloqui: & rei veritatem, non sermonis ornatū, sacrarū literarū professore intendere decet. Non em̃ in lingua, sed in corde veritatis sedes est. Nec interest in dicendis veris, quali sermone vtamur: mendaciū em̃ eloquentia, verbisq; phalaratis indiget, vt se possit hoīm mentibus insinuare: veritatis autem sermo, vt scribit Euripides, simplex existit, non quærens fucum, nec pigmenta. Quod si ergo assumptum negotium absq; omī eloquentiæ flore (q̃ ea ipsa quoq; nunc à nobis, etiam nō tam negligenda q̃ damnanda erit) vestris delicatissimis auribus offundam, ea vos precor feratis patientia, qua Romanus ille Imperator quondam cum exercitu constitit, vt audiret mulierculam: atq; Archesilaus rex interdum audire voluit raucos & inamænæ vocis homines, quo audiens postea eloquentes, plus caperet oblectamenti. Memineritis illius Theophrasti sententiæ, apud maximos quosq; & elegantissimos viros etiam rudes loqui posse, dummodo fide & ratione loquantur: atq; ne quasi oscitantes vos auribus pendere sinam, quib⁹ vesti-

vestigijs & indicijs veluti canibus hanc narratam opinionem meam venatus deprehenderim, nunc proferam in medium: si modo id vos prius commonuero, scientias omnes tam malas esse, quàm bonas: nec aliam nobis supra humanitatis metam asferre deiratis beatitudinem, nisi illam forte, quam antiquus ille serpens pollicebatur primis parentibus, inquit: Eritis sicut dii, scientes bonum & malum. In hoc itaque serpente gloriatur, qui gloriatur se scire scientiam, quod probe factitasse legimus Ophitos hæreticos, qui serpentem in sacris suis colebant, dicentes ipsum in paradiso virtutis cognitionem induxisse. Astipulatur istis Platonica historia, Theurum quendam humano generi infensum dæmonem scientias primum excogitasse, non minus offensiuas quàm viles, ut prudentissime disserruit ille totius Aegypti rex Thamuis, de scientiæ ac literarum inuentoribus. Hinc est quod grammatici plerique dæmones quasi scientes exponunt: sed esto, has fabulas suis poetis philosophisque relinquamus, & non sint alij scientiæ inuentores quàm homines, atque illos scimus fuisse pessimæ generationis filios, filios inquit Cain, & de quibus vere dictum est: Filij huius seculi prudentiores sunt filij lucis in generatione hac, Si itaque nunc scientiarum inuentores homines sunt, nonne omnino homo mendax, nec est qui faciat bonum vel que ad vnum? Sed esto, rursus sint homines aliqui boni, nihil scientiæ ipsæ bonitatis, nihil veritatis habebunt, nisi quantum ab ipsis inuentoribus, vel possessoribus mutuuntur, vel acquirunt: Nam si in malum quæpiam inciderint, noxiæ erunt, illumque ex malo reddent deteriorem, ut peruersum grammaticum, vaniloquum poetam, mendacem historicum, rhetoricum

Genesis 3

Ophiti serpentem colebant, unde & nomē illis attributum, nam & φῖς græce serpentem sonant.

Luce 16.

Psalm. 13. & 13.

palponem, memoriographū ostentatorē, liuigiosum
 dialecticū, sophistā perturbatorē, linguacē Lullistam,
 arithmericū sortilegū, lasciuum musicū, impudicū sal-
 tatore, geometram iactatorē, cosmographū erro-
 nem, architectū perniciosum, nautam piratam, astro-
 nomū fallacem, magum flagitiosum, perfidū cabaleū,
 physicum somniatorē, portentosum metaphysicū, mo-
 rosum ethicum, iniquū politicum, principē tyrannū,
 magistratū oppressorem, populū seditiosum, sacerdo-
 tem schismaticū, monachū superstitiosum, prodigum
 œconomū, mercatorē falsiurium, quæstorē compila-
 torem, segnem agricolā, pastorē abigæum, piscatorē
 maledicū, venatorē latronem, militem prædonē, nobi-
 lem exactorem, medicū occisorem, pharmacopolā ve-
 neficum, coquum helluonē, alchimistam impostorē,
 iuriconsultū versipellem, causidicum mille scelerū pro-
 tectorem, tabellionem falsariū, iudicem venalem, & e
 sublimi tribunali latronē, theologū hæreticum, & vni-
 uersæ multitudinis seductorē. Nihil aut̃ inauspicatius
 q̃ ars, q̃ scientia impierate constipara, & malæ rerum
 perniciosissimus est maximus quisq; artifex, & doctissi-
 mus autor. Quod si etiam in nō tam malū, sed stultū
 aliquem incidant, nihil illo insolentius ac importunū
 magis: nam præter id quod illi de cognata stultitia su-
 perest, tuetur illum doctrinæ autoritas, habetq; litera-
 rum instrumenta quibus suam defendat amentia, qui-
 bus careri stulti carentes, mitius insaniunt, quæ admo-
 dum de rhetore ait Plato: Nam quo erit (inquit) ine-
 ptior, atq; indoctior, hoc plura narrabit, & imitabitur
 om̃ia, nihilq; se indignū existimabit, Nil igitur exitiali-
 us q̃ cum ratione insanire. Si quis aut̃ vir bonus & sa-
 piens illas possideat, fortassis bonæ erunt scientiæ, ac
 reipu-

scientiæ in
 ulto.

reipublicæ vtilis, possessorē aut suū nihilo reddent be-
 atiores: non em̃ (vt aiunt Porphyrius & Iamblicus)
 verborū accumulatio disciplinarumq; multitudo bea-
 titudo est, quæ nec vllū insuper pro rationū ac verbo-
 rum q̃titate accipit incrementū: quod si ita esset, nihil
 prohiberet illos, qui omnes congregauerunt discipli-
 nas esse beatos, hunc vero qui his careat nequa q̃, essent
 q̃ philosophi sacerdotibus beatiores. Vera em̃ beati-
 tudo nō consistit in bonorū cognitione, sed in vita bo-
 na: nō in intelligere, sed in intellectu viuere: nec enim
 bona intelligentia, sed bona voluntas coniungit hoīes
 deo, nec aliud efficiunt disciplinæ foris adhibita, nisi
 quia conditionē nobis quandā purgatoriæ adhibent,
 ad beatitudinē aliquid conducentē, nō tamen rationē
 ipsam qua nobis beatitudo compleat̃, nisi eis adsit &
 vita, in ipsam bonorū translata naturā: sæpissime enim
 est compertū (vt ait Cicero pro Archia) ad laudē at-
 q; virtutem naturā sine doctrina, q̃ doctrinā sine natu-
 ra valuisse. Non igitur tam longa, tam difficili & vix
 vnq̃ perscrutabili (vt Auerroistæ contendunt) scien-
 tiarum oīm disciplina animū imbuerē opus erit, quā
 ipse etiam Aristoteles beatitudinē ait valde cōmunē,
 & quam cuncti facile adipisci queant, per disciplinam
 quandā & diligentia, quā scilicet ait facilem, & quasi
 cōmunem facultatē contemplandi obiectū oīm nobi-
 lissimum, scilicet deū: qui quidē tam facilis & oībus
 cōmunis contemplandi actus, nō syllogizando & de-
 monstrando perficit̃, sed credendo & colendo. Quæ
 ergo nunc scientiæ felicitas? quæ sapientum philoso-
 phorumq; laus & beatitudo? quibus scholæ omnes
 perstreperunt, resonantq; encomijs eorū, quorū animas
 diris cruciatibus distrahi audiunt videntq; inferi: vidit

Vera be-
 titudo.

Scientiæ
periculosa
traditio.

ecclē. S.

Scientia mi
il pestilen
us.

oritas.

hæc Augustinus & timuit, exclamans illud Pauli: Surgunt indocti & rapiunt cēlos, & nos cum scientia nr̃a mergimur in infernū. Quod si audendū est verū fateri, tanta est scientiæ oīm periculosa inconstansq; traditio, vt longe tutius sit ignorare q̃ scire. Adam nunq̃ ē beatitudinis paradiso pulsus fuisset, nisi serpente magistro didicisset, scire bonū & malū. Et Paulus eiciens dos censet de ecclesia, qui plus scire volunt q̃ oportet. Socrates dum oīes ferme disciplinas perscrutatus esset, tunc primū ab oraculo sapientissimus oīm iudicatus est, cum se nihil scire palam fateretur. Tam est scientiarum oīm cognitio difficilis, ne dicā impossibilis, vt prius vita tota hoīes deficiat, q̃ vel vnus disciplinæ minima ratio perfecte inuestigari possit. Quod mihi hic affirmare videtur Ecclesiastes, dum ait: Intellexi quod oīniū operū dei, nullā possit homo inuenire rationem, eorum quæ fiunt sub sole: & quanto plus laborauerit ad quærendū, tanto minus inueniat, etiam si dixerit sapiens se nosse, nō poterit reperire. Nihil homini pestilentius contingere potest q̃ scientia, hæc est vera illa pestis, quæ totū ac oīne hoīm genus ad vnū subuertit, quæ omnem innocentia expulit, & nos tor peccatorū generibus mortiq; fecit obnoxios, quæ fidei lumen extinxit, animas nostras in profundas conijciens tenebras, quæ veritatem damnans, errores in altissimo throno collocauit. Quare iam non vituperandū mihi videntur Valentianus ille Imperator (quē acerrimum literarū hostem extitisse aiunt) atq; Licinius imperator, qui literas virus ac pestem publicam dictitabat: quin & Ciceronē ipsum fontē literarū abundantissimum, refert Valerius, tandem literas contempsisse. Tanta autē est veritatis ampla libertas, liberaq; amplius

plītudo, vt nullius scientiæ speculationibus, non vllō sensuū vrgenti iudicio, nō vllis logici artificij argumētis, nulla probatione euidente, nullo syllogismo demōstrante, nec vllō humanæ rationis discursu possit deprehendi, nisi sola fide: quā qui habet, is ab Aristotele in Priorū resolutionū lib. dicitur melius dispositus, q̄ si esset sciens: quod exponēs Philosophus ait, id esse melius cognoscentē q̄ per demonstrationē quæ per causam fit. Et Theophrastus in suis transnaturalibus sic ait: Vsq; ad aliquid quidē possumus per causam speculari, principia à sensibus sumentes: quando autē ad ipsa extrema & prima transferimus, nō amplius possumus scire, siue quia nō habemus causam, siue propter intellectus nostri infirmitatē. Et Plato in Timæo, q̄ ait illa explicare plus est, q̄ vires nostræ sufficiant, sed credi iubet ijs qui ante dixerunt, quanq̄ nulla demōstratiōis necessitate loquant̄: fuerunt em̄ Academici philosophi in pretio, qui dixerunt nihil posse affirmari, fuerunt Pirrhonei, & alij multi, qui quidē nihil affirmabāt. Nihil itaq; præcipuū habet scientia, supra ipsum credere, vbi videlicet p̄bitas auctoris mouet discipulorū liberā credendi volūtatē. Hinc Pythagoricū illud p̄sumptū de magistro respōsum, ipse dixit. Et Peripateticorū illud vulgatū prouerbiū: Vnicuiq; perito in arte sua credendū est. Sic creditur grāmatico de verborū significationibus. Credit dialecticus de parte orationis à grāmatico accepta. Assumit à dialectico rhetor argumentationis locos. Poëta mensuras mutuāt à musico. Geometra proportionē sumit ab arithmetico. Astrologus vtriusq; fidē dat. Deī transnaturales coniecturis vtuntur naturalium, & quisq; artifex recte præsumit de statutis alterius. Habet enim quæuis scientia certa

Academic
certo nih
affirmabā
unde &
ὁκείτως
dicti, qu
considera
rent omni
& exper
derent.

3 DE SCIENTIIS IN GENERALI.

quædā principia, quæ credere oporteat, nec vllō mō
queant demonstrari: quæ si quis pertinacius negare ve
lit, nō habent philosophi illi quo contra illū disputet,
moxq; dicent contra negantē principia nō esse dispu
tandum, aut ad alia quædā extra scientiæ metas rele
gabunt: vt si quis (dicunt) neget ignem esse calidū, pro
ijciatur in ignem, & quærat ab eo quid sentiat, ita de
mum ex philosophis tortores fiunt & carnifices, dum
volunt nos vi cogere fateri id, quod ratione debuerāt
docere. Proinde nil rei publicæ insensum ac pernicio
sum magis q̃ literæ, q̃ scientiæ, in qua si qui eruditōe
& scientia præditi sunt hoīes, eorū arbitrio, veluti plus
sapientiū, plurimum res gerunt, ac plebis simplicitate
multitudinisq; imperitia freti, oēm magistratus auto
ritatem sibi soli vsurpant, vnde reipub. status à popu
lari in oligarchiam migrat, atq; exinde in factiones di
uisa in tyrannidē facile transit, quā nemo vnq̃ vsquam
terræ obtinuisse legitur sine scientia, sine doctrina, si
ne literis, præter vnū L. Syllam dictatōrē, qui solus si
ne literis rempub. occupauit, in quo tamē literæ igno
rantia vel hoc respublica maxime debet, q̃ tyrannidē
sponte tandem deposuerit. Præterea oēs scientiæ, nil
nisi decreta & opiniones hoīm sunt, tam noxiæ q̃ vti
les, tam pestiferæ q̃ salubres, tam malæ q̃ bonæ, nusq̃
completæ, sed & ambiguae, plene erroris & contentio
nis, atq; id nuncita esse per singulas scientiæ discipli
nas progrediendo ostendemus.

¶ De literarum elementis.

CAP. II.

De sciētīs
in generali.

NAm in primis quis nō videt bene dicēdi artes,
dico grammaticā, logicā, rhetoricā, quæ solum
vestibula ac fores scientiæ sunt, non autē scien
tiæ, sæpe non minus pestilitatis adferre q̃ voluptatis,
quibus

quibus tamē nulla alia veritatis regula est, q̄ primorū
 quorūcūq; instituentiū placita atq; voluntas, quod
 ab ipsis vsq; literarū inuentis, quæ prima artiū illarum
 elementa instrumentaq; sunt plenissime constat: qua-
 rum primæ fuerunt Chaldaæ, inuentore Abrahamo,
 vt ait Philo, quibus Chaldaei, Assyrii, & Phœnices vsi
 sunt: sed sunt qui aiunt Assyrijs primum literas dedisse
 Rhodomāthū. Post has Moyses literas tradidit Iudæ-
 is, forte nō quidē his characteribus quibus hodie vtū-
 tur, quæ inuentū putant Ezræ, quē oīm fere veteris in-
 strumenti librorū scriptorē existimant. Porro quidam
 Linus Chalcides literas ex Phœnice tulit ad Græcos,
 sed Phœniceas: donec Cadmus Agenoris filius alio
 caractere illis nouas literas daret, numero sexdecim,
 quibus Troiano bello quatuor addidit Palamedes.
 Postea totidē Simonides Melicus. Aegyptijs autē pri-
 mum scribendi vsum tradidit quidā noīe Mennona
 per animalū effigies, vt in obeliscis cernū, sed literas
 illis primū dedit Mercurius, ille videlicet, quē, Lactan-
 tius ait quintū Mercuriū fuisse, cui Vulcanus Nili fili-
 us successit in regnū. Latinis vero literas tradidit muli-
 er Nicostrata, cognomento Carmente. Septē itaq; lite-
 rarum genera antiquitus præcallebant, Hebrææ, Græ-
 cæ, Latinae, Syriae, Chaldaeæ, Aegyptiae, & Geticae, de
 quibus in peruetusto codice hos sequentes versiculos
 sese legisse refert Crinirus.

Moyses primus Hebraicas exarauit literas,
 Mente Phœnices sagaci condiderunt Atticas,
 Quas Latini scriptitamus edidit Nicostrata,
 Abraham Syras, & idem repperit Chaldaicas,
 Isis artē non minore protulit Aegyptias,
 Galsila prompsit Getarum quas videmus vltimas.

A v Ceteræ

Literarum
 elementa,
 de quibus
 copiose
 apud Poly-
 dorum.

Verg. lib. i.
 de inuētor
 bus rerum,
 cap. sexto.

Cæteræ vero gentes & barbaræ nationes recentioribus temporibus nouas literas inuenerunt. Nā Gothis Gorganus episcopus literas dedit, & antiqui Franci q̄ sub Marcomiro & Pharamundo Gallias deuicerunt, suos habuere literarū characteres à Græcis parū distantes, quibus Vvastaldus eorū patrio sermone descripsit historiam, sed inuētoꝝ illarū literarū incerto: extant etiā alia Franconū litera, quæ inuentor quidā noīe Doracus, sed à Vvastaldi caractere longe diuersæ, & adhuc alia, inuētoꝝ Hicho Franco, qui cum Macromiro ad ostia Rheni uenit à Scythia. Quin & Beda aliquas descripsit, sed incerto inuētoꝝ, aliquorū Normannonū literas. Et multæ alia gentes simili mō uel nouos sibi literarum characteres constituerunt, uel ab antiquis acceptos pro parte aut immutarūt, aut corruerunt, ut Dalmatæ Græcas, & Armenij Chaldæas: at Gothi, Longobardiq̄, latinarū literarū characteres dehonestauerunt. Multæ præterea antiquæ literæ perierunt, sicuti veterū Hetruscorū, quæ tñ olim, Plinio Liuiorūq̄ testib⁹ magno in pretio fuerunt apud Romanos, & adhuc cernunt in antiquis monumētis harū effigies, sed penitus incognitæ: nam Romanis olim orbem terrarū vastantibus, obsoletis antiquis, & cuiusq̄ nationis proprijs, suarū vsum literarū illis uolenter imponebant. Sic Hebræorū litera sub captiuitate Babylonis perierunt, & lingua eorū à Chaldæis corrupta est. Sic antiquæ Germanorū, Galloꝝ, Hispanorū, & aliarū nationū literæ introductis Romanis characteribus, perierunt, linguæq̄ earum gentiū corruptæ, & immutatæ sunt. Contra Romanorū & litera, & lingua, à Gothis, Longobardis, Francis, alijsq̄ barbaris gentibus uicuersa corrupta sunt, & immutata: neq̄ em̄ latina lingua ea ipsa

Linguarū
multarum
corruptio.

ipsa est hodie quæ olim, & de Hebræa lingua & caractere inter ipsos thalmudistas non modica dissentio est: nam Rabi Iehuda ait protoplastū Adamū Aramæo idiomate locutū: Marfutra ait, traditā à Mose legem caractere qui dicitur Hebræo, ideomate vero sancto, quæ ab Esdra in Aramæū idioma Assyriosq; characteres mutata, paulopost characteres retinens Assyrios, sanctum idioma resumpsit, Hebræo caractere cum Aramæo sermone relictis Chusi, hoc est, ijs qui simul legem susceperunt, & idola colunt, vt Samaritæ. Alij dicunt non alijs à primordio q̃ nunc characteribus scriptā fuisse legem, propter præuaricationē autem aliquando mutatū fuisse characterem, sed post pœnitentiā restitutum. Rabi Simon, Eleasaris filius, & sermonem & characterem nullo tempore mutatum putat, adeo de hebraicis ne apud ipsos Hebræos quidem aliquid habetur certi, atq; hæc est temporum vicissitudo, vt nullæ sint literæ, nullæ linguæ quæ hodie formam antiquitatis suæ agnoscant, aut intelligant.

Hebraica
lingua in-
certissima

¶ De Grammatica.

C A P. III.

AT ex his tam inconstantibus & ad omne tempus mutabilibus principijs, literarum dico & linguarum, prior Grammatica, deinde cæteræ, quas diximus bene dicendi artes prodiere, nam cū parum visum esset literas scire, nisi certo gradu formæq; iungerentur, atque ex literis syllabæ, ex illistandem verba & dictiones formarentur, sibiq; ad intelligentiam sermonis iungerentur, ausi sunt ingeniosi homines loquendi regulas videlicet constructus, regiminis, & significatorum ponere, ac velut linguæ frenum iniicere, vt quicquid secundum illas diceretur, bene dictum esset, essetq; ars bene dicendi, vocaruntq;

Grammatica

artem

Grāmātica
inuentor.

Palemonis
arrogātia.

Græcæ lite
ræ, Latinis
ancillantur

Grāmātica
falso recte
loquendi
ars appel
lata.

artem hanc grāmāticā: eius inuentor apud Græcos
primus traditur Prometheus, Romā primus intulit
quidā Crates Mallotes, missus ad Senatū ab Attalo,
inter secundū & tertium bellum Punicū, quā postea ma
gno fastu professus est Palemon, adeo vt nomē arti in
diderit, voceturq; grāmātica ars Palemonia, vir ad
modū arrogans, vt iactaret secū & natas literas & inte
rituras, tamq; superbus, vt oēs æui sui doctissimos vi
ros contemptui haberet: etiam ipsum M. Varronem
porcum appellare ausus sit. Veruntamē ipsa latina grā
matica, tam egena est, ac Græcæ literaturæ obnoxia,
vt qui hanc nō calleat, is e grāmāticorū numero pro
tinus sit eiiciendus. Omnis itaq; literaturæ seu grāmāti
cæ ratio, nō nisi in solo vsu maiorū, autoritateq; confi
sit, quibus placitū est, ita rem vocari, sicq; scribi, ver
baq; sic & sic cōponi & construi, quod ipsi tunc bene
dictū vocant. Vnde Grāmātica se recte loquendi artē
iactat, sed falso, cum id ipsum longe melius discimus a
matribus, aut nutricibus mulierculis, q̃ a grāmāticis.
Gracchorū linguā (qui eloquētissimi sunt habiti) ma
ter Cornelia formauit. Silem Aripithis Scythiæ regis
filiū Istrina mater græcam linguā docuit. Notū est in
multis prouincijs exterarū gentiū colonias inductas,
natos filios matrū sermonē semper tenuisse. Hinc Pla
to atq; Quintilianus de deligenda pueris nutrice ido
nea, tam solícite statuerunt. Absit ergo, vt hanc recte
loquendi rationē ab illis in grāmāticistas transferam⁹,
qui cum nihil præter vnā grāmāticā profiteant, ni
hil sciunt minus. Siquidē Priscianus hanc ne toto vitæ
suæ tempore discere potuit: & Didymus de ea quatu
or, siue vt alij dicunt sex millia librorū scripsisse perhibe
tur. Legimus Claudii Cæsarem ita fuisse græcis literis
deditū,

deditū, vt tres literas nouas illi linguæ adinuenerit, q̄s
 postea princeps non omisit. Et Carolus ille magnus ^{Grāmatica}
 Germanicæ linguæ grammaticā cōmentus est, mensi- ^{Germanica,}
 busq; ac ventis noua noīa indidit. Et in hunc vsq; diē,
 dies noctesq; laboratur, scribunt cōmentaria, elegan-
 tia, quæstiones, annotationes, scholia, obseruationes,
 castigaciones, centuriæ, miscellanea, antiquitates, para-
 doxa, collectanea, additiones, lucubrationes, iteratæ
 ac reiteratæ editiones. Atq; interim parturiunt nobis
 totidem grāmaticæ quot sunt grāmatici. Neq; tamen
 quispiā illorū, siue græcus, siue latinus fuerit, rationem
 reddidit quō orationis partes distinguendæ sunt, quis
 illarum in constructione seruandus ordo: an quinde- ^{Grāmatico}
 cim duntaxat sint pronōia, vt sentit Prisciānus, an plu- ^{rum con-}
 ra, vt Diomedes & Phoca voluerunt: an participiū p- ^{trouerit,}
 se positū remaneat aliquando participiū. Vtrū gerun-
 dia noīa sint, an verba. Cur Græcis neutri gñis plura-
 lia noīa cū verbo singularis numeri coniugant. Qua
 ratione liceat latinis noīa terminata in a & in us pro-
 ferre in um, sicut pro margarita margaritū, pro pun-
 ctus punctū. Quō noīatiuus Iupiter producat grām lo-
 uis. Atq; qua ratione verba neutralia alij admittunt,
 alij excludunt. Cur plerasq; latinas dictiones alij cum
 græco diphthongo scribunt, alij nō, vt fœlix, quæstio.
 Atq; an latineæ & æ diphthongi scribant tñ, & non
 proferant, aut ambæ vocales sicut scribunt, ita sub vna
 syllaba exprimant. Similiter cur in latinis plerisq; vo-
 cabulis, aliqui y græco, alij i latino solūmodo vtant,
 sicut in confidero. Item cur in aliquibus quidā dupli-
 cant literas, quidā non, vt in caussa, religio. Cur cacca-
 bus, cum habeat primā syllabā positione geminati ce
 productā, nihilominus a plerisq; poetis vt plurimum
 corri-

14 DE GRAMMATICA.

corripiat. Item vtrū Aristotelis aīa scribi debeat endelechia per delta, vel entelechia per tau. Prætereo infinitas & nunq̃ cessaturas eorū contentiōes de accentibus, de orthographia, de pnuntiatiōe literarū, de figuris, de etymologijs, analogijs, deq̃ cæteris pceptiōib⁹ & regulis, & inflexionibus & modis significādi, de mutatiōe casuū, varietateq̃ temporū, modorū, personarū, numerorū, deq̃ varijs impedimētis, & ordine constructionis. Deniq̃ de ipso literarū latinarū numero, ac genealogia: & vtrū H sit litera, nec ne, & huiusmōi plura. Ira nō solū in dictionibus & syllabis, sed & in elementis nullaratiōe reddita à se inuicē dissentiūt. Cuiusmōi pugnā Lucianus Samotensis de S & T consonantib⁹, lepidissimo libello derisit, cuius exemplū esse potest in thalassia & thalatta. Quidā etiā Andreas Salernitanus de ea re grāmaticale bellū studiosa faciūdia descripsit. Sed pauca & modica hæc sunt. Plura & maiora de nominū deprauatis interpretationibus dicere possemus, quibus vniuerso orbi plurimū imponūt. E quibus primū in re publica nō minima mala pcedunt, dū legib⁹ subijci seruitutē exponunt, ciuiū autē libertatē interpretantur eam, vbi vnicuiq̃ licet quod liber, ac isonomiā, hoc est, iuris æqualitatē dicūt, vbi om̃ibus indiscretim, idem ius, idem honos, idem præmiū. Simili mō tranquillū imperiū aiunt, vbi om̃ia principis libidini obsecundant: felicissimū, vbi populus luxu defluit & otio. Similibusq̃ admodū multis, & medicina, & leges, & canones corrupti sunt expositiōibus, quibus cogūt ipas etiam sacras literas, ipsumq̃ Christū à se dissentire: contorquentes illas, nō ad sensum spūs sancti, nec cōmunem hoīm salutē, sed ad suum ipsorū compendiū. Ex qua re sæpe grauissima imminuerūt pericula, vt solet error

Lucia. in iudicio uocatum.

Pernicies in reipub. ex corrupta & deprauata nominū interpretatione.

error in vocabulis, errorē parere in rebus. Cuiusmodi
 deceptus quondā rex primus Hebræorū Saul, in verbo
 Zobar, quod & masculū significat, & memoriā: cū di-
 xisset deus, Delebo memoriā Amelech, ipse Saul puta- Exodi 17.
 bat, si mares abstulisset, se satisfecisse præcepto. Conti-
 git & Græcis & Italis similis error in verbo Phos, qđ ¶ 60.
 & hoīem significat & lumē, Vnde quondā Saturnali-
 um cultores, verbi ambiguitate decepti, hoīem quorā
 nis Saturno immolarūt, dū illū accēsis luminib⁹ æque
 placare potuissent. Quæ gens tā stulta tandē Hercule
 mēgro resipuit. Tandē etiā theologi, & fratres cuculla-
 ti, sese grāmaticis inserētes, de verborū significatiōib⁹,
 cū multis hæresum appēdicibus digladiant, euertentes
 scripturas occasione grāmaticæ, interpretes mali effe-
 cti eorū quæ bene dicta sunt: hoīes vani, & vere infeli-
 ces, per artem suā semetipsos excæcantes, fugientes lu-
 mē veritatis: & dū virtutē dictiōnū curiose nimis scru-
 tantur, sensum scripturarū nolunt intelligere: sed nuda
 vocabula tenentes, circa illa morant, subuertentes, &
 amittentes verbū veritatis. Sicut narrat de sacrificulo
 illo, siue verū, siue fabula sit, qui cū plures haberet ho-
 stias, ne in grāmaticā cōmitteret, in hæc verba cōse-
 crauit: hæc em̄ sunt corpora mea. Vñ nam orta est illa
 Antidicomarianitarū & Eluidianorū execrāda hæresis
 diuæ Christi matris perpetuā virginitatē negantiū, nisi
 ex hoc cynico vocabulo Donec, vbi legit in euangelis, Matthæi 1.
 qm̄ Ioseph nō cognoscebat eam donec peperit filiū su-
 um primogenitū? Ad quā tam latinæ cum græca eccle-
 sia contentionem concitarunt duæ illæ minime dictio-
 nes, ex & per, Latinis asserentibus spiritū sanctū proce-
 dere ex patre & ex filio, Græcis autem dicentibus non
 ex filio, sed ex patre per filium. Quantas rursus tra-
 gordias

gœdias mouit dictio illa, nisi, in concilio Basiliensi: Bo-
 hemis vtriusq; speciei cōmunionē necessariā adfirmā-
 tibz, quia scriptū sit: Nisi manducaueritis carnem filij
 hoīs, & biberitis eius sanguinē, nō habebitis vitā in vo-
 bis. Vnde nam illa Valdensiū & sequaciū, recentiorū-
 q; circa Eucharistiam hærēsis: nisi ex illa dictione, est,
 quā illi symbolice ac significatiue duntaxat dictā vo-
 lunt, tropicūq; subesse verbis, Romana ecclesia illam
 essentialiter exponente. Sunt adhuc aliæ grāmaticorū
 perniciosæ hærēses, verū tam occultæ, tamq; subtiles,
 vt nisi Oxonienses acutissimi Anglorū theologi, atq;
 Parrhisiensiū Sorbonistæ, lynceis oculis has perspexis-
 sent, magnisq; sigillis condemnassent, vix aliquis pos-
 set præcauere. Eiusmōi sunt, si quis æque bñ dictū sen-
 serit: Christus prædicās, Christus prædicat, Ego credis,
 tu credit, credens est ego. Item q; verbum manens ver-
 bum, potest priuari om̃ibus suis accidētibus. Item, qd
 nullū nomen est tertiæ personæ & his similia. Quæ p-
 fecto si hærētica dici debeant, hærētica erunt imprimis
 pphetæ Isaias & Malachias, quorū vterq; inducit deū
 de seipso loquentē, prior ad Ezechiā his verbis: Ecce
 ego addet super dies tuos &c. non em̃ dicit addam, sed
 addet. Alter sic, & si dñi ego, vbi est timor meus: q; in
 loco facit deū pluratiue se appellare dños, sed multo
 magis hærētica erunt om̃es, qui nunc p vniuersum Ro-
 manū orbem habent theologi, quatenus vniuersam
 orthodoxæ ecclesiæ doctrinā nouitate p̃nuntiatiōis
 contra oēm grāmaticorū artem ac vsum ad confictas
 voces, mōstrosa vōcabula, & perplexa sophismata, p-
 traxerunt: ausi insuper docere theologiā ipsam incor-
 rupto sermone tradi nō posse. Sunt infinita horū simi-
 lia, & miserandū est ætate nostra q̃tas contentiōes &
 errores

Isaiæ 16.

Malachi. 1.

errores moueāt pertinaces grāmatici, & superbi sophi-
stæ, suis peruersis vocabulorū interpretatiōibus, dum
alij ex verbis colligunt sentētiās, alij contra ex senten-
tijs colligunt verba. Hinc in medica arte, in vtroq; iu-
re, in philosophia & theologia, cæterisq; facultatibus
literarū infinitæ contentiōes erroresq; quotidie insur-
gunt. Nihil em̄ demonstrant Grāmatici, sed solis nitunt̄
autoritatibus, q̄ sæpissime inter se tam variæ sunt atq;
discordes, vt necessariū sit plurimas illarū esse mēdaces,
quarū p̄ceptionibus qui maxime cōfidunt, hi recte lo-
quunt̄ oīem minime. Omne em̄ sermonis ius nō apud
grāmaticos, sed penes populū existit, & vulgari cōsue-
tudine bene dicendi vsus sortit̄. Latini aut̄ sermonis
vigor postq̄ inualescētibus barbaris apud populū eē
desierit, eius ratio tñ nō à grāmaticis, sed idoneis & do-
ctis scriptorib⁹, vt à Cicerone, Catone, Varrone, vtro-
q; Plinio, Quintiliano, Seneca, Suetonio, Quinto Cur-
tio, Tito Liuiio, Salustio, similibusq; est petenda: q̄s pe-
nes solos restant antiquæ deliciæ latinitatis, vsusq; re-
cte loquendi, nō apud grāmaticos literatores, qui suis
regulis de verborū & casuū inflexionibus, cōpositiōni-
bus, & deponentijs, ipsi latinitati plurimū imponunt,
ac talia sæpissime cōstruunt vocabula, quæ fas non sit
hoī latino vsurpare, nisi forte Parrhisiensis Sorbona
inter articulos referat. Si quis dicat de veritate sermo-
nis latini fidem grāmaticis nō habendā, atq; tamen hi
literatores grammatici sese solos scriptorū oīem censo-
res, iudices, & interpretes constituunt, ac autores oēs,
librosq; in ordinem redigere, aut ē canone submoue-
re sibi arrogant: nullus vnq̄ tam excellentis ingenij
autor extitit, qui maledicam istorum linguā euaserit,
quem non taxauerint, aut in quo non plurimū culpa-

Grāmatico
rū peruersa
hac tempe-
state inter-
pretatio.

Sermonis
ius nō apud
Grammati-
cos esse, sed
penes po-
pulum.

B

uerint.

Opinor cō
positā dicti
onem ἀπο
τὴν κενώ
quod uanū
& ineptum
notat, &
τὴν ὁρ
cognomento
αὐτῶν ὁρ
τρον, quem
Laetius
scribit
acris inge
miū fuisse &
vehementē
sed ad irri
dendū pro
ptum.

uerint. Criminant in Platone confusionē, & ordinē de
siderāt, de cuius vitijs Georgius Trapezūtius libros cō
posuit, qui ab alijs idcirco Conotimō & Erynnis voca
tus est, vt narrat Crinitus. Quārūt in Aristotele diluci
dam perspicuitatē, arguūt tenebrosam eius obscurita
tem, & sepiā vocant: taxant Vergiliū, vt pauci ingenij,
& compilatorē, aliorūq; vsurpatorē criminant. Tullio
non satisfacit Demosthenes, & ille summus latinorum
rhetor à Græcis repetūdā petitur, & multis notis accu
satur, timidus, superfluus in repetitionibus, frigidus in
facetijs, lentus in principijs, otiosus in digressionibus, ra
ro incalescens, tarde assurgēs: quin & à M. Capella tan
q̃ turbato numero locutus, ab Apollinari flaccidus &
supinus notatus est: iamq; etiā Liuianas oratiōes Tro
gus pro fictis damnat, & Horatio non placet Plautus,
idem ab incompósitos versibus dānat Lucilium, vt tur
bidū flumē: nullis bene digestis multa dicitur inuoluere
Plinius, nimiū fertur indulgere genio Ouidius, ab Asi
nio Pollione pro affectatore reprehēditur Salustius:
furto & aliena prorsus recitasse, & à Labeone & Scipio
ne adiutus arguitur Terentius. Seneca calx sine arena
vocatus est, quem his verbis taxat Quintilianus: Si nul
lum æqualium contempisset, si partim non concupis
set, si non sua omnia amasset, si rerum pondera minu
tissimis sententijs non fregisset, sensu potius erudito
rum, quā puerorum amore comprobaretur: sed &
M. Varro porcus appellatus est, & Ambrosius corni
cula & fabulator nuncupatus, Macrobius homo eru
ditissimus impudens & ingrati ingenij taxatus: & abs
Laurentio Valla grammaticorum oīm eruditissimo
nullis eorum qui vnq̃ latine scripserunt indultū est, &
illū lanauit Mancinellus. Erat olim inter grāmaticos
de lin.

de lingua latina benemeritus Seruius, & hunc impugnavit Beroaldus, tandem & hunc posteriores grammatici veluti barbarū omnino auersantur. Sic grammatici omnes alter in alterum furere soliti sunt: denique horum opera factū est, vt sacra scripturae traductio correctionis prae-textu, toties immutata iam tota à seipsa dissonet, horū censuris de Apocalypsi Ioannis apostoli, de epistola Pauli ad Hebraeos, de epistola Iudae, & alijs plerisque noui testamenti capitulis diu dubitatum est, quin & euangelia ipsa ad problemata reuocare conati sunt, sed iam ad Poetas.

¶ De poesi.

CAP. III.

POësis ipsa, autore Quintiliano, altera grammatica pars est, hoc ipso non modicum superba, & olim theatra & amphitheatra augustissima hominum aedificia, non philosophis, non iurisconsultis, non medicis, non rhetoribus, non mathematicis, non theologis, sed ipsis poetarum fabulis ingentibus sumptibus extructa sunt. Ars non in aliud inuenta, nisi vt lasciuientibus rythmis syllabarum numeris, ac ponderibus, nominumque inani strepitu, stultorum hominum aures demulceat, ac fabularum oblectamentis, mendaciorumque centonibus decipiat animos. Quo circa architec-trix mendaciorum & cultrix pernerforum dogmatum dici meruit: atque vt quod ad furorem, & temulentiam, & impudentiam, & audaciam attinet, illi condonemus: certe interritam illam mentiendi fiduciam, quis æquo animo feret? quæ enim angulū infans nugis fabulisque relinquit vacuū? Iam enim ab ipso chaos faciens exordia fabularum narrat Cæli sectiones, Veneris partus, Titanum pugnam, Iouis incunabula, Rheæ fraudes, & lapidis suppositiones, Saturni vin-
B ij cula,

Poësis

Mendax
poësis.

cula, gigantū rebellionē, Promethei furtū atq; supplicium, Deli errores, Latones labores, Pythonis cēdem, Titi insidias, Deucalionis inundatiōes, hoīm q; ex lapidibus ortū, Iachi dilaniationes, Iunonis dolū, Semeles cōflagrationē, Bacchi utrūq; stirpē, & quæcūq; de Minerva, Vulcano, Erichthonio, Borea, Orichia, Theseo, Aegeo, Castore, Polluce, raptu Helenæ, & morte Hippolyti, in fabulis Atticis referunt. Præterea errationē Cereris, raptā & inuentā Proserpinā, & quæcūq; de Minos, de Cadmo, de Niobe, de Pentheo, Antao, Oedipode, de Herculis laboribus, de Solis & Neptuni pugna, Athamantis insania, de Io in vaccam mutata, & eius custode Argo à Mercurio perēpto, & quæ de velere aureo, Pelea, Iafone, Medæa. Item de Agamēnonis morte, & Clitemnestræ supplicio, & q̄ de Danae, Perseo, Gorgona, Cassiopea, Andromeda, Orpheo, Oreste, de Acneæ & Vlyssis erroribus, de Circe, Thelagonio, & Aeolo, Palamede, Nauplio, Aiace, Daphne, Ariadne, Europa, Phædra, Pasiphaë, Dædalō, Icaro, Glauco, Athlātē, Gerione, Tārālō, de Pane, Centauris, Satyris, Sirenibus, & reliquis huiusmōi insignibus mendacijs memoria prodidit. Nec interim humanis rebus contenta, ipsos deniq; deos, in fabularū suarū partē vocat, eorū ortus, interitus, lites, iurgia, odia, iras, prælia, vulnera lamentatiōes, vincula, amores, lenocinia libidines, fornicationes, adulteria, cū hoīb; & bestijs cōcubitus, & quæ his absurdiora & nephanda magis, venenosis verborū leporibus, & noxia carminis suauitate texens, nō præsentēs tantū fallit ac inficit, sed furiosā hęc veneficia, pulchris versiculis metrisq; seruata, etiā posteris cōmunicat, & tanq̄ rabidi canis morsu quoscūq; dogmatibus suis mendacijsq; semel insecrit, con-

rit, cōsimili rabie furere cōpellit. Tanta em̄ arte mēda
cia eius conficta sunt, vt nō raro veris præiudicent hi-
storijis. Quēadmodū de emērito Didonis cum Aenea
adulterio, atq; capto à Græcis Illo manifestū est. Sunt
tñ qui ad tantū insanix furorē deuenerint, vt illi non-
nullas diuinitatis sortes inesse putent, quia dæmones
olim poëticis versiculis responsa dederūt: hinc illos, p-
phetas ac vates, diuinōq; spū afflatos vocant, ac poëta-
rum nugacissimis versiculis tanq̄ oraculis ad diuinan-
dum vtunt. Hinc apud priscos sortes Homericæ co-
gnoitæ sunt, ab Homeri versiculis: sicut à Vergilij car-
minibus sortes Vergilianæ, quarū in vita Adriani me-
minit Spartianus. Quæ superstitio hodie & ad sacras
literas, & psalmodiæ versiculos translata est, etiā nō im-
probantibus plarīsq; nostræ religionis magistris nr̄is.
Sed ad poësim reuertamur, hanc Augustinus à ciuita-
te dei exulare iubet, ethnicus Plaro a sua republica ex-
pellit, Cicero admitti vetat, Socrates admonet, si cui
fama maxime curæ est, illāq; seruare cupiat illæ sam, is
caueat ne poëtā aliquē inimicū habeat: quia nō tā ma-
gnam in laudando, q̄ in maledicēdo & vituperando
vim habent. Minos rex iustissimus abs Hesiodo & Ho-
mero celebratus, quia Atheniensibus bellū intulit, tra-
gicos poëtas in se cōcitauit, qui illū apud inferos rele-
garunt. Penelopem abs Homero singulari pudicitia il-
lustratā, Licophron aliq̄t procis cōcubuisse scribit. Di-
donē Carthaginis cōditricē cōtinentissimā viduā, En-
nius poëta Scipionis gesta decantās primus Aeneam
adamasse finxit, quē tñ ex ratioe temporū vidisse vnq̄
nō potuit: qd mendaciū Verg. deīn sic adornauit, vt p-
vera creditū sit historia. Tandē eousq; hęc mētiendi li-
cētia maledicēdiq; improbitas pcessit, vt necesse fuerit

Poesi diui-
nitatis for-
tes falso at
tributas.

Sortes Ho-
mericæ &
Vergilianæ

Poesis tol-
lenda e re-
publica.

Cesarē lex
in poetarū
licentia

legem illis per censores præscribere, qua cuiusmōi poetarum probra atq; mendacia reprimerent. Sed & apud priscos Romanos ipsa poësis palam probro habebat, atq; adeo, vt (Gellio & Catone testibus) qui in illa studeret, publicus grassator vocaret: quin & à M. Catone ob id taxatus fuit Q. Fuluius, qđ proconsul missus in Aetoliam Enniū poetam secū adsumpserit. Et Imperator Iustinianus illius professores nulla prorsus immunitate dignat. Homerū etiā, quē oīm poetarū philosophū, & oīm philosophorū poetā vocant, veluti insaniēte, quinquaginta drachmis Atheniēses multauerunt: & Tichteū poetā veluti mētis inopem deriserunt: quin & Lacedæmonij Archilochi poetæ libros ē ciuitate sua exportari iusserunt. Sic poësim ipsam probissimi quiq; tanq̃ mendaciæ parentē aspemati sunt, poetis adeo monstrosē mentientibus: quippe quibus studiū est nihil sani dicere aut literis prodere, sed confarcinatis versiculis, stultis auribus cantillare, & fabularum inuolucris perstreperē, & super fumo machinari omnia, sicut alicubi cecinit Campanus:

Iustinianus
in poetas.

Atheniēses

Lacedæ-
monij.

Campanus
de poetarū
vanitate.

Viuiunt carmine insani poetæ.
Si nugas adimas, fame peribunt.
His mendacia sunt opes & aurum.
Fingunt quæq; volunt, putantq; palmam
Mentiri bene gloriosiore.
Sūt præterea apud poetās acerrimæ contentiōes, non solū de carminis charactere, de pedibus, de accētibus, de syllabarū q̃titatibus: nam de ijs etiam triuiales quiq; grāmatici concertāt, sed de ijs ipsis suis nugis, figmētis atq; mendacijs, vtputa de nodo Herculis, de casta arbore, de literis hyacinthi, de filijs Niobe, de arboribus apud quas Latona Dianam peperit. Item de Homeri patria

paria, deq̃ eius sepulchro, atq̃ virū Homerus an Hesiodus ætate superior sit, an Patroclus antiquior Achille, quo corporis habitu Anacharsis Scythia dormierit, cur Homerus nō honorauerit carmine Palamedem, vtrum Lucanus iuter poëtas aut historicos reponendus sit. Item de furtis Vergilij, & quo anni mense mortuus fuerit, & quis

Exiguos elegos immiserit autor

Grāmatici certant, & adhuc sub iudice lis est. Oīa aut̃ poëtarū carmina plena fabulis sunt, nō nisi sub adulationis, aut detrectationis pessimorū vitiorū prætexta ad stultorū delectationē decantata. Quicquid agunt poëta, narrēt, laudent, inuocent, fabulis suis adulant. Rursus inuehant, mordeant, accusent, fabulis debacchant, semper vero insaniunt. Recte igit̃ Democrit⁹ hanc non artē, sed insaniā vocat. Et Platonis sententia est: frustra poëticas fores cōpos sui pepulit. Tūc siquidem admirāda canūt poëta, qñ videlicet insaniūt, aut remulenti sunt. Hinc Augustinus poësim vocat vinū erroris, ab ebrijs doctoribus ppinatū: Hieronymus eā dæmonū cibū appellat. Ars insuper pertenuis & nuda quæ per se quidē tota insulsa res est, nisi alia q̃uis disciplina vestiāt condizātq̃, ars esuriēs, semperq̃ famelica, & tanq̃ mures, alienū panē comedens, atq̃ tñ nescio, q̃ inter nugas & fabulas cū Tithonis cicadis, Lyciorū ranis, & Myrmidonū formicis, polliceri audet immortalem gloriam nominis ac dicere:

Viuite felices, si quid mea carmina possunt

Nulla dies vnq̃ memori vos eximet æuo.

quæ reuera, aut nulla est, aut nihil profutura. Sed hoc munus dicent historici non poëtarum, sed suum esse.

¶ De Historia,

CAP. V.

B iiij

Est au-

Horatius
in arte poe-
tica.
Poetae adu-
latores &
insani,

poesis insa-
nia.

Historia.

Est autē hystōria, rerum gestarū cum laude aut vituperio narratio, quæ magnarū rerum consilia, actiones, exitus, regumq; & magnorū virorū actus, cū temporē & locorū ordine, ac descriptione, tanq̃ viua quædā pictura ante oculos exponit, ideoq; hanc tanq̃ vitæ magistrā, & ad eius institutionē vtilissimā censent ferme omēs, eo quod multarū rerū exemplis cū optimos quosq; ob laudis noīsq; immortalem gloriā, ad præclarā quæq; facinora accendat, tū quod impios quosq; ac prauos, perpetuā infamiæ metu, à vitijs deterreat, quīs res hæc sæpissime in diuersum cesserit, & multi qđ Liuius dixit de Manlio Capitolino malint esse famæ magnæ, q̃ bonæ, & pleriq; quod virtutibus nequeunt, sceleribus innoxescere volunt, inscribitq; historijs, quēadmodū de Pausania Macedone adolescente Philippi regis parricidio illustri ex Trogo recitat Iustinus, atq; de Herostrato (qui Dianæ Ephesiæ templū opus oīm præclarissimū à tota Asia annos ducentos ædificatū incendit) narrant Gellius, Valerius, atq; Solinus. Et quanq̃ seuerissimis legibus cautū fuerit, ne quis hoīem illum voce scriptōve nominaret, finem tamen, cuius gratia perpetravit scelus, adsecutus est: fama videlicet & nomine eius per tot secula ad nos vsq; deductis: sed ad historiā reuertamur. Hæc cū maxime omniū rerum seriem, fidem, consonantiam, veritatēq; exposcat, illa tamen minime omniū præstat, tam inter se dissentiunt historiographi, tam varia & diuersa de eisdem tradunt, vt impossibile sit, plurimos illorū non esse mendacissimos: non dico solū de principio mundi, de diluuiō vniuersali, de vrbe condita, à quibus exordijs res gestas sese scribere profitent, cum primū illorū omnes ignorent, alteræ non omnes credāt,

Historiarū
uates.

credant, tertium penes eos incertū sit. Quare cum hec remotissima sint, nec æqua ratione ab omnibus recepta, habeant errorum illorum veniam. Sed de posterioribus temporibus haud poterit illis non imputari mendaciorum culpa, causæ autem tantæ illorum dissonantiæ multæ sunt. Nam pleriq; eo quod narratorum temporibus, locis, personis, gestis, non adfuerūt, ex aliorum relatu populares sermones colligentes, nihil certum, nihil constans scribunt: quo vitio à Strabone taxantur Eratosthenes, Metrodorus Sceptius, Posidonius, & Patrocles geographus. Sunt alij qui cum partem rerum viderint, quasi in transitu militari, aut prætextu votorum mendici, per xenodochia, provincias transcurrentes, conscribere audent historiam, cuiusmodi quondam Onoscritus & Aristobulus scripserunt de India. Sunt qui delectationis causa rebus veris nonnihil admentiuntur, sæpe etiam veritatem omittentes, de quo Herodotum notat Diodorus Siculus: ac Trebellium Liberianus & Vopiscus, atq; Tacitum Tertullianus & Orosius, in quorum numerum etiam Planudem & Philostratum reponimus. Sunt etiam qui res veras ad fabulas conuertūt, quales Gnidius, Cresias, Hecateus, & plures alij antiquorum historici. Sunt & multi qui impudenter historiographorū noīe se iactantes, ne videantur quicq; ignorare, aut aliquid aliud ab alijs retulisse, dum de ignotis & inaccessis provinciis verbosa nouitate scribere præsumpserunt, nil nisi elegantes nugæ & monstrosa mendacia, tradiderunt. Cuiusmodi ea quæ de Arimaspiis, gryphis, Pigmæis, & gruibus, ac de Cynocephalis, & Astromoris, Hippopodibus, Phaniis, Troglodytis legimus: quorū erroribus proximi sunt, qui sub arctico mare

Causæ mē-
dacione in
historiis.

co mare congelatū affirmarunt, atq; tamen inueniunt
 stultos, & sine iudicio hoīes, qui illis talia credant, ac
 pro oraculis habeant: at ex horū numero sunt Epho-
 rus, qui vnā duntaxat ciuitatem esse Hiberis tradidit,
 cum illi tantam Hesperiae partem inhabitare noscun-
 tur. Et Stephanus Græcus, qui Francos Italiae popu-
 los, & Viennam oppidū esse Galilææ pro Galatiæ di-
 xit. Et Arrianus Græcus, qui Germanorū sedes nō pro-
 cul ab Ionio asserit, quibus accedit & Dionysius in his
 quæ falso tradidit de Pyrenæis montibus. Præterea q̃
 Cornelius Tacitus, Marcellus, Orosius, Blondus, de
 Germaniæ locis differunt, magna ex parte à veritate
 discrepant. Similiter falso scribit Strabo Istrum, hoc
 est, Danubiū non procul ab Adriatico oriri, & Hero-
 dotus eundem ab Hespero fluere, & apud Celtas, quā
 omniū in Europa extremi sunt oriri, & ad Scythiā in-
 gredi, & iterum Strabō Lapum ac Visurgū fluuios ad
 Hanasum ait deferri, cū Lapis Rheno misceat, Visur-
 gus aut̃ mari exoneret. Sic & Plinius Mosam fluuium
 in Oceanum properare tradit, cum se nō Oceano, sed
 Rheno immergat. Consimilibus erroribus ex recen-
 tioribus historicis ac geographis, Sabellicus Alanos
 ab Alemanis falso deducit, & Hungaros ab Hunnis,
 falso deriuat, quin Gothos & Geras, Scythas ait, & Da-
 nos cum Dacis confundit, ac diuæ Ottiliæ montem in
 Bauariam locat, cum non procul sit ab Argentorato:
 Volaterranus etiā Austeraniā & Austriam, Auaros
 & Sauaros, Lucernā quoq; & Nansium confundit, &
 Pliniū dicit Bernensium Heluetiorū mentionē fecisse,
 cum illi longe posterioribus temporibus à Barthol-
 do duce Zaringiorū primum conditi fuerūt. Similiter
 Conradus Celtes Dacos eosdē cū Cimbris existimat,
 & Che-

Strabonis
error.

Strabonis
error.

Plinii
error.

Sabellici
error.

Volaterra-
ni error.

Conradū
error.

& Cheruscos eos q̄s Cerusos, quin & Ryp̄hæos montes in Sarmatia sitos putat, & electrū gum̄mam ex arbore defluentē tradit. Sunt & adhuc alij inter historicos longe maiorē mendaciorū culpā habentes, qui cū aut rebus interfuerunt, aut aliter resipsas vt sunt, vel gesta sunt cognouerūt, tamē b̄nuolentia & obsequio victi suis adulantes, contra fidē falsa confirmāt. Sunt ex istis qui ad accusandas aut defendendas alienas causas, historias narrare aggressi, ea sola quæ suo argumēto conducūt narrantes, cætera vero dissimulantes, prætereuntes aut extenuantes: mancas & corruptas historias scribūt, de quo vitio Blondus taxat Orosiū, q̄ ingentē illam Italiæ cladem, qua Gothi Raucnnā, Candalanum, Aquilegiā, Ferrariā, ac totam fere Italiam diripuerunt, conticuerit, suum ne attenuaret propositum argumentū. Sunt præterea qui metu aut similitate, aut odio aliquorū corrupti, detrahūt veritati. Alij dū suorum gesta extollere cupiunt, aliorū parata extenuāt, & in humilitatē deiiciunt, scribuntq̄, nō quod est, sed quod cupiunt, quod volunt, quodq̄ lubet, confidentes non de futuros mendaciorū suorum comites atq̄ patronos, testesq̄ eos quibus egregie palpati fuerint. Quod vitium antiquitus Græcis scriptoribus familiare erat, hodie vero ferme omnis nationis Chronographi eo ipso laborant, vt Sabellicus & Blondus in rebus Venetorum, Paulus Aemilius ac Gaguinus in gestis Francorum, quos non ob aliū fructum alunt principes, nisi q̄ ait Plutarchus, vt famulante ipsis bono ingenio, virtutem alienis meritis suffocantes, illorū facta nugis ac figmentis pro historica maiestate attollant. Sic Græci historici de rerum inuentoribus scribentes, omnia sibi, sed non sua vendicare voluerunt. Est & aliud

aliud corruptissimū adulatorū genus, qui cum principū
 suorū originē ad antiquissimos quosq; reges extende-
 re conentur, cum in suo genere eō nequeant perueni-
 re, ad externas origines fabulasq; recurrunt, & regum
 & locorū noīa confingunt, & nihil non cōmentium.
 Huius generis est barbarus ille Hunibaldus, qui Fran-
 corum historias conscribens, Scythicā Sicambriam, &
 Priamū iuniorē, aliāq; locorū & regū noīa commen-
 tus est, quorū nullus vnq; priorū meminit historicus:
 atq; tamē illius nugas consimilis ingenij hoīes secuti
 sunt, videlicet Gregorius Turonensis, Regino, atque
 Sigisbertus, & pleriq; alij. Huius fursus est & Vitil-
 kindus, qui Saxones antiquissimos, & primores Ger-
 manie incolas, Macedonū sobolem ait, & ab Alexan-
 dri magni reliquijs deriuat, quē in hoc errore sequunt
 pleriq; alij. Multi praterea scribūt historias, nō tam vt
 vera referant, q̄ vt delectent, aut egregij principis ima-
 ginem in quouis lubeat, exprimāt aut effingāt. Quos
 si quis arguat mendacij, dicunt se nō tam ad rem gestā,
 q̄ ad posteritatis vtilitatē & famam ingenij intueri,
 ideoq; nō omnia narrare vt acta sunt, sed vt narrare ex-
 pedir, nec se veritatē pertinaciter velle tueri, vbi figmē
 tum falsitatē vē cōmunis postulat vtilitas, citantes te-
 stem Fabiū, dicentē, nō esse vituperandū tale menda-
 cium, quod ad honestatis persuasionē conducit. Præ-
 terea cum posteris ipsis scribant nō magni referre, cu-
 ius noīe, quāve serie boni principis exemplū propona-
 tur in publicū: talem profecto Xenophon de Cyro,
 nō qualis esse debuisset, tanq̄ optimi principis exem-
 plar & archetypū scitam elegantēq; sed absq; veritatis
 fide historiam descripsit. Hinc tandem factum est, vt
 multi & natura & industria ad mentiendum apti, con-
 fictis ar-

fiētis argumentis fabulosas describerent historias, vt sunt illa, Morganae, Margalonae, Melusinae, Amadyfi, Florandi, Tyranti, Conamori, Arcturi, Dietheri, Lanceloti, Triscanni, illa inquam prorsus fabulosa ac simul inerudita deliramēta poētarū comēdijs ac fabulis fabulosiora: inter eruditos vero principatū in istis obtinuerunt Lucianus atq; Apuleius, quin & apud Herodotum historię patrem, apud Diodorū & apud Theopompū, quod ait Cicero innumerabiles sunt fabulae, & ipsi pleni mendacijs. Ibi enim epota Medo prandente flumina, & velificatum

Athon legimus

Er quicquid Græcia mendax

Audet in historia.

Atq; hæc sunt causæ cur nusq̃ vere exacta fides reperitur historiæ, & si hanc in ea maxime querimus, iudiciū aut quo in discernendo opus esset difficillimū est consequi. Cum em̃ publicæ rerū gestarū conscriptiōes nō fierent quæ rerū docerent veritatē, & mentientes arguerent, sed suæ opinioni quisq; permissus est. Hinc nacti sunt errandi mentiendiq; potestātē, vñ tanta apud historiographos discordia nata est, vt etiam (quod ait Iosephus) contra Appionē libris suis alterutros arguant, & valde contraria de rebus eisdem conscribant, quis quidē locis (idem ait) Hellanicus ab Agesilao de genealogijs discrepat, & in quātis Herodotū corrigit Agesilaus, & quō Ephorus quidē Hellanicū in plurimis ostendit esse mendacē: Ephorū vero Timæus: Timæum qui post eum fuere: Herodotū vero cūcti. Sed neq; de singulis cum Antiocho, & Philisto, aut Callia Timæus concordare dignatus est: in multis etiam Thucydides tanq̃ fallax accusatur, licet scrupulosissimam

Iuuenalis
Satyra x.

Iosephus

mam

mam historiā conscripisse videatur. Hæc de alijs scribit Iosephus, atq; hunc noster corrigit Egesippus. Præterea ex historiographis multi multa narrant, sed nō omnia probanda, & quidam probant haud quāq; probanda, pleriq; pessima exempla imiranda proponunt. Nam qui Hercule, Achillem, Hectorē, Theseum, Epaminondā, Lysandru, Themistoclem: deniq; Xerxem, Cyrum, Dariū, Alexandrū, Pyrrhū, Hannibalē, Scipionem, Pompeiū, Casarem miris laudibus depingunt, quid nisi magnos & furiosos latrones famososq; orbis prædones descripserunt? Esto, fuerint Imperatores optimi, certe viri pessimi scelerosissimiq;: qd si quis dicat mihi, ex historiæ lectione præcipuā nancisci prudentiam, nō negauerim, modo id quoq; concedat, ex eisdem etiam summā perniciem, atq; ut alicubi canit Martialis: Sunt bona multa, sunt mediocria multa, sunt mala multa.

¶ De Rhetorica.

CAP. VI.

Rhetoricæ.

Rhetorica vero quæ ijs proxima est, ars sit necne inter grauissimos viros certatur, & adhuc sub iudicis est. Ipse siquidē Socrates apud Platone firmissimis rationibus eam nec artem, nec scientiā contendit, sed sagacitatē quandā, ipsamq; nec præclaram, nec honestā, quinimo turpē, liberalē, ac seruilem adulationē. Sed & Lysias & Cleantes & Menedemus, censuerunt eloquentiā nulla arte posse contineri, sed à natura duntaxat proficisci, quæ quemlibet doceat dum opus sit blandiri, & res suas enarrare, argumentisq; firmare, atq; veram pronuntiationē, memoriā, pulchrūq; inueniendi modū, nō nisi à natura proficisci, quod ipsum in Antonio Romanoꝝ oratorum principe visum est. Quin & cum ante Thysiam, Coracem, & Gorgiam

giam nullus adhuc rhetoricæ artē scripserit aut docue-
rit, multos tñ ingenij bonitate fuisse eloquentissimos.
Præterea cum ars definiat esse collectio præceptorū ad
vnū finē tendentiū, adhuc certant rhetores quis illius
finis sit, an persuadere, an bene dicere: nec contenti ve-
ris causis, nouas & fictas etiā excogitant. Præterea tot
theses, hypotheses, figuras, colores, duct⁹, characteres,
suasorias, controuersias, declamationes, procœmia, insi-
nuationes, beneuolentiæ captiones, artificiosissimas nar-
rationes inuenerūt, vt vix numerare sufficiat, & tñ rhe-
toricæ finem factū esse inficiant. Hanc Lacedæmones
omnino reprobarunt, æstimantes proborū hoīm ser-
monem nō ab arte, sed à pectore proficisci oportere.
Antiqui etiā Romani sero admodū rhetores in urbē
admiserunt: cumq; post multā controuersiā ostende-
re Cicero conatus est, orandi facultatē nō tam ab arte
q̃ à prudentia proficisci, atq; idcirco opus de perfectō
oratore scripsisset, tñ ille orator quē ipse velut exem-
plar ibi fabricat, nō omnibus probatus est: quin & Bru-
to ipsi singularis integritatis viro admodū suspectus
visus est, semperq; vicit sententia rhetorū, bene dicen-
di præcepta hoīm vitæ plus officere q̃ prodesse: atq; vt
liceat verū fateri, constat totam illam ac oēm rheto-
ricæ disciplinā nihil aliud esse, q̃ assentationis adula-
tionisq; (& vt quidā audacius dicunt) mentiendi arti-
ficium, vt quod rei veritate efficere non possit, persua-
deat fuco orationis: quemadmodū de Pericle sophista
ait Archidamus (vt autor est Ennapius) qui interro-
gatus, num esset illo potentior, respondit: Etsi Peri-
cles in bello à me victus sit, ea tñ prædictus est dicendi
facundia, vt cum de ijs ratiocinetur, non victus, sed vi-
ctor appareat: atq; de Carneade ait Plinius, q̃ ipso ar-
gumen-

Controuersia de fine
rhetorices.

Lacedæmonib. nō
probata
rhetorica.

Cicero Bru-
to suspe-
ctus ob rhe-
toricam.

Periclis di-
cendi facul-
tas.

Carneades

Corax,

gumentante quid veri esset, haud facile discerni poterat. De eodem traditū est, q̄ cum pro iustitia multa publice eleganter & sapienter differuisset, postmodum nō minore doctrina atq; copia contra iustitiam perorasse. Erat apud Siracusas Corax rhetor, vir acuti ingenij & linguæ promptioris, qui hanc artem mercede docebat, ad hunc accessit Tisias cum promptā mercedem non haberet, pollicitus est duplicem postq̄ ille eum docuerit rhetoricam, quē Corax hac conditione suscepit & docuit. Hanc Tisias cum didicisset, de pretio magistrum circumuenire studens, interrogauit Coracem quid esset rhetorica, quo respondente effectricem persuasionū, in præceptorē sic argumentatus est: Quodcumq; igitur de mercede dixerō, si tibi me nihil debere persuasero, nihil debeo, quia non debere persuasi: si nō persuasero, non debebo etiam, quia me scire persuadere non docuisti. Tum Corax hoc argumentū in Tisiam retorquere visus: Quodcumq; (ait) ego quoque de mercede dixerō, si me accepturum persuasero, accipiam, quoniam persuasi: si non persuasero, etiam accipere debeo, quoniam tantum discipulū erudiui qui præceptorem superaret. His antistrophis argumentis eos contendere audientes Siracusani, exclamauerunt: Mali corui, malum ouum, significantes mali præceptoris peiorem discipulū. Haud absimilem historiā refert Gellius de Protagora sophista & Euathlo eius discipulo. Atqui scire exacte, ornate, grauitate, & copiose dicere pulchrum & delectabile ac semper vtile est, nonnunq̄ tamen turpe & importunū, sæpissime vero periculosum, semper autem iuspectū est: quocirca Socrates ipse rhetores nulla æstimatione dignoscens, nec qui vllam in bene instituta republica debeant po-

ant potentiam obtinere: & Plato illos à sua republica cum tragicis histrionibus & poetis simul excludendos cēsuit, nec iniuria, Nam hoc artificio nihil periculosius ciuilibus officijs, ab hoc prauaricatores, tergiversatores, calumniatores, sycophantæ, & cætera huiusmodi sceleratæ linguæ hominum nomina descendunt. Hoc enim præditi homines in ciuitatibus plerūq; coniurant, ac seditiones mouēt, dum hac artificiosa loquacitate alios decipiūt, alios mordent, alios cauilant, blandiuntur alijs, ac in innocentes tyrānidem quandam sibi vsarpant, Hinc recte dixit Euripides, tyrannicum quoddam esse multa scite dicere: & Aeschylus ait: Malum omnium turpissimum esse dico cōpositos sermones: & Raphael Volaterranus historiarum & exemplorum studiosissimus fatetur, collatis quæcūq; audiuerit, quæq; legerit veterum & recentiorum exemplis, paucissimos viros bonos reperiri eloquentes. Nōne eo ipso ingentes respublicæ sæpe grauitè vexatæ, sæpe penitus deletæ sunt? Exemplo sunt eius rei, Bruti, Cassij, Gracchi, Catones, Cicero, Demosthenes, qui vt oīm habitū sunt eloquentissimi, ita semper fuere oīm seditiosissimi: Nam Censorius Cato quadragesies accusatus, ipse septuagesies ac vltra alios reos fecit, tota ætate sua insanis declamationibus reipub. tranquillitatem perturbans. Alter Vtiensis prouocato Cæsare libertatem Romanā funditus subuertit. Non minus Cicero Antoniū in reipublicæ perniciem prouocauit, & Demosthenes Philippū in detrimentū Atheniensium: nullus deniq; reipublicæ status ab hoc artificio non est aliquñ euersus, nullus ab eloquentiæ vitio si aures præbuit, restitit illæsus, Perinde permultū potest in iudicijs fiducia eloquentiæ, hac patrona

Incommodè
reipub. ex
rhetorica.

trona defendunt male causę, & nocens reus eripit legi
periculo, hac accusante sæpe innocens dānatus est: nec
lus vn̄ q̄ eo artificio tam defensus extitit, quin læsus sit
qui ex diuerso erat. M. Carō Romanorū prudētissim⁹
venit tres illos Atheniensū oratores, Carneadē, Cri-
tolaum, Diogenē, in Romanā urbē publice audien-
dos admitti, quia tam acuto ingenio, oratiōis faciēdia,
ac valida eloquētia pręditi eēnt, vt facile possent æqua
& iniqua persuadere. Cōstat de hoc gloriātū apud ami-

Demosthe-
nis persua-
dendi peri-
tia.

Cicero rex
uocatus.
Rhetorica
quid.

cos olim Demosthenē, sese qñ liberet, posse iudiciū sen-
tentias ad suā voluntatē conuertere artificio sermōis,
ad cuius arbitriū Atheniēsibus cū Philippo sæpe bellū
sæpe pax fuit. Tanta illi vis erat eloquētiæ in concitan-
dis, sedandisq̄ animorū ac voluntatū affectibus, vt tan-
q̄ ciuium suorū imperiū habens, illos quo voluerat ver-
teret dicendo: consimilē ob rationē Cicero Romæ a
plerisq̄ rex vocatus est, quia senatū quonvis vellet ver-
teret dicendo, oratiōe sua omnia regens. Hinc apparet
rhetoricā nō aliam esse q̄ persuadendi & mouendorū
affectuū artem, subtili eloquio, exquisito fūco, & sub-
dola verisimilitudinē rapientē animos incautorū, eosq̄
ducentē in captiuitatē erroris, peruertere sensum veri-
tatis. Qd̄ si naturę bñficio nulla res nō vera voce ex-
primit, qd̄ pestilētius q̄ verborū fucatorū studiū? Veri-
tatis sermo simplex est, sed viuus & penetrans & discre-
tor inrētionū cordis, & tanq̄ securis ac gladius anceps
omnia artificiosa rhetorū enithimemata facile difficans
& abscindens. Hinc Demosthenes quū reliquos quos-
q̄ ex arte dicētes facile contēneret, vnū Photionē
vera & ad rem pertinētia simpliciter & breuiter dicen-
tem metuebat, ideoq̄ orationū suarū securim nūcupa-
re solebat: forte nouerāt hæc priscei Romani, qui (teste

Sueto-

Photio de-
mostheni
ob oratiōis
simplicita-
tē formi-
dolosus.

Suetonio) rhetores bis Roma ciuitate, semel sub C. Fā
 nio Strabone, & M. Valerio Messala cōsulibus: semel
 iterū sub Cn. Domitio Enobarbo & L. Licinio Crasso
 censoribus, publico edicto enīcantes: tertio sub Domi
 tiano imperatore, vniuersali senatusconsulto, & vrbe
 Roma, & tota insuper expulerunt Italia: Athenienses
 eos tanq̃ iustitiæ peruersores foro, phibuerūt, ac Thy
 magoram, qd̃ inter officia salutationis Dario regi mo
 re gentis illius adulatus fuisset, capitali supplicio affec
 runt. Pepulerūt Lacedæmonij Ctesiphonē, eo q̃ se ia
 ctarat dere quauis totū diem posse dicere. Nihil enim
 apud illos magis inuisum q̃ curiosum hoc linguæ arti
 ficiū, corū quibus veritatis, pferendę nulla cura est, sed
 opus modicū, pponētes, illud orōnis lenocinijs & ver
 borū ampullis excolere, & dicendi dulcedine decipere
 animos auditorū, illosq̃ lingua sua reuinctos ducere
 ab auribus: iamq̃ palā est, nullos hoc artificio factos
 meliores, cōplures aut̃ deteriores reddi: q̃ & si de virtu
 tibus cōprius dicere possent, longe tñ videmus elegā
 tiores esse, feliciorisq̃ eloquētiæ, ad defendēdos erro
 res, ad seminandas lites, ad excitādas factiones, ad cō
 gerenda conuitia, maledicta, calumnias, q̃ ad concili
 andam pacē, concordia, tranquillitatē, atq̃ ad prædi
 candam charitatē, fidē, religionē. Porro hoc artificio
 confisi plurimi ab orthodoxa fide descuerūt, sectaq̃
 ac schismata, superstitionesq̃ ac hæreses hinc pullula
 runt, dum nōnulli scripturā sacrā, eo q̃ eloquētia Ci
 ceronianoq̃ lepore careat, ita aspernant, vt cum ethni
 corum fucatis argumentorū persuasionibus, cōtra ca
 tholicam interdū veritatem sentirent. Quod de Tacia
 nis hæreticis in primis manifestum est, & ijs, quos Li
 banius sophista, & Symmachus orator idololatriæ

Ctesiphon
 ob artē rhe
 torices a
 Lacedæ
 monis pul
 sus.

Rhetorica
 hæreticos
 efficit.

defensores, atq; Celsus Africanus, & Iulianus apostata, contra Christū magnis rhetorismis insultantes seduxerunt: ē quorū pernicioso ac blasphemio eloquio, multas persuasionū argumētationes acceperunt hæretici, quas in aures hoīm simpliciū immittentes, totos seduxerunt à verbo veritatis: sed quid veterum hæreticorū exemplis insitimus: nostra tempora spectemus. Qui sunt duces germanicarū hæresum, quæ ab vno Luthe-ro suscepto exordio hodie tam multa sunt, vt fere singulæ ciuitates suam peculiarem habeant hæresim, nōne autores illorum hoīes disertissimi, linguæ eloquentia, & calami elegantia instructi, & quos ante annos aliquot à linguarū peritiā, à sermonis ornatu, à dicendī scribendiq; promptitudine sic laudatos vidimus, vt nihil illorum laudibus potuisset adijci: hodie videmus capita & principes hæreticorū, ita sunt adhuc multi q̄ eloquentiæ dediti, dum volunt Ciceroniani fieri, efficiuntur pagani: & qui Aristoteli & Platoni impensius student, fiunt illi quidem superstitiosi, hi vero impij. Omnes aut̄ illi, quicunq; præter simplicia veritatis verba, oriosos sermones in aures hoīm effundunt, assistēt in iudicio rationem reddituri de ijs, quæ vanē coniecerunt & mentiti sunt aduersus deum.

Lutherani
rhetoricæ
periti.

Ciceroniani.

¶ De Dialectica.

CAP. VII.

Dialectica.

SVccedit istis in subsidium Dialectica, & ipsa quidem non nisi contentionis ac tenebrarū artificium est, per quam reliquæ omnes scientiæ obscuriores, ac cognitu difficiliore reddunt: atq; hæc etiam sese logicam videlicet dicendi & ratiocinandi scientiā vocat. Mi serum profecto & irrationale hoīm genus, si absq; hac disciplina nesciat ratiocinari: hanc tamen Seruius Sulpitius omniū artium maximā esse dixit, & quasi lucem ad ea

ad ea quæ ab alijs doceant, cum ipsa (vt ait Cicero) rem
 vniuersam doceat distribuere in partes, & latentē defi-
 niendo explicare, interpretando obscurā explanare,
 ambigūā contemplari & distinguere, atq; regulā de ijs
 omnibus tradat qua vera & falsa iudicent. Præterea pol-
 licentur dialectici se cuiusq; rei essentialē (vt aiunt) de-
 finitionē posse inuenire, tñ hanc nullis vnq; verbis præ-
 stare possunt tam lucidam, quin æque nescius maneat
 animus, quin si dicat quis idiotæ, p hoīe animal ratio-
 nale mortale, minus intelliget, q̄ si dixisset hoīem. Plu-
 ra de his scripsit inter Latinos Boëtius, cuius opera nō
 habent, sed præstant omnibus quæ scripsit Aristoteles,
 prædicamēta, elenchos, topica, perihermenias, analyti-
 ca, & reliqua: quæ secuti Peripaterici opinant nihil sta-
 re aut sciri posse, nisi quod syllogizando probetur per
 demonstrationē, eam videlicet quā depingit Aristote-
 les, sed tñ nunq; in dogmatibus suis obseruauit, cū oēs
 suæ argumentatiōes ex præsuppositis ab eo deducan-
 tur, quæ secuti oēs isti scientiæ pollicitatores, hæten^o
 nullas aut paucissimas, veras demonstraciones dederūt,
 nedū in naturalibus, sed oēs deducūt illas ex præacce-
 ptis, aut abs suo Aristotele, aut abs alio q̄ illa prior di-
 xerit, quorū autoritatē seruant sibi, p principijs demō-
 strationis: verā aut demonstrationem, q̄ facere debeat
 scientiā, docet Aristoteles eā esse, q̄ sit per quidditates,
 (vt loquunt Dialectici) per pprias rerū differētiās no-
 bis occultas & ignotas. Ait insuper demonstratiōē ex
 causis fieri, ex ijs q̄ sunt de per se, & secundū qd ipsum,
 quæ quidē enuntiationes cū sint conuertibiles se ad in-
 uicem inferentes, tñ ait nō dari nec concedi demonstrati-
 onem circularem ex causis. Si itaq; nunc principia de-
 monstrationis plurimū ignota sunt, & circulatio non

Nullæ au-
 tem perpaucæ
 ueræ demō-
 strationes

Notitia ex
sensibus ori
tur.

admittet, certe nulla inde aut paucissima eaq; incerta
haberi potest scientia: credere enim oportebit demonstra
tis, per fragilia quædam principia, quibus aut propter
præcedentē prudentiū autoritatē, veluti notis termi
nis assentimur, aut q̄s experientia comprobamus per
sensus. Omnis enim notitia (vt aiunt) ortū habet à sensi
bus, & experimentū sermonū verorū (vt ait Auerrois)
est, vt concordent sensatis. Et illud notius est & verius
in quod plures sensus conueniunt, ex sensibilibus itaq;
eorū sententia manuducimur, ad omnia ea quæ à nobis
sciri possunt. Iam enim cum sensus oēs sepe fallaces sunt,
certe nullā nobis syncerā probare possunt experienti
am. Præterea cū sensus intellectuālē naturā nequeant
attingere, & rerū inferiorū causæ ex quibus illarū natu
ræ, effectus, & proprietates seu passionēs demonstrari
deberent, sint oīm consensu nostris sensibus penitus
ignotæ, nōne conuincitur veritatis via sensibus esse
præclusa: quare etiā omnes illæ deductiones & sciētiae,
quæ in ipsis sensibus radicitus fundatæ sunt, omnes in
certæ erunt, & erroneæ, & fallaces. Quæ ergo nūc vti
litas dialecticæ, quis fructus scientificæ illius demonstra
tionis ex principiis & experimētis, quibus cum veluti
notis terminis assentire necesse erit? nōne iam ipsa
principia & experimētata magis scienti q̄ demonstrata:
sed hæc ars nūc paulo remotius nobis repetenda est.
Dialectici decē numerāt prædicamēta, quæ vocāt ge
nera generalissima, hæc sunt: substantia, q̄titas, quali
tas, relatio, quādo, vbi, situs, habitus, actio, passio: qui
bus omnia cōstare putāt, & intelligi quæcunq; in toto
vniuersoq; orbiculari mūdo continent. Tradūt in su
per quæ de ijs ipsis ac earū partibus prædicent, quinque
videlicet: genus, speciem, differentiā, propriū, accidēs,
quæ

Prædica
menta.

Prædicabi
li.

quæ ob id prædicabilia nominarunt. Porro inuenerunt ^{Causæ rerum.} quatuor cuiuslibet rei causas, materialē, formalem, efficientē & finalem: ex quibus oīm rerum veritatem & falsitatē sese inuenire posse arbitrant, quadā infallibili (vt putant) demonstratiōe, hoc est, syllogismo, quem altero trium ordinū, vt vocant, figuræ supra vnde viginti modos esse oportebit. Componūt aut̃ omnem ^{Syllogismus.} syllogismū siue demonstratiōē ex tribus terminis, quæ sunt: subiectum quæsitū, & dicitur minor: alter prædicatum quæsitū, & dicitur maior: tertius est mediū inter vtrumq; participans: & iuxta hos, duas formant propositiones, quas præmissas appellant, maiore & minorem, ex illis tandē nascitur conclusio, scilicet de altero ad extremū, alterū tanq̃ à limine ad metam procurrentes. Hoc totū est egregium illud artificium, hæc eius sunt extrema confinia, quibus omnia combinare, diuidere, & concludere opinant, per quædā quæ refelli possent impossibile putant axiomata, atq; hæc sunt logici artificij portentosa, & alta mysteria, magnoq; labore exquisita, à magistris fallacibus, quæ tanq̃ occulta quædam & arcana nō oēs profiteri licet, nec discere, nisi illos qui grandes mercedes pro illis præstare possunt, magnisq; sumptibus autoritatē hanc sibi inter scholasticos coemerint. Deniq; ij sunt eorū canes, hæc illa retia, quibus (illorū opinione) rerum oīm siue naturæ subiectarum, vt Physica, siue naturā ipsam comitantium, vt Mathematica, siue naturā ipsam quodammodo superantia, vt Metaphysica, venantur veritatē, quæ tamen eo artificio iuxta P. Clodij atq; Varronis pronerbiū, nimium altercando amittunt, atq; hæc sunt duntaxat veterum dialecticorum confinia.

¶ De Sophistica.

CAP. VIII.

C iij

Sedlō.

Sophistica.

SEd longe plura, prodigia maioraq; portenta ijs addidit recentior sophistarum schola, de terminorum passionibus, de infinito, de comparatiuis, de superlatiuis, de differt aliud ab, de incipit & desinit, de formalitatibus, hæceiratribus, instantibus, ampliationibus, restrictionibus, distributionibus, intentionibus, suppositionibus, appellatiōibus, obligatiōibus, cōsequētib; indissolubilibus, exponibilibus, reduplicatiuis, exclusiuis, instātijs, casibus, particularisatiōib; suppositis, mediatis & immediatis, cōpletis & incompletis, cōplexis & incomplexis, & cæteris intolerandis vanisq; vocabulis, quæ tradunt in paruis logicalibus, quibus omnia quæcūq; re ipsa falsa sunt & impossibilia, vera esse facile conuincunt: & contrā, quæcūq; vera sunt velut ex equo Troiano erūpentes, ijs machinis subito verborū incendio ac ruina vastabūt. Sunt rursus qui nō nisi tria prædicamentā recipiunt, nec nisi duas syllogismorum figuras, & im̄ octo illorū modos probant: modales autem propositiones, concretos insuper & abstractos terminos rideant, nec desunt qui vñdecimum numerent prædicamentū, & quartā syllogismorum figurā, augeātq; prædicabiliū & causarum numerū, totq; inuictas & Scoticas subtilitates inuexerūt, vt Cleātis, Chrysippiq; argutiæ, cū Daphicæ, Euthidemi, Dionysiodori circūuentiunculis, penitus crassæ, rusticanaq; futuræ sint, si cū ijs nouis sophistarum nostrorum inuentis conferant, in quibus nunc passim ferme oīs scholasticorum turba, cū misero labore ac damnabili studio occupata, nil magis agere videt, nisi vt discat errare, ac perpetuis digladiatiōib; explicandā veritatē obscuriorē reddere vel amittere, quorū tota disciplina non aliud quicq; est q̄ capio quædā, ex deprauatis verborum dictionibus subdola

Sophistarum
controuer.
fig.

Sophistarum
fractus.

dola quadā cauillatiōe peruertens vsum loquendi, & vim inferens linguæ quā ignorat, transuertēs veritatē secundū verisimilē expositionē, quorū gloria non nisi in cōiitijs & strepitu sita est, vt qui non tam victoriā appetāt q̄ certamē, nec veri inueniendi, sed altercandi appositum sit, adeo vt inter hos primas partes teneat, quicūq; clamosissimus est & impudētissimus, & lingue fremitu audacissimus. De quibus ait Petrarcha: siue is styli pudor, siue ignoratiæ confessio est, lingua implacabiles sunt: calamo nō contendūt, nolūt apparere q̄ friuola sunt quibus ornant: ideoq; more Parthico fugitiuā pugnā exercent, & volatilia verbā iactātes, q̄si ventis vela cōmittunt. Hi sunt em̄ q̄s Quintilianus dicit in disputādo mire callidos, cū aut ab illa cauillatiōe disceserint, nō magis sufficere in aliquo grauiore actū q̄ parua quædā animalcula quæ in angustijs mobilia campo deprehendunt, itaq; campū timēt, verūq; est illud diuerticula & anfractus suffragia esse infirmitatis, vt qui parū cursū valent, flexu eludant. Sic & sophistæ metuūt sub notarijs, & collatis libris, & autoribus pugnare, sed solius memoriæ & linguæ viribus, fugitiuis clamoribus, non ad calamos, sed ad obliuiosas aures concertare volūt, nec referre putant q̄ quisq; ratione vtatur, dū mō instantiā det, nec curandū, quicquid sentiat aut dicat, mō loquat & strenue cōtendat. Nā qui verbosior est, is inter eos videt doctior, ijs præstigijs circueunt scholas, & plateas, & mēsas, quærunt æmulos, q̄s vt congregiant inuitāt, instāt, insiliūt, si congregitur & vrget ad diuerticula, plabunt, & latebras quærunt, & ad vtitata recurrūt, tot faciētes anfractus, ac si labyrinthū circumiri oporteat. Qd̄ si quis nolit aut pigeat cum illis decertare, subdola aliqua interrogati-

Quis opus
mus inter
sophistas.

Verbosi so-
phistæ.

Altercandi
libido so-
phistarum.

one, & quā quis nō optima cognitione inquisiuit ad-
grediuntur, vt sic vel ex improviso respondentē de er-
rore conuincant, aut scire se negantē verecundiā reū
faciant & explodant, atq; ipsi in vtrancq; partē doctri-
nā vendicent gloriā. Sed quos fructus nobis in eccle-
sia Christi peperit pariatq; dialectica cū suis sophistis
spectemus, qui nō assentientes diuinā traditioni illam
compositis, & ex fallacibus sensibus deductis rationi-
bus, confundūt: quibus dū nimiū credunt, recedente
luce veritatis, succrescunt tenebræ, quibus obuoluti &
excecati, factiq; magistri & duces cæcorū, multos secū
iis falsis argumentatiōibus ac apparentibus rationib^{us}
trahunt in foueam, semperq; ignorantia profundū, er-
rorūq; pelagus innantes, serpentum more lubrici
fraudentia & seductionis verbis subinuolantes, im-
peritiores seducunt ad credendū figmentis suis, & ex-
tollentes ea, persuadere audent sacratissimā theologiā
sine logica, sine dialectica, sine rixa, sine altercatione, si-
ne sophismatibus constare nō posse. Non inficior dia-
lecticam ad scholasticā exercitationē conferre, sed ad
theologicā contemplationē quid conferat nō video,
cuius summa dialectica est in oratione cōstituta. Ne-
q; em̄ vana, pmissione pollicitus est nobis Christus, in
quiens: petite & accipietis. Itaq; priusq̃ cōtentiōsi scho-
lastici suā dialecticā discant, isti Christi fideles ab ipso
magistro veritatis impetrant omnē necessariā verita-
tem. Præterea dialectica per varias ambages tandem
nō altius pertingere potest, q̃ ad philosophiā, sed per
fidelem orationē rectā & certissima viā, conscenditur
ad summā diuinā atq; etiam humanā rerū sapien-
tiam. Errant igitur quicunq; dicunt dialecticā hanc eē
euerterendā: hæreticorū machinā oīm potentissimā, cū
re vera

Dialectica
quarenus
utilis.

Dialectica
hæreticorū
obur.

re vera ipsa sit robur omniū hæreticorū: hac arte frei quondā Arrius & Nestorius hæretici, tam impudenter desipuerunt, vt ille diuersas per gradus & tempora in Trinitate substantias assereret, alter Mariam virginem theotocon esse negaret, quia diuinas operationes logicis sophismatibus metiri præsumpserunt, plus Aristotelis obseruantes dialectica sophismata, q̄ diuinæ scripturæ animaduertentes verba. Omnia namq; (vt ait Hieronymus) hæreticorū dogmata sedem sibi & requiem inter Aristotelis & Chrysippi spineta reperiunt, inde Eunomius profert, quod natum est, non fuit ante q̄ nasceretur. Inde Manichæus, vt deum liberet à conditione malorū, alterum mali inducit autorē. Inde Nouat⁹ subtrahit veniā, vt tollat pœnitentiā. De illis fontibus vniuersa hæreticorū dogmata, argumentationum suarū riuulos trahunt. Nam cum nullus sermo sit qui nō recipiat contradictionē, nec vlla argumentatio quæ nō possit per aliam subuerti, inde est q̄d ad nullum finem scientiæ, ad nullam cognitionē veritatis, per dialecticas disputationes hoīes peruenire possunt: sed & multos contingit declinare à veritate in hereses, dum speciem sibi validioris veritatis, logicis argumentationibus reperisse se credunt, aut sic hæreticos reprobant, vt ipsi nihilo saniora restituant: quare Plato ipse sero admodū voluit dialecticā attingi à custodibus, eo quod hæc in vtramq; partem disserat, & minus firmas reddat de honesto aut inhonesto rationes. Hæc de dialectica hæctenus.

¶ De arte Lullij.

CAP. IX.

Inuenit autem Raimundus Lullius recentioribus temporibus dialecticæ haud absimilem prodigiosam artem, per quam tanq̄ olim Gorgias Leontius (qui

Raimundus
Lullius ars.

us (qui primus in conuentu literatorum hoīm po-
 scere ausus est, qua de re quisq; audire veller) de quo
 uis subiecto sermone, abunde quis valeat differere, at
 que inuenire quadam artificiosa nominū ac verborū
 perturbatione, atq; in vtramq; partem de oīi sermōe
 curioso hoc plus q̄ elegāti artificio, garrula loqacitatis
 ostentatione disputare, neque vllū vincendi locū alijs
 relinquere, & res minutissimas & pusillas in immen-
 sum dilatare. Sed hæc altius repetere non est necesse,
 nos ampla satis cōmentaria in hāc artem dedimus ali-
 bi, verum nolo hæc alicui sūcum faciant in artificio ad
 modum leui, quod & si in eisdem extollere visi sumus,
 tamē res ipsa palam se facit, vt opus non sit circa hanc
 magnopere depugnare: hoc autē admonere vos oportet,
 hanc artem ad pompā ingenij & doctrinæ ostentationē,
 potius quam ad comparandam eruditionē valere, ac longe
 plus habere audaciæ quā efficaciæ. Esse præterea totam
 ineruditam ac barbaram, nisi elegantiore quadam
 literatura adornetur.

Agrippæ
 cōmentaria
 in artē bre-
 uem Lullii

¶ De arte memoratiua.

CAP. X.

Ars memo-
 ratiua,

His artibus adnumeratur etiam memoratiua,
 quæ (vt ait Cicero) nihil aliud est q̄ inductio
 quædam, & præceptionis ratio, locis & imagi-
 nibus tamquam membrana constans, & characterib⁹
 à Simonide Melitone primū excogitata. Deinde per
 Metrodorū Sceptium perfectā, ipsa tñ qualis qualis
 sit, sine naturali memoria p̄sistere minime potest, quā
 tot sæpissime monstrosis obtundit imaginibus, &
 pro memoriæ tenacitate maniam & phrenesim non
 nunq̄ inducat, dūm videlicet naturalem memoriā in-
 numerabilium rerum ac verborū imaginibus prægra-
 uās, naturæ finibus nō contentos, arte insanire facit.

Hanc

Hanc itaq; Simonides aut alius cuius Themistocli obtulisset, ait ille obliuionis mallem, nam multa memoro quæ nollem, obliuisci non possum quæ vellem. Et Quintilian⁹ de Metrodoro: Vanitas, inquit, nimis fuit atq; iactatio, circa memoriã suam potius arte q̃ natura gloriantis. Scripserunt de ea Cicero lib. rhetoricorũ nouorũ, & Quintilianus in institutionib. & Seneca, & ex recentioribus Franciscus Petrarcha, Mateolus Veronensis, Petrus Rauennas, & Hermannus Buschius, & alij, sed indigni catalogo, obscuri homines permulti, & multi hanc quotidie profitetur sed nõ reperitur, qui in ea multum proficiat, & magistri eius pro lucro infamiam sæpe reportant. Solent em̃ in gymnasijs plerũq; huiusartis professione nebulones quidam scholarib⁹ imponere, ac rei nouitate pecuniolã ab incautis emungere: deniq; puerilis gloria est ostentare memoriã, turpe & inpudentis est multarum rerum lectionem instar mercimoniorum ante fores explicare, cum interim vacua domus sit.

De Mathematica in genere.

CAP. XI.

Sed tempus est nunc de mathematicis disciplinis Mathematica.
dicere, quæ multo omnium certissimæ putantur, omnes tñ non nisi indoctorũ suorũ quibus plurima fides datur, opiniõibus consistunt: qui etiam in illis nõ parum errauerũt, quod & Alubatar vnus eorũ nobis attestatur, inquit: Antiquos etiam vsq; post Aristotelis tempora non plane mathematica sciuisse, cunq; omnes hæ artes circa sphæricam seu rotundam siue figuram, siue numerum, siue motum potissime versentur, fateri tandem cogunt perfecte rotundum seu sphæricum nusq; neq; secundũ artem reperiri, neq; secundũ naturã, Atq; hæ disciplinæ licet vel paucas, vel nullas

46 DE ARITH. ET GEOMAN.

nullas in ecclesia hereses dederint, tñ qd ait Augustin⁹
nihil ad salutē pertinet sed magis in errorē mittūt, & a
deo auocāt, atq; (vt ait Hierony.) nō sunt scientiē pie-

¶ De Arithmetica.

CAP. XII. (ratis.

Arithmeti-
ca.

Inter has prior est Arithmetica, hoc est, numero-
rum disciplina, quæ matris quodāmodo ad cate-
ras obtinet vicem, nō minus superstitiosa q̃ vana,
ac ppter vilem numerandi practicam nō nisi a merca-
toribus auaritiæ causā in pretio habitā: tractat em̃ de
numeris & eorū diuisionibus, quis par, quis impar, quis
pariter par, quis pariter impar, q̃s imparis par, quis su-
pfluus, quis diminutus, quis perfectus, quis composi-
tus, quis incōpositus, quis per se, quis ad aliū. Item de
pportione & pportionalitate earūdemq; speciebus.
De numeris harmonicis & geometricis, deq; varijs nu-
meros passionibus & minutis atq; modo supputādi.

¶ De Geomantia.

CAP. XIII

Geomanti-
ca.

Deniq; arithmetica hæc nobis geomanticam di-
uinationē, & Prenestinas tesseras, & talos, &
aleas, & quicquid est eiusmodi numeralium
sortilegiorum progeniuit: q̃uis Geomantiam oēs fer-
mē astrologiē adoptent, ob parilem iudicandi ratio-
nē, tum quia vires eius nō tam ex numero, q̃ ex motu
eliceant, iuxta illud Aristotelis dictum in primo me-
teorum: Motus cæli est perpetuus, & est principiū
& causā oīm motuum inferiorum, Scripserunt autem
de hac ipsa ex antiquioribus, Hali: ex recētoribus Ge-
rardus Cremonensis, Bartholomæus Parmensis, &
quidam Tundinus: scripsi & ego quandā Geomanti-
am ab alijs longe diuersam, sed non minus superstiti-
osam, fallacemq; aut si vultis dicam etiā mendacem.

¶ De Aleatoria.

CAP. XIII.

Ars

ARs item aleatoria, & ipsa tota sortilega est, cuius quanto quis studiosior, tanto erit & nequior & infelicior, dum alieni concupiscentia sua profundit, nec vel patrimonij vllam reuerentiam tenet. Hæc ars mendaciorum, periuriorum, furtorum, litium, iniuriarum, homicidiorumq; mater est, vere malorum demonum inuentum, quæ exciso Asiæ regno inter euer sæ vrbs manubias varia sub specie migravit ad Græcos. Hinc tessera, calculi, tricolus, senio, monarchus, orbiculi, thaliorchus, vulpes: præterea octocedron, duodecacedron, quibus nonnihil diuinationis inesse putatur. Sunt & qui dicant Attalum Asiaticum artem hanc inuenisse, & ab artificio nuerandi excogitasse: è Romanis vero memoriæ proditum est, Claudium imperatorem de illa librū cōposuisse, cuius ipse atq; ante eum Augustus Cæsar ambo studiosissimi cupidissimiq; extiterunt. Ars tota infamis, & omnium gentium legibus interdicta, quin & Cobilon Lacedæmonius iungendæ societatis causa Corinthum legatus missus, cum duces ac seniores Corinthiorum inuenisset in alea ludentes, infecto negotio rediit, dicens: nolle se Spartanorum gloriam hac infamia maculare, ut dicerentur cum aleatoribus societatem contraxisse: tanto probro apud maximos quoq; habita est, ut regi Demetrio in leuitatis opprobrium taxilli aurei à Parthorum rege missi sint: atq; tamen hodie regum & nobilium hic exercitissimus ludus est: quid ludus? imo sapientia, eorum qui fuerint in hac ad fallendum damnabilius instituti.

¶ De sorte Pythagorica.

CAP. XV.

NEc illud prætereundum censeo, quod asserabant Pythagorici, & quod alij putant, ipse etiam credidit Aristoteles, literarum elementa certos suos possi-

Sortes Pythagoricæ

48 DE SORTE PYTHAGORICA.

os possidere numeros, ex quibus per propria hominū nomina diuinabantur, collectis in summam cuiuslibet literarum numeris, quibus collatis, palmam illi tribuerunt, cuius summa alteram excesserat, siue de bello, siue de lite, siue de coniugio, siue de vita aut alia confirmili re quæsitum foret: eaq; ratione dicunt Patroclū ab Hectore victum, illum vero ab Achille superatū, quam rem Terentianus tradidit ijs versibus:

Et nomina tradunt ira literis facta,

Hæc, vt numeris pluribus, illa sint minutis.

Quandoq; subibunt dubia pericla pugnae,

Maior numerus qua steterit, fauere palmam

Præfagia lethi minime patere summa.

Sic & Patroclum Hæctoris manu perisse.

Sic Hæctora tradunt cecidisse mox Achilli.

Et sunt qui simili computo promittunt sese horosco-

pia inuenturos, sicut de ijs tradidit, nescio quis, noīe

Alchandrinus, obscurus philosophus, quæ ferunt disci-

pulum fuisse Aristotelis. Et narrat Plinius Pythagoræ

inuentis etiam illud attribui, propriorū noīm impa-

rem vocalium numerū, orbitates oculorum, claudica-

tiones, consimilesve casus portendere.

¶ Adhuc de Arithmetica.

CAP. XVI.

Sed ad Arithmeticam redeamus: hanc Plato a

malō dæmone vna cum talorum & alearum lu-

do primū monstratam ait. Et Lycurgus magnus

ille Lacedæmoniorū legislator, illam ceu turbulentam

ē republica sua eiciendam censuit. Vacuum enim &

inānem laborē deposcit, & ab vtilibus honestisq; ne-

gotijs homines abstrahit, ac de rebus futilibus sæpe

magnis iurgijs contendit. Hinc illud Arithmetico-

rum irreconciliabile bellum, vter numerus par an im-

par præ

Horosco.
pia per for
ses.

Arithmeti.
a.

arithmeti
orū cōtro
pæ.

par præferendus sit: quis, inter ternarium, senarium, denarium numerus sit perfectior: Item quis numerus dicitur pariter par, circa cuius diffinitionē Euclidem ipsū Geometriæ principē, non parum errasse contendunt. Præterea non facile dixerim, quæ Pythagorica mysteria, quas magicas vires numeris inesse sōniant, etiam ab ipsis rebus nudatis. dicereq; audent, nisi illis instrumentis exemplaribusq; mundum à deo creatum iri nō potuisse, ac diuinorum oīm cognitionē in numeris tanquam in regula oīm certissima contineri. Hinc orti sunt Marci magi, & Valentini hæreses, in numeris fundatæ, & ex numeris progressæ, qui diuinam religionem & innumerabilia diuinæ veritatis secreta, sese per frigidissimos numeros posse inuenire & enuntiare præsumebāt. Accedit istis Pythagorica retractis inter sacramenta habita, & alia plura ijs similia, quæ omnia vana, ficta, & falsa sūt, nec quicquā veri superest arithmetici illis, nisi insensatus ac inanimatus numerus: atq; tamē hinc sese diuinos homines agere arbitrantur, quod sciunt numerare: sed hoc ægre illis concedūt musici, hunc honorem suæ harmoniæ libentius deferentes.

Pythagoræ
corū de de-
mentia de
numeris.

Hæretici
ex Ari-
thmetica

¶ De Musica.

CAP. XVII.

DE musica, igitur iam nobis sermo esto, de qua
ex græcis copiose scripsit Aristoxenus, qui & a-
nimā musicam esse dixit: cuius documēta Boc-
tius deinde latinis tradidit. dico autē illam quæ in vo-
cum ac sonorum modulatiōe consistit, nō eam, quam
de metris & rythmis ac carminum fictionibus nuncu-
pant, quæ poësis est: quæ autore Alphroabio, non tam
speculatione, ac ratione, quam furoris insania fertur,
de qua superius diximus: verū eam quæ de modulatio-
nibus est, quæ est concērus neruorū, aut vocū in suos

Musica;

D modos

Musice
parceis.

Phrygia
modulatio.

modos sine aurium offensione consonantiū: agit enim de sonis, de interuallis, de sistematis genere, de tono, de cōmutationibus ac modulationibus. Hanc veteres diuisere in enharmonicā, chromaticā, diatonicā: priorem autē (videlicet enharmonicā) ob nimis recōditam difficultatem, pro impossibili eius indagine deseruere: alteram vero ob lasciuie infamiam aspernati sunt atq; abdicarūt: tertiam vero (speciem duntaxat (tanquā mūdā nā compositioni cōformem persuasi) admiserunt. Sūt etiam ex veteribus, qui musicos modos ex gentiū vocabulis distinxerunt, vt in Prygium, Lydium, Dorium, quos apud Polymnestorem & Saccadā Archiūum genere fuisse antiquissimos constat, quibus Sappho Lesbīa (vt inquit Aristoxenus) quarum videlicet mixolydium superinstituit: cuius inuentorem, alij Terpsandrum, alij Pythoclidem tibicinem putant: Lyfias Lamproclēm Atheniensem autorem posuit, atq; hos quatuor modos veterum autoritas celebres notauit: totumq; astruccionem encyclopediam vocauerunt, quasi scientiarum orbem, quod musica omnes amplectatur disciplinas, sicut ait Plaro in primo de legibus musicam sine vniuersa disciplina tractari non posse. Inter hos vero quatuor modos, Phrygium, quia distrahit & rapit animū, non probant, sed barbaricū Porphyrio illum vocat, quia ad fūrorem & pugnas excitandas tantum commodum. Alij idcirco Bacchicum vocant, vt furibundum, impetuosum, & perturbatū: cuius modulatione, quā anapæsto pede declarant, Lacedæmonios & Cretenses ad arma concitatos legimus: eodem Timotheus Alexandrum regem ad arma incitauit: & Taurominitanus iuuenis, narrante Boetio, domum in qua scortum latebat, Phrygio sono excitus

cius cōburere festinauit. Lydium etiam Plato repro-
bat, vt qui acutus sit, & a modestia Dorij recedens, la-
mentationibus accōmodus: verū (vt quibusdam pla-
cer) etiam ijs, qui natura hilares & iucundi sunt, con-
gruus. Hinc Lydos hilares ac pericundos populos ijs
modulationibus delectatos ferunt, quas etiam Tusi
Lydorum progenies choricis saltationibus adhibe-
bant. Dorium autem tanquam grauiorem honestio-
remq; & omnibus modis modestum, ad grauiores ani-
mi affectus & motus corporis aptum, & ad recte ac be-
ne viuendum vtilē, omnibus prætulerunt: ideo apud
Cretenses, Lacedæmonios, Arcades, in magna ve-
neratione habitus. Imperator quoque Agamemnon
ad bellum Troianum profecturus Doricum domi
reliquit musicum, qui spondæo pede mulierem Cly-
temnestram in pudicitia probitateq; conseruaret: qua
re non prius ab Aegystho vitiari potuit, q̄ is musicum
prius ē medio impie iustulisset. Mixolydium vero tra-
gædijs & commiserationibus congruum, incitationis
& retractionis efficaciam habere, & mœroris imperi-
um tenere dicunt. His quatuor modis sunt qui ali-
os superadinuenerunt, vt quos collaterales vocant,
videlicet Hypodorium, Hypolydium, Hypophrygi-
um, vt sint septem toridem planetis correspondentes,
quibus Ptolemæus addit octauum hypermixolydiū
omnium acutissimū, firmamento attributum. verū Lu-
cius Apuleius primo Floridorū quinq; modos descri-
bit, Aeolium, hyastium varium, lydiū querulum, phry-
gium bellicosum, dorium religiosum. His addunt alij
Ionicum iucundum & floridum. A Martiano etiam,
iuxta Aristoxeni traditionem, quinq; numerantur mo-
di principales, & decem collimitij. Et licet hanc artem

Dorij mo-
dulationis
genus.

Mixolydia
modulatio.

D ij suauita-

Musicae uti-
litas.

Horat: in
sermonib:
Musica
mercenaria.

suauitatē non modicā habere fateātur, cōmunis tamē
sententia est, atq; ipsā experiētia omnib⁹ nota, esse illā
viliū ac infelicis intemperantisq; ingenij hominum
exercitiū, & qui nec incipiendi, nec finiendi rationē te-
neant, sicut de Archabio tibicine legitur, qui pluris con-
ducendus erat vt desineret, q̄ conducēdus vt caneret.
de quibus tā importunis musicis, sic ait Horatius:
Omnibus hoc vitium est cantoribus inter amicos
Vt nunquam inducant animum cantare rogati:
Iniussi nunquam desistant.

Iusci
parasiti.

Antisthe-
s de Tibi-
ce dictū,

Philippi de
Musica apo-
thegma,

Hinc musica ipsa ad pretium & stupem semper vaga-
bunda exiit, & lenociniorū clientula, quam nullus vn-
quam professus est vir grauis, modestus, pudicus, for-
tis, Ideoq; Græci illos cōmuni vocabulo Liberi patris
artifices, siue (vt Aristoteles) dionysiacos technitas, hoc
est, artifices bacchanales appellarunt, q̄ improbis esse
moribus magna ex parte consueuerūt, vitam plurimū
traducētes incontinenter, partim etiam cum inopia,
quæ quidem vitia & gignit & auget. Persarum & Me-
dorum reges, musicos inter parasitos & histriones refe-
rebant, videlicet ex opere illorum voluptatē sibi capi-
entes, ipsos autem actores contemptui habentes: atq;
Antisthenes ille sapiens, cū audisset Ismeniam quendā
optimum haberi tibicinem, homo nequam est inquit:
non enim si probus foret, tibicen esset: non enim (vt
dicitur) ars est illa sobrii & probi, sed otiosi & iocantis.
Hanc Scipio Aemilianus, Cato, tanquam à Romanis
moribus alienam aspernabantur, Hinc Augusto atq;
Neroni probro datum est, quod musicam auidius se-
ctarentur. Sed Augustus correptus quidem abstinuit,
Nero autem peramplius insequutus, ob hoc contem-
ptui ludibrioq; habitus est, Philippus rex cum audisset
filium

filium quodam loco suauius cecinisse, obiurgatus est: Nonne pudet (inquiens) quia tam bene scias canere? satis enim est superq; principi viro canentibus alijs audiendi otium superesse. Nō canit apud Græcos poëtas Iuppiter, nec pulsat citharam, docta Pallas detestatur tibias. Apud Homerum pulsat citharædus, præbēt aures Alcinous & Vlysses. Apud Vergiliū sonat & cantat Iopas, auscultant Dido & Aeneas, Alexandro magno quōdam canente, Antigonus pædagogus citharam fregit, abiecitq; inquiens, ætati tuæ iam regnare cōuenit, non canere. Sed & Aegyptij (teste Diodoro) muscam tanquam virorum animos effceminantem prohibebant adulescentes suos perdiscere. Et Ephorus (teste Polybio) eam non nisi ad illudendos ac fallendos homines inuētā tradidit. At reuera quid inutitius, quid contēptibilius, quid fugiendum magis istis tibicinibus cantoribus, ac reliqui generis musicis, qui tot vocibus, canentium, præcinentium, decinentium, intercinentiū, occinentium, & concinentium, vniuersarum auium garritus superantes, venenata quadam dulcedine, velut sirenes hominum animos lasciuientibus vocibus, gesticationibus, ac sonis præstigiant atq; corrumpūt. Quapropter Ciconum matres atq; nurus Orpheum ipsum ad Parcarum vsq; inuidiam persecutę sunt, quod modulis suis mares effceminaret. Quod si fabulis quædam autoritas est, Centum luminibus cinctum caput Argus habebat, quæ omnia tamen vnius fistulæ modulo sopita sunt & extincta. Atq; tamen hinc plurimū gloriantur musici isti, quasi ipsi supra rethores habent mouendorum affectuum imperium: quos in super eo ipso euexit insania, vt ipsos etiam cælos canere affirmant, vocibus tamen à nullo vnquam mortalium au-

Mercurij
enim Arg
fistulæ ca
tu delin
occidit.

ditis, nisi forte quod musicis istis, per suum euouac, seu
 per temulentiam vel insomnium innotuerunt: Nul-
 lus tamen musicorum interim e caelo descendit, qui vo-
 cum consonantias omnes nouerit, quique proportionu
 inductiones omnes inuenerit: Attamen dicunt artem
 esse consummatissimam, & quae omnes amplectatur
 disciplinas, nec sine vniuersa disciplina tractari pos-
 sit, etiam diuinationis vim illi tribuentes, quae corpo-
 ris habitudines, animique affectus, & mores hominum
 per ipsam iudicentur: sed & dicunt artem esse infini-
 tam, nec vlllo ingenio exhauriri posse, sed indies illam
 pro cuiusque captu novos dare modulos: Proptereaque
 non male Anaxilas: Musica per deos (inquit) perinde
 atque Libya semper quotannis, nouam quampiam fe-
 ram parit. Hanc Athanasius ob vanitatem suam inter
 dixit ecclesijs: sed Ambrosius ceremoniarum & populi
 appetentior, ecclesijs instituit canendi & psallendi usum:
 Augustinus vero in medio haerens, inde sibi haud non
 difficile dubium ortum esse in Confessionibus suis me-
 minit: hodie vero tanta in ecclesijs musicae licentia est,
 ut etiam vna cum missae ipsius canone obsecrationes quae-
 que cantiunculae interim in organis pares vices habeant
 ipsaque diuina officia & sacrae orationum preces, con-
 ductis magno aere lasciuis musicis, non ad audientium
 intelligentiam, non ad spiritus eleuationem: sed ad for-
 nicatriam pruriginem, non humanis vocibus sed be-
 luis strepitibus cantillant, dum hinniunt discantum
 pueri, mugiunt alij tenorem, alij latrant contra punctum,
 alij boant altum, alij frendent bassum: faciuntque ut so-
 norum plurimum quidem audiatur, verborum & ora-
 tionis intelligatur nihil, sed auribus pariter & animo
 iudicii subtrahitur autoritas.

Musica in
 templis,

DE SALTATIO. ET CHOREIS. 55

De saltationibus & choreis. CAP. XVIII.

AD musicam spectat etiam saltationū siue chorearum artificium puellis amatoribusq; lōge gratissimum, & quod magna cura discunt, & in medias noctes sine satietate protrahūt summaq; diligentia obseruant, vt ad lyrae tympaniq; ac tibiārum numeros, compositis gestibus, moderatisq; incessibus saltent, ac rem omnium stultissimā, & infania quadam haud absimilem prudentissime, vt purāt, sciētissimēq; peragant, quam nisi tibiārum concentus temperaret, & (vt dicitur) vanitas vanitatem cōmendaret, nullum choreis spectaculum ridiculum ac inconditum magis: hāc laxāmen petulantiae, amica sceleris, incitamen libidinis, hostis pudicitiae, ac ludis probis omnibus indignus: sēpe ibi matrona (vt ait Petrarcha) diu seruatiū decus perdidit, sēpe infelix virguncula ibi didicit quod melius ignorasset, multarum ibi fama periit pudorq;. Multa inde domū impudicae, plures ambiguae rediēre, castior autem nulla: pudicitia choreis sēpe stratae semperq; impulsam oppugnatāq; videmus: laudarunt tñ hāc nonnulli Graecorū scriptores, sicut pleraq; alia fœda ac pernicioſa, ipsaq; saltationum exordia ē summis caelis, ē stellarum syderumq; lationib⁹, eorumq; gressu & regressu, complexu, ac ordine tanquam harmonica quadam caelestium chorea, vnā cum mundi generatione diuinitus prodijſſe dicunt. Alij inuentū esse satyrū, Bacchū quoq; hac arte Thyrenos, Indos, & Lydos, bellicosissimos populos deuicisse aiunt. Hinc tandē saltatio ipsa in religionem relata est, & à Coribantis in Phrygia, à Curetis in Creta, abs dea Rhea fieri iussa est, & in Delo nulla sacra peragebantur cui saltatio non fuisset adhibita, nec vllā vnquam celebratae festi-

Saltatione
et chorea

Chorearū
pericula.

Saltatiōe
unde pro
mauaria

D iij uitates

56 DE SALTATIO. ET CHOREIS.

uitates & ceremoine citra saltationem. Indorum quoque Brachmanni, mane & vespere ad solem cōuerſi saltantes illum venerabantur. Apud Aethiopas etiam, & Aegyptios, & Thraces, & Scythas, saltatio inter sacrorum ceremonias habita est, quippe quæ ab Orpheo & Musæo optimis saltatoribus cōstituta fuisset. Erant etiam apud Romanos sacerdotes Salij, qui in honorem Martis saltabant. Lacedæmonij Cræcorum præstantissimi, cum à Castore & Polluce saltare perdidicissent, omnia saltationibus peragere soliti sunt. In Thessalia tāto in pretio habita est, ut populi præfides & antesignani præsaltatorum nomine honorarētur. Ipse etiam Socrates vir omnium sapientissimus ab oraculo iudicatus, illā iam natu grandior discere nō erubuit, quin & summis laudibus exulit, & inter serias disciplinas numeravit, visāq; illi res grauior q̃ ut de ea recte pronuntiari possit, quæ tota diuina cum mundi generatione nata esset, & cum Amore deo vetustissimo in lucē prodierit. Sed quid mirū sic à Græcis philosophari, qui adulteria, qui stupra, qui parricidia, deniq; nullū non facinus in deos referunt authores? Complures de saltatione libros scripserunt, qui omnia genera eius & species numerosq; comprehenderunt, earundemq; nomina percensuerūt & cuiusmodi vnaquæq; illarum esset, & quo autore inuenta: quare de illis plura hic dicere superſedeo. Romani veteres viri prudentia & autoritate graues, saltationes omnes repudiarūt, nec vlla penes eos honesta matrona saltasse laudatur. Hinc Salustius impropereat Sēproniam q̃ cantasset saltassetq; doctius q̃ cōueniret probæ, quin & Gabinio viro cōsulari atq; M. Cælio nimia saltandi peritia probro data est: & M. Cato L. Murenæ, q̃ in Asia saltasset pro crimine obiecit, cui patrocinauit Cicero,

altatiōes
romanis
epu.

Cicero, id vt recte factum defendere non est ausus, sed constanter factum pernegauit: Nemo inquit saltat sobrius, ni forte insaniat, neq; in solitudine, neq; in conuiuio moderato atq; honesto, intempestiui cōuiuij, immoderati ioci, turpiū deliciarū comes est extrema saltatio. Itaq; saltationem necesse est omnium vitiōū esse postremum, neq; vero facile dictū quæ mala hic visus hauriunt & auditus, quæ pariant colloquia & tactus. Saltatur inconditis gestibus, & monstroso pedū strepitu, ad molles pulsationes, ad lasciuas cantilenas, ad obscœna carmina, contrectantur puellæ & matronæ impudicis manibus & basijs, meretricijsq; complexibus: & quæ abscondit natura, velauit modestia, ipsa lasciuia tunc sæpe nudantur, & ludi tegmine obducitur scelus. Exercitium profecto non è cælis exortum, sed à malis dæmonib⁹ excogitatum in iniuriam diuinitatis, quando populus Israel erexit sibi vitulum in deserto, cui cum sacrificassent cœperunt edere & bibere, & postea surrexerunt ludere, & cantantes saltabant in chorum. Hæc de chorearum saltationibus satis.

Saltatiōes
impudici-
tæ fontes
& irrita-
menta.

Exod. 32

¶ De gladiatoria.

CAP. XIX.

Neq; tamen me præterit hoc loci esse adhuc alia pleraq; saltationū genera à priscis scriptoribus celebrata, quorum maxima pars hodie obsoleta est, pars adhuc in v su est, vt saltatio armata, gladiatoria, chironomiæ ac militiæ accommodata, tragicum profecto artificium, quo hominem innoxium occidere lusus est, ac lethale vulnus excepisse paulo cunctantius summa infamia. Execrandum omnibus artificium, cuius stultitiæ iuxta est impietas, & omnia eiusmodi saltationum genera, vt sunt vanitatis & impuditiæ plena, non tam vituperanda sunt, q̃ execranda, eò q̃ non aliud

Saltatio gladiatoria.

D v doceant

doceat q̄ mirificos quosdā rit⁹ quō insanire oporteat.

De histrionica. CAP. XX.

Histrionica
saltatio.

Histrionica autem saltatio imitationis & demonstrationis artificium est, res mente cōceptas decenti gesticatione explicans: tam clare & perspicue mores & affectus omnes representās, vt spectator omnis histrionē quis nihil loquentem, ex plurimis moribus & gesticationibus clare intelligat. Tantum prastat histrionica vt nullis, prorsum sit opus interpretibus: tam apic enim senem, puerū, mulierem, seruum, ancillam, temulētum, iracundū, omniumq; personarū differētiās & affectus iucunda gesticatione representat, vt etiam ē longinquo spectator non audiens fabulam, ex sola histrionis saltatiōe illius intelligat argumētum. Hinc histriones non parum in pretio habitos legimus, constatq; referente Macrobio, Ciceronem cū Roscio histrione (qui etiā Syllæ dictatori charissimus fuit) contendere solitum, vtrum ille sapius eandē sententiā varijs gestibus efficeret, an ipse per eloquentiæ copiam sermone diuerso pronuntiaret: quæ res Roscium induxit, vt librum conscriberet, in quo eloquētiā cōpararet cum histrionica: verum Massiliensium ciuitas (teste Valerio) tantæ grauitatis custos extitit, vt nullū aditū histrionibus daret, nec mimis, quia eorum argumenta magna ex parte stuprorum continerent actus, ne talia spectandi consuetudo imitandi etiā licentiam faceret. Proinde vero exercere histrionicam non solū turpis & scelestā occupatio est, sed etiam conspiciere & delectari flagitiosum, siquidem & lasciuientis animi oblectatio cadit in crimē. Nullum deniq; nomen olim fuit infamius, q̄ histrionū, ac legibus ipsis arcebantur ab honoribus quicunq; fabulam saltassent in theatro.

¶ De

Ciceronis
cū Roscio
Histrione
certamen,

CAPVT XXI.

ERat & saltatio rhetorica, histrionica nō dissimilis, sed remissior, quam Socrates, Plato, Cicero, Quintilianus, ac stoicorū plurimi admodū vtilē ac oratori perq̃ necessariā arbitrati sunt: quaten⁹ apto quodā corporis gestu, vultus & corporis cōposita adformatione constat, tum vigore oculorū, pondere vultus, accommodatoq; singulis verbis ac sentētijs sono vocis, cū efficaci corporis motu ad ea quæ exprimuntur, sed gesticulatiōe tenus. Hæc aut̃ saltatoria siue histrionica rhetorica porro apud quosq; oratores tandē exulare cœpit, admonēte Tiberiū Augusto, vt ore nō digitis loqueret̃, & iam in totū sublata est, duntaxat à scenicis aliquot fraterculis adhuc colit̃ (quīs olim ab ecclesia histriones etiā sacro communionis sacramento illis dēnegato depulsi essent) quos hodie aliquos videmus mira vocū contentione, vultu multiformi, oculo vago & petulanti, iactatis brachijs, saltantibus pedibus, lasciuientibus lumbis, ac varijs motibus, inuersionibus, circūdutionibus, resupinationibus, saltibus, gesticulante toto corpore, animi videlicet mobilitate ipsum secū volūte, populares conciones ad plebē à suggesto proclamare: memores fortassis Demosthenis sententiæ, qui (vt est apud Valeriū) interrogatus, quidnā esset in dicendo efficacissimum, respōdit hypocrisis: iterū deinde & tertio interrogatus, idē dixit, ac pene totā dicēdi vim huic deberi: sed ne à mathesi longius progrediamur, ad geometriam nunc properemus.

¶ De Geometria. CAP. XXII

Ipsa geometria quā Philo Iudæus principem & matrem omniū disciplinarū appellat, hanc præ cæteris disciplinis laudē habet, q̃ cum inter omnium ferme disciplina-

Saltatio-
RhetoricaHistriones
eieci olim
Ecclesia

Geometria

disciplinarum sectas magna & innumera sunt certamina, geometrę omnes vndiq; sibi consonant: nec aliqua vnq; de illa inter ipsos est contentio, nisi q; de punctis, de lineis, de superficiebus adhuc disputant, sint ne hæc diuisibilia an indiuisibilia, cæterum non discrepant ab inuicem, nec doctrina, nec traditione: sed quisq; alterū nouis vel subtilioribus inuentis, & quæ nunq; quisq; excogitauit, nititur superare. Nullus tamen geometra adhuc circuli verā quadraturam inuenit, nec costæ æqualem lineam dedit, licet Archimedes Siracusanus, hæc se quondā inuenisse putabat, & multi posteriusq; in hæc tempora id ipsum, sed frustra quodāmodo conati sunt, licet proxima dixisse videantur. Ea tamen est eorū ambitio, vt priorum traditionibus nunq; acquiescant, sed in talibus amplius aliquid q̄ magistri eorum inuenire putantes, se ipsos in tantam insaniam agunt, quam vniuersæ terræ elleborum, nō sufficiat expurgare. Ab ipsa autem geometria vltra hoc quod linamenta, formas, interualla, magnitudines, corpora, dimēiones atq; pōdera rimatur, dependent quæcunq; organica ingeniosa opificia, artificiosaq; instrumenta, manganaria, machanopocetica, poliorcetica, tam bellorum q̄ architecturæ, cæterorumq; vsibus accommoda, vt arietes, testudines, cuniculi, catapultę, scorpiōes, exostræ, sambucæ, scalæ, tolleones, turres ambulatoriæ, heliopolyes, naues, triremes, pontes, molæ. Item bigæ, trige, quadrigę, troleg, clideolæ, rotæ, vectes, & qbuscūq; immania pōdera vi minima trahunt, aut attollunt. Præterea quæcūq; aut pondere, aut aqua, aut spū, aut neruis & funiculis constant, sicut horologia quæ pondere gradiuntur, & quæ ventorum impulsu resonant organa, etiā quæcunq; hydraufica & spiristica instrumenta, & quæ ex
 his

Geometrie
 fructus,

hisciam non nisi ad voluptatem admirationemq; fabricata sunt, vt pilæ spōte saltātes, lucernæ suas sibi producentes stupas, & oscula seu cucurbitæ sponte ignem sufflantes, & quale Politianus narrat animal, quod dū secatur in mēsa, bibit, interim viuētisq; representat motus atq; voces. Cuiusmodi forte artificio narrat Mercurius Aegyptios deorum cōsinxisse simulacra, vt articulatam promerent vocem, atq; progredērētur. Ille etiā Architas Tarentinus ligneam columbam sic geometris rationibus construxit, vt surgeret in altum, & volitaret. Iam vero & Archimedes primus æneum cælum tanto artis opificio fabricasse legitur, vt inibi planetarū omnium motus planissime deprehenderentur, simulq; singularum cælestium sphaerarum vertigines, cuiusmodi etiam proximis his diebus fabricatum vidimus. Ex hac arte simul prodeunt tormentorum varia genera, & bombardæ, cæteraq; instrumenta igniuoma, de quibus ego nuper sub titulo pyrographiæ specialem librū composui, cuius nunc tandem pœnitet, cum nihil nisi perniciosissimum magisteriū doceat. Deniq; quicquid artificij est in pictura, in cosmimetria, in agricultura, in arte bellica, in fusoria, in plastica, in statuaria, in fabrilī, in architectura, in metallica, totum hoc vel potissimū a geometria est.

¶ De optica vel perspectiua.

CAP. XXIII.

A Geometria itaq; proxima est optica, quam vocant perspectiuam: deinde cosmimetria atq; architectura. Perspectiua autem siue optica hæc triplicem videndi rationem, directam, reflexam, refractamq; pertractat: quid lux, quid vmbra, quid interualla edocet: causasq; visibilium, quæ per interualla falsa videntur, deprehendit: radiorumq; projectiones inquir,

Optica.

62 DE OPTICA VEL PERSPECT.

Varie phi
losophori
opiniones
de ratione
videndi.

quirit, per vnum seu plura perspicua super diuersas cor
porum figuras: tū umbrarū & lucis figuratōnes, atq;
quæ rebus, quæ vsui, quæ medio accidāt: atq; quom o-
do res & visio, ex mediij diuersitate, vario modo affici-
antur cōmonstrat. De ratione autē videndi, variae &
dissonae opinionēs sunt: nam Plato secundum concla-
ritatem visum fieri arbitratur, videlicet ea quæ ex ocu-
lis est luce defluente ad vnū extrinsecū aërem, ea quæ
à corporibus est luce obuiam relata: ea vero quæ
circa aërem medium est facile effusibili, vertibilisq; co-
extensa igniformi visus virtuti. Galen⁹ cōcorditer sen-
tit cum Platone: verum Hipparchus ait, radios ab ocu-
lis extensos vsq; ad corpora ea, quasi palpitatione qua-
dam tangentes, susceptionē eorum ad visum reddere:
Epicurei autē simulacra eorū quæ apparent sese oculis
ingerere affirmāt. Aristoteles autē simulacra non qui-
dem corporea, sed secundum qualitatem per alterati-
onem aëris, qui in circuitu est, à visibilibus vsque ad
visum deuenire censet. Porphyrius vero neq; radios,
neq; simulacra, neq; aliud quicq; videndi causam ait,
sed animam ipsam seipsam cognoscentem visibilem,
& quæ vna est omnium, seipsam in omnibus quæ
sunt cognoscere. Verum geometra & optici Hip-
parcho quodammodo accedentes, conos quosdam
ex coincidentia radiorum factos subscribunt, quæ
per oculos emittuntur, vnde multa simul visibilia
comprehendere visum, sed illa certissime, vbicunq;
radij coinciderint: sed enim Alchindus de aspectibus
omnino docet aliud: verum Augustino videtur ani-
mæ potentiam in oculo aliquid efficere, quod à sa-
pientiæ studiosis necdum sit peruestigatum. Hæc itaq;
scientia ad deprehendendum cælestium corporum
varietate

varietatem, distantiam, magnitudinem, motū, eorum Optice
fractus.
que reflectiones & refractiones, per multum condu-
cit: Architecturæ etiam in meriendis ædificijs inseruit:
Proximè tamen pingendi artificio, atq; speculorum fa-
brica plurimū confert ornamenti, vt sine ipsa hæc artes
perfici non possint. Monstrat enim qua ratione, nec ab-
numera, nec deformia fingamus in imaginib⁹, quæ cer-
nuntur interuallorum & altitudinum causa.

¶ De Pictura.

CAP. XXIII

Pictura itaq; ars monstrofa, sed imitatione rerum Pictura.
naturalium accuratissima lineamentorum descriptio-
ne, & colorum debita appositione constas: hæc olim
raro in pretio fuit, vt primum gradū liberalium artium
obtineret: Ipsa vero non minus libera est, atq; poesis,
sicut bene cecinit Flaccus.

Pictoribus atq; Poetis,

Quælibet audendi semper fuit æqua potestas.

Dicitur .n. pictura nō aliud q̃ Poësis tacens, Poësis ve- Picturæ &
poëseos
affinitas.
ro pictura loquens, rā sunt sibi inuicem affines: Nā si-
cut poëtæ, sic pictores historias & fabulas fingunt, o-
mniumq; rerum imagines, lumen, splendorē, vmbas,
eminentias, depressiones exprimunt. Illud præterea, ex
ipsa Optica habet pictura, vt visum decipiat, ac in vna Pictores
optici.
immagine variato situ, plures species intuentium oculis
obfundat, & quo statuaria pertingere non potest, ipsa
peruenit: pingit ignem, radios, lumen, tonitrua, fulmi-
na, fulgura, occasum, auroram, crepusculum, nebulas,
hominisq; affectus: sensus animi ac pene vocem ipsam
exprimit, & mentiris dimensionibus, commensuratio-
nibus, quæ non sunt tanquàm ea quæ sunt, aut quæ
ita non sunt, ita tamen videri facit: Quemadmodum Zeus &
Parrasii
certamen.
de Zeusi & Parrasio pictoribus narrant historici,
qui

qui cum de artis prerogatiua venissent in certamen, & prior detulisset vnas pictas, tanta similitudine, vt aues aduolarent: alter detulit pictū velum, sic veritatem mētiens, vt ille auium iudicio tumēs postularēt, deducto velo ostendi picturam: tandem agnito errore, coactus est illi palmā deferre, quum ipse aues fefellisset, Parrhasius vero artificē. Et narrat Plinius in ludis Claudij fuisse picturę admirationem, cum ad regularum similitudinem corui decepti imagine aduolarunt: iam vero & celebri triumuiratu narrante Plinio, experimento compertum est, auium cantus depicto dracone cohibitos. Habet insuper hoc pictura, vt in omnibus suis operibus plus semper intelligatur, diiudiceturq̃, q̃ conspiciatur: sicuti diligentissime hæc scrutatus est Plutarchus in suis Iconibus: cūq̃ ars summa sit, ingenium tamē ultra artē est.

De statuaria & plastica, CAP. XXV.

Statuaria,

Picturam comitatur statuaria, & plastica, fusoria & cryptica, importuni ingenij artificia, quæ tamē etiam sub architectura comprehendi possunt. Statuaria ex lapide, ligno, ebore, rerū idola fabricat: eandēq̃ ex gleba fingit plastēs. Ars autem fusoria hæc in proplaste, ex gre alijsq̃ metallis exprimit. Crypticus vero lapidibus & gemmis insculpit. Scripsit de istis ē recentioribus Pomponius Gauricus, verum omnes hæc artes pariter cum pictura ad ostentationem & libidinem superstitutionemq̃, a malis puto dæmonibus repertæ sunt, cuius artifices fuerunt, qui primi iuxta verba Pauli cōmutauerunt gloriam incorruptibilis dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrū, & quadrupedum, & serpentum: qui contra diuinum præceptum verans idolum sculptile, & similitudinem, tam eorum quæ in cælo sursum, q̃ quæ in terra deorsum fieri, odiosissimam

oma. i

deut. 5

DE STATVARIA ET PLAST. 65

sissimam deo idololatriam introduxerunt, de quibus
 ait Sapiens: Idolum ipsum maledictum est, & qui fecit Sapient. 14
 illud, & quod factum est tormenta patientur. Vanitas
 enim hominū (vt ait idem) inuenit artes istas in tenta-
 tionem animæ hominū, & in decipulam insipientium
 & adinuentio illarū, corruptio vitæ est. Nihilominus ta-
 men nos Christiani præ cæteris gentibus sic desipimus
 vt hanc vitæ & morum corruptelam, vbiq; in atrijs, in
 domibus, in cubiculis tenere non pudeat, quo lasciuia
 imaginibus nostræ matronæ filiæq; ad lasciuiam inui-
 tentur: quin etiam hæc in templa, in sacella, in aras dei,
 magnis venerationibus traducimus, non absq; idolo- Idolola-
triæ peri-
culū in sta-
tuis.
 latriæ periculo: sed hoc latius in religione disputabim⁹.
 Verum inesse picturis atque statuis non contemnen-
 dam autoritatem ego olim in Italia didici: nam cum
 fratres Augustiniani cum canonicis regularibus corā
 Romano pontifice de beati Augustini habitu, videli-
 cet nigram ne ille stolam super alba tunica, an candidā
 super nigra induisset, pertinaciter litigarent, atque ex
 scripturis quod ad hanc litem dirimendam faceret, ni-
 hil compertum haberetur, visum fuit Romanis iudici-
 bus rem omnem ad pictores & statuarios relegare, vt
 quod illi ex verustis picturis atque statuis adsererent,
 sententiæ haberet vigorem. Hoc exemplo confirma-
 tus ego, cum aliquando indefatigata diligentia mona-
 chalis cucullæ originem inuestigare, nec quicq; in
 de ex scripturis inuenire potuissem, tandem ad picto-
 res me contuli, atq; in istis fratrum pro cœstrijs atq; por-
 ticibus, vbi vtriusq; testamēti historia, vt plurimū de-
 pictæ cernūtur, rem perquisiui: cūq; in toto veteri testa-
 mēto nullū ex patriarchis, neq; ex sacerdotib⁹, neq; ex
 prophetis, neq; ex Leuitis, neq; Heliam ipsum, quæ licet

E

Carmelite

66 DE STATVARIA ET PLAST.

Carmelitæ sibi faciunt patronū inuenissem cucullatū: nouum testamentum adgressus, inueni illic Zachariā, Symeonem, Iohannem Baptistam, Ioseph, Christum, apostolos, discipulos, scribas, phariseos, pontifices, Annam, Caypham, Herodem, Pilatum, & plerosq; alios, nullam vspiam conspexi cucullam: rursusq; ab initio omnia & singula diligēter examinans, mox in ipso frōte historiæ sese offert cucullatus diabolus, ille videlicet, qui erat Christū tentans in deserto. Gaudis sum plurimū reperisse me in picturis, qđ hactenus nequiuī in literis, diabolum scilicet fuisse primū cucullæ autorem, a quo deinceps puto cæteri monachi & fratres hanc sub diuersis coloribus mutuarunt, aut forte velut hæreditario iure sibi relictam acceperunt.

Optica.

¶ De specularia

CAP. XXVI.

Sed nunc ad opticam reuertamur, quæ etiam speculorum artificio plurimo est adiumento, omnium illorum affectiones & imposturas indicans, quorū experimenta patent in varijs speculorū generibus, vt sunt caua, conuexa, plana, columnaria, pyramidalia, turbinalia, gibbosa, orbicularia, angularia, inuersa, eversa, regularia, irregularia, solida, perspicua. Sic legimus narrāte id Celio in antiquis lectiōibus Augusti tēporibus, Hostiū virum quendā, sed obscenitatis facile principem, fecisse eius notæ specula, quæ imagines lōge maiores redderent, vt digitus brachij mensurā & longitudine & crassitudine excederet. Fit quoq; speculum, in quo quis alterius videt imaginem, non suam. Et aliud quod incerto loco positū nihil imagnet, aliorum vero translatū facit imagines: Item quod inuersas reddat imagines, & quod vnius rei plures reddat imagines. Et aliud quod contra aliorum speculorū morem dextrum

Specula diuersa,

trum reddit dextro, & sinistrum sinistro. Et sunt specula conburentia anterius & posterius, atque aliud qđ susceptam imaginem non intra se repræsentat, sed remotius extra se in aëra reijcit, ibiq; tanq̃ aëreum simulacrum apparere facit, ignēq; collectis in se solis radijs per remota spatia in quodcunque combustibili se potenter incutit, & eiusmodi plura, qualia vidimus aliquando, & fabricare nouimus. Habent etiam perspicua specula suas imposturas, videlicet vt rem magnam apparere faciant paruam, & contra quæ minima sunt apparere magna, & quæ remota sunt propinqua, aut quæ propinqua videantur remota, quæ infra pedes sunt sursum, & quæ supra nos sunt hæc infima, alioue situ sese conspectui nostro offerant. Sunt & per quæ vna res videtur plures, & alia quæ res ipsas diuersis coloribus, vt in iride, aut sub diuersis dissimilibusq; figuris decepto visu repræsentât, & ijs similia. Et noui ego fabricare specula, in quibus lucente sole omnia quæcunque illius radijs illustrantur per remotissima spatia, puto trium aut quinq; miliarium plenissime conspiciuntur. Est & illud in planis speculis mirandum, vt quanto minora sint pro eorum modulo rem repræsentent, se ipsa minorem, quantumcunque autem maxima nunquam tam rem ipsam seipsa reddent maiorem, quod considerans Angustinus ad Nebridium scribens, aliquid occultum illic latere putat, atque tandem hæc omnia vana & superuacua sunt, nec nisi ad ostentationem & otiosam delectationē adinuenta: scripserunt de speculis, cum Græci, tum Latini per plures, præstat autem omnibus vnus Vitellius.

¶ De cosmimetria, CAP. XXVII.

E ij Deinceps

Cosmimē-
tria.

DEinceps nunc Cosmimetriā paucis discutiam. Atque hæc in Cosmographiā & geographiā diuiditur, vtraque orbem mensurat atque distinguit, sed prior iuxta cælestiū rationē ex illorū distinctione, terrarū & locorū illis subiectarū situs, per graduū & minutorū mensuras cōmensurat, rationesque climatū, dierumque & noctiū discrimina, ventorū cardines, siderum varios exortus, polorū eleuationes, parallelos, & meridianos, gnomonum vmbas, & quæ ad hæc reliquæ sunt, ad singula loca mathematicis rationibus edocet. Altera vero nulla adhibita cælestiū ratione, orbem per stadia & miliaria mensurat, ac per montes, sylvas, lacus, flumina, maria, & littora distinguit, gentesque ac populos, regna, prouincias, ciuitates, portus, & quæ inter cætera memorabilia sunt commonstrat.

Ac patrios omnes cultus habitusque locorum, Et quid quæque ferat regio, & quid ferre recuset, Explicat. Ac imitatione quadam picturæ, iuxta geometriæ & perspectiue rationes, orbem omnem in globo vel plana tabula effingit.

Pingens in paruo totum volumine mundum.

Sub ijs generibus quidā chorographiā numerant, quæ partialia quædā loca seorsum explorando perfectiore insuper & quasi consummata effigie depingit.

Ornatu vario partes distincta per omnes,

Vitibus & syluis pratorum, fontibus, agris

Aequora quæque rigant humentia flumina, corpus

Inque humiles valles premitur, vbi surgit in altum,

Verticibus celsis tollens ad æthera montes.

Hæc omnia, & quæ antea diximus, ipsa nobis cosmimetria pollicetur. Sed qui nos illam docturi sunt autores, inter se tantū non vna discordia pugnant de limitibus,

longitu-

gra
or dis
iones,

longitudinibus, latitudinibus, magnitudinibus, mensuris, distantijs, climatibus, eorundē habitudinibus ad modum à se inuicem discrepantes. Quæ aliter Eratosthenes, aliter Strabo, aliter Marinus, aliter Ptolemæus, aliter Dionysius, aliter iuniores distinxere. Nec de terræ vmbilico inter eos conuenit, quæ Ptolemæus sub æquinoctiali circulo collocat. Strabo Parnasum Græciæ montem credidit, cui assentiunt Plutarchus & Lactantius grammaticus, putantes illū cataclysmi tempore, aquarū caliq; fuisse discrimen. Quemadmodum de hoc canit Lucanus:

Terræ umbilicus.

Hoc solum fluctu terras mergendo cacumen
Emicuit, pontoq; fuit discrimen & astris.

Quod si hæc ratio ad reuincendū satis est, erit vmbilicus terræ nō in Parnaso Græciæ, sed in Gordico Armeniæ monte: qui (teste Beroso) primus à diluuiο emicans Noe arcam excepit. Alij alia adferunt, & quomō aquilarū volatu mediū terræ inuentū sit. Sunt etiam & theologi, qui falcem suā in hanc messem mittentes, Hierosolymā mediū terræ esse volunt, quia scriptū sit per prophetā: Deus operatus est salutē in medio terræ. Accedunt ad hanc censurā Lucretius, Lactātiū, & Augustinus, quia antipodas tam constanter negarūt. Atq; illi insuper qui extra Europā, Asiam, Africā, aliū habitabilem orbē inficiarunt: quæ tñ Hispanorū Lusitanorumq; nanigationibus, posteris nobis secus comperita sunt, qui etiam totam sub zodiaco zonam contra poetarū nugas ac Aristotelis falsam opinionē habitam monstrarunt. Alios præterea geographorū plerosq; errores, superius inter historicos recitauimus. Verum hæc ars, dum terram immensam, & inscrutabilia maria, insularumq; & regionum omnium situs, limites

E iij

& infi-

& insignia, ac innumerabiliū pariter gentiū ignotas origines, ritus, mores, discrimina, nos docere conatur, nulum aliū fructū inde percipimus, nisi q̄ dum aliena auidius scrutamur, nos ipsos discimus ignorare. Et ut ait Augustinus in confessionibus: Eunt hoīes admirari alta montium & ingentes fluctus maris, & latissimos lapsus fluminū & Oceani ambitū, & gyros siderū, & relinquunt seipsos. Plinius quoq; insaniam esse dicit metiri terram, quam dum metimur, sapissime mensuram egredimur.

¶ De Architectura.

CAP. XXVIII.

Architectu

Architectura aut̄ non dubium, quin permultū cōmodi ornatusq; adferat, & publicis & priuatis ædificijs, hæc parietes, & tecta, pistrinas, & vehicula, pōtes, & naues, fana, templa, delubra, mœnia, turres, & om̄is generis machinas (quibus res hoīm tam publicæ q̄ priuatae uent̄ ornanturq;) nobis largitur, disciplina alioqui pernecessaria & honesta, si nō ad modū fascinarēt mortaliū animos, ut nemo ferme reperiatur (modo facultates nō desint) qui nō totus cupiat etiam bene constructis semper aliquid cogdificare. Quo insatiabili ædificādi studio desiderioq; effectū est, ut huius rei nullus statutus sit modus neq; finis, hinc abscissæ rupes, cōpletæ valles, acti in planū montes, perfoſsa saxa, & adaperſa mari p̄montoria, excavata terræ viscera, deducta flumina, iūcta maribus maria, exhausti lacus, exiccatae paludes, coercita æquora, scrutataq; maris p̄funda, factæ nouæ insulæ, rursusq; aliæ restitutæ cōtinenti. Quæ om̄ia & his plura, quum cū natura ipsa pugnent, sæpe tñ non modicā vniuerso orbi commoditatē attulerunt. Sed cōparemus his quæ nullo prorsus alio mortalibus sunt vsui, q̄ q̄ ad admirandū

Spe difcan.
acr norbus.

randū spectandūq; & (vt ait Plinius) ad otiosam & stultam pecuniæ ostentationē, ingentibus sumptibus constructa sunt: cuiusmōi sunt Aegyptiorū, Græcorū, Hetruscorū, Babyloniorū, ac cæterorū aliquot gentiū superstitiosa operū miracula, labyrinthi, pyramides, obelisci, colossi, mausolei: Rapsinatis, Sesostris, & Amasis monstrosæ statuæ: atq; sphynx illa miranda, in qua rex Amasis ceciditū putatur. Erat em̄ (vt ait Plinius) ē saxo naturali elaborata, & rubrico: capitis monstri ambitus per frontē, centū & duos pedes colligit: lōgitudo centū quadraginta tres. Sed & sunt his maiora, opus Memnonis atq; Semiramidis, in Bagisano Medix monte, vasta stadiorū septē & decē effigies. Quæ tū longæ superasset, quicumq; ille Architectus fuit, siue Stesicrates (vt refert Plutarchus) siue Dinocrates (vt refert Vitruuius) qui ex Atho monte Alexādi effigiē facturū se pollicebat, in cuius manu ciuitas assideret, decem millia hoīm capax. Ad numerum istis Babylo nicam speculam, cuius basis (teste Herodoto) quaq; versus stadiū adimpleuit: atq; turrim illam, quæ in profundo mari vitreis cancris superextructa memoratur. Accedāt etiam Gordianæ aedes, & arcus triumphales, & deorū templa: & præcipue illud Dianæ Ephesiæ, per annos ducentos à tota Asia fabricatū: & quod in Aegypto ad Latonæ templum constructum vno lapide sacellum, latum fronte cubitos quadraginta, id ipsumq; vno etiam lapide contextum: ac Assyrii regis Nabuchodonosor statua, ex auro sexaginta cubitorum magnitudine, quam non adorasse capitale fuit: atque alia cubitorum quatuor, ex ingenti topasio Aegyptiæ reginæ facta. Huc spectant & nostris diuis templa superbissimis fastigijs extructa, &

E iiii in mi-

in miram alitudinē, congesta ingenti saxorum mole,
 erecta campanilia, multis admodum sacris pecunijs,
 & eleemosynis profusis, quibus multi pauperes Chri-
 sti vera dei templa & imagines, interea fame, siti, algo-
 re, ægritudine, egestateq; periclitantia, rectius ædificari
 & sustentari potuissent, deberentq;. Cæterum vero
 Gram perniciē hęc ars sæpissime adferat hoibus, ipsæ
 hostiles arces bellorumq; machinæ, cataphractæ, scor-
 piones, balistæ, cæteraq; subuertendę mortalium vitæ
 instrumenta, deuictiq; horū ingenio populi testes sunt.
 Neque id in terra modo, cum etiam naues, castrorū ac
 arcium instar, fabricare docuerit: quib⁹ periculosa ma-
 ria, non tam nauigamus, quā habitamus: & cum na-
 tura sua mille periculis nobis infesta sunt, his nauigijs
 reddimus infestiora, in illis nō secus, ac in solida terra
 latrocinātes, bellaq; gerentes. Scripserunt de archite-
 ctura primus Agatharchus Atheniēsis, postea Demo-
 critus & Anaxagoras, deinde Silenus, Archimedes,
 Aristoteles, Theophrastus, Cato, Varro, Plinius: demū
 Vitruuius, Nigrigentus: ex recētiioribus autem Leo, Ba-
 ptista, frater Lucas, Albertus Durrerius.

¶ De metallaria.

CAP. XXIX.

De
acr. Metallaria

Architecturæ quoq; subest ars Metallica, ars
 reuera non modici ingenij. Primum siquidem
 ex telluris mōtiumq; superficie, quæ quoquo
 loco venæ intus sitæ sunt, quæ illarum extensiones,
 exitus, fibræ, cognoscere docet: & quomodo ex cauatis
 terræ visceribus, montiū moles substruendæ sunt: de
 quibus scripsit apud veteres Strato Lampfacenus li-
 brum, quem de machinis metallicis intitulauit. Porro
 quemadmodum ex erutis minerarum lapidibus, ignis
 liquamine pura metalla excoquātur, eaq; si mixta sint
 à se

à se inuicem discernantur, aut nulli, aut paucissimi ha-
ctenus integre tradiderūt: forte quòd ars hæc, veluti
mechanica & seruilis, à doctis quibusq; & liberis inge-
nijs despecta sit. Verum quum ego ante aliquot an-
nos à Casarea maiestate aliquot mineris præfectus es-
sem, omnia quantum potui indagatus, corpi de illis
specialem librum scribere, quem adhuc vsque in mani-
bus habeo, continuo pro maiori rerum notitia adau-
gens, & corrigens, sperans me, tum quod ad metallorū
inventionē, tum cognitionem, tum venarum exami-
nationem & cōsolationem, montiumq; substructionē,
& tractoriarū machinæ, cæteraq; artificia hæctenus
incognita pertineat, nihil omisurū. Hac arte omēs hu-
manæ constant opes, quarū auaritiæ tanta mortales li-
bido inuasit, vt viui ad inferos vsq; penetrent, & ma-
gna naturæ ruina in sedibus manium quærant diuiti-
as, vt canit Ouidius:

Agrippæ li-
ber de me-
tallaria.

Auaritia
mortalis.

Itum est in viscera terræ.

Quasq; recondiderat, stygijsq; admouerat vmbis.

Iamq; nocens ferrum, ferroq; nocentius aurum

Prodierat, cuius dira cupidine tandem

Omne nephas, fugere pudor, verumq; fidesq;

In quorum subiere locum fraudesq; doliq;

Insidiæq; & vis, & amor sceleratus habendi.

Et vt alius poeta inquit:

Auro pulsa fides, auro venalia iura.

Pessimū igitur vitæ scelus inuenit, quicūq; primus aurū

fodinas, cæterasq; metallorū venas repperit: & (vt ait

Plinius) tāto nocetiores fecerūt illi terras, vt nō minus

temerarij sint, q̃ qui ē p̃fundo maris petūt margaritas.

Inuentū autē multis quidē, sed dissonantib; historiogra-

phis attribuit. Præcipui vero plūbū in insulis, quæ Cassi-

E v terides

Innetio me-
tallaria.

terides dicunt, contra Celtiberiā sitis primo inuentum tradunt: æs autē in Cypro, ferrū in Creta, sed aurum & argentū apud Pangeum Thraciæ montē: demum orbem omnē infecerunt. Soli Scytharchiæ (vt refert Solinus) vsum auri & argenti damnarunt in æternū, sese à publica avaritia abdicantes. De auri superfluitate, apud Romanos olim veteri interdicto cautum erat, eratq; lex censoria victinialiarū aurifodinæ, qua (vt ait Plinius) in Vercellenſi agro cauebatur, ne plus quinq; hoīm publicani haberent. Atq; vtinā hoīes eo studio ferrentur in cælum, quo ſcrutantur terræ viscera, sola diuitiarū vena pelli, quæ beatum hoīem adeo facere non possunt, vt multos admodū, idq; non raro, pœniteat inſumptæ operæ.

¶ De Astronomia.

CAP. XXX.

Astrologia

SVpremo iam loco sese offert astrologia, quæ & Astronomia, tota prorsus fallax, poëtarūq; fabulamentis multo nugacior: cuius magistri audaces profecto hoīes, & prodigiōrum autores, impia curiositate, pro eorū libitō, supra humanā sortem (tanq̃ Basilides hæretici abraxas) fabricant orbes cælorū, siderum mensuras, motus, figuras, imagines, numeros, concentusq; tanq̃ nuper è cælis delapsi, ac in illis aliquamdiu versati, depingunt: quibus omnia stare ac fieri, atq; sciri posse arbitrantur, deijs ipsis tamen admodum inter se dissidentes, contrarij, & adhuc pugnantes, vt cum Plinio dicere non dubitem, huius artis inconstātiā palam arguere, ipsam esse nullam. Cum de eius etiam principijs aliter sentiant Indi, aliter Chaldæi, aliter Aegyptij, aliter Mauri, aliter Iudæi, aliter Arabes, aliter Græci, aliter Latini, aliter antiqui, aliter recentiores. Nam de numero sphaerarum tractantes, Plato, Proclus,

Dissentio
de sphaera-
rum numero.

clus, Aristoteles, Auerrois, ac oēs ferme ante Alfonso
 astrologi, præter paucos, octo duntaxat sphaeras nu-
 merarunt. Hermetem tñ & aliq̃t Babylonios, dicunt
 Auerrois, & Rabi Isaac, nouū orbē posuisse: cui opini-
 oni adhæret Azarcheles Maurus, atq; Tebith, & idem
 doctus Rabi Isaac, & Alpetragus: quibus adstipulatur
 Albertus Teutonicus, suo æuo nescio q̃ facinore ma-
 gnus, & oēs qui motū accessus & recessus pbauerunt.
 Iuniores aut̃ astrologi nūc decē orbes censent, q̃s ipse
 Albertus etiā Ptolemæū tenuisse putat. Auerrois q̃q;
 nouē illū cēsere arbitratus, cū tñ reuera nō plures octo
 adfirmer Ptolemæus. Sed & Alfonso secutus aliqñ iu-
 diciū Rabi Isaac, cognomēto Bazam, nouē sphaeras te-
 nuit: sed post q̃tuor annos ab æditione tabularū suarū,
 adhærēs sentētijs Albuhasen, Mauri, atq; Albategni,
 sese reuocauit ad octo. Ipse etiā Rabi Abrahā Auenaz-
 re, & Rabi Leui, ac Rabi Abrahā Zacutus, nullū orbē
 mobilē supra octauū esse autumant, Sed & de motu
 octauī orbis, ac stellarū fixarū admodū inter se variāt. Controne-
sia de motu
octauī or-
bis.
 Chaldaei em̃ atq; Aegyptij illū vnica duntaxat latione
 ferri affirmāt, quibus assentiūt Alpetragus, & ex recen-
 tioribus Alexāder Aquilinus: ceteri aut̃ astronomi ab
 Hipparcho ad nostra vsq; tempora, illū pluribus moti-
 bus circumagi dicūt. Iudæi Talmudistæ illi duplicē mo-
 rum assignant: Azarcheles atq; Tebith, & Iohannes de
 monte regio motū trepidationis, quē dicunt accessus
 & recessus, super paruis circulis circa capita Arietis &
 Libræ illi adscripserūt: sed in hoc a se inuicē differētes, q̃
 Azarcheles ait, caput mobile à fixo, nō plus decē parti-
 bus distare posse: Tebith aut̃, nō plus partibus quatu-
 or, cum decem & nouē ferme minutijs: Iohannes de
 regio monte, non plus partibus octo, atque idcirco
 stellas

stellas fixas nō semper ad eandē mundi partē vergi,
 sed quandoq; reuerti, vnde cōperunt, arbitrantur: sed
 Ptolemęus, Albategni, Rabi Leui, Auenazre, Zacutus:
 & inter recentiores Paulus Florentinus, & Augustin^o
 Ricius, mihi in Italia summa familiaritate deuinctus,
 stellas iuxta signorū successiones, semper & continuo
 moueri affirmant. Recētiore autē astronomi triplicem
 octauę spherę motū attribuunt, vnū propriū, quem
 trepidationis diximus, qui in septem millibus annis se
 mel compleatur: alterū, quē gyrationis dicunt, à nona
 sphaera, cuius circumuolutio nō minus, q̃ quadragin-
 ta nouem milibus annis finiat: tertiū à decimo orbe,
 quē vocant motū primi mobilis, siue motū raptus, siue
 diurnū, qui intra diem naturalem ad principiū suum
 quotidie reuertitur. Præterea qui duplicem motū octa-
 uę spherę attribuerunt, nō omēs inter se conueniunt:
 nam recētiore ferme omēs, & qui trepidationis mo-
 tum admittunt, eam à superiori sphaera rapi argumen-
 tantur: sed Albategni, Albuhasen, Alfraganus, Auer-
 rois, Rabi Leui, Abraham Zacutus, Augustinus Rici-
 us motū diurnū, quē alij motū raptus putant, arbitran-
 tur nō esse alicuius spherę propriū, sed à toto fieri cæ-
 lo. Ipse etiā Auerrois ait, Ptolomeū in quodā libro suo
 (quē narrationū inscripsit) negare motū gyrationis:
 & Rabi Leui ait, illū cum Auerroe sensisse motū diur-
 num fieri à toto cælo. Rursus nunc de mensura motus
 octauī orbis, & stellarū fixarū non magis conueniunt.
 Nam Ptolemęus arbitrat stellas fixas moueri in cen-
 tum annis vno gradu. Albategni hoc fieri contendit
 in sexaginta sex annis Aegyptijs, cui assentiūt Rabi Le-
 ui, Rabi Zacutus, & Alfonso in correctione tabularū
 siarum, Azarcheles Maurus ait, in septuagintaquinq;
 annis

Controuer-
 sia de dupli-
 ci motu
 octauę
 spherę.

Dissentio
 de mēsurā
 motus octa-
 ui orbis stel-
 larū fixarū.

annis vno gradu moueri, Hipparchus in septuaginta
 & octo: Hebræorū plures, vt Rabi Iosue, Rabi Moy-
 ses, Maymon^o, Rabi Auenazra, & post illos Haly Ben
 rodam, in septuaginta annis: Iohānes de monte regio
 in octoginta. Augustinus Ritiū medium tenet, inter
 opiniones Albategni & Hebræorū, sentiens stellas fi-
 xas vnā cæli partem, nō citius q̄ sexaginta sex, nec tardi-
 us q̄ septuaginta annis moueri: sed & Rabi Abraham
 Zacuti (vt narrat Ritius) testatur ex Indorū traditiōe,
 esse adhuc in cælo duas stellas sibi diametraliter oppo-
 sitas, quæ cursum suū contra signorū ordinē, non nisi
 in centum & quadragintaquatuor annis compleant.
 Ipse etiam Alpetragus arbitratur esse adhuc in cælis va-
 rios motus hoībus ignotos: q̄ si ita est, possunt & ini-
 bi esse stellæ & corpora, quibus motus illi conueniant,
 quæ aut cernere hoīes nō possunt, propter exuberan-
 tiam altitudinis, aut hactenus nulla adhuc artis obser-
 uatione deprehenderunt: cui assentit etiam Fauorinus
 philosophus apud Gelliū, in oratione sua aduersus ge-
 nerthliacos. Restat igitur nullū adhuc astronomū ē cæ-
 lis descendisse, qui vel motū aplanēs verum certumq̄
 nos docere potuerit. Nec ipse etiam Martis verus mo-
 tus hucusq̄ cognitus fuit: quod ipse etiam conqueritur
 Iohannes de monte regio, in epistola quadā ad Blan-
 chinum: eiusdemq̄ motus errorem etiam quidā Guil-
 helmus de sancto Clodoaldo, insignis astrologus, in
 suis obseruationibus ante ducentos & plures annos
 scriptum reliquit, nec posterū quispiam hunc hacten^o
 correxit. Quin & verum solis ingressum in puncta
 æquinoctialia inuenire impossibile est, quod Rabi Le-
 ui multis rationibus probat. Sed quid dicemus de po-
 stea competis, quomodo circa illa aberrarunt prio-
 res.

Martis mo-
tus incogni-
tus.

Verus So-
lis ingressus
in puncta
æquinoctia-
lia incogni-
tus

res. Nam multi cum Tebith, maximā solis declinationem continuo variari arbitrati sunt, cum tamen una semper mensura feratur. Aliter tamen de illa opinatus est Ptolemæus, aliter compertū est per Albaten, Rabi Leui, Auenazram, & Alfonso. Similiter etiā de motu solis, & anni mensura, aliter illi compertum habent, quam Ptolemæus & Hipparchus tradiderunt. Similiter de motu augis solis, aliter Ptolemæus, aliter Albategni, & ceteri sentiunt. De cæli in super imaginibus, ac stellarum fixarum considerationibus, aliter Indi, aliter Aegyptij, aliter Chaldaei, aliter Hebræi, aliter Arabes, aliter Timotheus, aliter Arfates, aliter Hipparchus, aliter Ptolemæus, aliter recentiores tradiderunt. Transeo hic de cæli principio, dextro atque sinistro, quā desipiunt narrare: de quibus tamē Thomas Aquinas, & Albertus Teutonicus superstitiosi Theologi, dum aliquid seriose dicere conarentur, nihil inuenire poterunt, quod ostenderent, nec ullus certe inuenire poterit vñquam, Quin & galaxias, hoc est, lacteus circulus quid sit, adhuc ab astrologis ignoratur. Transeo etiam de eccentricis, concentricis, epicyclis, retrogradationibus, trepidationibus, accessibus, recessibus, raptibus, cæterisque motibus, & motuum circulis sermonem prorogare, cum omnia hæc non sint, nec dei, nec naturæ opera, sed mathematicorum monstra, & fingentiū nugæ, à corrupta philosophia, & poetarum fabulis deriuata: quibus tamen veluti rebus veris, & à deo creatis, aut à natura firmatis, non pudet magistros illos tantum attribuere fidei, vt in has nugas veluti causas referat, quæcūq; in istis sūt inferioribus, illosq; cōfictos motus, dicūt esse principia omnium motuum inferiorum. Astronomos istos Anaximenis serua nō spernēdo dicto

Lacteus circulus incongnitus.

Facete dictum ab ancilla in Anaximenem herum.

Et oportune castigauit: hæc enim consueuerat vnâ
 tū hero Anaximene ambulare, qui cū quodā die sīde-
 ra inspecturus, domo maturius exiuiſſet, immemor ſi-
 tus loci, dū ſecurius cælum intuenſo explorat aſtra, in
 ſubiectâ cecidit foueam, dixitq; tunc ancilla: Miror he-
 re, quâ ratione quæ in cælo ſunt præſcire exiſtimas, cū
 quæ ſunt ante pedes, nequeas præuidere. Legitur ea-
 dē faceria Thales Mileſius ab ancilla Threſſia corrept⁹.
 Haud abſimile de illis ait Tullius, inquiens: Aſtologi
 dū cæli ſcrutant plagas, quod aſi pedes eſt nemo eorū
 ſpectat. Ego q̄q; hæc artē à parētibus puer imbibī, dein
 de nō modicū tēporis & laboris in ea amiſi, tandē didi-
 ci, totā hæc & omnē, nullo alio fundamēto inniti, niſi
 meris nugis, & figmētis imaginationū, tædetq; & præ-
 nitet inſumpræ olīm opæ, cupere m̄q; omnē illius me-
 moriā vſumq; expoliare, abieciq; iam dudū ex animo:
 nec reaſſumere vnq̄, niſi me potentiū violentæ preces
 (q̄ ſolēt nonnunq̄ ad indigna artificia etiā magnis pro-
 biſq; ingenijs abuti) ſæpe rurius impingere compelle-
 rent, ſuaderetq; domestica vtilitas, me aliquando illo-
 rum frui debere ſtultitia, & nugas tantopere cupienti-
 bus, nugis obſequi: dico quidē nugis, quid enim habet
 aſtologia, niſi meras poetarum nugas & fabulas, por-
 tentoſaq; figmenta, quibus cælum ipſum reſertiſſimū
 commenti ſunt? Neq; vero vlli hominum generi plus
 inter ſe conuenit, quam aſtologis cum poetis, niſi q̄
 de Lucifero & Veſpere inter ſe diſſentiūt, poetis aſſerē-
 tibus, quo die Lucifer ante orientē ſolem apparuerit,
 eodem occidentem ſolem ſubſequi, quod eodem die
 fieri poſſe Aſtologi negāt fere omnes, p̄ter illos, q̄ Ve-
 nerē ſupra ſolem locāt: q̄a ſtellæ, quæ longe vltiores
 ſunt, nobis in ortu citius oriri, & in occaſu ſerius re-
 cidere

Aſtologia
 nihil præ-
 ter nugas &
 figmenta ha-
 bet

Phōrū de
stellaz &
planetaz
situ contro
uerfiaz,

cidere videntur. Sed hanc astrologorum de situ stellarum, siue planetarum discordiam, nisi nunc recordatus, præterissem: siquidem non tam astrologorum, quam philosophorum est. Nam Plato post lunam secundam sphaeram solis locat: idem faciūt Aegyptij, inter lunam & Mercurium solem collocantes. Archimedes autem & Caldæi, solem in ordine quartum collocat: Anaximander, & Metrodorus Chius, & Crates, solem omnium supremum constitutum dicunt, post quem lunam, infra has cæteras errantes inerrantesq; Xenocrates omnes vna eadēq; in superficie stellas moueri putat. Non minus de solis & lunæ cæterarumq; stellarum magnitudine & distantia discordant, nec vlla inter eos de cælestibus opinionum constantia nec veritas: nec mirum id, cum cælum ipsum, quod scrutantur, omnium sit inconstantissimum, nugisq; & fabulis repletissimū: nā ipsa duodecī signa, reliquaq; boreales & australes imagines, nō nisi fabulis in cælum ascenderunt, atque tamen his fabulis viuunt, imponunt, lucrantur astrologi, poëtis interim eorundem inuentoribus egregie esurientibus.

Astrologia
iudiciaria.

¶ De astrologia iudiciaria Caput XXXI.

REstat adhuc altera astrologiæ species, quam diuinatorem vocant, seu iudiciariam, quæ agit de reuolutionibus annorum mundi, de natiuitatibus, de quæstionibus, de electionibus, de intentionibus, & cogitationibus, de virtutibus, ad omnium futurorum etiā, vel diuinæ prouidentiae arcanarum dispositionum euentus prædicendos, euocandos, deuirandos, vel repellendos. Hinc astrologi cælorum siderumq; effectus à remotissimis annis, ac ante omnem reimemoriā, aut Promethei tempora, à magnis

(vt

DE ASTROLOGIA IUDICIARIA. 81

(vt aiunt) & añdiluuianis cōiunctiōibz nundinant, oīmꝫ animantiū, lapidū, metallorū, herbarū, & quęcūꝫ in his inferioribus creata sunt, effectus, vires, ac motus, ab his ipsis cælis sideribusꝫ defluere, oīmīnꝫ depēdere ac indagari posse affirmāt: hoīes, pfecto increduli, nec minus impij: vel hoc vnū nō agnoscētes, quod deus iam herbas, plantas, arbores, añ cælos & stellas cōdiderat. Quin grauissimi quicꝫ philosophi, vt Pythagoras, Democrit^o, Bion, Fauorin^o, Panctius, Carneades, Possidonius, Timæus, Aristoteles, Plato, Plotinus, Porphyrius, Auicenna, Auerrois, Hippocrates, Galenus, Alexāder Aphrodisius: p̄terea Cicero, Seneca, Plutarchus, & alij multi, qui ab oīmī arte & sciētia rerū causas scrutati sunt, nusq̄ nos in has astrologicas causas remittunt, quæ etiā si causæ essent, tñ quia stellarū cursus, & earū vires nō plane cognoscunt (quod oīmibus sapientibus notissimū est) de eorū effectibus certū iudiciū dare nō possent. Nec vero defunt inter ipsos, vt Eudoxus, Archelaus, Cassandrus, Horychilax, Halicarnassus peritissimi mathematici, & multi alij recentiores, grauissimꝫ autores, qui fatent impossibile esse posse quicq̄ certi de iudiciorū scientia inueniri, cum propter innúmeras cooperantes cū cælo alias causas, quas simul attendere oportet: iubetꝫ sic etiā Ptolemæus: tum quia obstant illis occasiones q̄ plurimæ, vt puta cōsuetudines, mores, educatio, pudor, imperiū, locus, genitura, sanguis, cibus, animiꝫ libertas, & disciplina, cū influxus illi nō cogāt (vt aiunt) sed inclinant. Præterea qui iudiciorum regulas præscripserunt, tam diuersa plurimumꝫ pugnantia eadem de re statuunt, vt impossibile sit prognosticatorē, ex tot tam varijs dissonisꝫ opinionibus, aliquid certi posse pronunciare, nisi insit illi

Dei opera-
tiōes astris
attribuunt

Astrologia
iudiciaria
incerta.

intrinsecus quispiā futurorū occultorūq; sensus ac præ-
 sagij instinctus, siue potius occulta & latens demonis
 inspiratio, quo inter hæc valeat discernere, seu alio quic-
 modo, nūc illi, nūc alteri opinioni adherere inducat, q̄
 instinctu si quis careat, is in astrologicis iudicijs (vt ait
 Haly) veridicus esse nō potest: quare iam nō tam arte,
 q̄ obscura quadā rerū sorte astrologica constat prædi-
 ctio: & sicut nō arte, sed sorte, ex ludorū codicillis ver-
 sus exit, nō nunq̄ verū ꝑnunciāns, sic etiam ex animo
 astrologi nō arte, sed sorte ꝑdeunt vaticinia cui atte-
 statur etiā Ptolemæus: Scientia (inquiens) stellarū, ex te
 & ex illis est, indicans futurorū occultorūq; prædictio-
 nem, nō tam esse ex obseruatione stellarū, q̄ ex animi af-
 fectibus. Nulla igitur est certitudo huius artis, sed con-
 uertibilis est ad omnia, secundū opinionē, q̄ cōiecturis,
 aut existimatione, aut inperceptibili dæmonū afflatu,
 aut supersticiosa sorte colligit. Nil igitur aliud est hæc
 ars, q̄ supersticiosorū hoīm fallax coniectura, q̄ ob mul-
 ti temporis vsum de rebus incertis scientiā fecerunt, in
 qua emungendæ pecuniæ gratia decipiant imperitos,
 atq; ipsi simul decipiant. Quod si ars istorū vera est, &
 ab illis intelligitur, vnde tot & tanti errores ebulliunt
 in eorū prognosticationibus: sin minus, nōne frustra &
 stultē & impiē de rebus nullis aut nō intellectis scienti-
 am profitent? Sed cautiore illorū de futuris non nisi
 obscura ꝑnunciant, & quæ ad oēm rem, & tempus, &
 principē, & nationē applicari possunt, ambigua pro-
 gnostica, artiificio sa versutia confingūt. Postea vero q̄
 aliquid horū acciderit, tunc illius colligunt causas, atq;
 post factū vetera vaticinia nouis rationibus stabiliūt,
 vt videant præuidisse: quæadmodū somniorū interpre-
 tes, vbi somniū viderint, nihil certi intelligunt: vbi autē
 post

Cautela
astrologorū.

post aliquid eis euenerit, tunc ad id qd accidit, aptant etiam somniū visum. Præterea cū impossibile sit in tanta stellarū varietate nō semper inuenire, quasdā bene, quasdā male positas, occasione capiūt ex his dicendi quod volunt: & quibus volunt, vitā, salutē, honores, opes, potentiā, victoriā, sanitatē, sobolē, amicos, coniugia, vel sacerdotia, magistratus, similiaq; prædicāt. Qd si quibus sint male propitij, ijs mortes, suspendia, dedecora, clades, exilia, orbitates, languores, calamitatesq; renuntiāt: nō tam ex scelerata arte, q̄ ex sceleratis affectibus, huic impię curiositati credulos hoīes pertrahētes in exitiū, populos, ac principes sæpe funestis seditionibus, ac bellis inter se cōmittentes. Quod si cū prognosticis illorū fortuna coincidat, vt inter tot ambigua vnū aut alterū verū euenerit, mirū q̄ tunc cristas efferrunt, q̄ id insolentissime prædicāt. Quod si assidue mētiuntur, conuincant mendaciū, id tūc excusant blasphemiam, vel mendaciū mendacio tegunt, inquiētes: sapientem dominari astris, cū re vera, nec astra sapienti, nec sapiens astris, sed vtriusq; dominat̄ deus: aut aiunt, ineptitudinē recipiētis cælestibus influxibus obsticisse. Vltiorem aut fidē requirentibus irascunt: & inueniunt circulatores illi interim principes & magistratus, qui illis credant om̄ia, ac ornent publicis stipendijs: quū re vera nullum genus hoīm reipublicæ sit pestilentius, q̄ istorū, qui ex astris, ex inspectis manibus, ex somnijs, consimilibusq; diuinationū artificijs, futura pollicent, & vaticinia spargunt, hoīes insuper & Christo & om̄ibus in illum credentibus semper offensi: de quibus Cornelius Tacitus conqueritur: Mathematici (sic em̄ eos vulgo nominant) inquiens, genus hominū principibus infidum, credentibus fallax, à ciuitate nostra

Astrologi
reipub. ob-
sunt.

Astrologia
superstitio.
num fons.

semper prohibentur, sed expellunt nunq̃. Quin & Varro autor grauis, omnium superstitionum vanitates ex astrologiæ sinu profluxisse testatur. Erat etiam in Alexandria vectigal, quod astrologi persoluebant blasonon, à stultitia sic nuncupatum, quia ex ingeniosa stultitia quæstum facerent, nec nisi stulti & temerarij homines illos consulere soleant: quippe si ab astris est hoim vita atq; fortuna, qd timemus, quid sollicitamur, quin deo hæc & cælis, qui nec errare, nec malum agere possunt, relinquam⁹: atq; homines cum simus, nō plus quam oporteat vltra vires nostras altū, sed humana duntaxat sapiamus: qn & Christiani cum simus credētes Christo, linquamus horas & momenta deo patri, q̃ ea posuit in sua potestate. Quod si vero vita nostra atq; fortuna ab astris non sunt, nonne in vacuū currit omnis astrologus? Sed est hoim genus adeo timidulū credulumq; q̃ tanq̃ pueri ad lemurū fabulas pl⁹ timēt, creduntq; ea q̃ non sunt, q̃ ea q̃ sunt: atq; q̃ res est min⁹ possibilis, hæc eo timēt magis: atq; q̃ est verisimilis minus, hæc eo firmitus credūt: q̃ pfecto si nō essent astrologi & diuinatores, perirēt fame: atq; horū stulta credulitas præteritorū oblita, p̃sentium negligens, in futura p̃ceps, sic deceptoribus illis fauet, vt cū in cæteris hominibus vno mēdacio tā suspecta fides reddatur dicētis, vt reliqua omnia vera obscurent: contra in his mendaciorū magistris, vna fortuita veritas, etiā publicis mendacijs faciat fidē: qbus, pfecto q̃ maxime cōfidunt, maxime omniū reddunt infelicissimi, vt solēt supstitiosæ illę nugæ pnciem suis adferre cultoribus: qd in Zoroaste, Pharaone, Nabuchodonosor, Cæsare, Crasso, Pompeio, Diotharo, Nerone, Iuliano apostata testat antiquitas, q̃ vt his nugis suere deditissimi, sic earundē confidē

via periere infelicissimi: & quibus læta cuncta p̄mise-
rant astrologi, mœsta puenerunt oīa, vt Pompeio,
Crasso, & Casari, quibus neminē eorū, nisi iam senem,
nisi domi, si cū gloria moriturū promiserunt, attamē
quisq; eorū malē & immature periit: Pertinax p̄fecto,
& praposterū hominum genus, futura se p̄scire qui
profiteantur, p̄teritorū & p̄sentium ignari: & cum
omnibus omnia occultissima se dicturos profiteant̄,
quid in p̄pria domo, quid in thalamo suo fiat, sapissi-
me nesciunt: cuiusmodi astrologum Morus Anglicus
hoc epigrammate perpulchro taxauit:

Astra tibi æthereo pandunt sese omnia vati.

Omnibus & quæ sunt fata futura monent.

Omnibus ast̄ vxor, q̄ se tua publicat, id te

Astra (licet videant omnia) nulla monent.

Saturnus procul est, iamq; olim cæcus (vt aiūt)

Nec prope discernens à puero lapidem.

Luna verecundis formosa incedit ocellis,

Nec nisi virgineum virgo videre potest.

Iuppiter Europen, Martē Venus, & Venerem Mars,

Daphnen Sol, Hircen Mercurius recolit.

Hinc factū astrologe est, tua cum capit vxor amantes,

Sidera significant, vt nihil inde tibi.

Præterea q̄ inter se de his ipsis iudiciorū regulis dissen-
tiant Iudæi, Chaldæi, Aegyptij, Persæ, Græci, Arabes,
omnibus notum est: & quomodo omnem antiquorū
astrologiā abiicit Ptolæm⁹: & hunc vt defendit Auen-
rodan, ita laceffit Albumasar: atq; omnes hos lacerat
Abrahā Auenazre Hebræus: deniq; Dorotheus, Pau-
lus Alexandrinus, Ephestion, Maternus, Aomar, Te-
bith, Alchindus, Zahel, Messahalla, & fere omnes aliij
aliter sentiūt & opinant̄: & cum q̄ dicūt probare vera

F 3 nequeūt

Astrologo-
rum de iu-
diciis con-
trouersie

De domib⁹
controuer-
sijs.

nequeunt, sola experimēti ratione sese tuent, nec super
ea quidē omēs vnanimiter cōueniunt: neq; minus de
domorū pprietatibus, ex quibus oīm euentuū prædi-
ctionē venant, discrepant, quæ aliter assignat Ptolem⁹
us, aliter Heliodorus, aliter Paulus, aliter Manlius, ali-
ter Maternus, aliter Porphyrius, aliter Abenragel, ali-
ter Aegyptij, aliter Arabes, aliter Græci & Latini, aliter
veteres, aliter recentiores. Quādoquidē etiam initia fi-
nesq; domorū, quo nam mō cōstituere oporteat, inter
eos nondū liquet: cū hæc aliter fabricāt antiqui, aliter
Ptolemæus, aliter Campanus, aliter Iohānes de regio
monte. Vnde fit, vt suis ipsimet obseruatōibus sibi fi-
dem adimāt, cū locis eisdē diuersi diuersas adscribunt
pprietates, initia, atq; fines: impiū hoīm genus, qui quę
soli dei sunt, tribuūt astris: & nos liberos natos, fide-
rum seruos faciūt: & cū sciam⁹ deū creasse omīa bona,
illi stellas aliquas maleuolas, & scelēz autores, & ma-
lorū influxuū tradunt, nō absq; maxima dei calorūq;
iniuria, statuētes in cælestibus, in illo diuino senatu, ma-
la & scelera faciēda decerni: & quicquid à nobis volū-
tatis culpa perpetrāt, quicquid vitio materiæ in natura
præter ordinē accidit, totū imputant fideribus. Iam ve-
ro & hæreses & infidelitates perniciosissimas docere
nō verentur, videlicet, dū donū pphetiæ, vim religio-
num, arcana conscientiæ, imperiū in demones, virtutē
miraculorū, efficaciam supplicationum, & futuræ vitæ
statū, omīa pendere ab astris, ab illis largiri, ex illis co-
gnosci, impia temeritate fatent. Dicunt em̄: ascendente
Geminorū sidere, idq; Saturno Mercurioq; sub Aqua-
rio iunctis, in nona celi plaga, nasci prophetam, ideoq;
Christum dñm tot clariuisse virtutibus, quia eo in loco
Saturnum habuerit in Geminis. Religionū etiam se-
ctas,

Astrologi
hæreses
& infideli-
tates docēt

etas, quibus Iouem præcipuum præficiunt patronum,
 per cæterarum stellarum commixtiones distribuunt,
 ita, vt Iupiter ille cum Saturno religionem faciat Iude-
 orum: cum Marte, Chaldaeorum: cum Sole, Aegyptiorum:
 cum Venere, Saracenorum: cum Mercurio, Christiano-
 rum: cum Luna, eam quam futuram dicunt Antichri-
 sti: atq; Moysen Iudæis sabbati diem ex astrologicis ra-
 tionibus instituisse religiosum, ideoq; errare Christia-
 nos, qui diem sabbati Iudæorum ritu operibus vacantes
 non feriantur, cum sit illa dies Saturni. Fidelitatem aut
 cuiusq; cum ad homines, tum ad deum, professamq; re-
 ligionem, conscientia etiam arcana, à parte Solis, ac
 tertia, nona, vndecimaq; cæli domicilijs deprehendi
 posse putant, prænoscendiq; hominum cogitationi-
 bus, & (vt aiunt) intentionibus. Multi multas admo-
 dum regulas tradunt, ipsisq; diuinæ omnipotentia mi-
 raculosis operibus, puta vniuersalis diluuij, & datæ per
 Moysen legis, ac virginis puerperio, celestium configu-
 rationes causas præficiunt: ac Christi redemptricem,
 humani generis mortem, Martis opus fuisse fabulan-
 tur. Quin & Christum ipsum in miraculis suis horarum
 electione vsum, quibus illum Iudæi lædere non possent,
 dum ascenderet Hierosolymam: ideoq; verantibus di-
 scipulis dixisse: Nonne duodecim horæ sunt diei? Di-
 cunt præterea, si cui Mars in nona cæli domo feliciter
 locatus fuerit, hunc dæmones ab obsessis sola præsen-
 tia expulsum: qui vero, Luna atque Ioue cum capi-
 te draconis in medio cælo coniunctis, deo supplica-
 uerit, omnia illum, quacumq; petierit, impetraturum:
 porro futuram vitæ felicitatem à Ioue Saturnoque
 largiri. Quod si quis Saturnum in Leone feliciter
 constitutum habuerit in genesi, eius animam post

hanc mortalem vitam, innumeris angustiis liberatam, ad cælum & origenis suæ primordia, applicatam dijs, transituram. Atque tamen istis execrandis nugis, perniciosissimisq; heresib⁹, Petrus Apponēsis, Rogerius, Bacon, Guido, Bonatus, Arnoldus de Villa noua philosophi, Alyacensis Cardinalis & Theologus, & pleriq; alij Christiani nominis doctores, haud absq; hæreseos infamia subscribunt, & sese vera hæc expertos esse testari atq; tueri audent. Scipsit autem aduersus astrologos recentioribus annis duodecim libris Iohannes Picus Mirandula, tanta copia, vt vix vllum præterierit argumentum: tanta autem efficacia, vt hactenus nec Lucius Balancius acerrimus astrologiæ propugnator, nec alius quisquam huius artis defensor, hanc ab aductis à Pico ratiõibus potuerit saluare. Is em̃ probat validissimis argumētis, illam non hominum, sed malorum dæmonum fuisse inuentum: quod idem etiam Firmianns ait: per quam illi omnem philosophiā, medicinam, leges, atque religionem, in humani generis exitinium nisi sunt abolere. Nam primum quidem religioni fidem adimit, miracula extenuat, prouidentiam tollit, dum omnia constellationum vi prouenire, & à sideribus fatali necessitate pendere docet: insuper vitij patrocina^t, excusans quasi cælitus in nos descendētib; bonas quascunq; contaminat atq; euertit: in primis philosophiam, rerum causas, à veris rationibus ad fabulas traducens: deinde medicinā, à naturalibus efficacib⁹q; remedijs, ad vanas obseruationes, peruersasq; & corpori & animo exitiales superstitiones cōuertens. Porro leges, mores, & quas cūq; humanæ prudentiæ artes in totū pessundans: cū, quo tēpore, qua ratione, quis medijs quid agendū, sola astrologia cōsuleret, solaq; vitæ

& morū & reipublicæ & priuatæ scepra teneret, tanq̃
de cælo omniū habens autoritatē, vanaq; putarentur
cætera om̃ia, quæ hanc nō agnoscerent patronā. Di-
gnissima p̃fecto ars, quā olim etiā dæmones p̃fiterent̃
in fallaciā hominū, & in iniuriam diuinitatis. Iam vero
& manichæorū h̃eresis arbitrij libertatē in totum tol-
lens & auferens, nō aliunde emanauit, q̃ ex astrologorū
de fato falsa opinione atq; doctrina. Ex eodē fonte &
Basilidis h̃eresis emanauit, qui trecētos sexaginta quin-
q; cælos, per successionē & similitudinē abinuicem fa-
ctos pronuntiauit: & horū ostensionem esse numerū
dierum anni, atq; singulis illorū certa principia, & virtu-
tes, & angelos assignans, atq; illis nōia adfingens: esse
aut̃ omnium principē Abraxas, quod nomem iuxta
Græcam literaturā, continet in se trecenta sexaginta
quinq; quot videlicet sunt illorū cælorum locales po-
sitiones, ab illo cōmenti. Hæc ideo narrata sunt, vt co-
gnoscat̃is astrologiam, etiā h̃ereticorū progenitricem
esse. Porro astrologiā hanc diuinatoriā, sicut splendi-
dissimi quiq; explodunt philosophi, sic Moyses, Isaias,
Iob, Ieremias, ceteriq; antiquæ legis detestant̃ prophe-
tæ & catholicis doctoribus Augustinus, illā à Chri-
stiana religione expellendā censet. Hieronymus hanc
idololatriæ genus esse disputat. Rident eā Basilius &
Cyprianus: refutāt Chrysostomus, Eusebius, & Lactā-
tius: inuehunt̃ Gregorius, Ambrosius atq; Seuerianus:
sanctūq; Toleranū cōciliū eam prohibet, atq; damnat:
etiā in synodo Martini, & abs Gregorio iuniore, & Ale-
xandro tertio p̃ōficib⁹ anathematizata, & à ciuilib⁹ im-
peratorū legibus punita. Apud veteres Romanos sub
Tyberio, Vitellio, Diocletiano, Cōstātino, Gratiano,
Valētiniano, Theodosio, imperat. vrbe prohibita, eie-

Manichæorū
h̃eresis
ab astrolo-
gia mana-
uit.

Astrologia
reiecta, &
sacris &
prophanis
scriptorib⁹

Concilium
Tolentanū
astrologiā
diuinatoriā
prohibet

90 DE DIVINATIO. IN GENERE

cta, atq; punita: ab ipso etiam Iustiniāno capitis sup-
plicio percussa, quod ex codice eius manifestum est.

¶ De diuinationibus in genere. CAP. XXXII.

De diuina-
tione in gene-
re,

Admonet hic locus etiam de cæteris diuinationum artibus dicere, quæ non tam obseruatione cælestium, quæ rerum inferiorum, quandam cælestium umbram & imitationem habentium, varicina præbent: ut illis intellectis, melius cognoscatis hanc astrologicam arborem, de qua tales fructus descendunt, atq; abs qua velut Lernæa hydra multorum capitum fera generata est. Inter artes itaq; ad diuinandi quæstum proferantes, physionomia, metoposcopia, chiromantia, geomantia (de qua etiam supra diximus) aruspicia, speculatoria, & onirocritica, quæ est somniorum interpretatio, ac furentium oracula hic sedem sibi vendicarunt. Omnia autem hæc artificia, nullius solidæ doctrinæ sunt, nec ullis certis rationibus constant, sed de rebus occultis, aut fortuita sorte, aut spiritus agitatione, aut apparentibus quibusdam coniecturis inquirunt, quæ ex quotidianis & longi temporis sumptæ sunt obseruationibus. Solent enim omnes illæ diuinationum, prodigiosæ artes, non nisi experientiæ titulo se defendere, & se obiectionum vinculis extricare, quoties aliquid super fidem ac præter rationem doceant pollicenturq; de quibus omnibus sic in lege præceptum est. Non inueniat in te, qui collustret filium, ducens pignem, & ariolos sciscitetur, aut obseruet somnia atq; auguria: nec sit maleficus, nec incantator: quoniam hæc abominatur dominus.

Deut. 18.

Physionomia.

¶ De physionomia. CAP. XXXIII.

HARVM itaque Physionomia, naturam (ut ait) ducem secuta, ex totius corporis inspectione, quæ sunt animæ & corporis affectiones,

nes, quæ hominis fortuna, probabilibus signis se assequi posse præsumit, quatenus hunc Saturnium aut Iovistam, illum Martium aut Solarem, alteri Venercum Mercurialem aut Lunarem, pronuntiat, & ex corporis habitudine illorum horoscopia colligit, ex effectibus paulatim (vt aiunt) ad causas videlicet astrologicas transcendens, ex quibus postea nugatur quicquid libet.

¶ De metoposcopia.

C A P. XXXIII.

Metoposcopia autem, ex solius frontis inspectione omnia hominum initia, progressus & fines, sagacissimo ingenio, ac docta experientia se præsentire iactat, ipsa se etiam astrologiæ alumnam faciens.

Metoposcopia.

¶ De chiromantia.

C A P. XXXV.

Chiromantia

Chiromantia autem, in vola manus, pro numero planetarum septem montes effingit: atq; ex lineis, quæ ibi conspiciuntur, quæ hominis complexio, qui affectus, quæ vita, quæ fortuna, sese posse cognoscere arbitrat, per lineæ harmonicæ correspondentiam, ceu per cælestia quædā stigmata nobis a deo & natura illic impressa, & q̄ deus autore Iob posuit in manibus hominū, vt inde noscat vnusquisq; opa sua: q̄ uis re vera diuinus propheta illic non de chiromantica vanitate, sed de arbitrij libertate locutus fuerit. Præterea tuentur se p̄dicti diuinatores, q̄ licet nō per rerum causas, tñ p̄ signa ab eisdem, similibusue causis impressa, q̄ semp̄ sint eadē rebus eisdem, similiaq; similibus, de effectib⁹ possent iudicare: dicuntq; ijs artib⁹ vsum quōdam Pythagoræ, q̄ adolescentū mores, naturas, īgenia ex oris & vultus, totiusq; corporis filo ac habitu cōiectabat, quemq; idoneū iudicabat, hunc in disciplinā recipi iubebar, Idē cōsueuisse Pharaotē Indorū regē narrat

Iob. 37

Diuinato-
rum ratio-
nes quibus
artem suam
tuentur

rat Philostratus: verum harum omnium artium erro-
 rem non alia ratione nobis impugnare necesse est, ni-
 si ea ipsa, quod deficiunt videlicet omni ratione. Scri-
 pserunt tamen de istis per multi ex antiquis viri grauif-
 simi, Hermes, Alchindus, Pythagoras, Pharaotes, Ind^{us},
 Zopyrus, Helenus, Ptolemæus, Aristoteles, Alphora-
 bius: præterea Galenus, Auicenna, Rasis, Iulianus, Ma-
 ternus, Loxius, Philemon, Palemon, Constantinus,
 Africanus: ex Romanis deniq; principibus Lucius
 Sylla, & Cæsar Dictator eius studiosissimi fuere. Ex po-
 sterioribus vero Petrus Apponensis, Albertus Teuro-
 nicus, Michael Scotus, Antichus, Bartholomæus Cocli-
 tis, Michael Sauonarola, Antonius Cermisonus, Pe-
 trus de arca, Andreas Coruus, Tricassus Mantuanus,
 Iohânes de indagine, & pleriq; alij illustres medici, o-
 mnes tamen vltra coniecturas, & experientia obserua-
 tiones tradere queunt nihil: nō esse aut coniecturis illis
 & obseruationibus vllā veritatis regulā, ex eo manife-
 stum est, quia signēta sunt voluntaria, & super quib^{us}
 ipsi etiā æqualis doctrinæ & auctoritatis illarū docto-
 res nō concordāt. Quare vehementer delirāt errantq;
 omēs, qui per hæc signa, vltra corporis cōplexionē, &
 naturæ dispositionē, motus q̄q; ipsos & fortunę animi
 t̄p affectus, prædicere volūt: quod in Zopyri iudicio de
 Socrate satis cōprobatū est. Nec vobis fidē faciat, qđ
 Appion grāmaticus scriptū reliquit, Alexandrū quen-
 dā, tam discrete imaginū similitudines pinxisse, vt ex
 his metoposcopus futuræ aut præteritæ mortis annos
 dixerit: quod quidē posse ijs artib^{us} sciri, nō tã incredibi-
 le est, q̄ impossibile: sed solet hoc nugiendū hoīm ge-
 nus instinctu malorū dæmonū sic delirare, trahentium
 illos ab errore in superstitionē, & ab hac paulatim in
 infideli-

infidelitatem.

¶ Iterum de geomantia. CAP. XXXVI.

GEomantiā etiam, de qua & in arithmetica locuti sumus, q̄ proiectis punctis, vel casu, vel vi quadam deductis, ex quibus per pares & impares numeros, figuras quasdā cælestibus attributas componit, per quas diuinat: idcirco oēs illius scriptores astrologiæ filiam testant. Est & alia geomantiæ species, quā Almadal Arabs introducit, quæ ipsa per coniecturas quasdā, à similitudinibus sumptas, ex terræ crepitu, motu, scissura, tumore, vel sponte, vel ab æstu & caumate, aut tonitruis, puenientibus diuinatur: quæ ipsa etiam inani astrologiæ superstitione fulcitur, horas & lunationes, & siderum ortus figurasq; coobseruans.

¶ De aruspicia.

CAP. XXXVII.

AVGURIÛ vero, cuius multæ admodū sunt species, ars ipsa priscis temporibus in magna obseruatione fuit, ac tanta, vt nihil eorū, quæ ad publica vel ad priuata pertinerent, inauspicatè perfecterint. Hæc ars antiquissima est, vt tradit Pōponius Lætus, à Chaldæis ad Græcos, apud q̄s Amphiareus Tyresias, Mopsus Aphilotes, & Calchas summi augures habiti sunt: à Græcis ad Hetruscos venit: ab illis ad Latinos: & ipse Romulus augur fuit, & magistratus instituit augurijs cōfirmari: & Dionysius tradit antiquā augurandi artem fuisse, etiā Aboriginū: & Ascaniū, priusq̄ aciem contra Mezentiū educeret, auguriū captasse: qđ vbi felix cōspexit, pugnavit, atq; vicit. Deniq; Phrygij, Pisidæ, Cilices, Arabes, Vmbri, Thusci, & multi alij populi auguria secuti sunt. Lacedæmonij etiā regibus suis augurem assessorem dederunt, & publico interesse concilio voluere. Erat & apud Romanos augurū collegium:

legium huic arti fidem fecerunt, qui docuerunt a celestibus corporibus, quædam prælagiorum lumina sup animantia quæq; in hæc inferiora descendere, velut signa quædam in eorum motu, situ, gestu, incessu, volatu, voce, cibo, colore, opere, euentu constituta, quib⁹ tanquam in ista quadam vi occulta, ac tacito quodam consensu, cum celestibus corporibus, quorum viribus afficiuntur, sic conueniant, vt possint omnia hæc præfagire, quæcunq; celestia corpora cogitarunt facere. Ex quo patet hanc diuinationem, non nisi coniecturas sequi, partim à siderum (vt aiunt) influentijs, partim à parabolicis quibusdam similitudinib⁹ sumptas, quibus nihil est fallacius: quare ridet eam Pangrius & Carneades, Cicero, Chrysippus, Diogenes, Antipater, Iosephus, & Philo: dant lex & ecclesia: atq; huiusmodi sunt illa Chalæorum Aegyptiorumq; mysteria, quæ quondã Herulsci, deinde Romani, & hodie adhuc superstitiosum hominum vulgus velut oracula adorat.

De speculatoria.

CAP. XXXVIII.

speculatoria.

EX eodẽ fundamento prodit speculatoria, quæ fulmina & fulgura, cæterasq; elemētorum impressiones, insup ostenta, portenta, prodigia interpretatur: non tamen alia via, quàm coniectura & similitudinibus: quam eadem plurimum errare manifestum est, quæ hæc omnia naturalia opera sunt, non prognostica.

De somnispicia.

CAP. XXXIX.

omnia spicia.

Accedit onirocritica, quæ est somniorum interpretatio, quorum interpretes proprie coniectores vocantur, quemadmodum canit Euripides. Qui bene coniectat, is vates optimus esto. Cui artificio etiã, & quidem magni philosophi, haud parum tribuerunt, præcipue Democritus, Aristoteles, &

les, & eius sectator Themistius, atq; Synesius Platonicus sic innitentes exemplis somniorū, q̄ casus aliqui veras fecit, vnde inde nihil frustra somnari suadere conent. Dicunt enim, q̄ quemadmodum cælestes influxus, in corporali materia formas producant diuersas, sic ex eisdem influxibus, in potentia phantastica, q̄ organica est, phantasmata imprimi cælesti dispositione, effectus cuiuspiam pducendi consentanea, maxime vero in somnijs: q̄a animus tunc à corporis exterisq; curis relaxatus, liberius diuinos illos suscipit influxus: vñ multa dormientibus in somnijs innotescūt, q̄ latent vigilantes. Hac itaq; potissimū ratione, ipsis somnijs veritatis opinionē conciliare nitunt. De causis tñ somniorū, tā

intrinsicis q̄ extrinsicis, non oēs in vnam sententiam conueniunt: nā Platonici illas referunt in species, & notiones animæ cōcretas: Auicēna in intelligentiam vltimā mouentē lunā, medio illius luminis, q̄ irradiat phantasia hominū, dum dormiunt: Aristoteles refert in sensum communem, sed phantasticum: Auerrois in imaginatiuā: Democritus in idola a rebus decisa: Albertus in influxum superiorum, medijs tamē quibusdam speciebus, quæ continuo defluunt à cælo: medici in vapores & humores hæc referunt: alij in affectus & curas vigilie: alij Arabes in potentiam intellectualem: alij dicunt à potentijs animæ & influxu cæli, & simulacris simul dependere: astrologi illa a suis constellationibus causari volunt: alij causas illorum in aërem circumdantem penetrantemq; referunt. Scripserunt præterea de somniorū interpretatione Daldianus, & Arthemidor⁹, & circumferuntur libri sub Abrahami nomine, quē Philo in libris de Gigantibus, & de ciuili vita, asserit somniorū solutiones primū adinuenisse: & alij sub Salomonis

Controuert
sic de som
niorū causis

Somniorū
interpre
tes.

Furentium
uaticinia.

monis & Danielis noībus in hanc rem conficti, in quibus de somnijs nihil nisi mera somnia tradunt. Sed ipse Marcus Tullius in suis diuinationū libris aduersus hanc vanitatē, eorūq; stultitiā, qui somnijs fidem habēt, valēdissimis ratiōibus disputat, quas hic enūterare omitto.

¶ De furore.

CAP. XL.

Sed (quod fere praterierā) istis somniatoribus eos etiam adnumeremus, qui furentiū vaticinijs diuinitatis fidem præbent: eosq; qui & præsentiū notitiam, & prætorum memoriā, oēmque humanū sensum perdiderunt, diuinā futurorū præsentiā assecutos putant: & quæ sapientes vigilantesq; nesciunt, videre insanos & dormientes: ac si illis plus, quàm sanis, vigilantibus, intelligentibus, & præmeditantibus deus sit propinquior. Infelices profecto hoīes, qui his vanitatibus credunt, illisq; imposturis obediunt, qui huiusmodi pascunt artifices, illorumque ventri ingenia sua, suamque fidem submitunt. Quid namque aliud purabimus furorem, quàm alienationem humani animi ab ipsis malis dæmonibus exagitari, aut per astra, aut per inferiora instrumenta ab immundis spiritibus deducta, quod ita expressisse videtur Lucanus, dum inducit Aruum Tuscum Vatem:

Fulminis edoctum motus, venasque calentes,
Post lustratam urbem, post mactatam victimam,
post inspecta exta, tandem sigulum in hæc verba protulisse sententiam:

Quod cladis genus o superi, qua peste paratis
Sæuitiam, extremi multorum tempus in vnum
Conuenere dies, summo si frigida celo
Stella nocens nigros Saturni accenderet ignes,
Deucalionem fudisset Aquarius hymbres,

Torale

Toraq; diffuso latuisset in æquore tellus,
 Si sæuam radijs Nemæum Phœbe Leonem
 Nunc premeres, toto fluerent incendia mundo,
 Succensusq; tuis flagrasset curribus æther.
 Hi cessant ignes, tu qui flagrante minacem
 Scorpion incendis cauda, Chelasq; peruris,
 Quid tantum Gradiue paras: nam mitis in alto,
 Iuppiter occasu premitur, Venerisq; salubre
 Sydus hebet, motuq; celer Cyllenius hæret.
 Et cælum Mars solus habet, cum signa meatus
 Deferuere suos, mundoq; obscura feruntur.
 Ensiseri nimium fulget latus Orionis,
 Imminet armorum rabies, ferriq; potestas.
 Confundet ius omne manu, scelerisq; nefando
 Nomen erit virtus, multosq; exhibit in annos.
 Omnia itaq; hæc diuinationum artificia in ipsa astrolo-
 gia suas radices & fundamenta habent. Nam siue cor-
 pus, vultus, manus inspecta sunt: siue somniū, siue pro-
 digium visum sit: siue auspiciū, siue furor afflauerit, cę-
 li figuram erigendam consulunt: ex cuius indicij, vna
 cum similitudinum signorumq; coniecturis, significa-
 torum venantur opiniones: ita diuinationes omnes a-
 strologiæ artem vsuq; sibi deposcunt, vt hanc veluti
 clauem ad omnium arcanorum notitiam necessariam
 fateantur. Quare omnes hæ diuinationum artes, quan-
 tum absint à veritate, palam sese offerūt, ex eo qđ princi-
 pijs vtātur tā manifeste falsis, ac poetica temeritate cō-
 fictis: quæ cū nec sunt, nec fuerūt, nec erunt vnq̃, tamen
 causas & signa eorum esse volunt, quæ sunt, rerum euē-
 tus, contra apertam veritatem in illa referentes.

¶ De magia in genere.

CAPVT XLI.

G

Exigit

Magia.

EXigit etiam hic locus, vt de Magia dicamus, nā & ipsa cum astrologia sic coniuncta atq; cognata est, vt qui magiam sine astrologia profiteatur is nihil agat, sed tota aberret via. Suidas magiam à Maguseis, & nomen & originem traxisse putat. Communis opinio est nomen esse Persicum, cni ad stipulantur Porphyrius & Apuleius, & significare eorum lingua, idem quod sacerdotem, sapiētem siue philosophum. Magia itaq; omnem philosophiam, Physicā, & mathematicam complexa, etiam vires religionum illis adiungit. Hinc & Goetiam & theurgiam in se quoq; cōinet. Qua de causa magiam pleriq; bifariam diuidunt, in naturalem videlicet & ceremonialem.

¶ De magia naturali. CAP. XLII

Magia naturalis.

Naturalem magiam, non aliud putant, q̄ naturalium scientiarum summam potestatem, quam idcirco summum philosophiæ naturalis apicē, eiusq; absolutissimam consummationem vocant, & quæ sit actiua portio philosophiæ naturalis, quæ naturalium virtutum adminiculo, ex mutua earum & oportuna applicatione opera edit, supra omnem admirationis captū: qua magia Aethiopes, maxime & Indi vtebantur, vbi herbarum, & lapidum, cæterorumq; ad id spectantium facultas suppetebat. Eius meminisse volunt Hieronymum ad Paulinum, vbi ait: Apollonium Tyanæum fuisse magum, seu philosophum, vt Pythagorici. Eius etiam generis fuisse magos, qui Christum natum muneribus inuisentes adorauerūt, quos euāgeliorum interpretes exponunt Chaldeos philosophos, quales fuere Hiarchas apud Brachmanas, Tespion apud Gymnosophistas, Budda apud Babylonios, Numa Pōpilius apud Romanos, Zamolxides apud Thracas, Abbaris

baris apud Hyperboreos, Hermes apud Aegyptios, Zoroastes Oromasi filius apud Persas. Nam Indi, & Aethiopes, & Chaldaei, & Persae hac maxime praeuallere magia: qua idcirco (vt narrat Plato in Alcibiade) imbuuntur Persarum regum filij, vt ad mundanae reipublicae imaginem suam & ipsi rempublicam administrare, distribuereque discant: & Cicero in diuinationum libris ait, neminem apud Persas regno potiri, qui prius magiam non didicerit. Magia itaque naturalis ea est, quae rerum omnium naturalium, atque caelestium vires contemplata, earundemque sympathiam curiosa indagine scrutata, reconditas ac latentes in natura potestas ita in apertum producit: inferiora superiorum dotibus, tanquam quasdam illecebras, sic copulans, per eorum mutuam applicationem ad inuicem, vt exinde stupenda saepe consurgant miracula, non tam arte quam natura, cui se ars ista ministram exhibet hanc operanti. Nam magi, vt naturae accuratissimi exploratores, conducentes ea, quae a natura preparata sunt, applicando actiua passuiis, saepissime ante tempus a natura ordinatum effectus producant, quae vulgus putat miracula, cum tamen naturalia opera sint, interueniente sola temporis praegreuatione: vt si quis in mense Martio rosas producat, & maturas viuas, aut satas fabas, vel petroselinum intra paucas horas excrescere faciat in perfectam plantam, & ijs maiora, vt nubes, pluuias, tonitrua, & diuersorum generum animalia, & rerum transmutationes quam plurimas, cuiusmodi multas fecisse se iactat Rogerius Bacho pura & naturali magia. Scripserunt de illius operibus Zoroastes, Hermes, Euantes rex Arabum, Zacharias Babylonius, Ioseph Hebraeus, Bocus, Aaron, Zenotenus, Kiranides, Almadal, Thetel, Alchindus, Abel, Ptolemaeus,

Geber, Zahel, Nazabarub, Tebith, Berith, Salomon, Astraphon, Hipparchus, Alcmeon, Apollonius, Tripho, & pleriq; alij, quorum aliqua opera adhuc integra, & pleraq; fragmenta adhuc extant, & ad manus meas aliquando peruenierunt. Ex recentioribus vero scripserunt in naturali magia pauci, & illi quidem pauca, vt Alberus, Arnoldus de villa noua, Raimundus Lullius, Bachon, & Apponus, & autor libri ad Alfonsum, sub Piatricis nomine editus, qui tamen vna cum naturali magia plurimum superstitionis admiscet, quod quidem fecerunt & alij.

Magia mathematica-
lis.

¶ De magia mathematica. CAP. XLIII.

S Vnt præterea alij naturæ sagacissimi emulatores, inquisitoresq; audacissimi, qui absq; naturalibus virtutibus, ex solis mathematicis disciplinis, adscitis cælorum influxibus, sese naturæ operum similia producere posse pollicentur, vt corpora euntia vel loquentia, quæ tamen non habeant virtutes animales: qualis fuit columba Architæ lignea, quæ volabat: & statua Mercurij, quæ loquebantur: & caput æneum ab Alberto Magno fabricarum, quod locutum perhibent. Excelluit in istis Boetius, vir maximi ingenij, & multiplicis eruditionis: ad quem de istiusmodi scribens Cassiodor⁹: Tibi (inquit) ardua cognoscere, & miracula monstrare propositum est: tuæ artis ingenio metalla mugiunt, Diomedes in ære grauius buccina, æneus anguis insibilat, aues simulatae sunt, & quæ vocem propriam nesciunt habere, dulcedinem cantilenæ probatur emittere, parua de illo referimus, cui cælum imitari phas est. De istis puto artificijs dictum est, quod apud Platonem legimus in vndecimo de legibus: Ars data est mortalibus, qua res posteriores quasdam generarēt, nō quidem veri-

Columba
Architæ

Boetii
magiæ mathe-
maticæ
peritia.

Plato.

Veritatis & diuinitatis participes, sed simulacra quædā
sibiipsis cognata deducere: atque eousque progressi sunt
magi homines audacissimi omnia perpetrare, fauente
maxime antiquo illo & valido serpente scientiarum pol
licitatore, ut similes illi tantum similes, Deum & naturam
æmulari conarentur.

¶ De magia venefica.

CAP. XLIII.

EST præterea naturalis magiæ species, quam ve
neficam, siue pharmaciam vocant, quæ poculis,
philtris, variisque veneficiorum medicamentis per
ficitur: cuiusmodi Democritus confecisse legitur, quo
boni, felices, fortunatique filii gignantur: & aliud, quo a
uium voces rite intelligamus, sicut de Apollonio nar
rant Philostratus atque Porphyrius. Vergilius etiam de
quibusdam herbis Ponticis locutus, dixit:
His ego sæpe lupum fieri, & se condere syluis
Mœrim, sæpe animas imis exire sepulchris,
Atque satas alio vidi traducere menses.
Et Plinius narrat, quendam Demarchum Parrhasium
in sacrificio, quod Arcades Ioui Licco humana hostia
faciebant, immolati pueri extra degustasse, & in lupum
se conuertisse: propter quæ hominum in lupos immuta
tionem, purat Augustinus Panem Licco, & Ioui Licco no
men esse imposuit. Narrat idem Augustinus, dum esset in
Italia, quasdam feminas magas, Circes instar, dato viato
ribus veneficio in caseo, eos in iumenta vertisse: cumque
portassent quæ placuissent onera, rursus in homines re
stituisse, idque patri cuidam Prestantio tunc accidisse: sed &
ne quis hæc putet omnino deliramentum esse & impossibi
lia, is recordetur quomodo sacræ literæ narrant, Nabu
chodonozor regem mutatū in bouem, & septem annis sc
no vixisse: tandem dei misericordia in hominem rediisse:

Magia ue
nefica.

Daniel, 4

G iij cuius

Exod. 7

Sap. 12

Magia per
per natura

cuius corpus post mortem illius filius Euilmerodathi in escam dedit vulturibus, ne quando resurgeret à mortuis, qui iam de bestia redierat in hominē, & eiusmodi plura de magis Pharaonis narrat Exod^o. Verum de ijs siue magis siue veneficis loquitur Sapiens, dum dicit: Exhorruisti illos deus, quia horribilia opera tibi faciebant per medicamina. Illud præterea vos scire volo, nō solum naturalia scrutari hos magos, verum etiam ea quæ naturam comitantur, ac quodammodo exuunt, vt motus, numeros, figuras, sonos, voces, concentus, lumina, & animi affectus atq; verba. Sic Psylli & Marfi conuocabant serpentes, alij alijs deprimentes fugabāt: sic Orpheus Argonautarū tempestatē hymno compefcuit: et Homer^o narrat Vlyssī sanguinē verbis restrictū: & in lege duodecim tabularū ijs, qui menses excantassent, pœna constituta est: vt nō dubium sit, magos etiam solis verbis & affectibus, alijsq; similibus, non in se ipsos modo, sed etiā in res extraneas sæpe mirum aliquem producere effectum: quæ omnia non secus vim insitam in res alias profundere, illasq; ad se trahere, vel abs se repellere, seu alio quouis modo afficere putant, q̃ magnes ferrum, & succinum paleas trahunt: siue adamas, & allium magnetem ligant: sicq; per hanc rerum gradariam ac concatenatam sibi sympathiam, non solum dona naturalia & cœlestia, sed etiam intellectualia & diuina Iamblicus, Procul^o atq; Synesius, ex magorū sententia, de super suscipi posse confirmant, quod Proculus in libro de sacrificio & magia fatetur, scilicet per huiusmodi rerū consensum, magos etiam numina euocare solitos. Ad rātam enim quidā eorū deuoluti sunt infaniam, vt ex diuersis stellarū constellationibus, per temporum interualla, & quadam proportionū ratiōe

rite

*Boemania Inimicus a terra Venentia in per q
in inimicis videtur a fufum in mori*

DE MAGIA VENEFICA. 105

rite obseruatis, constructam imaginem caelium nutu
vitae intellectusque spiritum accepturam putent, quo cō
sulentibus illam, respondeat, & occultae veritatis ar
cana reuelet. Hinc patet hanc naturalem magiam non
nunquam in goetiam & theurgiam reclinatam, sapissime ma
lorum demonum vasa mentis, erroribusque obretiri.

¶ De Goetia & necromantia. CAP. XLV.

Ceremonialis autem magiae partes sunt goetia atque
theurgia. Goetia, immundorum spirituum com
mercium inauspicata, nefariae curiositatis ritibus,
illicitis carminibus, & deprecamentis concinnata, om
nium legum placitis est exterminata, & execrata. Hu
ius generis sunt, quos necromanticos, & maleficos ho
die nuncupamus:

Goetia &
Necromā
tia.

Gens iniusta deis, maculandi callida caeli.

Quas genuit natura mali, qui sydera mundi,

Iuraque fixarum possunt peruertere rerum.

Nam nunc stare polos, & flumina mittere norunt,

Aethera sub terras adigunt, montesque reuellunt.

Hi sunt ergo, qui defunctorum inclamant animas, & illi

quos veteres dicebant epodos, qui excantant pueros,

& in eloquiū oraculi eliciunt, & qui daemones paredros

circumferunt, quale quiddam de Socrate legimus: & qui,

ut dicitur, spiritus pascunt in vitro, per quos se prophe
tare mentiuntur. Et hi omnes bifariam procedunt. Nam

alii daemones malos virtute quadam maxime diuinorum

nominum adiuratos, aduocare & cogere student:

quippe cum omnis creatura timet & reueretur nomini il
lius, qui fecit eam, non mirum si Goetici, & qui etiam infi
deles, pagani, Iudaei, Saraceni, & cuiuscunque prophani

collegii siue sectae homines, diuini nominis inuocatione

daemones astringant. Alij autem nefandissimi, dete

ne daemones astringant. Alij autem nefandissimi, dete

ne daemones astringant. Alij autem nefandissimi, dete

ne daemones astringant. Alij autem nefandissimi, dete

G iiii stando

Goetici di
uerſi gēis

104 DE GOETIA ET NECROMAN.

stando & omnibus ignibus plectēdo scelere, se dæmonibus submittentes, illis sacrificant, & adorant, idololatricæ & vilissimæ deiectionis rei effecti sunt: quibus criminibus, & si priores non sunt obnoxij, tamen manifestis periculis se exponunt. Nā etiā coacti dæmones inuigilant, semper quo errantes nos decipiant. Ex horū verō goeticorum anagyri, profluxerunt omnes isti tenebrarū libri, quos improbare lectionis Vlpianus Iurisconsultus appellat, protinusq; corrumpēdos esse statuit. Cuiusmodi primus excogitasse dicitur Zabul⁹ quidam illicitis artibus deditus, deinde Barnabas quidam Cyprius: & hodie adhuc coſictis titulis circumferuntur libri, sub nominibus Adæ, Abelis, Enoch, Abrahamæ, Salomonis: item Pauli, Honorij, Cypriani, Alberti, Thomæ, Hieronymi, & Eboracensis cuiusdā: quorū nugæ stulte secuti sunt Alphonſus rex Castellæ, Robertus Anglicus, Bacō, & Apponus, & pleriq; alij deplorati ingenij homines. Præterea non homines modo, & sanctos, & patriarchas, & angelos dei, tam execrabilium dogmatū fecerūt autores, sed & libros à Raziolæ & Raphaele, Adami & Tobiae angelis traditos ostentāt: qui libri tamen acutius inspicienti, suorū præceptorū canonē, rituum consuetudinem, verborū & characterū genus, extructiōis ordinem, insulſam phraſim, aperte sese produnt, non nisi meras nugas ac imposturas continere, ac posterioribus temporibus ab omnis antiquæ magiæ ignaris, perditissimis perditionū artificibus esse cōflatos, ex prophanis quibusdā obseruationibus nostrę religionis ceremonijs permixtis, insitisq; ignotis multis nominibus, & signaculis, vt perterreāt rudes & simplices, & stupori sint insensatis, & his qui nesciunt bonas literas, Neq; ita tamen propterea patet has artes fabulas

Goeticæ
scriptores.

Goeticæ li-
rorum fal-
tituli.

Goetia &
Necromā-
ia nō sunt
abula.

bulas esse: nā nisi re vera essent, atq; per illas multa mi-
ra ac noxia fierent, nō tam arcte de illis statuisent diui-
næ & humanæ leges, eas exterminandas esse de terra.
Cur aut goeti isti solis malis vtantur dæmonibus, ea ra-
tio est, quia boni angeli difficile comparēt, quia dei ius-
sum expectāt, nec nisi mundis corde, & vita sanctis ho-
minibus congregiūtur: mali autē faciles se exhibent ad
inuocandū, falso fauentes, & diuinitatē mentiētes, sem-
per præsto, vt astu suo decipiant, vt venerationem, vt ado-
rentur: & quia mulieres secretorū audiores sunt, ac mi-
nus cautæ, atq; in superstitionē procliuēs, faciliusq; illu-
duntur, ideo illis se præbent faciliores, faciuntq; ingen-
tia prodigia: cuiusmodi de Circe, de Medea, de alijs ca-
nūt poëtæ: testātur Cicero, Plinius, Seneca, Augustinus
& multi alij, tū Philosophi, tū catholici doctores, & hi-
storici, ipsæ etiam sacræ literæ. Nā in libris Regum legi-
mus pythoniſſam mulierē, quæ erat in Endor, euocasse
animā Samuelis prophetę: licet pleriq; interpretentur
nō fuisse animā prophetæ, sed malignū spiritum, qui il-
lius sumpserit imaginem. Tamen Hebræorum magi-
stri dicunt, quod etiā Augustinus ad Simplicianum fie-
ri potuisse non negat, quia fuerit verus spiritus Samue-
lis, qui ante completū annū à discessu ex corpore facile
euocari potuit, prout docent goetici. Quin etiā magi,
necromātici, illud naturalib⁹ qbusdā virib⁹ ac vinculis
fieri posse autumāt, sicut nos i libris nostris de occulta
philosophia tractamus. Ideoq; antiqui patres, rerū spū
aliū periti, non sine causa ordinauerunt, vt corpora
mortuorū sepelirentur in loco sacro, & luminibus soci-
entur, aqua benedicta aspergātur, thure & incenso suf-
fumigentur, & expientur orationib⁹, quo vsq; super ter-
rā extiterint. Nā vt aiūt magistri Hebræorū, omne cor

Mulieres
ad Goetiā
procliuio-
res uiris.

1. Reg. 28

pus nostrum, & carnale animal, & quicquid in nobis
super materia carnis male disposita innititur, relinquit
in cibum serpenti, & ut ipsi vocant Azazeli, qui est dñs
carnis & sanguinis, & princeps huius mudi, & vocat in
Leuitico princeps desertorū, cui dictum est in Genesi:
TERRAM COMEDES omnibus diebus vitæ tuæ. Et in Isaias:
PULVIS PANIS TUUS, hoc est, corpus nostrū creatū ex pul-
uere terræ, q̄ diu nō fuerit sanctificatum, & transmuta-
tum in melius, vt non amplius serpentis, sed dei sit esse
etū, videlicet ex carnali spirituale, iuxta verbū Pauli di-
centis: SEMINAT quod animale est, & resurget quod spi-
rituale est. Et alibi: Omnes quidē resurgent, sed non o-
mnes immutabuntur, quia multi remansuri sunt in per-
petuū cibū serpentis. Hanc itaq; turpē & horridam car-
nis materiam, ac serpentis cibum morte deponimus, il-
lam aliquando in meliorē sortē, & spirituale transmu-
tatam reassumpturi, quod erit in resurrectione mortu-
orum. Et iam factū est in his, qui primitias resurrectio-
nis degustarunt, & multi hoc ipsum virtute deifici spiri-
tus in hac vita consecuti sunt, Epoch, & Helias, & Moy-
ses, quorum corpora transmutata in naturam spiritua-
lem, non viderunt corruptionem: nec sicut cætera ca-
dauera potestati serpentis relicta sunt. Atq; hæc est illa
disceptatio diaboli cū Michael de corpore Moyse, cu-
ius meminit in epistola sua Iudas, sed de Goetia & Ne-
cromantia hæc satis.

Theurgia.

¶ De Theurgia.

CAP. XLVI.

Theurgiam vero pleriq; putāt haud illicitā, quasi
hæc bonis angelis, diuinorūq; numine regatur, cū
sapissime tamen sub dei & angelorum nominibus ma-
lis dæmonum fallacijs obstringatur: non solum si qui-
dē naturalibus viribus, sed etiā certis ritibus & ceremo-
nijs

nijs cœlestes, & per illas diuinas virtutes nobis cōcilia-
mus & attrahimus: de quibus multis regulis antiqui
magi editis voluminibus pertractant. Omnium autē ce-
remoniariū pars maxima, in munditia seruanda consi-
stit, primum quidem animi, deinde etiam corporis, &
eorū quæ circa corpus sunt, vt in cute, in vestibus, in ha-
bitaculis, in vasis, in vtenfilibus, oblationibus, hostijs,
sacrificijs, quorū munditia ad diuinorū consuetudinē
& contritū disponit, & in sacris summo opere efflagitat,
iuxta verba Isaia: Lauamini & mundi estote, & aufer- Esaia. i.
te malū cogitationū vestrarū. Immunditia vero, quia
aërem frequenter & hominē inficit, mundissimū illū cœ-
lestium & diuinorum influxum distubat, & mundos
dei spiritus fugat. Verum nonnunquā immundi spiri-
tus, & deceptrices potestates, vt venerentur & adoren-
tur pro dijs, etiam hanc munditiam exquirunt: ideo
hic maxima opus est cautela, de quibus late in libris no-
stris de occulta philosophia disseruim⁹. Verum de hac
theurgia, siue diuinorum magia plura disputans Por-
phyrius, tandem concludit theurgicis consecrationi-
bus posse quidē animam hominis idoneam reddi, ad
suscceptionē spiritūū & angelorū, ad vidēdos deos: redi-
tum vero ad deum hac arte præstari posse inficiatur o-
mnino. Eius itaq; scholę sunt, ars almadel, ars notoria,
ars Paulina, ars reuelationū, & eiusmodi superstitionū
plura, quę eo ipso sunt perniciosiora, quo apparentim
peritis diuiniora.

¶ Decabala.

CAP. XLVII.

Cabala

Verum occurrunt hic mihi verba Plinij, qui,
Est & alia inquit magices factio, Moysē etiam
num & Laopea Iudæis pendēs: quę verba me de caba-
la Iudæorū cōmonefaciūt, quā in mōte Sina à deo ipso
Moyfi

Moyſi datam penes Hebræos conſtans opinio eſt, ac deinceps per ſucceſſionū gradus citra literarum monu-
menta, vſq; in Ezræ tempora poſterioribus ſola viua
voce tradita: quemadmodū Pythagorica dogmata o-
lim ab Archippo & Lyſiade, qui in Græcia Thebis ſcho-
las habuere, tradebātur, in quibus diſcipuli memoriter
doctōrū præcepta tenētes, ingenio & memoria pro li-
bris vtebātur: ſic & Iudæi quidā literas aſpernati, in me-
moriam & obſervationem, ac vocali traditiōe hāc colloca-
runt: vnde cabala ab Hebræis, quaſi ſolo auditu vnus
ab altero receptio, nuncupata eſt. Ars (vt fertur) perue-
tuſta, nomen autē nō niſi recentibus temporibus apud
Chriſtianos cognitū. Eius vero duplicē tradunt ſcien-
tiā, vnā de breſiſh, quā & coſmologiā vocāt, videlicet
rerum creatarū naturalium & cæleſtium vires explicātem,
& legis bibliæq; arcana philoſophicis rationibus expo-
nentem: quæ proſecto hac ratione nihil differt à magia
naturali, in qua Salomonē regē præſtitiffe credimus.
Legitur nāq; in ſacris Hebræorū hiſtorijs, illum diſputa-
re ſolūtum à cedro Libani, vſq; ad hyſſopum: item de iu-
mentis, volucris, reptilibus, & piſcibus, quæ omnia
magicæ quaſdā naturæ vires præ ſe ferre poſſunt. Ipſe
quoq; inter poſteriores Moyſes Aegyptius, in expoſiti-
onibus ſuis ſuper pentateuchū, & plures thalmudiſtæ
hāc inſecuti ſunt. Alterā vero eius ſciētiā vocāt de mer-
cana, quæ eſt de ſublimiorib; diuinarū, angelicarūq; vir-
tutum, ac ſacrorū nominum, & ſignaculorum cōtem-
plationibus, quædā quaſi ſymbolica theologia, in qua
literæ, numeri, figuræ, res, & nomina, & elementorum
apices, ac lineæ, puncta & accentus, omnia ſunt profun-
diſſimarum rerum, & magnorum arcanorum ſignifi-
catiua. Hæc rursus bifariā ſecāt, in Arithmātiā, videli-

cabalæ du-
ex ſciētiā

Reg. 4

cet quę notariacon vocatur, de angelicis virtutibus, nominibus, signaculisq; etiā dæmonum ac animarū conditionibus tractans: atq; in theomantiam, quę diuinę maiestatis myſteria, emanationes, ſacraq; nomina, & pentacula ſcrutatur: quā qui norit, hunc aiunt admirādis pollere virtutib⁹, ita quod dum velit, futura omnia præſciat, toti naturę imperet, in dæmones & angelos ius habeat, & miracula faciat. Hac putāt Moysen tot ſigna edidiſſe: virgā in colubrū, aquas in ſanguinē vertiſſe: ranas, muſcas, pediculos, locuſtas, bruchos, ignem cū grandine, veſicas & tabes Aegyptiis immiſſiſſe: primogenitum omne ab homine uſq; ad pecus interemiſſe: ſuoſq; deducētem, mare aperuiſſe, fontem de petra, cornuices de cælo produxiſſe: aquas amaras dulcoraſſe: fulgura & nubes per diem, columnā ignis per noctem, ſuis præmiſſiſſe: vocem dei uiuentis ad populum, è cælis deuocaſſe: arrogantes igne, murmurātes lepra, percuſſiſſe: male merentes ſubita ſtrage, alios terrę hiatu abſorptos affeciſſe: populum cæleſti cibo pauiſſe: ſerpentes placatſe: venenatos curaſſe: numeroſam turbam ab infirmitate, veſtes eorū à corroſione conſeruatiſſe: & hoſtium victricem reddidiſſe. Hac deniq; miraculoꝝ arte & Iofue ſtare ſolem præcepiſſe: Eliā ignem in aduerſarios è cælo deuocaſſe, puerum mortuum vitę reſtituiſſe, Daniele leonum ora perſtrinxiſſe, tres pueros in camino æſtuantis incendiꝝ carmina luſiſſe. Porro hac arte aſtruunt perfidi Iudæi etiā Chriſtum tam admirāda ſæpe feciſſe, Salomonem quoq; hanc percalluiſſe, atq; ex ea artem contra dæmones, eorundemq; vincula, & coniurationum modos, ac contra morbos excāta menta tradiſſe, vt autor eſt Iosephus. Verum ego deum Moysi, cæterisq; prophetis multa, quę continerentur
sub

Iofue 10
c. Re. 17.
Danie, 6.

balg ars
pfitiosa.

uc. 13

1. 4. 16

sub cortice verborum legis, prophano vulgo non cō-
municanda mysteria retexuisse, vt non dubito, sic hāc
quam iactāt Hebræi cabalæ artē, quā ego multo labo-
re aliquando scrutatus sum, nō nisi merā superstitiōis
rapfodiam, ac theurgicā quandā magiā agnosco: qđ si
(qđ ludæi iactāt) a deo perfecta ad vitæ pferctionē, ad
hoīm salutē, ad dei cultū, ad intelligentiæ veritatē cōdu-
ceret, pfecto spiritus ille veritatis, q̄ repudiata synago-
ga venit nos docere omnē veritatē, hāc vsq; in hac po-
strema tēpora, suā nō celasset ecclesiā: quæ pfecto oīa
nouit quæ sunt dei, cuius benedictio, baptisumus, cate-
ratq; salutis sacramenta reuelata, & pfecta sunt in omni
lingua. Vniuscuiusq; eī lingua par est & eadē virtus,
mō par sit & eadē pietas: nec est aliud nomen in cœlis,
nec in terra, in quo oporteat nos saluos fieri, & in quo
operemur virtutē, præter vnū nomē Iesu, in quo reca-
pitulant, & continent oīa. Hinc ludæi in diuinis nomi-
nibus peritissimi, parū aut nihil post Christum operari
possunt, sicut prisci illorū patres. Quod autē experimur,
& videmus huius artis (vt vocāt) reuolutionibus, sæpe
miras magnorū mysteriorū a sacris literis extorqueri
sententias, totū hoc nihil aliud est, q̄ lusus quidam alle-
goriarū, quas otiosi hoīes, in singulis literis & punctis
& numeris occupati, quod hāc lingua & scribendi ritus
facile patiunt, p̄ eorū arbitrio fingunt, ac refingūt: quę
& si nonnunq̄ magna sonent mysteria, nihil tamē pro-
bare, nec euincere queunt, quin iuxta verba Gregorij
eadē facilitate contēnere liceat, quæ asserunt. Confinxit
simili artificio plerq; Rabanus monachus, sed latinis
characteribus & versibus, insertis varijs imaginibus,
qui quaq; versus lecti, per quælibet superficiē ac ima-
ginum lineamenta sacrum aliquod enuntiant myste-
rium.

rium, depictæ illic historiæ representatiuū: quæ etiam ex prophanis literis extorqueri posse nemo ignorat, q̃ Valerij Probi ex Vergilij carminib⁹ cōpositas de Christo centones legerit, quæ omnia & eiusmodi sunt speculationes otiosorum hominum. Quod autē ad miraculorum operationem attinet, neminem vestrum puto tam stolidæ cervicis, qui de ijs credat aliquam haberi artem vel scientiam. Est itaq; nihil aliud hæc Iudeorum cabala, quàm perniciosissima quedam superstitio, qua verba, & nomina & literas, sparsim in scriptura positas pro arbitrio colligunt, diuidunt, transferunt: & aliterum ex altero facientes, soluunt membra veritatis, sermones, inductiones, & parabolas hinc inde ex proprijs fictionibus construentes: aptare illis volunt eloquia dei, infamantes scripturas, & dicentes sua figmenta ex illis constare: calumniantur legem dei, & per impudenter extortas supputationes dictionum, syllabarum, literarum, numerorum tentant violentas & blasphemias perfidiæ suæ inferre probationes. Præterea ijs nugis inflati, ineffabilia dei mysteria, & quæ sunt supra scripturam arcana, sese inuenire & scire iactant, per quæ etiam prophetare, & virtutes & miracula sese perficere, sine rubore, magnatq; audaciā mētiri non erubescunt. Sed accidit illis, quod cani Aescopico, qui pane relicto, & vmbra eius inhians, perdidit escam: sic perfidum hoc & duræ cervicis hominum genus, semper in vmbri scripturæ occupatum, & circa illas vanitates sua artificiosa, sed superstitiosa cabala imperum faciens, amittit panem vitæ æternæ, & inanibus nominibus depastum perdit verbum veritatis. Ex hoc cabalisticæ superstitionis Iudaico fermento prodierunt, puto Ophitæ, Gnosti-

Ex cabala
hæreses
d, ræ.

ci, & Valentiniani hæretici, qui ipsi quoque cum discipulis suis Græcam quandā cabalā commenti sunt, omnia Christianæ fidei mysteria peruercentes, & hæretica prauitate ad Græcas literas, & numeros protrahentes, ex illis construentes corpus, quod vocant veritatis, docētes, absq̃ illis literarum & numerorum mysterijs non posse in euangelicis literis inueniri veritatem, quia variae sunt, & alicubi sibi repugnantes, plenæq̃ parabolis scriptæ, vt videntes non videant, & audientes non audiant, & intelligentes non intelligant, sed cæcis & errantibus iuxta suæ cæcitatē & erroris capacitatē propositas: latentem vero sub illis syncerā veritatem solis perfectis, nō perscripta, sed per viuę vocis successiuam pronuntiationem esse creditam, atq̃ hanc esse illam Alphabeticariam & Arithmanticam theologiam, quam Christus secreto manifestauit apostolis, & quam Paulus se loqui dicit nō nisi inter perfectos. Cū enim hæc altissima sint mysteria, ideo nec scripta esse, nec scribi, sed in silentio seruari apud sapientes, in abscondito secum illa custodientes. Sapiens autem apud eos nemo, nisi qui maxima hæreseos monstra fabricare nouit.

¶ De præstigijs.

CAP. XLVIII.

præstigia.

SED redeamus ad magiā, cuius particula etiā est præstigiorum artificium, hoc est illusionum, quæ secundum apparentiam tantū fiunt, quibus magi phantasmata edunt, multaq̃ miracula circulatorijs fraudibus ludunt, & somnia immittunt, quod non tam goeticis incantamentis, & imprecationibus, dæmonumq̃ fallacijs, q̃ etiam certis fumigiorum vaporibus, luminibus, philtris, collirijs, alligationibus, & suspensionibus præterea annulis, imaginibus, speculis, similibusq̃ magicę artis pharmacijs, & instrumentis, naturali celestiq̃ virtute

virtute perpetratur. Multa & manuū prompta subtili-
tate & industria fiunt, cuiusmodi ab histrionibus & io-
culatoribus quotidie fieri videmus, quos idcirco chi-
roscophos, hoc est, manu sapientes appellamus. Extant Xenodotus
de hoc artificio libri praestigiorum Hermetis, & quorun-
dam aliorum: legimus quoque Paseren quendam praestigia-
torem, refertissimum conuiuium hospitibus monstrare so-
litum, idcirco cum libuit rursus euauisse, discumbenti-
bus omnibus fame ac siti elusis. Numam Pompiliū etiā
istiusmodi praestigijs vsū legimus. Sed & doctissimū
Pythagoram id ridiculū aliquando fecisse, ut quae
collibuisse, sanguine perscriberet in speculo, quo ad
pleniluminis lunae orbem obuerso, stanti à tergo res
exaratas in disco lunae commonstrasse. Huc spectat
etiam quicquid de hominum transformationibus legi-
tur decantatum à Poëtis, creditum ab historicis, & à
nonnullis Christianis theologis, insuper à sacris literis
adsertum. Sic apparent homines asini vel equi, vel alia
animalia oculis fascinati, aut perturbato medio, idcirco
arte naturali. Nonnunquam etiam haec fiunt à bonis & ma-
lis spiritibus, seu ad bonorum preces ab ipso deo, sicut in
sacris literis legimus de Eliseo propheta, obsessio ab ex-
ercitu regis Syriae vallantis Dothain: verum puris &
apertis à deo oculis ista non possunt illudere: sic mulier
illa, quae à vulgo iumentum iudicabatur, Hilarioni non
iumentum, sed quod erat mulier videbatur. Ea igitur 4. Reg. 64
quae hoc modo secundum apparentiam fiunt, praesti-
gia dicuntur: quae autem fiunt arte permutantium
aut transferentium, ut de Nabuchodonosor, aut mes-
sibus ad alios agros traductis, de his diximus superius:
verum de hac praestigiorum arte sic ait Iamblicus: Danielis 4.
Quae praestigiati seu fascinati imaginantur, praeter ima-
gina-

ginatiua, nullam hñt actionis & essentia veritatē. Eius
 modinamq; artificij finis est, nō facere simpliciter, sed
 vsq; ad apparentiā imaginamenta porrigere, quorum
 mox nullū compareat vestigium. Iam itaq; ex his quae
 dicta sunt, patet nō aliud esse magiam, q̄ complexum
 idololatriae, astrologiae, superstiuosaeq; medicinae.
 Iamq; etiam a magis magna hereticorū caterua in eccle
 sia orta est, qui sicut Iohannes & Mambres reſtiterūt
 Moysi, sic illi reſtiterunt apostolicae veritati: horū prin
 ceps fuit Simon Samaritanus, qui Romae sub Claudio
 Caesare propter hanc artem statua donatus est, cum
 hac inscriptione: Simoni sancto deo. Eius blasphemias
 copiose narrant, Clemens, Eusebius, & Irenaeus.
 Ex hoc Simone tanq; ex haresum omnium semina
 rio, per multas successiones monſtroſi Ophitae, turpes
 Gnostici, impij Valentiniani, Cerdoniani, Marcioni
 ſtae, Montaniani, & multi alij heretici prodierunt, pro
 pter quaestum & inanem gloriam, mentientes aduer
 ſus deum, vtilitatem nullam, neq; beneficia homini
 bus praestantes, sed decipientes, & in perniciem & in er
 rorem mittentes, & qui credunt illis confundentur in
 iudicio dei. Verum de magicis scripti ego inuenis ad
 huc, libros tres amplo satis volumine, quos de occul
 ta philosophia nuncupavi, in quibus quicquid tunc
 per curiosam adolescentiam erratum est, nunc cautior
 hac palinodia recantatum volo: per multum enim tem
 poris & rerum, in his vanitatibus olim contriui. Tan
 dem hoc profeci, q̄ sciam quis rationibus oporteat ali
 os ab hac pernicie dehortari. Quicunq; enim non in
 veritate, nec in virtute dei, sed in elusione demonū, se
 cundum operationem malorum spirituum, diuinare
 & prophetare praesumunt, & per vanitates magicas
 exorci-

Agrippae li
 bri de oc
 culta philo
 sophia,

exorcismos, incantationes, amatoria, agogima, & cætera opera demoniaca, & idololatriæ fraudes exercen-
tes, præstigia & phantasmata ostentantes mox cessan-
tia, miracula sese operari iactant. Omnes hi cum Ian-
ne & Mambre & Simone Mago æternis ignibus cru-
ciandi destinabuntur.

De philosophia naturali. CAP. XLIX.

Philoso-
phia natu-
ralis.

CAeterum nunc ad vltiora præcedamus, ipsiusq;
philosophiæ placita, & quæ naturā ipsam serui-
tantur, rerumq; principia & fines, vastis syllogi-
smis inquirunt, scientias inuestigamus. Quæ pfecto
quā habeant certitudinē aliam ad doctōr suorum fide
omnis homo ignorat. Hanc primo poëtæ professi sunt,
e quibus Prometheus, Linus, & Museus, & Orpheus,
porro Homerus primi inuentōres numerant. Philo-
sophia itaq; nunc quam nobis veritatem præstare po-
terit, quæ ipsa ex poëtarum nugis fabulisq; proge-
nita est, quod ita esse manifestis indicijis probat Plutar-
chus, omnes videlicet philosophorū sectas ab Homero
principium sumpsisse, ipseq; Aristoteles faterur, etiam
philosophos natura philom ythos, hoc est fabularū stu-
diosos esse, Sectas philosophorū, alij nouem, alij decē,
sed multo maiori numero illas Varro partitus est.
Quod si quis etiam omnes philosophos in vnum con-
gregauerit, adhuc inter eos constare nō poterit, quæ se-
cta potior dicenda sit, quorū dogmatibus potius pa-
rendum: adeo circa singula inter se pugnant atq; dissen-
tunt, perpetuamq; hanc per secula litem alunt: & (qd
ait Firmianus) vnaquæq; secta omnes alias euertit, vt
se inaq; confirmet, nec vlla alteri sapere concedit, ne se
desipere fateatur. Cumq; de singulis philosophia di-
sputat & opinatur, de nullis certa est: vnde philoso-

Philoso-
phorū sectæ

Philoso-
phone inter
se dissentiu-
nes.

H ij

phos

16 DE PRINCIPIIS RERUM NATV.

phos an inter bruta, an inter hoīes numerem, plane ne
scio: brutis siquidē praeſtare videntur, eo q̄ rationē ha-
bent & intelligentiam: hoīes autem quomodo erunt,
quorū ratio nihil conſtans perſuadere poteſt, ſed ſem-
per in lubricis opinionibus vacillat, quorū intellectus
ad omnia incertus nō habet quod teneat aut ſequatur:
idq̄ nunc ita eſſe diſcuſus oſtendamus.

¶ De principiis rerum naturalium. CAP. I.

Principia.

NAm imprimis de rerum naturalium principiis, ſu-
per quibus tota hāc facultas fundat, acerrima
pugna inter grauiſſimos philoſophos certatur,
& adhuc ſub iudice lis eſt: quis eorum melius dixerit,
admodū perſuadibiles inuincibilesq̄ de contrariis ad-
ferunt rationes. Nam Thales Mileſius primus ſapiens
ab oraculo iudicatus, ex aqua omnia conſtare voluit: eius
auditor & in ſchola ſueceſſor Anaximander, rerum
principia dixit infinita: illius autem diſcipulus Anaxi-
menes, infinitum aërem eſſe rerum principium aſtruxit:
Hipparchus, Heraclitus Ephēſius ignem: his ambo-
bus quodammodo adſentit Archelaus Arhenienſis
Anaxagoras Clazomenius, infinita principia tanq̄
particulas minutas & conſuſas, ſed diuina mente in or-
dinem poſtea redactas: Xenophanes vnum eſſe omnia,
neq̄ idipſum motabile: Parmenides calidum & frigi-
dum, tanquam ignem qui moueat, & terram quae for-
mer: Leucippus, Diodorus, & Democritus plenum &
vacuum: Diogenes libertus aërem, diuinæ tamen ra-
tionis compotem: Pythagoras Samius numerum ſta-
tuit rerum principium, quem ſequitur Alcmeon Cro-
toniates: Empedocles Agrigentinus litē & amicitia-
m, ac quatuor elementa: Epicurus atomos & inane:
Plato ac Socrates deum, Ideas, materiam: Zeno deū,
mate-

materiã & elementa: Aristoteles materiã ad appetitũ formã per priuationẽ, quã ipse inter principia tertium ponit, contra id qđ alibi docuit, æquiuoca non debere annumerari, quare alij recentiores peripatetici, loco priuationis, motũ quendã vtraq; cogentẽ posuerunt, qui cum sit accidens, quomodo erit principii substantiæ, aut quis erit eius motus motor? Ideo Hebræorũ philosophi materiã, formã & spiritum statuerunt.

¶ De mūdi pluralitate, & eius duratiōe. C.A. LI.

CAeterũ cū de mundo disputant, nihilominus dis- Mundus
sentiant: Thales vnũ mundũ censuit, illumq; dei
facturã asserit: Empedocles similiter vnum, sed
vniuersũ tantũ exiguam esse particulã: Democritus &
Epicurus contra, mundos esse innumerabiles: quos se-
quitur Metrodorus horũ discipulus, dicens innume-
ros esse mundos, quia causæ eorũ innumerabiles sint,
nec minus absurdũ esse tm̃ vnũ in vniuerso esse mun-
dum, q̃ in agro vnã duntaxat nasci spicam. De mundi Mundi d
ratio.
aut duratiōe locuti Aristoteles, Auerrois, Cicero, Xe-
nophanes, illum æternũ om̃is corruptionis expertem
dicunt. Nam cum nō possent intelligere, (vt Censori-
nus ait) oua ne an aues generatæ sint, cum & ouum si-
ne aue, & auis sine ouo gigni nō posset: hinc arbitrati
sunt mundum hunc, & vniuscuiusq; geniti initium si-
mul & finem perpetua reuolutione sempiternum. Py-
thagoras & Stoici à deo genitum, & aliquando, quan-
tum ex sui natura est, corrumpendum: quis cum senti-
unt Anaxagoras, Thales, Hierocles, Auicenna, Alga-
zel, Alcous, & Philo Hebræus: sed Plato asserit à
deo illum ad sui exemplar fabricatum nunquam defi-
turum: Epicurus contra plane interiturum: Democri-
tus semel mundum genitum docet & interiturum, nec

vnq̄ reparandū: Empedocles & Heraclitus Ephesius
nō semel, sed semper mundū generari & corrumpi as-
serunt. Agamus liceat de re quāpiam, quā illi à causa
naturali potissimū procedere dicunt, puta de terrē mo-
tu, adhuc ipsum vnanimiter adinuenire nequērunt,
sed per multa vagati, causam eius Anaxagoras æthera
dixit: Empedocles ignem: Democritus, & Thales Mile-
sius, aquam: Aristoteles, Theophrastus, & Albertus,
ventum vel vaporem subterraneū: Aselepiades, casum
vel ruinam: Possidonius, Metrodorus, Callisthenes, Pa-
cas, Seneca, & alij in diuersa distracti, causam eius effe-
ctus frustra inquisierunt: propterea veteres Romani,
vbi terram tremuisse senserant, nuntiarūmve esset, feri-
as quidem imperabant, sed cui deorū seruari illas
oporteret, non edicebant: quoniam quā vī, & per quem
deorum terra tremere, adhuc incertum esset.

¶ De Anima.

CAP. LIII.

Quod si de anima ab illis aliquid sciscitemur,
multo minus conueniunt: nam Crates Theba-
nus nullam esse animā ait, sed corpora sic a na-
tura moueri. Qui autē animā fassi sunt, pleriq; illam cor-
porum tenuissimum opinari sunt, hūc crasso corpori
suffusum: sed illorum alij illud esse igneū dixerunt, vt
Hipparchus & Leucippus, quibus quodam modo con-
sentiant Stoici, dicentes animam esse spiritū seruidum,
ac Democritus, dicens illam esse spiritum mobilem &
ignium, atomis insertum. Alij dixerunt esse aërem, vt
Anaximenes & Anaxagoras, Diogenes Cynicus, &
Critias, quibus ad stipulatur Varro, inquit: Anima
est aer conceptus ore deferuefactus in pulmōe, tem-
peratus in corde, diffusus in corpus. Alij aqueum, vt
Hippias. Alij terreum, vt Hesiodus & Pronopides,
quibus

anima.

anima
d Varro

quibus quodam modo assentiunt Anaximander & Thales, ambo conciuēs Milesii. Alij mixtum ex igne & aëre spiritum, vt Boëtes & Epicurus. Alij ex terra & aqua, vt Xenophontes. Alij ex terra & igne, vt Parmenides. Alij sanguineum, vt Empedocles & Circias. Alij spiritum tenuem per corpus diffusum, vt Hippocrates medicus. Alij carnem cum sensuum exercitio, vt Asclepiades. Multi autem alij arbitrai sunt animam non corpusculum illud, sed illius quandam qualitatem vel complexionem, per illius particulas sparsam, vt Zeno Citicus & Dicearchus animam definiens quatuor elementorum complexionem: atq; Cleanthes, Antipater, Possidonius, dicentes illam esse calorem siue complexionem calidam: quibus adheret Galenus Pergamenus. Sunt & alij, qui dixerunt animam non eam esse qualitatem seu complexionem, sed tanquam eius punctum aliquem in aliqua certa corporis parte, vt corde vel cerebro residentem, & exinde totum corpus gubernantem: ex quorum numero sunt Chrysippus, Archelaus, & Heraclitus Ponticus, qui animam vocauit lucem, sunt rursus alij, qui adhuc liberius quoddam opinati sunt animam, vt punctum aliquem liberum, nulli corporis parui alligatum, sed ab omni determinato situ seclusum, & totum cuius corporis parti presentem: quem siue complexio genuerit, siue deus creauerit, tamen ex materiae gremio eductus sit. Huius opinionis fuerunt Xenophanes Colophonius, Aristoxenes, & Asclepiades medicus, dicens animam esse sensuum coexercitationem: & Critolaus peripateticus, dicens eam esse quintam essentiam: ac Thales Milesius, dicens animam esse naturam irrequieram sese mouentem: & Xenocrates, vocans eam sese mou-

endiup

H iij

uente

uentem numerū: quē sequunt̃ Aegyptij, dicentes animam esse vim quandā in om̃ia corpora transmeantē: & Chaldaei, inquiringes eam esse virtutē absq; determinata forma, om̃es tamē exteras suscipientē: om̃es quidem in hoc conuenientes, q; anima sit vis quadā agilis ad mouendum, vel esse partium corporaliū sublimem quandā harmoniā, sed tamen ab ipsa corporis natura dependentem: atq; horum vestigia sequitur daemoniacus Aristoteles, qui inuento nouo vocabulo, animam vocat entelechiam, scilicet perfectionem corporis naturalis organici, potentia vitam habentis, dantem illi principiū intelligendi, sentiendi, & mouendi. Atq; hac est tam receptissimi philosophi de anima subtilis definitio, quæ nō essentiam, naturam, aut eius originē declarat, sed effectus. Porro supra hos om̃es sunt alij, qui dixerunt animam esse diuinā quandā substantiam, totam ac indiuiduā, ac toto ac cuiq; corporis parti præsentem, ab incorporeo autore taliter productā, vt ex sola agentis virtute, nō ex materiæ gremio dependeat. Eius opinionis fuerunt Zoroastes, Hermes Trismegistus, Orpheus, Aglaophem^o, Pythagoras, Eumenius, Hammonius, Plutarchus, Porphyrius, Timæus, Locrus, & diuinus ille Plato, dicens animā esse essentiā sui motricem intellectu præditā. Eunomius episcopus partim Aristoteli, partim Platoni consentiens, definit animā esse substantiā incorporeā in corpore factā, sup̃ qua definitione deinde reliqua sua dogmata fabricauit. Cicero, Seneca, Lactatius, quid sit anima dicūt penitus ignorari. En videtis de animæ essentia q̃ inter se disident, nec minus ridicule de ei⁹ sede inter se variāt: nā Hippocrates & Hierophilus in cerebri ventriculis illam ponunt, Democrit⁹ in toto corpore, Erasistratus circa

Aristotelis
de anima
opinio.

Plato
Eunomius

animæ se
ss

circa membranam epicranidem, Strato in superciliorum interstitio, Epicurus in toto pectore, Diogenes in cordis arteriato ventriculo, Stoici cum Chrysippo in toto corde ac spiritu circa cor versante, Empedocles in sanguine, cui ad stipulatur Moyses, idcirco prohibens vesci sanguine, quia animalis anima sit in illo: Plato & Aristoteles & reliqui nobiliores philosophi in toto corpore, Galenus autem in quavis corporis particula sitam esse animam putat: sic enim ait in libro de partium utilitate: Multae animalium etiam particulae, haec quidem maiores, illae minores, aliae vero omnifariam in animalium speciem indiuisibiles, necessario autem iis omnibus anima quaeuis indiget: corpus enim huius organum, & propterea multum à se inuicem animalium particulae differunt quae & animae. Neque vero hic pretereundum censeo Bedae theologi sententiam, qui scribens super Marcum: Animae locus (inquit) principalis, non iuxta Platonem in cerebro, sed iuxta Christum in corde est. De animae autem duratione, Democritus & Epicurus vna cum corpore interituras aiunt, Pythagoras & Plato omnino immortalem, sed egressam corpus, ad sui generis naturam deuolare. Stoici tanquam inter hos medij, animam corpus relicturam, sic, ut quae in vita hac nullis sublimata virtutibus, infirmior sit, vna cum illo emori: fin autem heroicis formata virtutibus, permanentibus illam naturis sociari, & ad sublimiores sedes euadere putant, Aristoteles quasdam animae partes, quae corporeas sedes habeant, ab illis inseparabiles esse, vnaque cum illis interire dicit: intellectum autem, qui nullus sit corporei organi, velut perpetuum à corruptibili separari, sed adeo nihil manifesti dicit, ut eius interpretes adhuc de ea re disputent. Alexander Aphrodisius ait manifestum,

Galenus

Beda
Animae duratio.

H v cum

Auerrois

Themistius
Theologo-
rum de ani-
mæ origine
sententia.

eum mortalem posuisse animam: idem sentit ex no-
stris Gregorius Nazianzenus. Contra hos Pleton, &
ex nostris Thomas Aquinas pro Aristotele digladiā-
tur, illum de animæ immortalitate recte sentire. Por-
ro Auerrois eximius ille Aristotelis commentator, ho-
minem quemq; propria anima pollere putat, sed mor-
tali mentem vero humanam, seu intellectum dicam^{us}
esse, vsquequaq; ab omni tam anteriore q̃ posteriore
parte æternam, sed omnibus hominibus, seu humanæ
speciei, vnam, qua tñ in vita vteremur. Themistius ve-
ro ait, Aristotelem mentem q̃dem agentem vnicā, ca-
pacem autem multiplicem posuisse, atq; vtrancq; perpe-
tuā. Hæc p̃terea philosophorū opera factum est, vt et
am inter Christianorū Theologos de animarū origine
ortum sit dissidiū, quorū aliq̃ a mundi origine factas in
calo omniū hominū animas putant, inter q̃s est vnus
de multis doctissimus Origines, August. quoq; primi
parentis animā cælum ortu putat corpore antiquio-
rem, idq; postea tanq̃ aptum sibi contemplatā domi-
cilium voluntario motu expetisse: quanq̃ ne hoc qui-
dē satis constanter affirmare videatur. Alij ex traduce
animam, ppagari putant, sicq; animam ab anima ge-
nerari, quemadmodū a corpore corpus: in qua opinio-
ne fuit Apollinaris Laodiceæ episcopus, & Tertullia-
nus, Cyrillus, & Luciferianus: contra quorū hæresim di-
sputat Hieronymus. Alij a deo animas quidie creati
tradunt: hos sequitur Thomas, eo peripatetico argu-
mento pugnās, quod cū anima sit corporis forma, ea
nō seorsum, sed in corpore creari debere: quā opinione
sequitur iā fere omnis recentiorū theologorū schola: mi-
to gradus animarū, ascēssiones & descēssiones, quas Ori-
genistę inducūt, sed diuinis scripturis nō corroboratas
nec

nec Christianorum dogmatibus conformes: adeo nihil,
neq; apud philosophos, neq; apud theologos de anima
certū. Nā Epicurus & Aristoteles mortale putant, Py-
thagoras in gyra ducit. Et sunt (vt qdam loco ait Pe-
trarcha) q eam contrahunt ad suum corpus, sunt q etiā
spargunt in corporib⁹ animantiū, sunt q celo reddāt:
sunt q circa terras exulare cogant, sunt q inferos asse-
runt, sunt q negent: sunt q vnāquancq; per se, sunt q
omnes simul animas creatas putent, hāc ille. Fuit &
Auerrois q mirabilius qddam dicere ausus, vnitatem
(vt dixi) attribuit intellectus. Manichæi hæretici dixerūt,
vnā solā esse omniū, seu vniuersi animā in singula cor-
pora tā animata quā inanimata dispersitā, sed minus
participare q nobis vident anima exptia, magis autē q
animata, maxime vero celestia: atq; sic tandem conclu-
dunt, non nisi vniuersalis animæ partes esse singulares
animas. Plato etiam vnā quidem vniuersi animam
astruit, particularium vero alias, quasi separatim vni-
uersum sua anima existat animatum, diuisim item par-
ticularia. Præterea alij vnā animarum speciem: alij
non vnā, sed duas, rationalem & irrationalem: alij
multas, & tot quot sunt animalium species affirmant.
Galenus medicus diuersis iuxta speciem diuersas item
esse animas sentit, insuper & multas in eodem corpore
animas ponit. Sunt & q in hoīe duas animas ponunt,
vnā sensitiuā a generante, aliam intellectiuā a
creante, inter quos est Occam Theologus. Plotinus
aliā esse animam, & alium asserit intellectum, quem
sequitur Apollinaris. Quidam non distinguūt ab ani-
ma intellectum, sed illum substantiæ animæ principa-
lem partem esse dicunt: verum Aristoteles hunc poten-
tia adesse huiusmodi, atq; actu de foris illi superueni-
re

re opinatur, neq; ad naturam hominis & essentiam cō-
 ferre, sed ad perfectionem cognitionis & contempla-
 tionis, ideoq; paucos homines & solos philosophos il-
 lum, qui actu intellectus dicitur, habere affirmat. Quip-
 pe etiam grauis inter theologos disputatio est, an (que
 Platoniorum opinio est) in animalibus exutis, eorū
 quæ in vita gesserint relinquerintq; memoria sensusq;
 supersint, aut istorum cognitione omnino careant, qđ
 Thomistæ cum suo Aristotele firmiter tenent, & Car-
 thusiensis exēplo confirmant, de Parrhisiensi illo theo-
 logo ab inferis reuerso, qui interrogatus, quid illi resta-
 ret de scientia sua, respondit, nihil se scire nisi penam,
 & citato Salomonis verbo, non est ratio, non scientia,
 non opes apud inferos, conclusisse illis videbatur, nul-
 lam mortuis superesse cognitionem, Quod tamē ma-
 nifeste est, non tam contra Platoniorum assertionem
 quam contra scripturæ autoritatem veritatemq; cum
 dicat scriptura, visuros & scituros impios, quia ipse de-
 us est: quin & omnium non modo factorum, sed &
 verborum otiosorum, & cogitatum rationem reddi-
 turos. Sunt etiam, qui de animarum separatarum ap-
 paritionibus plura scribere, & referre audent, eaq; non
 raro ab euangelica doctrina, & sacro canone aliena, at-
 que cum præcipiat Apostolus, nec angelis de cælo cre-
 dendum esse, si quid renuntiarent aliud quam qđ tra-
 ditum est. A deo penes istos antiquatum est euangeli-
 um, vt citius magisq; credant vni ex mortuis renunti-
 anti, quam prophetis, quam Moyse, quam apostolis,
 quam euangelistis: Talis profecto fuit doctrina atque
 sententia diuitis sepulti in inferno, qui putabat tūc cre-
 dituros superstitēs fratres, si quis ex mortuis iret, & te-
 stificaretur illis, Cui sic opinanti in euangelij contra-
 dicie

Ecclesi. 5.9

Matth. 22

Galat. 1.

Luc. 16.

dicit Abraham, inquiens: Si Moyſi & prophetis nō cre-
 dant, neq; ſi quis ex mortuis mittatur credituros. Neq;
 tamen propterea pias defunctorum apparitiones, ad
 monitiones, & reuelationes omnino inficior, ſed val-
 de ſuſpectas eſſe admoneo, ſatana ſeſe ſapiffime in lu-
 cis angelum, & animarum effigiem tranſfigurante: q-
 circa credēdi ancora in illis non eſt figenda, ſed ad ædi-
 ficationem pię acceptanda ſunt, ſicut alia quę extra ſa-
 crum canōnem, vel inter apocrypha ſunt. Circūferun-
 tur de his nugis multi fabuloſi libelli. Tundali, & q con-
 ſolationes animarum inſcribitur, & alij, quorum exem-
 plis, & conſonantes quidam imperitam plebeculā terri-
 ſant, & manuſcula extorquent. Scripſit etiam recenti-
 bus diebus de ſpiritu quodam Lugdunenſi fabulam,

Lugdunen-
 ſis ſpiritus

pro conſolatiōe quidam Gallus, homo nequam & im-
 poſitor. Ex laudatis aut ſcriptōribus, agit de iſtis Caſſia-
 nus & Iacobus de paradifo Carthuſianus: verum ni-
 hil vnquam ſolidę veritatis, aut abdite ſapientię, quę
 veram charitatem, & animarum noſtrarum ſalutem
 edificarent, ab his animarum apparitionibus reuelā-
 rum eſt, ſed duntaxat eleemoſynę, peregrinationes, ie-
 iunia, & reliqua popularis pietatis opera perſuaſa ſunt
 quę tamen multo melius ſalubriusq; docent ſacrę li-
 terę, præcipitq; eccleſia: verum de his apparitionibus
 late ſcripſimus in dialogo noſtro de homine, & in li-
 bris de occulta philoſophia, ſed modo redeamus ad
 philoſophos. Ethnici omnes qui animam immortalē
 aſſeruerunt, animarum tranſmigrationem comuni
 conſenſu aſtruunt, & rationales animas ad rationis ex-
 pertia corpora, & ad plantas vſq; tranſmeare, per tem-
 porum quorūdam periodos, vel vt aliter contigerit. Ha-
 rum tranſmigrationē autorem ferūt Pythagoram, de

quo

Ouidius.

quo in Transfigurationibus sic cecinit Ouidius:
 Morie carent anima semperq; priore relicta
 Sede nouis domibus viuunt, habitantq; recepte.
 Ipse ego nam memini Troiani tempore belli
 Panthoides Euphorbus eram, cui pectore quondam
 Hæsit in aduerso grauis hasta minoris Atide.
 Cognoui clypeum leuæ gestamina nostra,
 Nuper ab Anteis templo Iunonis in Argis.
 Multo plura de hac Pythagorica migratione scripse-
 runt Timon, Xenophanes, Cratinus, Aristophon, Her-
 mippus, & Lucianus, & Diogenes Laërtius, vix Iam-
 blicus & pleriq; alij cum Trimegisto, non ab homini-
 bus ad rationis experientia animalia, neq; ab illis item ad
 hoies, sed ab animalibus ad animalia & ab hoibus ad
 hoies trāsmigrationes dumtaxat fieri consentiunt. Sed
 & sunt philosophi, & ex quorum numero Euripides
 Anaxagora consecrator, & Archelaus phisicus, atq;
 post eos Auicenna, q primos hoies olea more ex ter-
 ra natos tradant, eo ipso non minus ridiculi poetis, q
 hoies quosdā sanuos ex serpentū dentibus progermi-
 nasse fabulant. Sunt q generationem omnino negēt,
 vt Pyrrho Eliensis, sunt & q negēt motum, vt Zeno.

Metaphys.

De metaphysica.

CAP. LIII.

52.

Sed ad vltiora pgrediamur, ostēdamusq; philoso-
 phos illos, nō solū de ijs q in rerū natura vidētur,
 sed etiā de figmentis cogitationum suarū digladi-
 atq; de ijs rebus q nullis principijs firmanē, neq; cer-
 tum est an sint vel non sint, vt quas absq; corpore & ma-
 teria subsistere opinant, quasq; formas separatas vo-
 cat, q qm in rerum natura nō sunt, sed supra illam esse
 purantur, idcirco trāsnaturalia seu metaphysica vocāt.
 De diis vā. Hinc illæ innumerabiles de dijs, & vndique sibi repti-
 gnātes

gnantes, nec minus impie q̄ indocta opinionones p̄dicunt: nam Diagoras Mulesius, & Theodorus Cyrenai-
cus, nullū prorsus esse deū dixerūt: Epicurus autē esse q̄dem deū asseruit, sed nulla inferiorū cura teneri: Protagoras esse nec ne, nihil sciri posse dixit: Anaximader natiuos deos putabat, longisq̄ interuallis oriētes occidētesq̄: Xenocrates octo eē deos dixit: Aristhenes multos q̄dem deos populares, sed vnū naturale sum-
mū totius artificē. Sed in tantā insaniā multi eorū pla-
psi sunt, vt q̄s adoraret deos, p̄prijs manib⁹ ipsi sibi fa-
bricarēt, vt erat statua Beli apud Assyrios: q̄s tñ facti-
cios deos, mirū q̄ extollat Hermes Trismegist⁹ in suo
Aesculapio. De diuina autē essentia loquūt, Thales Mi-
lesi⁹ mentē dixit deū, q̄ ex aqua cūcta formauerit: Cle-
antes & Anaximenes aēra deū dixerūt. Chrysippus, na-
turale vim ratione p̄ditam, seu diuinā necessitatē: Ze-
no diuinā naturalemq̄ legē: Anaxagoras, infinitā mē-
tem p̄ se mobilē: Pythagoras, animū p̄ naturā rerū o-
mnīū intentum & cōmeantem, ex q̄ omnia vitam ca-
piunt: Cratonates Alcmeon solem, lunam, ceterasq̄
stellas deos dixit: Xenophanes omne quod esset, deū
esse voluit: Parmenides continentium quendam lucis
orbē, quem stephanen, hoc est, coronam pro deo sta-
tuit: Aristoteles, quasi ex cælorum motu satis explora-
ta deorū cognitio haberi posset, ex illorum natura de-
os commentus est, ac diuinitatem modo menti tribu-
it, modo cæli ardorem deum dicit, modo mundū ip̄m
deum statuit, modo alium illi deum præficit, hunc ea-
dem inconstantia segtur Theophrastus. Trāseo quid
Strato, Perseus, Aristō Zenonis discipulus, Plato, Xe-
nophon, Speusippus, Democritus, Heraclides, Dioge-
nes Babylonius, Hermes Trismegistus, Cicero, Se-
neca,

ria philoso-
phorū opi-
niones

Essentia di-
uina

neca, Plinius, & reliqui censuerunt, quorum opinio-
 nes tamen à prioribus illis & iam recitatis non longe
 discedunt. Possem etiam reliquas illorum lites, & ver-
 borum portenta percurrere, de ideis, de incorporeis, de
 atomis, de hyle, de materia, de forma, de vacuo, de in-
 finito, de æternitate, de fato, de transcendentibus, de
 introductione formarum, de materia cæli, an ex ele-
 mentis sidera consistant, an ex quinta essentia, quæ Ari-
 stoteles introducit: deq; similibus quæ infans homini
 bus opinandi ac dubitandi condendiq; materiam præ-
 bent: sed satis me indicasse arbitror, quam nihil inter
 philosophos de veritate ipsa conveniat, quibus quo-
 quis redditur propinquior, eo magis à vero ipso longi-
 usq; abest, & à catholica religione aberrat. Hinc erras-
 se scimus Iohannem vicesimumsecundum Romanum
 Pontificem, volentem animas beatas non visuras fa-
 ciem dei ante diem iudicii. Scimus Iulianum apostatā
 Christum abnegasse non alia causa, quam q̃ philoso-
 phię studiosior, humilitatem fidei Christianæ irridere,
 ac contemnere cœpit. Eadem causa Celsus, Porphyri-
 us, Lucianus, Pelagius, Arrius, Manichæus, Auerrois,
 multiq; alij tanta rabie aduersus Christum & ecclesiā
 eius oblatrarunt. Hinc natum illud apud vulgus pro-
 uerbiū: Maximos quosq; philosophos, maximos es-
 se hæreticos solere: sed & Hieronymus vocat eos patri-
 archas hæreticorū, & primogenita Aegypti, & vinctes
 Demasce, nimis vere dicta: nam quicquid hæresum vn-
 quam fuit, totum hoc & omne ex philosophia fonti-
 b⁹, seu primo senario scaturijt. Ab hac ferme tota the-
 ologia adulterata est, ac pro euāgelicis doctoribus pseu-
 do propheta, hæretici, ac philosophi nati sunt, q̃ diuina
 oracula humanis inuentis æquarūt, ac mutabilib⁹ ho-
 minum

Johan. 22.
 Pontificis
 error.

proverbiū

Theologia
 a philoso-
 phia adulte-
 rata.

minum dogmatibus polluerunt, ipsamq; simplicē the-
 ologiam (vt ait Gerson) ad verbosam & sophisticā lo-
 quacitatem, ac Chimerinā mathematicā reduxerunt.
 Quod puidens Paulus apostolus, toties nos hortatur
 ac cauere iubet, ne q̄s p̄ philosophiam deſcedatur vel se
 ducat. Augustinus ciuitatem dei ab illa ruetur atque
 defendit. Reliqui ferme omnes theologi & sancti pa-
 tres, eam a Christianis scholis procul propellendā, pe-
 nitusq; extirpandam censuerunt. Nec desunt etiam e-
 thnicorū exempla, quibus id aliquando factitatum le-
 gimus: nam sustulerunt Athenienses Socratem philo-
 sophiæ parentem, eiecerunt vrbe philosophos Roma-
 ni, Messiani; & Lacōnes ne admiscere vnq̄: qn etiā sub
 Domitiano vrbe exacti sunt, & tota insuper Italia in-
 terdicti. Extat etiam Antiochi regis decretū in adole-
 scentes, q̄ philosophari ausi sunt: atq; etiā in parentes,
 q̄ liberis id admittebant. Nec modo ab imperatorib⁹
 regibusq; damnati pulsīq; sed a doctissimis viris editis
 libris reprobati: ē quorū numero sunt Philius, Timō
 q̄ opus nomine Syllos in derisionē philosophorū scri-
 psit: & Aristophanes, q̄ in eos comedīā scripsit cuius
 nomē Nubes: & Dion Prusæus orationē scripsit cōtra
 philosophos omnium eloquentissimā. Scripsit etiā
 orationem Aristides contra Platonem, pro quatuor
 Atheniensium proceribus multo eloquentissimā, sed
 & Horrensus Roman⁹ vir nobilissima familia & elo-
 quentissimus, validissimis rationib⁹ philosophiam in-
 sectatus est, sed de ijs haftenus.

¶ De morali philosophia.

CAP. LIII.

Reliquum vero, si qua de moribus (vt aliquibus
 placet) philosophia siue disciplina est, hanc ar-
 bitror ego non tam philosophorū ratiunculis,
 I quam

Coloss.

Ethnici phi-
 losophos
 eiecerunt,

Philoso-
 phia mora-
 lis.

130 DE MORALI PHILOSOPHIA,

quā vario vsu, cōsuetudine, obseruatione, ac cōmunis
vitæ conuersatione cōstare: ac, p temporū, locorū ho-
minumq; opinione mutabilem esse: quā minā ac blan-
dimenta pueros, leges atq; vindicta maiores docent:
nōnulla hominibus natiua addit industria, q̄ doceri ne-
queūt, sed, p temporū vsu hominumq; conspiratione
p fas vel nefas inolescūt: q̄ fit vt qd aliquñ vitii fuit, mo-
do virtus habeat: & qd hic virtus est, alibi vitii sit: qd
vni honestū, alteri turpe: qd nobis iustū, alijs iniustum
sit, p cuiusq; tēporis, loci, stat^o, hominū opinionib^o vel
legibus. Apud Athenienses licuit viro sororem germa-
nā habere in matrimonio, at id qdem apd Romanos
nephās habebat: quondā apud Iudæos, & hodie apud
Turcas, licet viro plures habere vxores, insup & pelli-
ces concubinas, hoc apud nos Chriianos nō tā nephās
est, q̄ dānabile scelus. Laudi in Græcia ducit, adolescētū
los q̄ plurimos habere amatores. Deniq; tā feminas
q̄ viros in scenā, pdire, & populo esse spectaculo, nemī
ni in eisdem gentibus fuit turpitudini: q̄ tñ apud Lati-
nos Romanosq; humilia, infamia, & ab honestate re-
mota censebant. Neq; tñ pudebat Romanos, vxores
ducere in conuiuiā, illasq; in celebritate versari, ac pri-
mas tenere partes ædiū: in Græcia vero neq; in conui-
uiū adhibet vxor, nisi, ppinquior: neq; versat, nisi in in-
teriore parte ædiū, q̄ nemo accedit, nisi, ppinqua co-
gnatiōe cōiunctus. Furari apud Aegyptios & Lacedæ-
monios honorificū erat, apud nos fures furca suspensi
strangulantur. Inquit Iulius Firmicus in astrolo-
gicis suis ad Lollium scribens: Quædam gentes ita
à cælo formatae sunt, vt propria sint morum vnita-
te perspicuæ. Scythæ immanis feritatis crudelitate
grassantur, Itali fuerunt regali semper nobilitate præ-
fulgidi

Mores alii
atque alii a
pud diuer-
sas nationes

Iulius
Firmicus

fulgidi, Galli stolidi, acuti Siculi, luxuriosi semper Africani, & voluptatibus occupati. Hispani elata iactantiae animositate praepositi. Habent singulae nationes a superis agnata sibi morum discrimina, per quae facile a se inuicem discernantur, vt cuius quisque nationis sit oriundus, à voce, à sermone, ab oratione, à consilio, à conuersatione, à victu, à negotio, ab amore & odio, ab ira ac militia, similibusque exercitijs facile cognoscatur.

Sua cuique
nationi me-
rum discrimina.

Quis enim videns hominem ingrediūtem incesu galinacio, gestu gladiatorio, vultu effreno, voce bubula, sermone austero, moribus ferocem, habitu dissoluto, laciniatoue, non mox iudicet esse Germanum? Nonne Gallos cognoscimus ab incesu moderato, gestu molli, vultu blando, voce dulcifona, sermone facili, moribus modestis, habitu laxo? Hispanos autem ab ingressu, & moribus, gestibusque festiuis, vultu elato, voce flebili, sermone eleganti, habitu exquisito. Italos vero videmus incesu tardiusculos, gestu graues, vultu inconstantes, voce remissos, sermone captiosos, moribus magnificos, habitu compositos. Iamque scimus etiā, quia in cantu balant Itali, gemunt Hispani, ululant Germani, modulantur Galli. Sunt in oratione graues, sed verbi Itali: culti, sed iactabundi Hispani: prompti, sed superbi Galli: duri sed simplices Germani. In consilijs est prouidus Italus, astutus Hispanus, inconsideratus Gallus, utilis Germanus: in victu est mundus Italus, delicatus Hispanus, copiosus Gallus, inconditus Germanus: sunt erga externos officiosi Itali, placidi Hispani, mites Galli, agrestes inhospitalisque Germani, in conuersationibus sunt prudentes Itali, cauti Hispani, mansueti Galli, imperiosi intolerabileque Germani, sunt in amoribus zelotypi Itali, impatientes Hispani,

132 DE MORALI PHILOSOPHIA

pani, leues Galli, ambitiosi Germani: in odijs vero sunt
occulti Itali, pertinaces Hispani, minaces Galli, vltiores
Germani: in gerendis negotijs sunt circumspecti Itali,
laboriosi Germani, vigiles Hispani, solliciti Galli: in mi-
litia sunt strenui, sed crudeles Itali, Hispani callidi & ra-
paces, Germani truces & venales, Galli magnanimi,
sed precipites: insignes sunt literatura Itali, nauigatione
Hispani, ciuilitate Galli, religione & mechanicis artifi-
cijs Germani. Et habet vnaquæq; natio quantulacun-
que etiam, siue ciuilib, siue barbaræ, peculiare moris
ritusq; sibi à cæli influxu à cæteris diuersos, q; sub nullâ
artem philosophiamq; cadere nequeant, sed sola natu-
rali virtute absq; omni disciplina hoibus adgeneratur.
Sed conuertamus sermonem nostrum ad eos, q; nobis ha-
rũ rerũ disciplinã scriptis tradidere. Hi certe functi ser-
pentis officio, eum nobis fructum dedere, cuius pastu di-
scamus scire bonum & malum. Hæc enim prima eorũ pe-
stifilens opinio est, bonum & malum non esse ignoranda:
ita demum aiunt melius virtutem hoies sequuturos, & vi-
tia fugituros. At quanto certius & vtilius, quanto etiam
felicius foret, mala non modo non facere, sed & penitus
ignorare. Quis nescit eo ipso nos omnes miseros factos,
cum primi humani generis parentes, quod bonum esset, quodq; ma-
lum didicerunt: ac idcirco forte condonatus esset philoso-
phis hic error, si non etiam sub virtutum ac bonorum nomine
nos pessima mala, turpissimaq; vitia docerent. Secte autem
illorum q; ethica tractauerunt, haud paucae sunt, vt Acade-
mica, Cyrenaica, Eliaca, Megarica, Cynica, Eroica,
Stoica, Peripatetica, & pleraque alia. De his inter cæte-
ros, ita philosophatus est Theodorus ille, quem nuncu-
patum esse deum memorant scriptores, videlicet furto & ad-
ulterio, sacrilegio quicquid cum tempestiuum erit dabit operam
lapi-

Aduersus
philosopho-
rum de sci-
entis perdi-
scendis opi-
nionem.

Gen. 1.

estæ philo-
sophorum
moralium,
hectori
repta & ri-
cula placi

sapiens, nihil quippe horum turpe natura est: sed si auferatur ex hisce vulgaris opinio, quæ stultorum imperitorumq; plebecula cõflata est, sapientẽ publice absq; ullo deprehensionis rubore scortis congressurum: talia sunt diuini huius philosophi placita, quibus nescio an qd tradi posset turpius: nisi quam legimus ab Aristotele probatam, & in Creta lara quoq; lege pmissam masculã Venerem, quẽ & Hieronym⁹ peripatetic⁹ eã ratione celebrat, inquiens: qã eius causa multæ tyrannides sublatae fuerunt. Aristotelis autem verba in Politicis, vbi censet vtilem esse reipublicæ, ne sit plebeis hominibus numerosa soboles, hæc sunt: ad cibum temperantiam veluti perutilem. Multa legislator sapiẽter ac studiose constituit & de mulierũ diuortijs, siquidẽ ne supfluam parerẽt multitudinem, cum masculis induxit concubitus. Hic est ille Aristoteles, cuius mores à Platone reprobati, vnde exortum illius in magistrum odium & ingratitudo, q scelerosa vitæ iudicium veritus, Athenis clam raptimq; profugit, q in benefactores ingratisissimus, etiam Alexandrum illum magnũ a quo ample magnificeq; ornatus extitit, quicq; illi vitam, corpus, animamq; credebatur, ac patriam restituit, Stygiæ aquæ veneno peremit, qui etiam de anima male sentiens, locum gaudiũ post mortem negauit, qui veterum dicta compilatus, maligneq; interpretatus, ingenij laudem furto ac calumnia quæsiuit: qui iam inueteratus dierum malorum, ex scientiæ immoderata cupiditate in rabiẽm versus, sibi ipsi intulit necem, ipsis damnis dignum factus sacrificium, qui docuerunt illum scire: dignissimus profecto hodie Latinorum gymnasiorum doctor, & quem Colonienſes mei theologi etiam diuis adnumerarent, librumq; sub prælo euulgarẽderẽt,

Venus mascula.
Aristotelis
sceleratum
documentũ

134 DE MORALI PHILOSOPHIA.

ederent, cui titulū facerent de salute Aristotelis: sed & aliū versu & metro de vita & morte Aristotelis, quem theologica insuper Glossa illustrarunt: in cuius calce concludit Aristotelem sic fuisse Christi præcursorem in naturalibus, quemadmodum Iohannes Baptista in gratuitis, Sed ne longius digrediamur à proposito, qd de felicitate ac summo bono sentiant philosophi audiamus: hanc namq; alij in voluptate posuerunt, vt Epicurus, Aristipp^o Gnidius, Eudoxus, Philoxenes, & Cyrenaici: alij cum voluptate honestatem copularunt, vt Dinomachus & Calipho: alij id in primigenijs naturæ collocarunt, vt Carneades & Hieronymus Rhodius: alij in indolentia, vt Diodorus: alij in virtutibus, vt Pythagoras, Socrates, Ariston, Empedocles, Democritus, Zeno Citicus, Cleāthes, Hecato, Possidonius, Dionysius Babylonicus, & Antisthenes, & Stoici omnes, multiq; ex nostris theologis, illis quodammodo adserientes, adhuc disputant de connexionione virtutum, & quod sit illud commune felicitatis fundamentum, in quod omnes virtutes conuenire debent. Nisi enim omnes in vnum confluerint, nequaquam facient hominem felicem, etiam si vna sola defuerit. Cum itaq; dispares & quodammodo pugnantes virtutes sunt, liberalitas & parsimonia, magnanimitas & humilitas, misericordia & iustitia, contemplatio & sollicitum opus in frequenti ministerio, & huiusmodi multæ, nisi omnes in vno conueniant concordēs, iam non virtutes, sed vitia censi possent. Illud autem in quod cōuenire omnes debent, Ambrosius & Lactantius, cum Macrobio Platonem in sua republica secuti, iustitiam putāt: alij temperatiā modū omnib; imponentem: alij pietatem, vt Plato in Epinomide: alij charitatem, sine qua

Quæ felicitas aut summi boni philosophis

qua nullus est profectus in virtutibus, vt sentit Paulus
 & adhuc super istis argumentatur Thomas, Henricus 1. Cor. 13
 & Scotus, & alij . Sed modo reuertamur: felicitatem
 adhuc posuerunt alij in fortuna, vt Theophrastus: sed
 Aristoteles in fortuna, cum primigenijs virtutibusq;
 coniuncta, quin immo in voluptate, sed virtutum bo-
 nis fucata , quasi non eisdem etiam Epicurus su-
 am voluptatem tueatur, ceteri denique peripatetici in
 speculatione. Herillus philosophus, Alcidas, & So-
 cratici multi, summum bonum putabāt scientiam: ve-
 rum Tiberini populi Chalybibus vicini, quorum me-
 minerūt Apollonius & Pomponius, luxum risumque
 summam esse felicitatem dixerunt . Sunt & qui sum-
 mum bonum in silentio posuerunt: Platonici vero cū
 suo Platone & Plotino diuina semper redolentes, in
 vnione cum summo bono felicitatem locauerūt. Bias
 Prienæus in sapientia. Bion & Borysthenes in pruden-
 tia, Thales Milesius in harum congerie, Pittacus Mity-
 lenæus in bene agere, Cicero in omnium rerum vaca-
 tione: sed hæc nisi in solo deo inueniri potest. Transeo
 reliquos plebeios philosophos, qui omnem felicitatē
 sustulerunt, vt Pyrrho Eliensis, Euricolus, & Xenopha-
 nes: & q̄ summam felicitatem, in gloria, honore, potē-
 tia, otio, diuitijs, & similibus locarunt, vt Periāder Co-
 rinthius, & Lycophron, atq; illi de q̄bus ait Psalmista: Psalm. 143
 Quorū os locutū est vanitatē, & dextera eorū dextera
 iniquitatis. Quorū filij sicut nouellæ plātationes, in iuue-
 tute sua. Filix eorū composita, circūornata vt similitu-
 do templi. Promptuariaria eorū plena, eructantia ex hoc
 in illud. Oues eorū fætosæ abundātes in egressibus su-
 is, boues eorū crassæ. Non est ruina macerix neq; tran-
 situs, neq; clamor in plateis eorū. Beatū dixerūt popu-

156 DE MORALI PHILOSOPHIA.

lum cui hæc sunt. Iā & de voluptate itidem diuersum
 sentiunt, quam (vt superius audistis) Epicurus sum-
 mum bonū arbitrat: contra Architas Tarentinus,
 Antisthenes, Socrates hæc summum malum dicunt:
 Spensippus autem & aliqui veteres Academici dixe-
 rūt voluptatem & dolorem esse duo mala inter se op-
 posita, bonum aut hoc, quod inter illa medium esset,
 Zeno censuit voluptatem neq; bonum neq; malū, sed
 esse indifferens. Critolaus peripatericus & Plato vo-
 luptatem dicunt malam, multorumq; malorū escā at-
 que parentem. Longum nimis esset omniū adferre de
 felicitate opiniones, & congeriem facere ex his quib⁹
 alij q̄ plurimos libros compleuere: nam octo supra du-
 cētas & octoginta de istis à Marco Varrone collectas
 opiniones meminit August. quārū famosiores hic re-
 citasse satis putamus. Sed videamus nūc, quomō hæc
 cum Christo conueniāt, apparebitq; felicitatē beatitu-
 dinemq; nobis non acquiri p̄ virtutem Stoicam, nec p̄
 purgationem Academicam, nec p̄ speculationē peri-
 patericam, sed per fidem & gratiam in verbo dei. Au-
 distis enim quomodo felicitatem seu beatitudinē phi-
 losophorum, alij ponunt in voluptate, sed Christus in
 fame & siti: alij in honestate & fama, & amplitudine
 noīs, sed Christus in maledictione & odio hoīm: alij in
 primigenijs, sanitate, lætitia & indolentia, sed Christ⁹
 in fletu & luctu: alij in prudētia & scientia ac virtutib⁹
 moralibus, sed Christus in innocentia & simplicitate,
 & munditia cordis: alij in fortuna, sed Christus in mi-
 sericordia: alij in gloria belli & subactione terrarū, sed
 Christus in pace: alij in honore & pompa, sed Christ⁹
 in humilitate, beatos vocans mites: alij in potentia &
 victoria, sed Christus in persecutione: alij in diuitijs,
 sed

sed Christus in paupertate. Docet Christus absolutam virtutem, nō nisi gratia de super data acquiri, philosophi hanc proprijs viribus & ad suetudine parari: docet Christus oēm concupiscentiam esse peccatum, contra philosophi inter medias res numerant, quæ nec virtutis nec vitij censeantur: euadere aut virtutes, si quis eis mediocriter afficiatur. Docet Christus de oñibus benemerendū esse, etiam inimicos diligendos, libere mutuum dandum, de nullo vindictam sumendam, omnipetenti tribuendum: contra philosophi non nisi his qui beneficium compensant beneficio: cæterum liceat irasci, odisse, contendere, belligerare, scenerari. Porro ij nobis cum suo libero arbitrio ac rectæ rationis dictamine atq; naturali lumine Pelagianos hæreticos dedere. Tota aut moralis philosophia (teste Lactantio) falsa est & inanis, nec instruens ad iustitiæ munera, nec officium hoīs rationesq; confirmans. Tota deniq; sic diuinæ legi ipsiq; Christo repugnat, vt eius gloria nulli alij debeat q̃ satanæ.

De Politica.

CAP. LV.

AD hanc philosophiam pertinet etiam politica, Politica. quæ est ars administrandæ reipublicæ, Eius vero tres sunt species, videlicet monarchia, quæ est vnus regimen: aristocratia, quæ est paucorū, Politice partes. sed nobiliū, diuitiū, seu optimatū: democratia, quæ est plebis siue popularis. His affines sunt tyrannides, oligarchia & anarchia. Verum quæ istarum præferenda sit, inter scribentes nondum conuenit. Nam qui monarchiam antecellere disputant, naturæ exemplis, opinionē suam muniunt, dicentes, q̃ sicut in vniuerso vnus est summus deus, in stellis vnus sol, rex vnus in apibus, dux vnus in gregibus, in armentis rector vnus, & grues

& grues vnū sequuntur: sic in republica oportere vnū
 esse regem tanq̃ caput, à quo nequaquā membra dissen-
 tiant. Hanc prae ceteris probarunt, Plato, Aristoteles,
 Apollonius: quibus subscribunt ex nostris Cyprianus
 & Hieronymus. Qui vero aristocratiam extollunt,
 aiunt nihil melius rebus magnis administrandis, q̃ plu-
 rium optimorumq̃ in vnū consentientium consulta-
 tiones. Nam ex plurib⁹ optimis, necesse est optima cō-
 stare consilia: neminem aut̃ solum satis sapere, solius
 dei hoc munus esse. Huic quoq̃ opinioni subscribunt,
 Solon, Lycurgus, Demosthenes, Tullius, & ferme oēs
 illi veteres legislatores, etiam Moyses: quibus consen-
 tit etiā Plato, eam rempublicā & ciuitatē inquiring, in
 optimo felicissimoq̃ statu videri constitutā, quae à sapi-
 entibus reget̃: cui placet, si adiciamus etiam à nobili-
 bus, siquidē hāc opinio est multorū consensu firmata.
 Qui autem popularem rempublicā praeulerunt, hanc
 oīm pulcherrimo noīe appellarunt isonomiam, hoc
 est, iuris aequabilitatem. Nam om̃ia illic in cōmune re-
 ferunt, & cōsilia oīa à multitudine, cui haud dubie oīa
 insunt, capiuntur certiora. Deniq̃ vox populi, vox dei:
 hinc q̃cqd om̃ibus placet, q̃cquid cōmunis populi cō-
 sensu statuitur, hoc tanq̃ à deo ipso ordinatū, optimū
 atq̃ iustissimū esse praesumatur necesse est. Hoc deniq̃
 regimen tutius esse aiunt q̃ optimatū, ex eo q̃ minime
 subiaceat seditioni: populus em̃ nunq̃ vel raro inter se
 dissidet, optimates autem maxime & saepissime. Præte-
 rea in populari regimine omnis inest aequalitas atq̃ li-
 bertas, nullorū tyrannide oppressa, vbi pares honorū
 gradus, nec quisquā vicino praestat, sed vnusquisq̃ &
 om̃is multitudo per vices imperat, & imperatur.
 Hancigitur prae ceteris laudarunt Othanes Persa, Eu-
 frates,

latōnis di-
um.

krates, & Dion Siracusanus: & nos videmus hodie hac
democratia Venetos & Heluetios præ omnibus Chri-
stiani orbis principatibus maxime florere, pruden-
tiæq; & potentia diuitiarū, & iustitiæ laudem, atq; vi-
ctoriæ palmā obtinere: quin & Atheniensium respubli-
ca olim latissime potentissimēq; imperans, sola democra-
tia regebatur, omniaq; agebantur à populo & apud po-
pulū. Atq; Romani olim omnes has administrationes
perpessi, maximā imperij partem sub populari demo-
cratia adepti sunt, nec vnq; peius habuere q̃ sub regib⁹
& optimatibus, pessimēq; sub imperatoribus, sub qui-
bus omnis eorum potentia naufragium fecit. Itaq; quæ
istarū trium melior potiorq; nō facile dijudicari potest,
cum quæq; suos assertores habeat & impugnatores.
Reges em̃ quibus pro libidine omnia licet impune face-
re, rarissime bene imperant, nec vnq; sine bellorū strepi-
tu regnant. Habet quoq; hoc in se regalitas pestiferum
malum, vt etiam ij, qui olim fuerint viri optimi om̃q;
consensu probati, mox regiam adepti tanq; peccandi li-
centiam insolentes pessimiq; euaderent: quod in Cali-
gula, Nerone, Domitiano, Mithridate, & plerisq; alijs
visum est: quin etiam in Saule, Dauide, Salomone ele-
ctis à deo regibus sacræ literæ produnt. atq; ex omni-
bus regibus Iuda vix pauci sunt probati, ex Samariæ
regibus nullus: sed & qui hodie reges & imperatores
& principes habent, nō pro populo, pro ciuib⁹, pro
plebe, pro iustitia, sed pro nobilitate tuenda confirmā-
daq; nati constitutiq; sibi videntur: atq; sic regunt, vt
non eorum custodiæ traditæ, sed rapinæ & depopu-
lationi datæ ciuium omniū fortunæ videant, omnia ab
omnibus auferentes: ac subiectis vtuntur pro arbi-
trio, interdum etiam pro placito, & concessa eis de-
super

super potestate in subditos abutunt: ciues mutationibus, plebem indictionibus, alios exactionibus, ceteros vestigalibus, alijs super alijs, sine modo, sine fine, onerantes. Quod si qui modestiores hæc remittant, tñ nō in cōmune bonū, sed in sua commoda illud faciūt, permittentes subditis bene esse, quō ipsis bene esse, habeātq; cū velint qd rapiant: quin & quo iustitiā laudē sibi aucupent, leges arcte sanciant, sed auaritiā & crudelitātē iustitiā vestiunt, prauaricationis reos terribilibus suppliis, bonorū, p̄scriptionibus, & multis enormibus afficiunt, in hoc tyrannis nō meliores, quo cupiunt q̄ plurimos esse prauaricatores: nam vt scelera delinquentiū vires sunt tyrannorū, sic multitudo transgressorū diuitiæ sunt principū. Erat mihi olim in Italia cū potente principe consuetudo admodū familiaris, quē cum horraſſet aliqñ, vt Gibellinorū ac Guelforum factiones in dominatu suo compesceret, fassus est mihi, illius factionis occasione, ad duodecim millia ducatorū in multis fisco suo quotannis inferri. Verū de hoc latius in libro de nobilitate politica differemus. Vbi autē reipublicæ regnū optimates tenent, in eadem cum ipsis reipublica degunt ira, odium, æmulatio: quapropter rarissime inter se concordēs regnant: & dum vnusquisq; suam sententiā præferri, ac primus esse vult, odia inter se priuata excitantur, vnde sepe factiones, seditionesq; & cædēs, & ciuilia bella, in reipublica perniciem exoriantur. Cuius mali infinita exempla, & Græcorū & Latinorū historiæ commemorant, & hodie adhuc plures Italiæ ciuitates, misera illorū spectacula præbent. Administrationē vero populārē perinde ac pessimā censent ferme omēs: hanc multis rationibus Vespasianō dissuadet Apollonius: & Cicero ait, non esse rationem in

Gibellinorū,
ac Guelforū
factiones.

nem in vulgo, non consilium, non discrimen, non diligentiam, vt Poëta canit:

Scinditur incertum studia in contraria vulgus,
Et Othanes Persa ait populari multitudini nihil esse insolentius, nihil insipientius, propriumq; plebi nihil intelligere, sed ad res obeundas sine consilio præcipientes ruere; torrenti flumini similes, Demosthenes q; populū malam bestiā vocat, & Plato hunc beluā multorū capitū nominat, cuius meminit Horatius: & Phalaris ad Egesippū scribens: Populus oīs, inquit, temerarius est, demēs, desidiosus, promptissimus in quodcumq; contigerit mutare sententiā, perfidus, incertus, velox, proditor, fraudulētus, voce tm̄ vtilis, & ad iram & laudem facilis: hinc est vt qui in agenda republica populo placere anniti, honestis pareat cōtumelijs, Sed & Lycurgus legislator Lacedæmonius interrogatus aliquādo, cur in republica sua statū populārē nō constituisset, respōdit interroganti, tu prius in domo tua efficitō principatū populārē. Aristoteles quoq; in Ethicis censet administrationē populi esse pessimā, vnius vero optimā. Est em̄ plebs errorum princeps & prauarum consuetudinum magistra, ingensq; malorū cumulus. Nec em̄ rationibus, nec autoritatibus, nec suasionibus flecti potest, cum illas nō intelligat, has aspernet: ad persuasiones vero indocilis est, & obstinata, cuius mores inconstantissimi semper, noua cupiens, & odians præsentia, nec sapientū doctrina, nec patrū disciplina, nec magistratū autoritate, nec maiestate principū contineri potest, quam penes nunq; sine periculo aut frustra sapientū consilia audita sunt, semper fere multitudinis stultiua prævalente: sicut notū est in Socrate, de deorum opinionē ad Athenienses, in Capo Troiano,

Plebs errorum princeps.

iano, de equi introductione: in Magio Campano, ne
 Hanibal in urbem reciperetur cōsulenti: in Paulo Ae-
 milio, pugnam Cannensem detrectanti: deniq; in tot
 prophetarū domini prædictionibus, à populo Iudai-
 co minime exauditis. Proinde populi statuta, ac ple-
 bis placita quomodo poterint esse bona, cū popularis
 illa multitudo fere semper quæ optima sunt ignorat,
 cū maior illius pars manuarij sint opifices, tū quia non
 in iustitiæ & æquitatis ratiōe, sed in numero cōsistant,
 in quo semper plures sunt mali q̃ boni: nec exacto re-
 rum ducitur iudicio, sed studio multitudinis & nume-
 ro, sicut ait Plinius ille iunior: Numerantur enim sen-
 tentiæ, non ponderantur. Non enim quod prudentio-
 ribus, sed quod pluribus visum est in populari consul-
 tatione, maiores obtinet vires. Inter quos, cū omnes si-
 bi habeantur æquales, nihil est tam inæquale, quā equa-
 litas ipsa. Promiscuo itaq; plebis impetu nihil salubri-
 ter instituitur, nihil eorū quæ in peius collapsa sunt, im-
 melius restituit: qn̄ q̃ optima instituta sunt, plebis licen-
 tia potius conturbantur, tollunturq;. Inter has aut̄ tam
 diuersas reipublicæ administrationes, pleriq; mixtā ex
 duabus speciebus politicæ delegerunt, vt qualē So-
 lon ex optimatibus & populo instituit, omnibusq; eo
 modo suos honores cōmunicauit. Pleriq; etiā mixtam
 ex omnibus, cuiusmodi erat Lacedæmoniorū, Rex em̄
 apud eos erat perpetuus, sed q̃ tantum bellorū tempo-
 re dominaretur, eratq; optimatum senatus ē potentio-
 ribus & ditioribus: Ephoros quoq; ex plebe creabant
 decem perpetuos, q̃ vitæ necisq; haberent potestate,
 statum plebis representantes. Apud Romanos olim
 democratiæ propter senatus auctoritatem mixta erat
 aristocratiæ. Multa enim apud populū, nōnulla apud se-
 natum

natum imperabatur. Hodie multis locis reges & principes pro arbitrio imperant, tamen optimates provinciarum ac magistratus consilijs rebusq; gerendis adhibent. Atq; hinc oritur quaestio, quæ respublica tutior sit, an, in qua princeps malus & consiliarij boni, siue, vbi princeps bonus probusq; sed consiliarij pravi. Marius Maximus, & Iulius Capitolinus, ac multi alij priorē eligunt, quibus tamen alij multi graues autores non adferunt, cum experientia ipsa videamus sæpius à bono principe malos corrigi, quàm malum principem à bonis emendari. Tandem vero, vt respublica optime administraretur, nulla philosophia, nulla ars, nulla scientia præstant, sed probitas rectorum. Optime enim vnus, optime pauci, optime populus imperant, si probi sint, pessime autem si sint improbi. Sed quod omnē vincit improbitatis temeritatem, cum agrum colere, gregem pascere, nauim regere, familiam gubernare, filios educare, multi se, aut ignorare, aut nescire, aut non posse fateantur, tamen magistratum in vrbibus agere, regem & principem se gerere: & quod difficillimū est, populis & nationibus imperare, nemo sibi à natura negatum putat. Cæterum quod spectat hic ad ciuiliū legum scientiam, quibus omnes respublicæ & ciuitates constant, reguntur, augentur atq; seruantur, dicemus inferius.

¶ De religione in genere.

CAP. LVL

Religio.

AD respublicæ integritatem pertinet etiam religio, quæ est disciplina quædam exteriorū sacrorum ac ceremoniarū, per quam rerum in ternarum & spiritualiū tanquam per signa quædam admonemur, quā Cicero definit disciplinā, per quam reuerenti famulatu ceremoniæ diuini cultus exercen-
tur;

144 DE RELIGIONE IN GENERE.

tur: quā quidē ciuitatibus maxime vtilem & necessariā
 esse testatus est cum Cicero, tum etiam Aristoteles. Sic
 em̄ ait in Politicis: Oportet principē prę alijs deicolum
 videri. Minus em̄ putant subditi à talibus pati aliquid
 iniquū, & minus machinant̄ contra talem, tanq̄ habe-
 at, ppugnatores etiā deos. Religio aut̄ à natura sic ho-
 minibus insita est, vt plus illa q̄ rationalitate à cæteris
 animantibus discernamur. Quod aut̄ nobis naturali-
 ter insita sit religio, ipse fatetur Aristoteles: tum ex eo
 liquet, q̄ quoties in subitaneis periculis & timoribus
 aliqua perturbatione obruimur, confestim ante q̄ ali-
 quid perscrutemur, & añ oēm electionē, ad diuinā in-
 uocationē cōfugimus, natura videlicet nos absq̄ alio
 præceptore diuinū auxiliū implorare edocente. Iamq̄
 ab initio creatiōis mūdi, Cain & Abel ipsi deo religio-
 se sacrificarunt: sed Enoch primus fuit, qui quo ritu de-
 us inuocandus esset, instituit. Quare de eo dicit scriptu-
 ra. Tunc tandē cœpit inuocari nomē dñi. Post diluuiū
 à multis multæ q̄ multis gentibus religionū leges da-
 tæ sunt. Nam Mercurius & Menna rex, Aegyptijs: Me-
 lissus Iouis nutritor Cretensibus: Faunus, & ante illū
 Ianus, Latinis: Numa Pompilius, Romanis: Moyses &
 Aaron, Hebrais: Orpheus, Græcis. Tū Cadmus Age-
 noris filius ex Phœnice mysteria, & solēnitates deorū,
 simulacrorū consecratiōes, & hymnos, cæteraq̄ sacra,
 pompas, & celebritates, quibus dijs honores impen-
 derent, Græcis primū tradidisse legitur. Quin etiam fur-
 torum & scelerum numina esse tradiderunt, nec tan-
 tum noīa deorum dederunt, sed etiam instaurarunt sa-
 cra. Coluerunt Romani Iouem adulterum & stupra-
 torem, & Febri publicum phanum in palatio dedica-
 runt, & aram malæ Fortunæ in Exquiljs. Quin etiam
 apud

Genesis 4.

DE RELIGIONE IN GENERE. 149

apud inferos inuenerunt quos colerent deos, ipsumq;
 infernorum principem oīm infimum & miserimū sa-
 ranam sub Ditis, Plutoni, s& Neptuni nominibus ve-
 nerantes, assignantes illi custodem tricipitem Cerberū,
 hoc est, carniuorū, qui semper circuit quærens quē de-
 uoret, nulli parcēs, omnib⁹ nocēs, omēs accusans. Hīc
 diabol⁹ quasi criminator appellat⁹. Vnde Poeta canit:
 Dux Herebi populo poscebat crimina vitæ,
 Nil hominum miserans, iratus omnibus vmbriis,
 Stāt furia circum, variæq; exordia mortis.
 Sauiq; multifonas exercet pœna catenas.
 Coluerunt quondam Aegyptij cum dijs suis etiam a-
 nimalia bruta, & monstra: & sunt adhuc hodie, qui ido-
 la & simulacra colunt. Quin Turcæ, Saraceni, Arabes,
 Mauri, & magna pars orbis hodie Mahumetum colūt,
 absurdissimæ religionis conditorem: & Iudæi in sua
 perfidia adhuc perseuerātes, venturum eorum Messia
 pertinaciter expectant. Et nobis Christianis diuersi-
 diuersis temporibus & regionib⁹ pontifices nostri, reli-
 gionum mores præscripserunt, mirum quot legibus in-
 ter se dissidētes circa ritus circa, ceremonias, circa cultū
 circa cibos, circa ieiunia, circa vestitum, circa quæstus,
 circa pompas, circa mitras, & circa purpuram, & eius-
 modi, Sed vnum admirabilem vincit admiratiōem,
 q̃ illi his ambitiosis moribus se cælum posse ascendere
 putant, quibus Lucifer olim cælo deciderit. Ac randē
 omnes istæ religionum leges, nullo alio fundamento
 incumbunt, quam suorum instituentium placitis: nec
 aliam insuper certitudinis regulam habent, nisi ipsam
 credulitatem. Considerate ab initio mundi quot sunt,
 quot fuerunt in religione studia, quot ceremoniæ, q̃t
 cultus, quot ritus, quot hæreses, quot placita, quot

146 DE RELIGIONE IN GENERE

vora, quot leges, & nondum à tot seculis homines ad rectam fidem pducere potest religio absq; verbo dei: quo incarnato, & in cruce de hostibus triumphante, deiecta sunt templa & idola, & deorum potestates ablata, defeceruntq; oracula.

Ablata est Pythij vox haud reuocabilis vlli.

Temporibus longis etenim iam cessat Apollo,

Clauibus oclusis silet: ergo rite peractis
Discedas patria & redeas ad limina sacris.

Ex q̄ enim verbum dei p euangelij nuntium illucescere cœpit mundo, omnes dij gentium veluti fulgure tacti corruerunt: sicut apud Lucam ait Christus: Vidi satanam sicut fulgur de cœlo cadentem. Verū qd hic ad fidē, & ad theologiā, & ad canonū decreta pertinet, discutiemus inferius: nos hic de religiōe loquimur, q̄tum ad eas artes, q̄ ad sacerdotū quæstū, & ad rempublicā, suis simulacris, statuis, imaginibus, templis, phanis, sacellis, fastis, pompis, & sacerdotiorum magistratib⁹ ordinandam attinet: de qbus alibi inter placita theologica anno millesimo quingentesimo decimo, per me Coloniæ declamata amplo sermōe disputavi, q̄ circa ea istic breuissimo sermone transigemus, ostendentes etiā in illis, quæ cohonestandæ religionis causa, & ad hominum salutem inuenta sunt, sæpe non minimam inueniri cum vanitate malitiā. Quod ita esse, nunc p singula discurrentes monstrabimus.

Luc. 10.

De imaginibus:

CAP. LVII.

magines

IMaginum itaq; cultū, iam ab antiquo non omnes populi admiserunt. Siquidem Iudæi (vt narrat Iosephus) nihil magis exhorruerunt quam simulacra, nec aliquam effinxerunt imaginem eius quod coluerunt, neq; eorum quorum memoriam tenuerunt.

Lex

Lex siquidem dei p Moysen prohibuit illis simulacra fieri, aut in templis poni, aut adorare coram eis. Apud Seres populos (teste Eusebio) etiam lege cautum erat, ne simulacra venerarentur. In Romanorū quoq; templis, apud Clementem & Plutarchum, ex decreto Numæ, annis centum & septuaginta ab vrbe condita, nullam imaginē, neq; fictam, neq; pictā esse conspectā legimus. Augustinus quoq; idem testatur, autore Varro ne, cuius (inquit) verba clarissime testantur, nullū fuisse in vrbe simulacrum deorū p annos centum sexaginta factumq; deinceps, vt ex imaginum ac statuarū multitudine, religiōis cultus negligeret, atq; contēptui haberetur. Persæ etiam (testibus Herodoto & Strabone) statuas non extruebāt. Aegyptiorum autē in istis summa erat impietas & stultitia, exinde in omnes gentes deriuata: qui quidem corruptus gentilium mos & falsa religio, cum ipsi ad Christi fidem conuerterent, nostrā quoq; religionem infecit, & in nostram ecclesiam simulacra & imagines, multasq; pompas steriles ceremonias introduxit, quorum nihil omnino fuit apud primos illos & veros Christianos. Hinc cœpimus diuorū nostrorū muta simulacra in templa nostra traducere, & in aras dei magnis venerationibus collocare: & quo hominem veram dei imaginem nephas ducimus conscendere, eo insensata transferimus simulacra: illis inclinamus capita, infigimus oscula, offerimus lumina, suspendimus anathemata, adcommo-
mus miracula, cœmimus condonationes: deniq; illis peregrinamur, illis vouemus, illa colimus, ac tantū nō adoramus. Nec dici potest quanta superstitio, ne dicā idololatria penes rudem & indoctam plebem alā in imaginibus, cōniuentibus ad ista sacerdotib; hinc nō

paruū lucri q̄stum ꝑcipientibus. Atq; hic tuetur se Gre-
gorij verbis dicētis: Imagines esse libros vulgi, vt pos-
sit rerū memoria retineri, atque in his legant, qui lite-
ras non didicerunt, illisque conspectis ad dei contem-
plationem trahantur. Verum hæc sunt excusantis Gre-
gorij humana cōmenta, licet sanct⁹ ille vir imagines ꝑ-
bet, non cultum: alia autē sunt vetantis dei præcepta.
Non enī decet nos ex vetito imaginū libro discere, sed
ex libro dei, qui est liber scripturæ. Qui ergo cupit de-
um nosse, nō requirat ab imaginibus pictorū & statua-
riorum, sed (vt inquit Iohānes) scrutet̃ scripturas, quæ
testimoniū perhibent de illo. Qui autē nesciunt legere,
ij audiant verbum scripturæ. Fides enim eorum (vt ait
Paulus) ex auditu est. Et Christus apud Iohannem ait:
Oues meæ vocem meam audiūt. Iamq; etiam si (quod
ait Christus) nemo potest venire ad eū, nisi pater tra-
xerit illū: & nemo venit ad patrē nisi per ipsum Chri-
stum: cur auferimus gloriā deo, tribuentes illam pictū-
ris & statuis, ac si possent trahere in contemplationē
dei? Accedit istuc etiam reliquiarum cultus imoderat⁹.
Fatemur enim, nec quisquam negare poterit, sanctas
esse sanctorum reliquias, & quæ æternitatis gloria ful-
gebunt aliquando. Ideo q̄ a nobis summa reuerentia
colendos fateamur etiam sanctos ipsos, licet in omni-
bus locis exaudiant pie inuocantes, magis tamen vbi
aliquid reliquiarū suarū velut pignus habent. Sed quia
nō omnium certitudo eadem est, cū varijs in locis pu-
tantur sctōrum eorūdem eadem retineri pignora, ne-
cēsse est horū aut illorū stultā cōfidētiam esse oportere.
Ne igitur in idololatriam vel superstitionem incidam⁹
tut⁹ est fidē reb⁹ visibilib⁹ nō affigere, sed colere sctōs
in spiritu & veritate, per dominū nostrū Iesum Christū
illorum

Ioh. 5.

os. 10.
san. 10.
os. 6.

illorū opem implorantes. Certiores itaq; reliquias, & digniores non habem⁹ sacramēto corporis Christi, qđ vnicū sanctū sctōrum in omnibus templis nostris seruatur: quia corā Christum veneramur, & adoramus p̄sentē: qui licet vbique præsens sit, ibi tamē etiā corporaliter p̄sens est. Sed auarū sacerdotale genus, auari homines, nō modo ex lignis & lapidibus, sed etiā ex mortuorū ossib. & sanctorū martyrū reliquijs materiā auaritiæ suæ captātes, suæ rapinæ instrumēta fecerūt, attolūt sepulchra confessorū, exponūt reliqas martyrū, vendentes illorū cōtactus & oscula, exornāt illorū simulacra, & festa illorū magnis pompis decorant, predicāt illos sanctos, & extollunt magnis præconijs, vitā autē illorū, q̄s tant opere laudāt, lōgissime fugiunt. Nonne istis locutus est saluator? Vē vobis qui ædificatis sepulchra, pphetarū, similes illis qui occiderunt eos. Proinde gentiliū more sanctis ipsis officia distribuūt, & hunc cū Neptuno aquarū periculis subuenire, illū cū Ioue fulmē incutere, aut cum Vulcano ignē: aliū messes curare cum Cerere, alium præesse vitibus cum Baccho. Et habent mulierculæ suas diuas, à quibus ceu à Lucina aut Venere libros petant, & quæ cum Iunone iratos placant, vel vindicant maritos. Iam vero etiam sunt qui furtā & amissa seu perdita recuperare faciunt, atque nullum morbi gen⁹ est, quod inter diuos non habeat suum medicum: quæ causa est quo minus lucrantur medici q̄ caufidici, cum nulla sit lis tam pusilla, tam iusta, quæ diuum aliquem inueniat patronum. Verum sicut anima nostra per diuersa membra diuersos explicat actus, & illa pro diuersitate dispositionum suarum diuersas suscipiunt potentias, vt oculi visum, aures auditum, ita dominus noster Iesus Christus in

sacerdotes auari

Matth. 23.

Officia in sanctos distributa.

corpore suo mystico, cuius ipse anima est, per diuerso
sanctos suos, velut accommodata ad hoc membra, di
uerſa ſuæ gratiæ munera, in iſtis inferioribus admini
ſtrat atq; diſtribuit, & ſinguli ſancti peculiare cooperã
di munus ſortiuntur, & ſinguli certas gratias impartiũ
tur: iuxta quam multiformem gratiæ diſtributionẽ,
partim hominibus reuelatam, partim pijs coniecturis
adſecurã, varijs precibus & inuocationib; ſanctos im
ploramus. Putamus equidem quemadmodum Chri
ſtus morte ſua mortẽ noſtrã redemit, in cuius morte
cœperunt ſanctæ mortes, omniumq; fidelium mortes
ſanctificantur: ſic martyres eos, q; certo quodã morbo
rũ genere, aut huic ſimili tormento cruciati perierint,
ab illo ipſo, tanq; id p nobis paſſi, nos liberare: & ha
bet id quidem rationẽ non inualidã. Sed ridendi ſunt,
q; a nois ſimilitudine, & vocũ confuſione, & p ſimilia
futilia inuenta ſanctis illa adſcribunt: vt Germanica
ducũ morbum Valentino, q; hoc nomen cadere ſigni
ficat: & Galli Eutropio addicant hydropicos, ob vo
cis conſimilẽ ſonũ. Nihil ergo hic diuinæ potentiæ &
ſanctorũ meritis derogatũ volo. Impius enim eſt, q; ſq;
de pietate Chriſtiana ac ſanctorũ miraculis pperã ſenti
tit: ſed & ſuſtitioſus & improbus eſt, q; p miraculis p
digioſa quæq; mendacia ceu portica nugamenta ver
tunt in hitoriã, & ſimplicibus oraculi loco credenda
pponunt, magnisq; clamoribus inculcant: ſtultiſſimi
quoq; ſunt, q; ijs fabulis & ſomnijs fidem habent. Atq;
hic vos ſcire volo, quod quemadmodum imaginũ ex
uperans cultus idololatria eſt, ita illarum pertinax de
teſtatio hæreſis eſt, de qua olim Philippus & Leo ter
tius imperatores dñati ſunt. Sic etiã, quemadmodũ
reliquiarum abusus execrabile ſcelus eſt, ita earundem
irreuerẽ

Ex nomi
nis etymo
Sanctis tri
bui aliquid
ridiculum

Sanctorum
miracula
nō ridēda.
Sanctorum
moderati
cultū uita
perare, hæ
reſis eſt.

breuerentia detestanda hæresis est, quæ quondam à Vigilantio Gallo progenita, à Hieronymo, pfligata, nunc rursus vna cum imaginum expugnatoribus a proximis annis apud Germanos repullulascere cœpit.

Germano-
rū hæresis.

¶ De templis:

C A P. LVIII.

Cacterum nunc de templis. Scimus hanc maximā olim fuisse gentilium superstitionē, singulis dijs suis sua templa fabricantium, quorum imitatione cœperunt deinde Christiani, suis diuis templa inscribere. Multæ tñ gentes templis omnino carebāt, & Xerxes quondam suadentib⁹ magis, omnia templa per totam Græciam cōbussisse traditur: quia impiū & nefarium esset, deos ipsos parietibus includere. Verè de templis quondam Zeno Citicus in hæc verba philosophatus est, inquiens: Sacella ac templa construere nihil quidem necesse est: nihil enim sacrū iure existimandū, neq; pro sancto habendum, qd ipsi homines cōstruxerint. Apud Persas nulla olim tēpla erant. Hebræis aut in tota natione non nisi vnicum templum religiosum erat à Salomone Ierosolymis extructū, de quo tñ legitur apud Isaiam: Hæc dicit dñs, calum sedes mea, terra aut scabellum pedū meorū, q̄ est ista domus quā ædificas mihi: Et Stephanus protomartyr ait: Salomō ædificauit illi domum, sed excelsus in manu factis non habitat. Et Paulus apostolus ait Atheniensibus: Deus nō in manufactis templis habitat, qui cum sit dominus celi & terræ, manibus hominum non colitur, tanquam indigens aliquo. Docet autem humanam naturam ipsosque homines, sed puros, pios, sanctos, & religiosos, deoque deuotos esse, acceptissima deo templa: quemadmodum scribens Corinthijs inquit: Templū dei estis, & spiritus dei habitat in vobis: templum au-

Xerxes tē-
pla cōbussit.

zeno.

Esa. 66.

2. Paral. 3.

Actu. 17.

1. Cor. 13.

K iij tem

*Ecclesia
primitiva
non habu-
it templa.*

tem dei sanctum est, quod estis vos. Præterea in prima illa nostra religione, ab ipsis Christianæ fidei incunabulis, & diu post Christum passum, non fuisse nostris sacris templa constructa fatetur ipse Origenes contra Celsum, docens multis rationibus Christianis illa ad verum dei cultum veramque religionē nihil conuenire: & Lactantius ait: Nō tēpla deo congestis in altitudinē saxi struenda sunt, sed suo cuique conseruandus est pectore, in quod se conferat cum adorat deum.

Non habitat templis manuum molimine factis

Omnipotens, ædes aurea, verus homo.

Mat. 6. Et Christus suos adoraturos, non in templum remittit, nec in synagogas, sed in cubiculū orare in abscondito. Atque ipse, quod legitur apud Lucam, nūq̃ ad turbas ad vires, ad tēplum, ad synagogas accessit orare, sed exiuit in montē orare, & ipse erat pernoctans in oratione. Veræ ecclesia q̃ nihil agit, nisi acta spiritu dei, cū multiplicato Christiano populo ecclesiam iam ingressi essent cū fidelibus peccatores, cū firmis infirmi, & tā q̃ in arcā Noe cū mūdīs animalibus simul & immūda sacras quasdā ædes & templa & basilicas loca sacrata ab omī prophano cōmercio libera instituit, in quibus Christianæ multitudini verbū dei publice prædicaret, ceteraque religionis sacramenta, & commodius & casti⁹ administraret, q̃ a populo Christiano summa semper in veneratiōe habita, etiā a principib⁹ immunitate munita, nūc in tātā excreuere multitudinē, accedētib⁹ illis tot fratrum oratorijs, priuatisq̃ sacellis, vt maxime necessariū foret, multa ex illis tanquam superflua, & indebita membra rescari. Accedit ad hæc structuræ superba magnificentia, in quam multæ admodum sacra pecunia & eleemosynæ indies profunduntur, quibus

bus quod & supius dixim⁹, multi Christi pauperes, vera dei templa imaginesq; fame, siti, æstu, algore, labore, debilitate, egestate periclitantia, sustentari deberent.

¶ De festis.

CAP. LIX. *Festi dies.*

Festorū etiam dies, tam apud gentes, q̄ apud Iudæos magna religione semper celebres fuere, qui omnes distributim per certa anni tempora, per certos & statutos dies deū colebāt: quasi liceret aliquādo à diuino cultu discedere, aut forsan deus plus alioq; alio tempore se coli velit, q̄d idcirco, vt pbrum Paulus obiecit Galatis, ad eos sic scribens: Dies obseruatis, *Gal. 4.* & menses, & tempora, & annos, timeo ne in vobis frustra & sine causa laborauerim. De qua re etiam Colossenses ammonens, p̄cipit illis, dicens: Nemo vos iudicet in cibo & potu, in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt vmbra futurorum. Veris enim & perfectis Christianis nulla est dierū differētia, qui sunt semper in festiuitate, semper conquiescentes in deo, & sine intermissione verū sabbatum agentes, sicut *Esai. 66.* vaticinatus erat Isaias ad patres Iudæorum, fore aliquādo, vt sabbatū eorū tolleretur: cumq; venerit saluator, futurum sabbatum perpetuum, perpetuasq; neomenias: rudiori autē populo, ac infirmæ multitudini, ac imperfectiori ecclesiæ parti, à sanctis patribus eiusmodi dies statuti sunt, quibus conueniant ad sacrā verbi dei cōcionem audiendā, & ad cultum diuinum celebrandum, ac cōmunicandorum sacramentorū causa: ita tamen, vt non ecclesia diebus seruiat, sed dies inserviant ecclesiæ. Sunt itaq; cōstituti dies abs patribus in ecclesia, qbus ab oib⁹ externis negotijs, atq; corporeis actibus plebem abstinere deceat, quo liberius seruiat deo, vacet orationibus & cōtemplationibus, interstiti

K v

uinis

*Festi Dies
ad quid in
stituti.*

storie die
abusus.

uinis officijs, & verbi dei cōcionibus, & quæcūq; eius-
modi sunt, quæ nunc ob æternæ salutis commōdū fi-
unt. Sed ille distortor æquitatis, labefactor omnis or-
dinis & pulchritudinis, autor omnium malōrum dia-
bolus, quicquid spiritus sanctus ædificat, assidue demo-
liri nitens, etiam hanc arcem prope diruit. Adeo maxi-
ma pars Christiani populi sacrum hoc dierum festo-
rū otīū, non ad orandum, non ad dei verbi audiendū
non ad cætera, quorū causa instituta sunt, impēdit, sed
ad omnifariā bonorū morū ac Christianæ doctrinæ
corruptelā, in choreis, in comœdijs, in histrionib⁹, in cæ-
tilenis, in ludis, in comotationibus, in pompis, in spe-
ctaculis, & quibuscūq; mundanis, carnalibus, spiritui,
sanctificatiq; contrarijs operibus consumit: & quemad-
modum inquit Tertullianus de Cæsarium solennibus.
Solent tunc grande officium agere, focos & choros in
publicum ducere, vicatim epulari, ciuitatem tabernæ
habitu obolefacere, vino gulam cogere, certatim cur-
sitare ad iniurias, ad impudentias, ab libidinis illece-
bras: sic exprimitur publicum gaudium per publicum
dedecus. Nonne ergo merito damnandi sumus, q̄ hoc
ritu Christi & sanctorū eius solennitates celebramus?
Cæterum à diebus festis, præter Manichæorum insa-
nam blasphemiam, & Cataphrygum pestifera dogma-
ta, aut nullas, aut paucissimas hæreses compertas habe-
mus: veruntū maximi in ecclesia schismatis occasio-
nem præstiterūt, cum Victor Romanus pontifex oēs
ferme orientales & australes ecclesias à communione
amputasset, ea sola de causa, quod in diei pascharis ob-
seruatione morē à Romana cōsuetudine sequerent di-
uersum: cui tūc inter cæteros excellentissimos viros, re-
fuit Polycrates Asiæ episcopus. Præterea Irenæus
Lugdu-

Lugdunensis episcopus, quis ipse Romano ritu pascha celebravit, magna tñ libertate Victorē pontificē obiurgare ausus est, quod pter exemplū pdecessorū suorū pacis perturbator abscidisset ecclesias, nō in fide errātes, sed in solis ritibus qbusdam, à Romana ecclesia dissidentes. Multa deinceps sup hac paschatis obseruatōe conciliorum, & pōtificum decreta, ac patrum ratiocinationes, & quæ vocantur ecclesiastica computa emanarunt: neq; tamen in hunc vsq; diem veram, atq; p vniuersum orbem, eandem paschatis diem constituere potuerunt: & in hunc diem vsq; consultis astrologis de calendarij reparatione, sed indeciso negotio disputatur: digna profecto res pro qua ob vnius Romani pontificis pertinacem religionem tantum ecclesia pateretur naufragium.

De ceremonijs.

CAP. LX.

EX membris deniq; religionis, non minima sunt rituum & ceremoniarum pompæ, in vestibus, in vasis, in luminibus, in campanis, in organis, in concentu, in odoribus, in sacrificijs, in gestibus, in picturis pretiosis, in ciborum & ieiuniorum delectu & similibus (magna cum admiratione, tum veneratione ab imperita plebe & hominibus, qui nihil aduertunt, quàm quæ ante oculos obseruantur) receptis eiusmodi. Numa Pompilius primum Romanis ceremonias indixit, quorum prætextu rudem adhuc & ferocem populum, qui vi & iniuria imperium occupauerat ad pietatem, fidem, iustitiam & religionem inuitaret, feliciusq; gubernaret: testantur hæc ancylia, ac paladium sacra imperij pignora, Ianus bifrons belli & pacis arbiter, ignis Vestæ, cui flamina custos imperij iugiter vigilaret, ipseq; annus fastorum, & nefastorum die

Ceremoni

rum

rū varietate, p duodecim mēses diuisus, sacerdotiorūq;
magistratus, in pontifices & augures paritus, varijsq;
sacrificiorū & supplicationū, spectaculorū, pcessionū, de
lubrorū, & officiorū ritus, quorū magna pars (Eusebio
reſte) exinde in noſtrā quoq; religionē migravit. Verū
deus ipſe, quē non delectant caro & corpus, & ſenſibi-
lia ſigna, has exteriores carnalesq; ceremonias deſpi-
cit, atq; contēnit. Non em̄ in corporalibus actionib;
& ſenſibilibus opibus, cultūq; carnali vult coli de^o, ſed
in ſpū & veritate per Ieſum Chriſtum. Ipſe enim ſpe-
ctator fidei eſt, conſiderans intimū ſp̄m, & occulta ho-
minū, ſcrutator cordiū, q̄ intuet̄ intima mentis. Qua-
propter carnales illæ & externæ ceremoniæ nequeūt
hoīes, pmouere ad deū, apud quē nihil eſt acceptū, pre-
ter fidē in Ieſum Chriſtū, cū ardenti imitatione illi⁹ in
charitate, ac firma ſpe ſalutis & ſpm̄j. Hic enim eſt ve-
rus & nulla externorū carnaliumq; rituū inq̄natione
violatus dei cultus, q̄d nos inſtruens Iohānes, ait ſp̄m
eſſe deū, & eos q̄ volūt adorare, in ſpū & veritate opor-
tet adorare. Cognouerunt hoc etiam aliq̄ gentiū phi-
loſophi. Hinc Plato in veneratione ſummi dei exterās
oēs ceremonias auferri iubet, & Hermes ad Aſclepiū
inqt. Hoc ſacrilegio ſimile eſt, cū deū roges thus atq; ſi-
milis incendere. Nihil enim deest ei q̄ ipſe eſt oīa, aut
in eo ſunt omnia, ſed nos agentes gratias adoremus.
Hæc enim ſunt ſummæ incenſiones dei, q̄n agunt gra-
tiæ à mortalibus. Neq; p̄terea habemus qcū aliud, q̄d
reddamus deo magis acceptū, q̄ laudē, gloriam, & gra-
tiarū actionē. Neq; vero hic q̄ ſpiā obijciat Moſaicę le-
gis ſacrificia, ritus & ceremonias, quaſi deus in illis de-
lectatus ſit. Nō p̄pter hoc eduxit eos de Aegypto, vt
ſacrificia illi offerret, & adoleret incēſa, ſed vt oblitū ido-
latriæ

Iolatria Aegyptiorū, audirent vocem dñi, & obedirēt
 illi in fide & iustitia propter illorū salutem. Quod autē
 Moyses illis sacrificia & ceremonias instituit, morem
 gessit infirmitati & duritiei cordis eorū, aliqd indulgēs
 errori, vt eos ab illicitis reuocaret, ne gentiū ritu sacri-
 ficia immolarent dæmonibus, & non deo. Non enim
 principaliter hæc, sed secundum consequentiā cōcessa
 sunt, nec aliter eos obligare potuit lex illa, nisi quaten⁹
 populi consensu fuerat comprobata. Quin & Moyses
 ipse laturus has ceremoniarū leges, seniorū & populi
 collegit suffragia, quo illos sibi magis haberet obno-
 xios: ideoq; lex illa, p temporum & rerū vicissitudine
 potuit immutari, & aliqñ in totum erat abroganda.
 Lex autē dei q̄ in lapideis tabulis tradita erat, perpetua
 est. Sic enim locutus est dñs p Ieremiā: Quo mihi thus
 de Saba affertis, & cinnamomū de terra lōginqua? Ho-
 locaustomata & sacrificia vestra nō delectauerūt me.
 Et iterū per eundem ait: Hæc dicit dominus: Holocau-
 stomata vestra colligite cum sacrificijs vestris, & man-
 ducate carnes, q nō sum locutus ad patres vestros, nec
 de holocaustomatibus nec sacrificijs p̄cepi eis, qua die
 eduxi vos de Aegypto, sed sermonē hūc p̄cepi eis dicēs
 Audite vocē meā, & ero deus vester, & vos eritis po-
 pulus meus: ambulate in omnib⁹ vijs meis, quęcunq;
 præcepero vobis, vt bene sit vobis. Et iterū apud Isa-
 iam ait dñs: Non obtulisti mihi oues holocaustomatis
 tui, nec in sacrificijs tuis clarificasti me, nō seruisti mihi
 in sacrificijs, nec aliqd laboriose fecisti i thure: nec mer-
 catus es mihi argēto incensum, nec adipē sacrificiorū
 tuorū concupiui, sed in peccatis tuis añ me stetisti. Sup-
 quē igit̄ (ait) aspiciā, nisi in humilē & getū, & tremeñtē
 sermones meos: Nō enī adipēs & carnes pingues aufe-
 rent

Hier. 6.

Hier. 1.

Es. 14.

rent à te iniustitias tuas: hoc est enim ieiunium, quod ego elegi, dicit dominus: Solue omnem nodum iniustitiae, dissolue connexus violentorum commerciorum, dimitte quas flatos in regem, & oem conscriptione iniustam cōscinde. Frāge esuriēti panem tuum ex animo, & peregrinum sine recto induc in domum tuam. Si videris nudū, cooperi eū, & domesticos seminis tui ne despicias: tūc erūpet matutinū lumen tuū, & sanitates tibi cito orient, & pcedet ante te iustitia, & gloria dei circumdabit te. Et adhuc te loquente dicā: Ecce adsum. Nō inficior quemadmodū olim in synagoga Moyses & Aaron, & p successionē ceteri pōtiffices, iudices, prophetae, vsq; ad scribas & pharisaeos, sic post modū in ecclesia ab apostolis, euangelistis, pontificibus, sacerdotibus & doctoribus factū, vt illam pijs qbusdam ceremonijs, elegantibusq; ritibus & institutis: tanq; sponsam ornatā viro suo decorarēt, multa insup statuta & decreta ediderunt posteriores, iuxta hoīm imbecillitatē. Sed qd solet sepe contingere, vt qd puissimum est ad remediū, tendat ad noxā: sic accidit, vt crescentibus ijs ceremoniarū legibus, pluribus cōstitutionibus hodie onerent Christiani, q olim Iudaei: quodq; magis dolendum est, cū ipsae p se nec bonae sint nec malae, plus illis fidat populus, arctiusq; obseruet, q tradita à deo pcepta dissimulantibus illa nostris episcopis, & sacerdotibus, & abbatibus, & monachis, ac suo ventri interim egratie consulentibus. Ceremonie aut et si nullas contrafide hareses dederint, innumeras tñ in ecclesiā sectas introduxerunt, maximorumq; schismatū semina fuerūt. Hinc primū Græca ecclesia à nostra abscissa est, q illas non in azymo consecraret, sed in fermento, cū tñ illam vere consecrare fateamur. Deinde etiam Bohemorum ecclesia

ecclesia separata est, q̄a antiquo ritu contra recentiorū pontificum interdicta, sub utraq; specie communicaret eucharistiæ. Quod si (vt ait Apostolos) circumcisio nihil est, & sp̄rituum nihil est, sed observatio mandatorū dei: sic & ceremoniæ nihil sunt, nisi observatio preceptorum ecclesiæ. Nephas ergo est vtrobiq; ppter modicas & quolibet causas, quæ Christianæ fidei nihil officiunt, vtilitatem ecclesiæ scindere, & corpus Christi diuidere: & quod pharisæis saluator impropere, excolere culicem, & camelum glutire, atq; turbata pace ecclesiæ in illis pugnare, vnde plus obsit schismatis pernicies, q̄ proffit correptio. Potuissent Romani pontifices multa mala sustulisse, pacaramq; & integram seruare ecclesiam, si tolerassent Græcorum fermentum, & Bohemorum calicem. Neq; vero maiora hæc sunt, q̄ qd Innocentius octauus (Volaterrano teste) cōcessit Noruegijs, vt liceret illis sine vino sacrificare calicem.

¶ De magistratibus ecclesiæ. CAP. LXI.

IAm vero & magistratus & varæ hoīm sectæ sunt. in ecclesia, cū ad ornamentū religionis, tū p conferuando sacrorū ordine, ne fiat confusio. Quicqd aut agit in ecclesia, siue ad ornamentū, siue ad edificationē religionis, tā in deligendis magistratibus, q̄ instituendis ministris ecclesiæ, nisi id fiat diuini spūs instinctu, q̄ quasi anima est ecclesiæ, vanū est & impiū. Quicunq; enim ad magnū dei officiū, & apostolatus dignitatē à spiritu dei vocatus non fuerit, sicut Aaron, & q non ingressus fuerit p ostiū, qd est Christus, sed aliunde in ecclesiam ascenderit p fenestram, p fauores hoīm, p emptitijs voces, p imperiū principū, certe hic non est vicarius Christi & apostolorū, sed fur & latro, & vicarius Iudæ Icanoris, & Simonis Samaritani. Hinc ab antiqui-

160 DE MAGISTRATIB; ECCLĒ.

quis patribus de electione prelatorū (quod sacer Dionysius vocat nōiationis sacramentū) tam arcte statutum est q̄ pontifices & apostoli, qui preessent ministris in ecclesia, nominarent viri vita & moribus integri, potentes in doctrina sana de omnibus rationē reddere: sed antiquis patrū constitutionib⁹ paulatim a sua maiestate cadentibus, ac recentiore pontificio iurē cum dānabili consuetudine inualecente, tales pleriq; super sedē Christi conscendūt pontifices & apostoli, quales olim super sedē Moyſi sedebāt scribæ & pharisei, qui dicunt & non faciūt, alligantes onera grauiā in humeris populi, ipsi autē nolūt digito mouere: hypocritæ sunt, om̄ia opera sua faciūt, vt videant ab hominib⁹, ostentātes religionē suā in scenis, cupiūt primas stationes in choro, in gymnasijs, in synagoga, & vbiq; in foro, in plateis rabi & magistri & doctores vocari vōlūt: claudūt viam cælorum, & ipsi non introeuntes, etiā alios excludunt, nec sinunt intrare: comedūt domos viduarū, orationes longas facitantes, circueuntes mare & aridā, seducūt & furant pueros, vt nacto vno profelytho exaugeant perditū eorū numerū: vt ipsi perditū & addictū gehennæ igni, alios simul secū multo magis disperdant suis cōmentis & traditionibus: pijsimas Christi leges labefaciunt, verū dei tēplū, ac viuas Christi imagines, & aras animarū populi negligentes, aurū & oblationes auaro oculo curant, leuiora & quasi sinistra legis facientes, de decimis, collectis, oblationibus & elemosynis accurate noua cudunt, & leges ceremoniarum arcte sanciunt, decimantes fruges, pecora, pecunias, & etiā quæuis minima, mentham, anethum, cuminum, & de his canum more collatran-tes a suggesto configunt cum populo. Quæ vero gra-
uio

uiora & dexteriora sunt opera euangelij, & legis, & iustitiæ Christianæ, iudiciū, misericordiā, & fidē omnino negligunt, excolant culicē, deglutunt camelū, cespitant ad lapidē, ingens saxū transfiliūt, duces cæci, falsi & dolosi, genimina viperaū, terfici calices, sepulchra dealbata foris in mitris, in pileis, in habitu, in vestitu, in cuculla ostentantes sanctimoniā, intus pleni spurcitia, hypocrisis, iniquitate, scortatores, saltatores, histriōes, lenōes, aleatores, heluones, remulenti, venefici, quā antea (quod norat Iohānes Camotensis episcopus) non ex virtutū meritis, sed aut per turpe obsequiū, aut intuitu munerū, aut fauore principū, aut vi armorū ad sacerdotia, ad beneficia, ad episcopatus cōscēderūt, aut sub hypocrisis fūco, hæc ad se traxerūt, ex bonis ecclesiæ, quæ pauperū sunt, sibi priuatis diuitias cumulātes, monopolia & nundinas cōstituentes in elemosynis parentū nostrorū, abutētes illis in scortis, in alea, in venatione, in omni luxu & spurcitia:

Gaudent equis canibusq; & aprici gramine campi. Cōcutiūt populos, vexāt regna, solic itāt bella, diruūt ecclesias, quas religiosorū patrē cōstruxit deuotio, ipsi extruētes palatia, incedētes in vestib^o purpuratis & de auratis, magno plebis detrimēto, & religionis infamia, ac reipublice insupportabili onere: quos nō mercenarios, per pastorib. nō lupos, per mercenarijs, sed, per lupū diabolos beatus ille Clareuallēsis Bernard^{us} in sermone ad generālē Remensē synodū, presente Romano pōtifice, definiuit. Itaq; etiā ipse Romanus summus pōtifex (quod idē sanctus episcopus Camotēsis cōquerit) omnib^{us} grauissimus & intolerabilis est, cui^{us} pōpū & fastū null^{us} vn^{us} tyrannorū æquauit, atq; nō interī in se solis iactāt religiōis & ecclesiæ statū cōsistere, cum religiōis onera, &

L verbum

verbū euangelij, qđ verum pontificiū munus est, in alios reiicientes, ipsi in condendis, proprijs legibus occupati, ecclesiæ accipiunt emolumēta, otiosi simul & flagitiosi: & quia (vt aiunt) sedes ipsa pontificia, aut sctōs recipit, aut sanctos facit, hinc sibi nihil nō licere putāt: adeo vt etiam sacris ecclesiæ ceremonijs, q̄s sancti patres ad instruendos mortaliū animos, & p cōferenda nobis dei gratia, magna obseruantia instituerūt, nefaria voluptate, p sua libidine, impudenter flagitiosissimēq; abutunt: cuiusmōi exemplū de Bonifacio octauo pontifice, in Prochetū cardinalē legimus apud Crinitum. Hic est ille magnus Bonifacius, quia tria magna & grandia fecit: primū, falso oraculo deluso Clemente, persuasit sibi cederet apostolatū: secundū, cōdidit sextū decretaliū, & Papam asseruit oīm dñm: tertium, instituit lubileū, indulgentiæ nundinas, illasq; primū in purgatoriū extendit. Transco cætera illa Romanorū pontificū monstra, quales Formosus papa, & nouē sequētes olim ecclesiæ turpiter præfuerunt: taceo etiā posteriores illos, Paulū, Sixtū, Alexandrū, Iulīū, famosos Christiani orbis perturbatores. Prætereo Eugenīū, qui ob violatū Turcæ iusurandū, Christianā rempub. in tot funestissima bella coniecit, ac si non etiā hosti fides seruanda sit. Alexander sextus, q̄to Christiano reipublicæ damno Zizimū Pazaitchæ Turcæ fratrem veneno sustulerit, oībus notū est. Iamq; ipsi etiam Romanorū pontificū legati, qđ ait Camotensis, & quotidiana experientia notissimū est, sic interdū in puincijs de bacchant, ac si ad flagellandū ecclesiā egressus sit Satan a facie domini: commouent & conturbant terram, vt videantur habere quod oporteat sanare, lætantur cum mala fiunt, exultantes in rebus pessimis.

Vixque

Tria Boni-
facii facta.

Ier. 1. & 2.

Vixque tenent lachrymas, cum nil lachrymabile cernunt. Siquidē peccata populi comedunt, & vestiunt, & nutriuntur, & luxuriant in eis. Sed habent vitiorū suorū efficiacissimos titulos, nec quicquid illis obijci potest, quod non alicuius sanctorū exemplo constantissime excusent aut tueantur. Nam si improperetur illis, quia indocti & illitterati, dicent: tales Christū delegisse apostolos, qui nec magistri legis, nec scribæ fuerint, nec synagogas, nec scholas unquam frequentauerint: si linguæ barbaries obijcitur, dabunt Moysen impedire linguæ, & Ieremiam nescientē loqui, quin & Zachariam, quod mutus esset, à sacerdotio non exclusum, quod si etiam sacrarum literarū ignorantia, aut infidelitas, aut error, aut hæresis obijciatur, dicent: Ambrosiū nondū Christianū, sed catechuminū adhuc, in episcopū electum: & Paulū, non ex infideli modo, sed ex persecutore ad apostolatū vocatū: Augustinū quoque aliquē Manichæū fuisse, & Marcellinū martyre in papatu idolis thura adoleuisse. Quod si obijciatur illis ambitio, exemplo illis erunt filij Zebedæi: si timiditas, timidi erant Ionas & Thomas: ille ad Niniuitas, hic ad Indos accedere metuens: si perfidia, Petrus perfidiæ addidit periurium: si fornicatio, Ozeas meretricem, & Sampson scorta complexi sunt: si percussio, si homicidium, si militia, Petrus Malcho auriculam amputauit, Martinus Iuliano militauit, & Moyses Aegyptiū interfecit, & abscondit in sabulo. Adeo nihil penes eos refert, qualis quisque sit, qui accedat ad sacerdotia, atque tunc horū magistrorū gladio oportet ut quisque ceruices suas superponat: gladio inquam, non verbi dei, cuius illi custodes & ministri esse debent, sed gladio ambitionis, gladio auaritiæ, gladio mulctæ & extorsionis, gladio mali exempli, gladio san-

*Exm/isto
papi/au
in/istia*

Matth. 203

dio sanguinis & occisionis, quo arman̄ contra oēm
veritatem & iustitiam & honestatem.

Sceptrorum vis tota perit, si p̄dere iusta
Incipit, euertetq; aras respectus honesti.

Libertas scelerum est, quæ regna inuisa tuetur:
Sublatus q; modus gladij, facere omnia sæuē.

Non impune licet illorū placitis contradicere, nec libi-
dini eorū resistere, nisi quis paratus sit martyriū subire, p̄

Christo, hoc est extremari pro hæretico, quē admodū
Hieronymus Sauonarola prædicatorij ordinis theolo-

gus, simul ac p̄pheticus vir, olim apud Florētiā exult^o
est. Verū qm̄ omnis potestas bona est, q̄ a deo est a q̄

sunt omnia, & omnia bona, & licet v̄tentibus aut pari-
entib⁹ aliquādo mala sint, vniuersitati tamen semper

bona sunt, p̄uidēre sic illo, qui bene v̄titur malis nostris
Propter multitudinē enī delinquētū superinducit de^o

tyrannos, & peccata populi faciūt regere hypocritam.
Quicūq; igitur a domino cōstitutus est episcopus in ec-

clesia, dignū & iustū est obedire illi, & in nullo cōtradi-
cere. Qui enī episcopo & sacerdoti obedire cōtēnit, nō

illū, sed deū cōtēnit, quē admodū de cōtemp̄toribus
Samuelis ipse locutus est, inquiēs: Non te spreuerunt,

sed me, Et Moyses aduersus murmurantē populū ait:
Nō aduersus nos murmurastis, sed aduersus dominū

deū. Non igitur inultus permanebit a domino, qui se
cōtra episcopū & p̄latum suū opposuerit. Dathan &

Abiron resistērunt Moysi, terra viuos absorbit. Mul-
ti cū Chore cōspirauerunt aduersus Aaron, & igne con-

sumpti sunt, Achab & Iesabel persecuti sunt p̄phetas,
& canes comederūt eos. Egressi sunt pueri, vt illuderēt

Heliseo, & vrsi dilaniarunt illos. Ozias rex cōtra sacer-
dotes sacerdotiū arrogare ausus, leprosus factus est

Sau

1. Re. 8.

Exo. 16.

Nūm. 15.

3. Re. 17.

& 22

3. Re. 8.

4. Re. 2

2. Pa. 26

Saul quia praeſter Samuelē ſacerdotū principē ſacrificare ^{1. Reg. 13} praſumpſit, regia vnctione ſimul & prophetico ſpiritu priuat^o à deo, dat^o eſt ſpiritu malo. Infidèle eſt ſcripturis ſacris nō credere, impiū eſt ſacerdotes ſpernere: boni ſunt ſacerdotes, melior epiſcopus, ſuper omēs ſanctiſſim^o ſummus pōtifex & princeps ſacerdotū, cui credite ſunt clauēs regni cælorū, cōmiſſa ſunt ſecreta dei, princeps qdē ſecūdū deū, pōtifex ſecūdū Chriſtū quem qui honorat, honorabitur à deo: qui inhonorauerit, inhonorabit illum deus, & vltionē euadere non poterit.

¶ De ſectis monaſticis.

CAP. LXII.

Sunt adhuc in eccleſia diuerſarū ſectarū populi, monachi, fratres, & anachoretæ, quibus vetus lex omni ^{Sectæ} non caruit. Caruit etiā eccleſia eo tēpore, q̄ fuit optima, nec tot ceremoniarū ritib⁹ implicita. Qui hodie ^{monaſti} religioſorū nomen ſibi ſolivendicant, arduas proſecto ^{cr.} viuendi regulas, & officia ſanctiſſima profeſſi, laudabiliūq; virorū ſanctiſſimorūq; patrū nomina, puta Baſilij, Benediſti, Bernardi, Auguſtini, Franciſci, & ſimiliū præ ſe ferentes: ſed hodie pauci inter eos boni, ingens autē malorū turba. Siquidem huc tāquam in malorū omniū aſylū cōfluūt, quos cunq; ſcelerū conſciētia terret: ^{Qui ad} qui ob legum vindictam nuſquam alibi tuti ſunt, qui ^{monacha} crimina commiſerūt ſupplicio expiāda, quos vitæ turpitudō abſtraxit ad infamiam, quos rebus ſuis ſcortis, alea, ingluuie profuſis, æs alienū ac turpis egeſtas mendicare compellunt: & quos laborem ſubterfugientes, ^{tū confluat} ſpes ortij, ac fraudatæ cupidinis īpatiēſ desperatio, aut circūuenta iuuentus, aut iniuſta nouerca, aut iniqui tutores huc impegerunt: quorum omnium agmen iungit ſimulata ſanctimonia, cucullatus habitus, & valida mendicitas, atque illud mare magnum, in quo cum ^{Psalm. 103}

L iij

cæteris

cæteris piscibus habitant Leniatan & Behemoth, cete
 grandia, beluæ, & reptilia, quorū nō est numerus: de q̃
 exiliunt tot stoicæ simiæ, tot insolentissima poscinum-
 mia, tot palliata mendicabula, tot cucullata monstra,
 barbigeri, funigeri, restiferi, saccogeruli, loripedes, ligni
 pedes, nudipedes, atrati, nigritæ, grifones, albichlamy-
 des, versicolores, multipelles, linostolij, retiarj, palliati,
 chlamydati, pullati, paludati, præincti, brachati, ac id
 genus aliorū turba histrionū: qui cum de rebus huma-
 nis nullam fidem habeant reliquā, ob monstrosæ ve-
 stis habitū, creduntur illis diuina, hodieq; sacrum reli-
 gionis nomen, sibi soli vsurpant, ac se Christi sodales,
 Apostolorumq; contubernales iactant: quorum vita
 sæpe scelestissima est, auaritia, libidine, gula, ambitio-
 ne, temeritate, petulantia, & omni scelere referra, sed re-
 ligionis prætextu semper inulta. Romanæ em̃ ecclesie
 priuilegijs muniti sunt, & à iurisdictione omnium eccle-
 siarum exempti sunt, quo plura illis impune liceant:
 cumq; ipsi, p̃ foro rei alios q̃sq; vbiq; cōueniant, ipsi tñ
 conueniri nō possunt, nisi aut Romæ, aut Hierosoly-
 mis. Horū vanitates & errores si mihi calamo explicā-
 di forent, nō caperent oēs pelles Madian, eorū inquā,
 qui nō pietatis causa professi sunt religionē, sed ventris
 gratia cucullā induerūt. Neq; vero bonos offender hic
 sermo, quē de solis improbis dictū volo, qui sub pelli-
 bus agnitis, sunt lupi rapacissimi, & in vestibus ouium
 astutam gerunt sub pectore vulpē: adeo dissimulātes
 artes fallaciæ suæ, vt nihil aliud, p̃fessi videant, q̃ sceni-
 cam quandā hypocrisim, & merū quæstū pietatis ima-
 gine personatū, dum pallido vultu mētunt ieiunia, &
 obsequentibus lachrymis profunda à pectore tra-
 hunt suspiria, & mobilibus labris frequentes oratio-
 nes fi-

nes simulantes, & gressu incessuq; composito, gestibus
tranquillis,

Obstipo capite figentes lumina terræ.

modestiam sibi vendicantes, fucato habitu humilita-
tem, & suspensa à collo cuculla sanctimoniâ foris pro-
fessi, intus autem detestandos mores secum ferentes:
atq; cum inter hæc sceleratissima quæq; nōnunq̃ com-
mittant, seruantur, vincuntq; religionis titulis, cuculla
velut clypeo cuncta fortunæ spicula repercurientes,
& ab omnibus mundanis periculis civilibusq; molestiis
securi, panem otiosum & emendicatum pro eo qui labo-
ribus acquirit videntes, securi & sine solitudine dor-
mientes: hancq; tum euangelicā paupertatē putant, in
otio & mēdicatē vesci alienis laboribus. Cumq; sum-
mam humilitatē profiteant, incedentes vili vestitu, vt
rustici nudipedes, vt histriones retiarij: cincti funibus,
vt capti latrones: raso toto capite, vt fatui, cuculla, au-
riculis ac tintinnabulis tenus morionibus ac laruis car-
nis priuialibus q̃ simillimi, cæteraq; quæcūq; contume-
liæ & abiectionis signa propter Christū & religionem
se se suscipere fateantur, vincuntur ambitione & oēm
instituti sui rationem in arrogantissimos titulos refe-
runt, ac paranymphj, rectores, gardiani, præfides, prio-
res, vicarij, provinciales, archimanditæ, generales vo-
cari gloriantur, vt nullum hominum genus tam vi-
deatur primi loci appetens, q̃ istud. Non desunt quæ
de istis per plura mala male dici possent, sed iam præ-
cesserunt qui de ijs amplissimis maledictis concionati
sunt, adeo vt non solum multos probos & integræ vi-
tæ vere religiosos patres, sed ipsas etiam sanctorum
patrum beneuiuenti instituta & regulas contemptui
exposuerint: quocirca nihil ego hic in suggillatione

168 DE SECTIS MONASTICIS

nes eorum dixisse volo, qui recte in professionibus suis ambulantes, sanctorum illorum patrum vestigia sequentes, ad cumulū aspirant perfectionis. Fateor regulas & professiones illorum sanctas, fateor esse in hunc diē sanctos monachos, sanctos fratres mendicantes, sc̄tōs anachoretas, sanctos canonicos regulares: tamen inter hos plurimos infideles, & reprobos, & apostatas, quibus religionis professio deformatur: atq; hoc est propositū nostrū, voluisse ostēdere, nullā vnq̃ cuiusvis religionis p̄fessionē tam castā extitisse, in quā nō irreperit erroris & malitiæ macula: siquē & angelos apostatas legitim⁹, & primos fratres parricidas, prophetas reprobos, apostolos proditores, & discipulos Christi perfidos, atq; inter Romanos pontifices supra multos schismaticos & reprobos & etiam hæreticos: aliquē etiā mulierē ad tanti apicis culmen conscendisse, quē vocata est Iohannes octauus, rexitq; sedē apostolicā laudata ab omnibus, annos duos cū aliquot mētib⁹ atq; diebus: & qd mulierib⁹ in ecclesia negatū est, contulit sacros ordines, promouit episcopos, ministravit sacramenta, ceteraq; Romanorū pontificū exercuit munera: & facta eius in ecclesia nō fuerūt irrita, cōmuni videlicet errore faciente ius: quo prauvalente, puto ecclesiā tunc coactam multa dissimulare, quæ religionis rigor alias non tulisset: adeo ne in regionibus quicquam integrū, stabile, & perpetuum reperiri potest. Quicumque autē in ecclesiam dei sectas introducunt, & tanquam sibi placentes quæstus causa, aut fictæ sanctitatis gloria sedcunt à principe Romana ecclesia, ij tāquam Nadab & Abiu alienum ignem offerentes ad altare dei, ab eo comburentur. Qui vero elati & peruersæ sententiæ excogitatis hæresibus exurgere audent aduersus ecclesiam

Iohannes
octauus.

Leui. 10.

Am dei, cum Dathan & Abiron voragine terræ absorpti, viui descendunt in infernū. Qui autē scindūt vnitatē religiōis, & Chri mēbra diuidentes affligūt ecclesiā dei eadem pœna qua Ieroboam exterminabuntur.

Numc. 67

¶ De arte meretricia.

CAP. LXIII.

R Eliquū nunc, quia apud Aegyptios primos religionum autores neminem olim sacerdotem fieri licebat, qui Priapi sacris non prius initiatus fuisset, atque in nostra ecclesia receptum sit, quod carens testibus papa esse non possit, prohibeanturque spadones, eunuchi, & castrari in sacerdotes ordinari, palamque videmus vbicumque sunt magnifica ista templa, & sacerdotum monachorumq; collegia, vt plurimum in proximo esse lupanaria, quin & plurimę monialium & vestalium ac beguinarum domus priuatae quaedam meretricularum fornices sunt, quas etiam monachos & religiosos (ne diffametur eorum castitas) nonnunquam sub monachali cuculla, ac virili veste in monasterijs aluisse scimus, visum est nō pter ordinem de arte meretricia sermonem hic subnectere, quam eqdem ad bene institutę reipublicę rationem, non solum vtilem, sed & necessariam esse plerique sapientissimi arbitrati sunt. Nam Solon ille magnus Atheniensium legis lator, atque vnus de septem sapientib⁹ Apollinis oraculo iudicat⁹ (vt testes sunt Philemon & Menander) emptas iuuentuti meretriculas comparauit, & primus Veneris Pandemi templum ex prostitutarum capturis dedicauit, lupanariaq; instituit, legem sanciuir, immunitate etiam meretricibus concessa roborauit. Tantę quoque reuerentię habitę sunt meretrices in Græcia, vt cum Perses in Græciam expeditionem faceret, Corinthiæ meretrices pro salute Græ

Amos. 7
Ars meretricia

Solon

Corinthiæ meretrices.

L v cia

170 DE ARTE MERETRICIAE

Meretricū
empla.

Meretricū
empla.

Aspasia me-
retrix.

Heliogaba-
s meretri-
x artis
ator.

cia in templo Veneris supplicarent. Mos quoque is erat apud Corinthios, ut de re magna supplicaturi Veneri, meretricibus id committeret. Meretricū templa constructa plurima apud Ephesum, & aliud celebre ædificarunt Abideni, quod libertatē sibi ademptam meretricis opera recuperarunt. Ipse præterea sapiens Aristoteles non dubitauit etiam meretrices diuinis honoribus dignas, quando Hermiæ pellici sicut Eleusinae Cereri sacra fecit. Inuentū autē huius artis Veneri tribuitur, quæ idcirco etiam inter deas relata est. Hæc enim impudica, omnibusque prostituta libidinibus, autor mulieribus in Cypro fuit, ut vulgato corpore quæstū facerent: unde apud Cyprios narrante Iustino mos inoleuit, ut virginæ eorum ante statutas nuptias in quæstum ad litus maris prostituerent, dotem lucraturas, & pro reliqua pudicitia Veneri libamenta soluturas. Apud Babylonios etiam (teste Herodoto) consuetudo fuit, ut quæ rem domesticā consumpsissent, filias suas adigerent ad quæstum corpore faciendū. Verū Aspasia Socratica meretrix vniuersam Græciā, ut scribit Athenus, meretricibus impleuit: ob cuius amorē, eiusque ministras à Megarensibus raptas, ait Aristophanes, bellū Peloponnesiacum à Pericle susceptū. Extulit autē hanc meretricandi artem permultū Imperator ille Heliogabalus, qui (ut testis est Lampridius) lupanaria domi amicis, clientibus, & seruis exhibuit, conuiuia dedit ad viginti duo fercula ingentiū epularū, sed ut per singula conuiuæ coirent & lauarent: iuramentoque adigebant, quod voluptatē hanc perficerent: sæpe etiam meretrices à lenonibus cunctis redemit, & manumisit: ē quibus meretricem quandā notissimā & pulcherrimā triginta argenti libris redemisse legitur: fertur & vna die ad omnes circi, & thea-

& theatri, & amphitheatri, & oīm vrbis locor meretrices ingressus, & singulis aureū donasse. Aliquando etiam omēs de circo, de theatro, de studio, & omnibus locis & balneis meretrices collegit in aedes publicas, & apud eas concionē habuit quasi militarem, vocans commilitones, disputauitq; de generibus schematum & voluptatū, post concionē pronuntiauit ijs quasi militibus ternos aureos donatiuū. Etiam matronis Romanis meretricari volentibus, non solum impunitatē, verum etiam immunitatem concessit, salariatq; ex publico aerario meretricibus statuit. Etiam senatus consulto quædam amatoria & meretricia siue futuatoria inuulgauit, eaq; de noīe matris siue coniugis suæ Semiramida iussit appellari, insuper & genera quædā libidinum adinuenit, quibus etiam Cyrenæ meretriculæ (q̄ Dodecamechana, quoniā in Venereo vsu duodecim excogitasset modos, quibus insensori iucundius redderetur, libidinis proluuium cognominata est) numeros superaret, ac veteres oēs Tribades, Hostias, Aphias, Spinētrias, Casaluadas, Casaritas prostibulas, cæteratq; scortilla vinceret. Transeo Iudam Israelitam patriarcham scortatorem, & Sampsonem populi dei iudicem, qui nō nisi scorta duxit vxores, ac Salomonē Iudæorum regem sapientissimū, qui greges meretricum pene innumerabiliū habuisse proditur: quin & cū Cæsarem dictatorem virum strenuissimū hanc ob causam oīm mulierū virum nuncupatū: tum & Sardanapalū Babyloniorum monarcham, cæterosq; innumeros meretricum potentissimos patronos: ipse etiam Proculus Imperator in hac arte non postremam gloriam reportauit, qui (vt testatur eius ad Metianum epistola) ex captis centum Sarmaticis virginibus de-

cem

Heliegal
lus concii
natus ad
meretrice

Senatus
sulta fut
toria.

Iudas,
Sampson
Solomon

Cæsar d
dictator.

Sardanap
lus
proculus.

Hercules

Sappho
Metrodori
scortum
in philosophia
eruditissima,
adeo
vt aduersus
Theophrastum
contra coniugium,
p tuē
do meretricatu
libros ediderit.
Accedit istis
Sēpronia
Græce & Latine
elegantissima.
Nec prætereūda
hic est
Leæna
Aristogitonis
Atheniensis
probatissimæ
fidei
scortum,
quæ torta à tyrānis
vt amicum
proderet,
tormenta
omnia cum
constanti
silentio
perpessa
est. No-
bilitarunt
præterea
hanc artem
Rodope
meretrix,
Esopi
fabulatoris
conserua
quondam
& contuberna-
lis,
quæ tantas
opes meretricio
quæstu cōsecuta
est, vt
inter mundi
spectacula
tertiā ordine
condiderit
pyramidem.
Sequitur
hanc Thais
Corinthia,
quæ prærogatiua
pulchritudinis
insignis,
regum duntaxat
& principum
dignabatur
amplexus.
Maxime
vero hanc
artē
extulit
Messalina
Claudij
Cæsaris
vxor,
quæ lupanaria
circumiens,
etiam ancillam
nobilissimam
ē prostitu-
tis,
die ac nocte
quinto & vicesimo
concubitu
superauit.
& lassata
viris,
sed non
fatiata
recessit.
Quibus
adiungere
poterimus
ex recentiore
memoria
Iohannā
Neapolitanā
illustrē
reginā,
& plerasq;
alias
principes
meretrices
& Palatina
scorta,
si nūcupare
eas tutū
foret,
quīs vulgata
fama
notissimæ
sint.
hoc ipso
tñ ā ceteris
meretricib;
discretæ,
q cōtra
Heliogabali
legem
nō in publicis
lupanarib;
vt Messalina
illa
imperatorix
sed

sed intra limina clanculum futuunt, & quasi p̄ insidias meretricanē. Adscribamus liceat etiā Octauiani Augu-
sti vtranq; Iuliā, filiā & neptē, tū & Populeā, & Cleopa-
trā Aegypti reginā, & alias nobilissimas meretrices: quā
etiā Semiramidis monarchæ, & Pasiphaë vetustissima
libidinis exēpla, quæ hæc tāta libidine ardebat, vt nō
modo filiū propriū in cōplexum sollicitaret, sed etiam
equum vsq; ad coitū adamarit: illa vero Minois regis
vxo se tauro supposuerit. Nolumus aut̄ hoc loco illu-
striū meretricū catalogū edere: sed illud p̄tereundū nō
est meretricios & adulterinos cōcubit⁹ germinasse no-
bis splēdidissimos heroas, pura Hercule, Alexandrum,
Ismaelē, Abimelech, Salomonē, Constantinū, Clodo-
neū Francorū regē, & Theodoricū Gothū, Guilermum
Normannū, Raymū Arragonēsem. Sed & q̄ hodie re-
gnāt & imperāt reges, pauci admodū ex legitimis ma-
tribus nati sunt, tā leuia habent penes eos matrimoniij
iura, vt, p̄ libito desponsatas, iustas, verasq; vxores re-
pudiēt, mutēt atq; pmutēt, similiter & filios filiasq; tot
nuptijs & sponsalitijs copulāt & recopulāt, vt nescire
cogamur, vbi verum cohareat illorum matrimoniū.
Exempla huius plura suppetūt, sed pauca, q̄ à proximis
annis sese offerūt, p̄ omnibus satis faciūt. Nōne Ladis-
laus Polonus accepta in vxore Beatrice, cui⁹ nutu Hū-
garie regnū obtinuit, tandē repudiata illa supinduxit
aliā ex Gallijs pellicem? Nōne Carolus octau⁹ rex Frā-
corū, repudiata Margareta Maximiliani Cæsaris filia, il-
lius sponsam rapuit, & vxorē sibi copulauit? quā ean-
dem postea Lodouicus duodecimus repudiata sua, si-
bi cōsimili thoro cōiunxit, cōsentientibus istis & adiu-
uantibus regni episcopis & pontificibus, quibus visum
est pluris faciendā iura acquirendæ Britanniae, quam

Iuliæ,
Populeæ
Cleopatæ

Heroes
meretrici
& adulter
no cōcubi-
tu.

iura

iura obseruandi legitimi matrimonij. Et hodie adhuc
nescio cui regi persuasum audio, vt liceat sibi iam plus
viginti annorum vxorem dimittere, & nubere pellici. Sed
ad meretrices reuertendū est, harū artes qui nosse ve-
lit, videlicet quo ritu suā prostituant pudicitia, qua oculi
lorum lasciuia, quo nutu faciei, quo corporis gestu,
queis sermonū blanditijs, queis impudicis cōtrectatio-
nibus, quo exteriore habitu ac fūco sollicitent corru-
ptores, cæterasq; meretriciæ artis vafricias, illices, la-
queos, stratagemata, apud comœdiarū poëtas hæc re-
quirat. Qui autē scire cupit, quo ritu, quo delinimento,
quo cōritu, quo assatu, quibus basiis, quibus suauijs,
quibus cōtactibus, quibus oppressiunculis, quibus af-
frictionibus, quibus luctis, quo accubitu, quo constri-
ctu, quibus motibus, q̄ impulsu, q̄ exceptu, quo recessu,
qua Veneris protelatione, qua reciprocatōe, qua In-
stauratiōe meretricius ludus sit explendus, in medicorū
voluminibus traditū inueniet. Scripserūt p̄terea libros
de meretricibus Antiphanes, Aristophanes, Apollodo-
rus, Callistratus: particulatim vero Laidis meretricis
laudes scripsit Cephalus rhetor, atq; Naidis meretricis
laudes cōscripsit Alcidas. Scripserunt p̄terea de for-
nicarijs amoribus, tam Græci q̄ Latini, Callimachus,
Philotes, Anacreontes, Orpheus, Alceon, Pindar⁹, Sap-
pho, Tibullus, Catull⁹, Propert. Verg. Iuuenā. Martia.
Cornel. Gall⁹, & multi alij, nō tã poëtarū q̄ lenonū offi-
cio functi: sed hos oēs vincit Ouidius in epistolis heroi-
cis, & ad Corynnam dictatis, maxime vero de arte
amandi, quē verius de arte meretricandi aut lenocinā-
di intitulasset, ob quorū editionē, q̄ iuuentutē impudi-
cis documentis corrupisset, ab Octauiano Augusto in
meritum exilium ad Geras vsq; relegatus est. Ipse etiā
Arch-

Hptoes
s mere-
triciæ.

Archilochus Lacedæmonius olim omnes amorum li-
 brosiussit excremari: & tamen hæc ars hodie adhuc à
 nobis legitur, & ludimagistri hanc suis prælegunt disci-
 pulis, & editis in eam scelestissimis commentarijs expo-
 nunt: quin & vidi ego nuper atq; legi sub titulo Corto-
 sanæ Italica lingua editum, ac Venetijs typis excusum
 de arte meretricia dialogum, vtriusq; Veneris omni-
 um flagitiosissimum, dignissimum qui ipse cum auto-
 re suo ardeat. Prætereo hic, & consulto quidem, cing-
 dū & pediconum detestandam libidinem referre, &
 si illam magnus probet Aristoteles: ac Nero Impera-
 tor publico thoro honestavit, quo tempore Paulus
 apostolus scribens ad Romanos indignationem omni-
 potentis dei illis indicit. Pluet enim super eos domi-
 nus laqueos, vt non effugiant, ignis & sulphur & spiri-
 tus procellarum pars calicis eorum. In hos iubet Impe-
 rator insurgere leges, & armari iura, & exquisitis pœ-
 nis ultore gladio pœnā irrogari capitalem, sed hodie
 igne excremantur: quam Moyses in legibus suis crude-
 libus supplicijs extirpandam censuit, & Plato à sua re-
 publica expellit, & in legibus damnat. Antiqui etiam
 Romani hanc (teste Valerio & alijs) seuerissime pu-
 nierunt. Exempla huius fuerunt Q. Flaminius, atq; tri-
 bunus ille à Cælio occisus: sed nos honestis auribus
 parcentes, ab hac monstrosa libidine, & brutali spurci-
 tia ad meretrices redeamus. Siquidem omnibus hæc
 libido infesta est, & non est qui ignem illius aliquan-
 do non senserit: sed aliter vtuntur fœminæ, aliter vi-
 ri: aliter adolescentes, aliter senes: aliter plebei, aliter
 proceres: aliter pauperes, aliter diuites: quodq; mira-
 bilius est, pro nationum & terrarum varietate, ali-
 ter Itali, aliter Hispani, aliter Galli, aliter Germani:
 ita libi-

Roma.

& 1.
Psalmos 1

ita libidinis incendio, pro cuiusq; sexus, ætatis, digni-
 ratis, fortunæ atq; nationis differentia sibi varios insa-
 niendarius diligente: viroꝝ amor ardentior, sed fœ-
 minar: pertinacior: amor iuuenū lasciu⁹ est, & senū ridi-
 culus: placere studet pauper obsego, diues muneribus:
 plebei cōuiuijs, proceres pompa & ludis. Adoritur pa-
 thicam ingeniosus Italus dissimulato ardore, quadam
 adornata lasciuia, illamq; editis laudat carminibus, o-
 mnibusq; præferēs extollit si potiat: zelotyp⁹, illā p-
 petuo recludit, ac veluti captiuam obseruat: si amore
 frustratus de recuperanda pathica desperauerit, ad ma-
 ledictā cōuersus illam infinitis conuitijs detestat, Præ-
 ceptis Hispanus, ardoris impatiēs, furibundus, irrege-
 ra lasciuia irruit, miserabilibusq; lamētis incēdiū suum de-
 plorās, pathicā inuocat & adorat: si potit⁹ fuerit, tandē
 aut zelotypus perimit, aut satiatus admercedem prosti-
 tuit: si frui desperare cogatur, seipsum excruciat, & mo-
 ri destinat. Lasciuus Gallus obsequio nititur, cantibus
 & iocis pathicam oblectat: sicapitur zelotypia, mœst⁹
 luget: si frustratur, laceffit cōtumelijs, vindictā minat
 vimq; intentat: si poritus fuerit, tandē negligit, & aliā
 vrit. Frigidus Germanus lente inardescit: accensus ar-
 te instat, & donis prouocat: zelotypus, liberalitatem
 continet, frustratus contemnit, poritus refrigescit. Fin-
 git sese amare Gallus, ardorem dissimulat: Germa-
 nus, amatum sese sibi persuadet Hispanus. Ama-
 re nescit absque zelotypia Italus, amat incundam
 licet deformem Gallus, præfert pulchram licet iner-
 tem Hispanus: mauult timidulam Italus, cupit auden-
 tiorem Germanus: fit ē sapiente stultus pertinaciter
 amando Gallus: rebus omnibus amando profusus
 ē stulto tandem, sed sero fit sapiens Germanus: ob-
 placen-

placendæ amateq; desiderium magna adgreditur Hispanus: vt amata fruatur, maxima quæq; contemnit Italus. Quin huiusmodi amorū libidinūq; passionibus irreti etiam maximi viri multa præclara facinora facissime negligunt, & post terga relinquunt, cuiusmodi quondam in Ponto Mithridates, in Capua Hannibal, in Alexandria Cæsar, in Græcia Demetrius, in Aegypto Antonius: cessat olim ab opere Hercules propter Iolen, Achilles pugnam detrectat propter Bryseiden, morat̃ Circe, Vlysem, morit̃ in carcere Claudius propter Virginiam, retinetur Cæsar per Cleopatram, eademq; exitio fuit Antonio. Produunt sacræ literę propter fornicationem filiorum Sed cum filiabus Cain prope vniuersum humanum genus diluuiο extinctum, propter fornicationis impetum deletæ sunt Sichem & domus Emor, & pene tota tribus Benjamin: populus Israel propter fornicationem externarum sceminarū, quoties percussus est, & in seruitutem datus. Iamque propter vnius David regis adulterium, quanta strages peste, fame, & gladio facta est? Propter fornicarios amores, sceminarūq; raptus Thebani, Phocenses Circei expugnati atq; deleti sunt, ipsumq; (vt diximus) Peloponesiacum bellum à Pericle susceptum est, ac decennali bello expugnatum Ilium, maximo toti⁹ Græciæ atq; Asiæ detrimento. Similes ob causas Tarquinius, Claudius, Dionysius, Hannibal, Ptolemæus, M. Antonius, Theodoricus Gothus, Rodoaldus Longobardus, Childericus Francus, Aduincelaus Bohemus, atq; Manfrodus Neopolitanus mortem & patriæ ruinam passi sunt. Propter Canam Iuliam Tingitanæ provincie præfecti filiam, per Rhodericum regem stupratā, pulsīs Gothis, Sarraceni omnem Hispaniam occuparunt,

sunt. Henricus secundus Anglorum rex, ob stupratam
nurum suam Philippi Francorum regis sororem, a fi-
lio suo regno pulsus est. Propter virorum fornicatio-
nes indignatae vxores Clitemnestra, Olympia, Laodi-
cea, Beronica, Frigiobunda, & Blancha ambæ Franco-
rum reginae, & Iohanna Neopolitana, & pleræq; aliae
maritos occiderunt. Eadem causa Medeam, Prognen
Ariadnen, Altheam, Heristillam materno amore in o-
dium verso, in crudelem filiorum cædem adegit. Et po-
steris temporibus multæ adhuc mulieres maritorum stu-
pra in natos filios vindicarunt: atq; ex mitissimis ma-
tribus crudelissimæ Medæ, & furibundæ Altheæ, &
impiæ Heristillæ factæ sunt.

¶ De lenonia.

CAP. LXIII

Ars lenoni-
a.

Verum q̃a lenonum & lenarum suasu, consilio,
& opera committunt meretrices & scortatores
vt plurimum scelera sua, ipsam lenociniorum artē
prosequamur. Nam sicut meretricatio ars est prostitu-
endæ propriæ pudicitiae, sic lenocinium ars est oppu-
gnandæ & prostituendæ pudicitiae alienæ: quæ tanto
quidem maior est meretricia, quanto sceleratior: tan-
to potentior, q̃to ipsa res plurium artium satellitio cō-
spicata: tanto aut̃ perniciosior, q̃to ipsa plures cæterarū
artium ac scientiarū disciplinas amplectitur, quas ara-
nearū instar irrepens, q̃cqd in singulis artibus & disci-
plinis vsq; iam est veneni, id torum ē singulis haurit, in-
de sua tela contexens: non quidem quales araneorum
tela, q̃ dimissis auibus non nisi muscas capiunt, nec eti-
am cuiusmodi illa venatorum ingentia retia, quæ grā-
diores beluas retinent, pusillas astutioresq; bestiolas
elabi sinunt: sed vincula necit tam fortia, tamq; solida
vt nulla puella, nulla mulier tam sit simplex siue pru-
dens,

gens, tam constans siue pertinax, tam verecunda seu timidula, tam potens siue pusilla, si semel aures præbe-
at lenæ, non illico capiatur & hæreat. Astutia vero ea
est, quam nulla vincit muliebris prudentia, à quarū ten-
dicularis nulla puella, nulla matrona, nulla vidua, nulla
vestalis euadat indemnis, Cuius inermis militia pluriū
mulierum pudicitiam prostermit, quàm vllus vnq̃ quā-
tumcunque maximus exercitus. Illius technæ, fraudes,
doli, versutiae, astus eiusmodi, quæ tradere nullus sty-
lus sufficiat, nullum æquare possit ingenium. Cumq̃
hæc ars plurimos vtriusque sexus habeat professores,
tamen paucos admodum consummatos dedit magi-
stros: nec mirum. Nam licet tot sint lenociniorum ge-
nera, quot artium & disciplinarum, idcirco absq̃ omni
um cognitione perfici non potest. Oportet ergo perfe-
ctum & consummatum lenonem lenamve omnisciū
esse, nec ad vnā solam disciplinam, velut ad Arctici
stellam tantum respicere, sed omnes amplecti, eam ar-
tem professus, cui cæteræ omnes disciplinæ seruiunt &
famulantur. Est enim certa quædam omnium scientia-
rum seruitus lenocinio famulantium. Nam huic in pri-
mis grammatica scribendi & loquendi disciplina ama-
torias largitur epistolas, illasq̃ effectis amatorijs salu-
tatiunculis, præcariunculis, lamentatiunculis, allec-
tatiunculis, dictare docet: quarum exempla pleraq̃ ex re-
centioribus Aeneas Syluius, & Iacobus Cauiceus, &
pleriq̃ alij reliquerunt. Verum est alia quædam gram-
matica ratio, de modo occulte scribendi, ceu de Archi-
mede Siracusano legimus apud Aulū Gellū, de q̃ artifi-
cio ante paucos annos scripsit Trithemius abbas Spā-
heimensis duo ingeniosa volumina, quorum vnum
nuncupauit polygraphiæ, alterum steganographiæ:

Scientiæ
lenocinio
famulatur
Grammatica

M ij in

in quo posteriore, tam securos secretosq; ad quantam
cunq; etiam distantiam explicandi animi ritus modos-
que tradidit, quibus nec Iunonis omnia zelotypia,
nec Danaë arctissima custodia queat resistere, nec que
omnia peruidens, centoculi Argi vigilantia queat ex-
plorare. Ars profecto nō tam necessaria regib⁹, quā
lenonibus & amantibus omnibus commodissima.

Poësis.

Succedit huic proxime poësis, quæ suis lasciujs ry-
thmis atq; fabulis ac amatorijs bucolicis, epigrāmati-
bus, epistolis, & præceptiunculis, comœdijs, atq; ex pe-
nitissimis Veneris armarijs depromptis lasciujs carmi-
nibus lenocinio functa, pudiciā omnem subuertit, ac
adolescentiæ bonam indolem moresque corrumpit.
Vnde poëtæ inter lenones principatum fere obtine-
runt, è quorum numero apud præcos peritiores exite-
re illi, quos superius in arte meretricia nuncupauimus,
Callimachus, Philetas, Anacreontes, Orpheus, Pinda-
rus, Alcæon, Sappho, Tibullus, Catullus, Propertius,
Vergilius, Ouidius, Iuuenalis, Martialis. Et hodie sunt
adhuc poëtæ qui pestilentissima carmina scribūt. Post
istos vero non infimum inter lenones locum sibi ven-
dicant rhetores, fraudulentarum blanditiarum, & per
suasionum artifices, illaq; lenarum felicissima, cui pro-
pitia est dea Suadela. Superiorem tamen istis locum
possident historici, illi præcipue, qui amatorias illas hi-
storias contexuerūt, Lancelotti, Tristamij, Euralis, Pe-
legrini, Callisti, & similium, in quibus fornicationi &
adulterijs à teneris annis puellæ instituuntur & assue-
sunt. Neq; vero machina quæuis ad oppugnandum
cum matronarum pudiciā, tum virginum ac vidua-
rum castimoniam validior, quā lectio lasciuæ histo-
riæ: nulla tam bonæ indolis fœmina, quæ hac ipsa non
corrum

Rhetorica
Historia...

corrumpatur, mirumq; putarim si aliqua reperiatur aut
 mulier aut puella tam exacte castitatis siue pudicitiae,
 quae ex eiusmodi lectionibus & historijs peregrina li-
 bidine non saepe ad furorem usq; accendatur. Atq; ta-
 men quae in his libris primum edocta puella est, quaeq;
 horum iacere scit dicta, & ex horum disciplina cum
 procis in multas horas facunde confabulari, haec de-
 mum est probe aulica. Per multi autem historici leno-
 nes extitere, quorum nomina obscura sunt: multi eti-
 am inter praederos scriptores istis operam nauarunt,
 cuiusmodi ex recentioribus Aeneas Syluius, Dantes,
 Petrarca, Bocat⁹, Pontanus, Baptista de Campo fra-
 goso, & alter Baptista de Albertis Florentinus. Item
 Petrus Hædus, & Petrus Bembo, Iacobus Cauiceus,
 & Iacobus Calandrus Mantuanus, & multi alij, inter
 quos tamen Iohannes Bocatius superatis omnibus, le-
 nonum palmarum sibi lucratus est, in ijs maxime libris,
 quos centum nouellarum intitulauit: cuius exempla
 & traditiones nihil aliud sunt, quam callidissima leno-
 ciniorum stratagemata. Iam vero quando honestatis *Dialectica*
 ac religionis verecunda timidulaq; femina expugnan-
 da est, quantum tunc dialecticae argutiae lenocinijs ad-
 iumenti praestant, ipsa apud Ouidium Myrrhae fabula
 palam facit. Proinde nunc ex mathematicis disciplinis *Mathema-*
 arithmetici ludi lenocinijs commodi sunt, & musica *musica.*
 ipsa non minima lenociniorum clientula est, quae vo-
 cis gratia, & pestilentibus cantionibus instrumentor-
 umq; voluptarijs modulis libidinis incertua, in omne
 lasciuam & corruptionem animum emollit, mores
 subuerit, luxuriae concupiscentiam affectusq; validis-
 sime incurrit. Cui accedit chorearum & saltationum com-
 moditas, ubi cum pathicis libere loqui licet, & palpitare,
 oscula.

Architectu
ra.

Pictura

Sapi. 14.

Diuinato-
rix artes,

oscula, basia, & suavia figere, & impudicis manibus quæ
velis contrectare, & non raro ad latebras confugere.
Nec deest à lenocinijs geometricus architect^{us}, q^{ui} scan-
li machinula per impluviū vel fenestram sub noctu cō-
grediatur amata: quiq^{ue} adulteraris clauibus similibus
q^{ui}, ceu quale Dedalus fabricauit Pasiphaë ingenijs adul-
teris obsequatur. Iamq^{ue} etiam in picturis legunt quæ li-
reras nesciūt mulieres, plusq^{ue} ex illis intelligūt, q^{uam} alię ex
literis cōspiciunt, dū intra cubilia nusq^{ue} non videant, q^{uod}
cum scelere & flagitio æmulentur, nec minus per oculo-
s atq^{ue} per aures animus corrūpitur: tam enim hi ad a-
nimum penetrant, atq^{ue} illæ: nec minus lasciuīs imagini-
bus, quæ rerū præsētia homines ad libidinē inuitātura
cuius rei argumēta sunt Venus Gnidia, Praxitelis ope-
ra in templo stuprata: eiusdemq^{ue} artificis Cupido, abs
Alchida Rhodio adolescente corrupta: & quæ refert^{ur}
ab Eliano Fortunæ statua, abs Atheniensi iuvene tam
ardēter adamata, vt cum emere prohiberet, apud ean-
dem expirarit, Terentius etiam in Eunucho introducit
adolecentē ad libidinē incensum, cum vidisset tabulā,
in qua depictū fuerat, quomodo Iupiter per aureū im-
pluviū corruerit Danaen: ideoq^{ue} non immerito Ari-
stoteles pœnā publicā statuit pictoribus, qui talia pro-
ponunt oculis multitudinis, quibus libido inflammet^{ur}.
Neq^{ue} vero sine causa dicit Sapiens picturæ & statuariæ
artes inuētas esse in tentationē animæ hoīm, & in deci-
pulam insipientiū, & corruptionē vitæ. Occurrunt nūc
astrologi, chiromantes, geomantes, somniatores, omi-
natores, aruspices, augures, reliquosq^{ue} diuinatorū po-
pulus, qui omnes lenonum officio fungentes, suis fal-
lacijs ac versipellis astutiæ fraudibus spondēt illicitos
amores, conciliant, que non raro, scelestissimas con-
glutinan

glutinant nuptias, nimis raro bene pactas dirimunt in adulteria. Ab ijs lenonibus nō modo mulieres, sed qđ pudendū est viri etiam amorū & cōiugiorum suorum auspicia perūt, & spem potiundæ pathicæ puellæ capiunt, & pro illorū non tam stulto quā impio hortatu sese connubijs iungūt vel eximūt. Ceterū etiā ad tam insanam credulitatē pleriq; inducti sunt, vt putēt astrologicis imaginibus, & horarū obseruationibus amorē cogi posse, sicut de istis Theocritus, Vergilius, Catullus Ouidius, Horatius, Lucanus, & multi aliq; nugaces poetæ cecinerunt, atq; ipsi astrologi poetis non minus mendaces autores, in suis electionum libris statis canonibus tradiderunt, quo vno profecto lenociniorū obsequio astrologi omēs & diuinatores nō minimū faciūt quæstum, quibus in adiutorium proxime sese offert Magia, quæ se carminibus promittit soluere mentes. Quas velit, ast alijs duras immittere curas.

De qua etiam apud Lucanum:

Carmine Thessalidūm dura in præcordia fluxit
Non satis adductus amor.

Et apud Horatiū Canidia, apud Apuleium pamphilæ maleficæ suos amatores astringūt, & in Callisti tragica comœdia Cælestina lena Melibœā puellam accendit.

Amatoria
pocula

Accedūt ijs etiam veneficia, & philtrea, amatoria pocula, sed admodū periculosa, vt pro amore nonnūquam mortē aut grauē aliquē morbum inducāt. Horū haustu mortuus est Lucullus & Lucretius, sed dilucidis interuallis sensum mētemq; amisit. Legimus etiā mulierē quandā quæ amatorio poculo hoīem occiderat, ab Areopagitis absolutā, quia amoris causa hoc commiserat: sed nulla lenocinijs accōmodatior ars q̃ medicina, quæ concupitā Venerem a quauis pathica puella faci-

Medici.

M iij le obti

le obrinet, dum pollicetur refarcinato hymenæo amissam virginitatem restituere, papillas ne excrescant cohibere, vterum prohibere, sterilitatis venena in longā securamq; libidinem ministrans, aut quassata spina conceptum semen eijcere docens, vt canit Lucretius:

Idq; sui causa consuerunt scorta moueri,

Ne complerentur crebro, grauidæq; iacerent.

Et simul ipsa viris Venus, vt concinnior esset,

Quo vno medicorum beneficio iam multæ matronæ simul & puellæ aulicæ etiam dominæ secure futuunt:

faciunt ad hanc rem etiam vetularum iucustationes, & reliqui meretricantium mulierum fuci, qui apud medicos in libris de decoratione passim traduntur docenturq;

quibus noxias meretricum merces vendibiles reddant, quæ idcirco sacræ literæ vocant vnguenta meretricia, & cum istis alia permulta pharmaca libidinum incentiua: cuiusmodi ope gloriatur Ouidius ad nouenarium numerum se incensisse, & Theophrastus scriptam reliquit plantam quandam ad septuagesimum coitum vires extendentem. Iam vero nullū lenocinium opportunum tempestiuumq; magis, quā qd

medicinæ prætextu peragitur, nullæ siquidem domus tam clausæ, nulla monasteria tam reclusa, nulli carceres tam custoditi, quæ non admittant, quæue excludāt

lenonem medicum: è qbus (teste Plinio) etiam in principum domibus adulteria perpetrata sunt, vt Eudemi in Liuiæ Drusi, & Vectij Valentij in Messalina Claudij.

Et ne quis philosophos lenocinio inutiles putet, ipse Cyrenaicorum magister prohibet Aristippus, cui quū esset apud Thaidem nobile scortum frequens cū alijs

riualibus cōsuetudo, gloriabatur q; ipse haberet Thaidem, quum aliq; à Thaide haberentur, quumq; illi sua

bona

philosophi,

bona perderent, ipse gratis luxuriaretur. Sic meretrix philosophum illum habuit pro lenone, cuius exemplo & autoritate omnem iuuentutem ad se traheret: nec satis fuit Aristippo sese meretrici lenonē exhibere, sed etiam docere publice libidines cœpit, illasq; de lupanari in scholas transtulit. Reliquum nunc & mechanicæ artes per plures lenociniorum vicem obtinēt, inter quas Phrygiæ artificia, nendi, texēdi, suendi, cæteraq; mulieria exercititia principatum tenent: quorum prætextu lenæ dum linum, filum, vittas, tiaras, corollia, cestes, loculos, chirothecas circumferunt, ex iuuenulis olim meretricibus iam vetulæ mercatrices effectæ, pathicas puellas ijs rebus facile allectant, & colloquendi opportunitatem capiunt, quibus tum adsunt subsidiorices, quibus permissum est domos libere ingredi, & filias ancillulasq; absentibus matribus ad lintea abducere: adsunt etiam mendicæ, quæ eleemosynarum pietate obseruant ianuas, deferunt referuntq; plena lenociniorū & nuntia & literas.

Artes
mechanicæ

Et ferunt ad nuptam dona quæ mittit adulter. Proinde etiam & virilia nobiliū exercitia lenocinijs ac cōmoda sunt, vt egritia, q̄ torneamēta vulgo vocant, ludicq; militares, quorum astu Romulus olim rapuit Sabinas. Iamq; etiam venatio o quoties in sylvarum latebris nobilium potentumq; adulteria conciliauit. Lufit hoc perpulchre Vergilius in Aenea & Didone, à venâdi oportunitate, de lapsu comitum occasione capta. Ipse etiam Iupiter vsus est lenonibus pastoribus. Proinde & nautæ quid conferant lenocinijs ipsæ Venetiæ testabuntur, quin etiam lautæ coquinarum epulæ, opiparâq; conuiuia lenociniorum vicem tenent, vt eleganter in suis Aeneadibus expressit Vergilius:

Iuuenæ
saty. 3.
Nobiliū
exercitia.
Venatio

Nautæ
Epulæ.

M v Post

Postquam prima quies epulis, mensæq; remotæ,
Crateres magnos statuunt, & vina coronant.
Hic regina grauem gemmis auroq; poposcit
Impleuitq; mero pateram, celebrate fauentes
Dixit, & immensum laticum libauit humorem.
Primaq; libato summo tenuis attigit ore.

Tum Biciæ dedit increpitans, ille impiger hausit
Sputantem pateram, & pleno se proliuit auro,
Post alij proceres Tyrij, Troesq; sequuntur,
Necnon & vano noctem sermone trahebat
Infelix Dido, lōgumq; bibebat amorem.

Sunt adhuc quæ prætereo permulta lenociniorum ar-
tificia, sed hæc omnia vincit aurū, quo si alchimistæ no-
bis (vt pollicentur) satisfacere possent, ipsi profecto le-
nonum futuri sunt omnium inuictissimi: potentissimū
enim lenocinium in auro atq; pecunia est,
Scilicet vxorem cum dote fidemq; & amicos,
Et genus & formam regina pecunia donat.

Auro placatur zelotypus maritus, auro mollior in ex-
orabilis riuialis, auro accuratissimi vincuntur custodes,
auro quæq; ianua panditur, auro omnis thalamus con-
scenditur, auro vestes & saxa, & insolubilia matrimo-
nij vincula franguntur. Quid mirum q; auro virgines,
puellæ, matronæ, viduæ, vestales veneūt, si auro Chri-
stus ipse venditur? Deniq; hac lenociniorum duce, plu-
rimi ab infima sorte ad summū prope nobilitatis gra-
dum conscenderunt. Prostituit hic vxorem, factus est
senator: prostituit ille filiam, creatus est comes: hic ali-
am quamuis matronam in adulteri principis sollicita-
uit amplexum, mox amplo stipendio dignus fit regi-
us cubicularius. Alij ob desponsata regia scorta specta-
biles facti sunt, publicisq; muneribus præfecti, eisdem
artibus

rum ca-
t lenoci-
one,

atus

nonica
e multi
di.

artibus abs cardinalibus & pontificibus multi multa perpinguia venantur beneficia, nec est via vlla compēdiofior. Quantum autem lenocinijs ipsis conducat religio, ipsa Paulinæ castissimę inflexibilisq; matronæ historia ab Egesippo descripta testatur, quam Iſidis sacerdotes cuidam equestris ordinis adolescēti pro Anube deo prostituerunt. Quid etiam in istis posset auricularis nostra cōfessio, ipsa tripartita indicat historia: nec desunt mihi, si referre velim, cognita recentia exēpla. Habent enim sacerdotes, monachi, fraterculi, moniales, & quas vocant sorores, specialem lenociniorū pręrogatiuam, quum illis religionis prętextu liberum sit quicquid peruolare, & quibuscunq; , quantum & quotieslibet, sub specie visitationis, & consolationis, aut confessionis, secreto sine testibus loqui, tam pie personata sunt illorum lenocinia: & sunt ex illis quibus pecuniam terigisse piaculum est, & nihil illos mouent verba Pauli dicentis: Bonum est mulierem non tangere, quas illi non raro impudicis contrectant manibus, & clanculū confluunt ad lupanaria, stuprant sacras virgines, vitiāt viduas: & hospitum suorum adulterantes vxores, non nunquam etiam quod ego scio & vidi, Iliaci prędonis instar abducunt, & Platonica lege cōpopularibus suis communes prostituunt: & quarū animas lucrari debēt deo, illarū corpora sacrificant diabolo: aliaq; his multo scelestiora, & quæ nephas est eloqui insana libidine perpetrant, interim castitatis voto abunde satis facientes si libidinem, si luxuriam, si fornicationem, si adulteria, si incestū verbis acerrime incessent detestenturq; , & de virtute locuti clunes agitent. Sed & flagitiosissimi lenones, scelestissimeq; lenæ sæpe sub illis religionum pellibus delitescunt, Tales habent aulicę doming

Conf
auricul

1. Cor. 7

Imena. f

ty. 2

plerūq;

ges.

ex futua

2. i. de ho

sta. disci

1. libr. xi.

p. x.

plerumq; sacrorum suorum mystas, & aulicarum nup-
 tiarum scortationumq; consultores. Iam vero etiam
 lenocinijs militantes atq; canones, cum in potentū
 fauorem pro iniquis nuptijs pugnant, & iusta matri-
 monia dirimunt: sacerdotesq; sublati honestis nuptijs
 turpiter scortari compellunt: malueruntq; illi legistato-
 res sacerdotes suos cum infamia habere concubinas,
 quam cum honesta fama vxores, forte quia ex concu-
 binis prouentus illis est amplior. De quo legimus glo-
 riarum in conuiuio quendam episcopum habere se vn-
 decim millia sacerdotum concubinariorum, qui in sin-
 gulos annos illi aurum pendant. Extrabat olim Ro-
 mae in templo Veneris duabus tabulis exculptrum se-
 natuconsultum, & lex futuaria scortatoribus & leno-
 nibus admodum fauorabilis, quam apud Petrum Cri-
 nitum in hac verba laram legimus. In prima tabula
 continebantur iura visundi, consecrandi, susurrandi, ge-
 stiundi, subtrudendi, salutandi, confabulandi, precan-
 di, perpetuo interdiu futuarijs permissa ex me sunt:
 ex aede, foramine, horto, postico, impluuiio cūcta hac
 commoda nemo homini prohibento: fidem, consilia
 ferunto, seruanto, auxilium operamve danto. In alte-
 ra tabula erat, sub noctu vota tractanto, percussa iura-
 menta, lamenta admiscento, sollicitanto, verecūdiam
 timoremq; amouento, tristitiam supprimunto, tem-
 pori locove obsecundanto, occasione ne vnquam ce-
 dunto, internuntias epistolas succidunto: ijs spem, vo-
 luntatē, expectationē, necessitatem, misericordiā adle-
 ctanto, inferunto, fraude, vi, dolo, ostentatione attem-
 perare vtuntor: prudentiam, fatuitatem habento, tenē-
 to, gestanto: ex parhica quicquam sempiternē quasi
 stipem & pignus capiunto: eius permissu aduchunto,
 nouam

nouam quærunt, astu pompave grandianimem nobilem insectantur: notas coniecturas tacitus nouant. Erat etiam Lycurgo lata lex, si quis ætate prouectior, ac nuptiis intempestiuor puellulam primæ pubis duxisset, huic integrum esset ex adolescentibus aliquē deligere, qui Venere potentiōr præcurrens feracē vterum generoso semine impleret, modo ipsum quod natum esset mariti assereretur. Erat & Solonis lex quæ similiter permittebat vxoribus, si mariti in rem Veneriam ignauiores essent, ex necessarijs vnum aliquem sibi dispicere, qui cum colluctarentur, nec idcirco alienum dici quod nasceretur. Mitto quod sunt & cognoscuntur mulieres in hunc diem etiam ex nobilioribus, quæ quotannis externo semine grauidæ natos filios maritis supponunt, rursusq; post partum redeunt ad alternam adulterorū satietatem, nequiores M. Agrippæ Julia, quæ nisi plena naui vectorem non recipiebat. Atq; surrexit his temporibus ex theologorum schola inuictus hæreticus, qui has Lycurgi & Solonis leges assereret licere etiam in ecclesia, Martinus Lutherus: qd vos ideo scire volo, ne putetis non etiam theologos esse lenones. Ipsa siquidem sacra bibliorum eloquia (si fas est dicere) lenociniorum stratagemata habent, vt in socru Ruth, & in Ionadab, quem vocat scriptura virū prudentem, atq; in Achitophel potēti consiliario manifestum est. Quin & Abraham, cum esset illi vxor Sara pulchra & iuuenis, & peregrinarentur apud Aegyptios, ait illi: Noui q; pulchra sis mulier, & cum viderint te Aegyptij, dicent: vxor illius est, & interficiet me & te reseruabūt: dic ergo obsecro quod soror mea sis, vt bene sit mihi propter te, & viuet anima mea ob gratiam tuā, & ita tandem sublata est Sara in domum Pharaonis,

Lycurg
lex

Solonis

Julia
AgrippæRuth. 1.
2. Reg. 15

Gen. 12

203 raonis, & Abraham bene vsi sunt propter illam. Eodē
 stratagemate apud regem Palestinorum Abimelech
 26. 26 vsus est, ytrisque regibus, sed diuersis temporibus coniu-
 enones gem suam ad concubitum vsq; permittens. Fecit idem
 eroes, gislato Abraham filius Isaac, atq; ita etiam sanctorum exemplis
 ars lenociniorū illustrata est. Proinde à dijs, abs heroi-
 bus, à legislatoribus, à philosophis, à sapientissimis vi-
 ris & theologis, à principibus, ipsiq; religionis capiti-
 bus culta & cohonestata. Lenones fuerunt Pan deus,
 atq; Mercurius, ipseq; puer Cupido, leno fuit heros ille
 Vlysses, leno fuit legislator Lycurgus, & sapiens ille So-
 lon, qui primus lupanaria edificauit, & meretriculas
 iuuentuti prostituit. Sed & recentioribus temporibus
 Sixtus pontifex maximus Romæ nobile admodū lu-
 panar extruxit: leno fuit imperator ille Holigabalus,
 qui domi suæ meretricum cohortes aluit, amicisq; &
 seruis exhibuit. Iam vero etiam reginarum caterorū-
 que principum & dominarum nonnunquam id curæ
 est, atq; regum matres nonnunquam filiorū subæ lenæ
 sunt. Neq; præterea optimates magistratusq; id officij
 18. 18 abhorrent, quippe lenones olim fuerunt Corinthij, E-
 phesij, Abideni, Cyprij, Babylonij, & multi alij magi-
 stratus, q; in ciuitatibus suis lupanaria construūt fouēt-
 que, nonnihil ex meretricio quæstu etiam ærario suo
 accumulātes emolumēti. qd qdem in Italia non rarum
 19. 19 est, vbi etiā Romana scorta in singulas hebdomadas
 iuliu pendēt pōtifici, q; census annuus nonnūq; vigin-
 ti milia ducatos excedit: adeoq; ecclesiæ procer; id mu-
 nusest, vt vna cū ecclesiæ prouentibus etiā lenocinio-
 rū numerent mercedē. Sic enim ego illos supputantes
 aliquando audiui: habet (ingentes) ille duo beneficia,
 vñū curatum aureorum viginī, alter; prioratum du-
 catorū

catorum quadraginta: & tres puranas in Burdello, quæ reddunt singulis hebdomadibus iulios viginti. Iam vero nihilominus lenones sunt episcopi illi & officiales, qui censum pro cōcubinato à sacerdotibus quotānis extorquent, idq; tam palam, vt apud plebem ipsam in prouerbiū abierit illa eorum concubinaria exactio siue lenocinium, quo dicunt: habeat vel non habeat, aureum soluet pro concubina, & habeat si velit. Sed in regno auaritiæ nihil turpitudini adscribitur, quod lucrū pariat. Mitto tolerantiae commentum, quo certa pecunia episcopis soluta, absentis mariti vxor, præter adulteri dicunt, vt offensam, alteri cohabitare permittitur. quæ omnia tam manifesta sunt atq; frequentia, vt nescire cogamur, episcoporum ne impudentia, an plebis patientia hætenus fuerit ineptior: vt tandem opus fuerit. Germaniæ principibus, inter cætera nationis illius grauiamina, hæc quoque deferre: ex quibus quæ hic silentio premittuntur, elicere poteritis. Eiusmodi itaque patros nos habet ars lenonia, quicq; tueantur artem meretriciam, cui in hunc vsq; diem prohdolor in Christiana republica loc^o est, & in ciuitatib. publica theatra, imunitates, & stipendia concessa sunt, vnica illa contra diuinas leges atq; ipsum dei verbum humana ratiūcula, siue potius lenonio commento militante, qua inquirunt, vt iuuent^o egesto illic libidinis īpetu, peiora conari desistat. Tolle autē ē republica meretrices, cūcta stupris, incestis adulterijs permiscuntur: nulla marrona integra remanebit, nulla vidua pudicitia incolumis persister: vix virgines ac vestales inuiolatae seruabuntur: hinc tandem impossibile esse concludunt, reipublicæ tranquillitatem sine meretricibus posse consistere: sine quibus tamen populus Israel olim per tot secula continen-

Episcopi
officiales
lenones.

Deut. 23.

202

2f. 26

enoi

eroe

gista

Psalm. 46.

asp

paga

ano

istr

Deut. 15.

ap

Po

Matth. 19.

nentissime durauit, sicut præcepit illis deus: Non erit meretrix, neq; scortator in filiis Israel. Atq; præterea hæc spurcities olim etiam sub religionis specie ecclesiâ infilijt, ac Nicolaitarum hæresim propagauit, qui ob vitandam zelotypiam vxores prostituebant, ac veluti Platonica lege communes habendas docebant. Qui cunque autem principes, iudices, & magistratus lupanaria fouent, siue quouis modo permittunt, etiam licet ipsi non scortentur, dicitur eis à domino quod ait Psalmista: Si videbas furem currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas: hæc fecisti & tui, existimasti inique quod ero tui similis, sed arguam te, & statuam contra faciem tuam.

¶ De mendicitate.

CAP. LXV.

Mēdicitas.

Pertinet ad rem publicam simul atq; ad religionē, etiam pauperum & ægrotantium rationem habere, ne quis delinquat propter pauperratem, & furetur, aut mendicando circumiens contagiose pestis calamitate ciues inficiat, aut fame pereat, in opprobrium humanitatis. Quapropter pauperum xenodochia publico ære, insigni pietate, pluribus in locis instituta sunt, & priuatis diuitum elemosynis indies locupletata. Publice enim mendicare & circumire ciuitates, ab initio semper ubiq; gentium omnium legibus prohibitum fuit. Nam in vetere lege Iudæis à Moyse præceptū est, Omnino egenus & mēdicus non sit inter vos. In lege etiam Romana de validis mendicantibus, arctè statuit Iustinianus imperator, vt si quis laborare potens elemosynis se imisceat captiuandus sit, & in seruitutem redigendus. In lege autem euangelica præcepit Christus, quod superest dandum pauperibus, vt nullus mendicus neq; egenus in plebe remaneat, sed fiat equalitas,

litas, sicut scribit Paulus Corinthiis, inquit: Vestra
 abundantia illorum inopiam suppleat, vt & illorum ab-
 undantia vestrae inopiae sit supplementum, & fiat equa-
 litas, sicut scriptum est: Qui multum habuit, non abun-
 dauit: & qui modicum, non minorauit: & ad Ephesios
 scribens ait: Qui furabatur, iam non furetur: magis au-
 tem laboret operando manibus, quod bonum est: vt
 habeat vnde tribuat necessitatem patienti. Idē & Thes-
 salonicensibus iubet laborare manibus, & operam da-
 re vt abundent, tanquam decretum illis statuens, vt q-
 uis nolit operari, non māducet: secus autem agentibus cō-
 munionem fidelium præciens subtrahendam: atque
 in epistola ad Timotheum condemnat eos, qui mendi-
 citatis quæstum arbitrantur pietatem. Ipsa etiam cano-
 nica pontificum decreta, solis illis pauperibus erogan-
 das eleemosynas decernunt, qui laborare non possunt
 quoscunq; alios illas accipientes, inter prædones, fures,
 latrones, & sacrilegos connumerant. Iis itaq; autorib;
 docemur, non tam paupertati condolendum, q̃ men-
 dicitatem ipsam detestandam. Artes vero quas pro ex-
 plendo mendicitatis quæstu excogitarunt, ab omnib;
 execrandæ sunt, dum malunt ante templorum fores
 in humanæ naturæ iniuriam, & cōtra diuinam legem
 letale frigus, dentium stridores, vrentes æstus, ingētes
 que cruciatus, vt vix mortem ipsam excludant, sponta-
 nee perpeti, quàm in xenodochiis pauperum stipe con-
 tenti degere, & malis suis mederi. Quodq; magis exe-
 crandum est, inter hæc malorum tormenta insup bla-
 sphemi, maledici, contumeliosi, temulenti, deierantes,
 nonnunquam autem simulate orātes, sacra omnia aut
 negligētes, aut cōtemnentes, ne Chrm q̃dem vlla vene-
 ratione colētes, vt spectātib; nō Chri marty p̃se fe-
 rant

Ephē. 4.

1. Thess. 3.

1. Tim. 2. 3.

Artes men-
dicitatis de-
testandæ.

N rant

203 Medicanti
amgenus
fucatum

21, 26
enon
eroes
gisla

asp
ogab
sno

istra

nan
ap
Pe

rant imaginē, sed infernailū manū damnatorūq; reprē
sentēt cruciatus. Est aliud medicantiū scelestissimū ge
nus minime miserandū, eorū videlicet, qui visco, farina
cruore, tabe, super incrustatis vulneribus, & superindu
ctis stigmatibus, sese toros vlcerosos cāserososq; pin
gūt: aliq; alijs cōfictis morbis, varijs pręstigijs, spectāti
bus se miserabiles mētiuntur. Sūt aliq; qui vtorū & pe
regrinationū prętextu provincias obambulāt, laborē
ex industria fugientes, ociosa paupertate ostiatim mē
dicantes: atq; ij interim ne cum regibus quidem vitam
suā commutare velint, modo illis liberū est quo libet &
velint vagari, quodcunq; collibitū est facere bello &
pace, vbiq; tuti ab exactio nibus, ā publicis oneribus, ā
seruitutibus, ā censuris ciuilibus, vndiq; & vbiq; liberi
nec pro fraudibus, dolis, imposturis, furtis, iniurijs in
ius vocati, & velut dijs sacri ab omnibus inoffensi: atq;
tamen ex illorum ordine non minima nascitur pernī
cies, ingētiq; prodeunt facinora, dum prętextu men
dicantis ciuitatum & prouinciarum explorant secreta,
dum fraudibus & dolis exercitati hostiles deferunt re
feruntq; tabellas, ad omniū proditiōnū genera instru
cti. Ab iis nonnunq; incensę vrbes, quod proximis an
nis ipsa Gallia atq; vrbs Trītēsis expta est: nonnunq; ab
ijs corruptę aquę, infectę fruges, venenata pabula, &
seminata peste ingens hominū strages facta est. His ad
numerādę sunt gentes illę, quas Cynganos vocāt,
Quas aliena iuuant, proprijs habitare molestum,
Fastidit patrium non nisi nosse solum

Hi enim ex regione inter Aegyptum & Aethiopiam o
riundi de genere Chus filij Cham filij Noe, adhuc vsq;
progenitoris maledictionem luunt, per vniuersum or
bem vagātes, extra ciuitates in agris, in triuijs tentoria
erigen

erigentes latrocinij, & furtis, deceptionibus, & per-
 mutationibus, atque ex chiromantica diuinatione ob-
 lectantes homines, ijs fraudibus victum mendicant.
 Volaterranus hos Vxios esse putat Perfidis populos
 secutus Scilarem, qui Constantinopolitanam scripsit
 historiam. Hic enim dicit Michaelē Traulū impera-
 torem ex vaticinio Vxiorum adeptū fuisse imperium, Vxii;
 quæ secta per Mesīā atq; Europā sparsa, passim omni-
 bus futura prædicebat. Polydorus Assyrios atq; Cilices
 affirmat. Iam vero hæc validæ mendicitatis lues, non
 inter prophanos modo & extremæ fecis vilissimos ne-
 bulones hospitatur, sed etiā in religionē, in monachorū
 & sacerdotū vsq; ordinē cōscēdit. Hinc illē patrū mona-
 chorū, cæterorūq; quæstuariorū sectę natę sunt, ē q̄rū nu-
 mero sunt, q̄ malefica religiōis specie, diuorū (vt aiūt) re-
 liquias circumferētes, aut insidiosa sanctitate pietatē
 p̄ se ferentes, cum multis confictorum miraculorū ap-
 pendicibus, diuorum iras conminantes, indulgentias &
 dispensationes pollicentes, eleemosynarum prætextu
 veniuntur diuitias: atq; prouincias peragranter, ab incau-
 tis rusticis, ac credulis mulierculis superstitiose atro-
 mitis, ouem, agnum, hœdum, vitulum, porcum,
 pernas, vinum, oleum, butyrum, triticum, legumina,
 lac, caseos, oua, gallinas, lanam, linum, etiam pecuni-
 as corradentes, vniuersam regionem deprædantur,
 ac onusti opimis spolijs, domum redeunt, vbi à suis
 magno omnium applausu accipiuntur, collaudantur
 que, quod simplici plebi pijsq; mulierculis tam religio-
 se imposuerunt, putantq; per huiusmodi mendicitatis
 artes, insignesq; fraudum versutias, sese deo atq; san-
 ctis gratissima offerre sacrificia, quoties ad istum mo-
 dū onusti præda, magno populi dispendio ac reipubli-

Mendicitas
monachorū

ca detrimento, sui famulitij satellites sagent otiosos,
 ipsa misericordiae opera, quorum praetextu tanta dona-
 ria illis conferant, penitus posthabentes, negligentes,
 & contemnentes. Lusi olim istorum fabulam Apuleius
 in suo asino de sacerdotibus deae Syriae. Accedunt istis
 multae admodum ex fratrum mendicantium, atque be-
 guardorum (ut vocantur) numero, qui postergata professi-
 onum suarum sanctimonia, quæstum cum pietate commu-
 tarunt, ac si non in aliud religionem professi sint, quæ ut
 sub paupertatis titulo liceat illis impudenti mendicita-
 te quocumque peruolare, & perfricata fronte, importuna
 hypocrisis undique pecunias corradere, nullius quæstus
 pudere, ac insigni sycophantia in choro, in foro, in tem-
 plis, in scholis, in aulis, in pallatis, in publicis & priva-
 tis colloquijs, in confessionibus, in disputationibus, in
 concionibus, è subellijs, è cathedris, è pulpitis, è suggestis
 impudenter suae artes spargere in vulgus, indulgentiam
 merces vendere, sua benefacta emetiri ceremonijs, & à
 mercatoribus, usurarijs, & à nobilibus personis, male
 partorum prædam extorquere, & à crassissimis, ac in-
 docta plebecula, superstitiosisque aniculis emungere nu-
 mos, ac serpentis exemplo stultas mulierculas primùm
 allicere, & per illas sibi aditum parare ad fallendos viros,
 qui cum affectata vestium vilitate ostentant paupertatem
 & vociferando prædicant spernendam pecuniam, fugien-
 dam ambitionem, ipsi nihil magis curant, quæ ut plurimum
 pecuniae possideant: atque ob id causam mare & aridam
 circumueunt, omnium domus & tabernas penetrant,
 nec sacra, nisi pro mercede ministrant, eleemosynas quæ
 tyrannice tanquam tributum postulant, omnium negotijs se
 miscunt, compingunt matrimonia male cohaerentia,
 interuertunt testamenta, componunt lites, reformant
 sacras

sacras virgines, sed omnia hæc non nisi suo cōpendio:
 hæ sunt artes fratricę, quibus pleriq; illorum in tantam
 excreuerūt autoritatem, vt timori sint ipsis pontifici-
 bus & monarchis, diuitiasq; plusquam mercatorum o-
 pes, ac principū thesauros congesserint, & multis aure-
 orum millibus mitras & capella mercati sint, summū-
 q; pontificatū ingentibus pecunijs ambierint. Tāta po-
 test religiosa illa mendicitas. Cumque ingentes pos-
 sident pecunias, plerique interim se veram pauperta-
 tem, & plusquā euāgelicam perfectionē præstare ostē-
 rant, si hanc nudis digitis non contrectant, sed habeant
 suū ludam, qui illorum gerat loculos, & rationes red-
 dat. Interea dicere ausi, sicut Petrus & Iohannes, argen-
 tum & aurū non est mecum. Quod si hic non menti-
 rentur, & fidelis sit sermo illorū, haberent etiā ius dicen-
 di: Surge & ambula. Et cum beato patre Francisco à
 pecunijs pariter & vitijs nudato speraret creaturis, & o-
 bedirent, aquā in vinū conuerterent, flumina siccis pe-
 dibus transirent, rabidos lupos mansuetos redderent,
 hirundinū garritū solo iussu cōpescerent, falconem ve-
 luti gallum excitatorem redderent, igni præciperent, &
 multa ei⁹ generis, quę sanct⁹ ille vir miracula fecit, per-
 agerent: sed non faciunt hæc omnes, q; dicunt: Domine,
 domine: & velut Stoicę simiæ exterius duntaxat Chri-
 sti & Francisci insignia & vestes gerunt, voluntatē autē
 & testamentum illorū non obseruant. Scripserunt con-
 tra istos quōdā Richardus episcopus Armachanus &
 Malleolus præpositus Tigurinus, & Iohannes episco-
 pus Camotēsis, & pleriq; alij cōmeminerūt: quorū scri-
 pra tolerabiliora foret, si non adeo religiosam hāc mē-
 dicitatē, sed illius abusum duntaxat dānaissent. Verum
 de his modo satis sit, vt ad vltiora progrediamur.

Actu. 3°

198 DE OECONOMIA PRIVATA.

¶ De œconomia in genere.

CAP. LXVI.

203
 Œcono-
 mia.
 Species Œ-
 conomie.

S Vb reipublicæ administratione continet etiã œconomia, q̃ est domestica quædã respublica, & non nisi monarchia q̃dam priuata, sed eius species plures sunt. Nam q̃dam regia, siue aulica: alia satrapica, siue castrensis: rursus alia publica, seu cõmunitaris, siue conuentualis, siue sodalitia: alia deniq; priuata, seu monastica. Hæc itaq; docet q̃modo vxor, filij, affines, familia, serui regendi sunt: q̃modo tuenda ampliandaq; domus ac possessio, vñ sumptus corradendi. Præterea q̃cqd est astutiæ de prouentibus, moneta, portorijs, vectigalibus, decimis, vsuris, sc̃enorib⁹, monopolijs, & quicquid est comparandi lucri & vectigalis nouarũ arrium & inuentionum. Insuper quoq; de sodalitijs, sc̃ederibus, litibus, & bello, q̃ omnia cum nec modum habeant nec regulam, idcirco anomala dicunt. Quo circa œconomia nec vere ars neq; sciẽtia dici potest, sed quædam ex hoĩm opinione, vsu, cõsuetudine, prudẽtia seu etiam astutia constans, domestica disciplina: q̃ ad sellularia opificia, & artes mechanicæ omnes referunt, quæ in lino, lana, ligno, ferro, ære, metallisq; varijs cõsistũt: seruales quoq; obsecundationes, tonsorũ, balneariorum cauponum, & multiplices victus acquirendi, & rē priuatam amplificandi formæ: quæ nec ad præsidendi p̃tinent auctoritatem, nec reipublicæ regimini vsq; quaq; conducunt, nihil diuinum, nihil liberale, nihil heroicũ speculantes, quorum tantæ sunt, vt numerari nequeant, & hæc omnes q̃dem seruales sunt: pleræq; etiã sunt cognatis quibusdã vitijs infames, sicut aurigæ, nautæ, caupones loquacitatis vitio infames habentur, q̃a fabulis gaudent, & rumores spargunt: similiter & tonsores, & balneatores, & pastores: nam hos Midæ fabula, &

199 DE OECONOMIA IN GENERE.

la, & Syllæ Athenas obsidētes historia: illos vero Battī fabella infames fecerūt. Sic etiā cantores, & tibicines, & citharædī hoīes mercenarij, q̄ in conuiuijs in aliorū oblectamentū musica instrumenta sonant, infames sunt: sed nautæ vita omnīū cū infelicissima, tū pessima, quorum habitatio instar carceris est, victus asperrimus, idē & immundissimus, indumenta spurca, & res omnium incōmoditas, p̄petuum exilium, semp̄ vagi, p̄fugi, nescij q̄etis, semp̄ ventorū rabie, incertis v̄ndis iactati, est⁹ frigoris, imbrium, fulgurū, famis, sitis, squaloris semper obnoxij. Accedunt ad hæc Scyllæ, Charybdes, Syrtēs, Simplegades, tot infesta maris pericula: præterea tempestates, quibus nihil est tristius & horribilius, & cum his omnibus pluribusq; alijs malis continuū vitę discrimen. Cumq; nautæ hoīm omnium sint infelicissimi, sunt simul oīm mortaliū scelestissimi. Sed intertā multas mechanicas artes, mercatura, agricultura, militia, medicina, caufidica potiores partes tenēt, de q̄bus inferius per ordinem dicemus. Sed prius generalia œconomię fundamenta discutiamus.

¶ De œconomia priuata,

CAP. LXVII.

Priuata œconomia vis tota in coniugio est, vnde Metellus Numidicus censor, cum populū Romanum ad matrimonia capeffenda adhortaretur, Si sine vxore possemus Quirites esse (inquit) oēs, ea molestia careremus: sed qm̄ ira natura tradidit, vt nec cū illis satis cōmode, nec sine illis v̄llo modo viui possit, salutī perpetuæ potius, quā breui voluptati consulendū est: hæc ita narrat Aulus Gellius. Neq; enim sine vxore vlla domus aut res domestica stare & durare potest: nā sine vxore nec extendi progenies, nec vocari hæres, nec appellari hæreditas, nec esse propinqui, nec familia,

Priuata œconomia.

Sine uxore domus destituta est.

N iij

milia,

milia, nec paterfamilias dici potest. Qui uxorem non
 habet, domum non habet, quia domum non figit: &
 si habet, moratur in ea ut peregrinus in diuersorio: qui
 uxorem non habet, etiam si locupletissimus sit, nihil fe-
 re habet quod suum sit, quia non habet cui possit relin-
 quere, nec cui confidere, omnia sua patent insidijs, fu-
 rantur illum serui, defraudant socij, contemnunt vici-
 ni, negligunt amici, insidiantur propinqui: filij si quos
 habet extra coniugium, sunt sibi ignominia, neq; no-
 men familiae, neq; aurum imagines, neq; opes suas ve-
 tantibus legibus, illis relinquere potest: ipseq; simul ab
 omnibus publicis muneribus, & honoribus legistato-
 rum omnium consensu propulsus est. Neque enim di-
 gnus est regere ciuitatem, qui domum regere non didi-
 cit: nec gubernare rempublicam, qui rem priuatam &
 familiarem nunquam cognouit, quae est illius verissimu
 exemplar & imago, Nouerant hoc Graeci, qui cum Phi-
 lippus Macedo dissidentes eos pacare studeret, & Leon-
 tinus Gorgias de Graecoru concordia librum recitasset
 in Olympia, utrunq; respuentes irriserunt, q; alios con-
 cordare studerent, q; domi suae nullam concordiam stabi-
 lire possent. Erant enim Philippo domi dissidentes filius &
 uxor, Gorgiae autem uxor & ancilla: quorum ergo praes-
 sumpta prudentia & autoritas domesticas rixas sedare
 non poterat, nec illos exteriores discordias sapienter pos-
 se componere putabant. Qui igitur ciuitati & reipublicae
 praeficitur, nisi seipsum & domum suam remq; priuatam
 regere sciat, is plane inauspicato praeficitur. Denique hic
 vnicus vitae status est, in quo homo in diligenda uxore,
 educandis liberis, & regenda familia, tuendis rebus,
 gubernando domicilio, propaganda progenie, vitam
 omnium ducere potest felicissimam: in qua si quid cadat
 oneris

DE OECONOMIA PRIVATA. 207

oneris & laboris (cadunt autem permulta, neq; vero vira vlla sua cruce caret) certe hoc vnicū illud onus leue & suaue iugum est, quod in coniugio est, si modo tales sint cōiuges, quos non auaritia, non fastus, non dolus, non fraus, non insana libido, sed deus ipse cōiunxerit, vt relinquat hō patrem, & matrem, & filios, & fratres, & affines, & adhæreat vxori suæ, cuius amor omnium aliorum dilectionem superare debet. Sic Hector vidēs excidendum Ilium, non parentum, non fratrum, non suis ipsius solitudine angitur, quantū charæ coniugis. Sic enim ait apud Homerum:

Haud equidem dubito quin concidet Ilium ingēs,

Et Priamus Priamiq; ruet plebs armipotentis,

Sed mihi nec populi, nec charæ cura parentis,

Nec Priami regis tantū præcordiarodit,

Nec germanorum, quamuis multiq; probiq;

Ense sub hostili vitas in puluere ponent,

Quām me cura tui coniunx charissima vexat.

Fateor peruersas nuptias multas comitari angustias, Nuptias p

& mala multa cuiusmodi quondam recensuit Socra- uer fastom

tes, perpetuam sollicitudinem, excruciantem zelotypi- tantur mul

am, contextum querelarum, exprobrationem dotis, ra mala.

graue affinium supercilium, alieni matromini subcen-

suras, varios sumptus, incertos liberorum euentus, nō-

nunquam orbitates, interitum generis, hæres alienus,

& dolores innumeri: adde nullam vxoris electionem,

sed qualiscunq; euenerit habenda, si iucunda, si stulta, si

peruerfis moribus, si superba, si sordida, si deformis, si

impudica, quodcunq; vitij est post nuptias discitur, vix

aut nunquam emendatur. Sunt peruersarum nuptia-

rum non modica exempla. Marcus Cato Censorius, Peruersar

ætate sua Romanæ reipublicæ facile princeps, & q bel nuptiaru

exempla. N v lo &

202 DE OECONOMIA PRIVATA

lo & pace parem vix habebat, cum iam senex Salomi
 cuiusdam viri inopis & obscuri filiam adolescentulam
 duxisset vxorem, illa sese contumaciter gerente, domi
 suæ omni autoritate carebat. Tiberius cum Iuliam Au
 gusti filiam manifestis adulterijs infamen haberet vxorē,
 eamq; nec castigare, nec deferre, nec repudiare, nec
 retinere auderet, Rhodum secedere nō sine famæ igno
 minia vitæq; periculo coactus est. M. Antonius philo
 sophus, Antoni pī filia Faustina in vxorem accepta,
 adulteram illam, ne de dote & imperio in certamē ve
 niret, retinere coactus est. Verū omnia hæc incommo
 da non tam vxorum, quam maritorum culpa proue
 niunt: nullis enim nisi malis maritis vxor contingere
 solet improba. De ijs ita philosophatus est Varro apud
 Gellium, inquiens: Vxoris vitium aut tollendum, aut
 ferendum est: qui enim tollit, hanc sibi commodiorem
 præstat: qui fert, ipse sese meliorem reddit. De ijs in de
 clamatione nostra de sacramento matrimonij latius
 locuti sumus. Iam vero & filiorum educatio non omni
 bus recte cedit, quorum plurimi male audientes, vel re
 belles parentibus, alij eisdem etiam infesti, alij insani
 & vecordes contingunt, alij hebetes & crassi, alij
 per vitiorū omnium p̄cipitia vitam agunt, & patrimo
 nia luxu, libidine, & alea euertunt: alij parricidæ, quales
 Alcmæon & Orestes & P. Malleolus, qui matrem occi
 derunt. Ipse etiam Artaxerxes Mnemon, susceptis cen
 tum & quædecim liberis, magnā eorū partē illi insidias
 parantē de medio sustulit. Quocirca nō inscite Euripi
 des ait: Et noster Bernardus assumpsit bonū esse, inco
 gnitū carere liberis. Ipse etiam Augustus felicissimus im
 perator, p̄pter filiam & neptem sæpe Homericū illum
 versiculum exclamare coactus est:

Con-

DE OECONOMIA PRIVATA. 203

Coniuge non ducta natis utinam caruisssem.

De seruis etiam ait Euripides: Domi nullus maior inimicus, neq; peior, neq; inutilior seruo. Et Democritus inquit: Seruus necessaria possessio, non autem dulcis.

Et Petrarcha alicubi scripsit: Sciebam mecum canibus Petrarcha vivere, verum venatorem esse, nisi admonitus nesciebam.

Serui vocantur canes, sunt mordaces, sunt gulosi, sunt latratores. Plautus in Pseudolo naturas eorum ijs ver Plautus

bis exprimit: Plagigera hominum genera, quorum haud quicquam in mentem venit ut recte faciant: at cum est occasio data,

tene, clupe, rape: hoc est eorum opus, ut mauelis lupos apud oues relinquere, quam hos domi custodes. Et Lucianus in Palinuro ait: Seruorum in dominos semper propterea maledicta, furta, impositiones, fuga, arrogantia, negligentia, temulentia, edacitas, somnolentia, tarditas, ignauia.

Hinc iactatum illud puerbium: Totidem domi hostes Prouerbi habemus, quot seruos. Sed nos illos saepe non tam habemus hostes, quam facimus: cum in illos superbi, auari, contumeliosi, & crudeles sumus, & domi induimus animos tyrannorum, & non quantum decet, sed quantum lubet exercere volumus in seruos. De ijs ita loquitur Strophilius seruus apud Plautum in Aulularia:

Inique domini seruis utuntur suis,

Et serui inique dominis nunc parent suis.

Sic fit neutrobi, quod fieri iustum foret:

Poenum, popinas, cellas, promptuarias

Occludunt mille clauibus parci senes,

Quae vix legitimis concedi natis volunt,

Serui furaces, versipelles, callidi,

Occlusa sibi mille clauibus referant,

Furtimque raprant, consumunt, liguriunt,

Centenanunquam furta dicturi cruce.

Sic serui

204. DE OECONOMIA PRIVATA.

Sic seruitutem vlciscuntur serui mali,
Risu, iocisq; sic ergo concludo, quod

Seruos fideles liberalitas facit.

ditiones
seruis in
pub.

Multæ res publicæ olim à seruis ingentia mala perpes-
sa sunt, testantur id seruilia bella à multis historicis de-
scripta: sed Volsinensium vrbs opulenta diuitijs, orna-
ta moribus & legibus, olim seruorum insolentiæ mise-
rabile spectaculum præbuit: quæ vbi cum seruis laxis
frenis familiaris egisset, nonnunquam etiam consilijs
admisisset, tandem senatorum admodum pauci ordi-
nem intrare ausi, mox vniuersam rem publicam occu-
pauerunt, testamenta ad arbitriū suum scribi iusserunt,
conuiuia cætusq; ingenuorū fieri vetabant, ducebāt fi-
lias dominorum: postremo lege sanxerunt, vt stupra
sua in viduis pariter atq; in nuptis impunita essent, ac
ne qua virgo ingenuo nuberet, cuius castitatē non an-
te aliquis de numero ipsorū delibasset: sic opulētissima
vrbs, & quæ caput Cariæ habebatur, ob nimiam in ser-
uos indulgentiā clemētiāq; in profundum iniuriarū
& turpitudinis decidit. Sublata seruorū em̄ disciplina
(vt inq; Aristoteles in politicis orationib⁹) domini in
insidias veniūt, sicut Hilotæ in Lacedæmonios, & Præ-
nestæ in Thessalos fecerunt.

uspa
ogab
sno

istr

regia Oe-
nomia.

ian
ap
Pe

De œconomia regia siue aulica. Ca. LXVIII.
S Vperest vt regiam œkonomiam, hoc est, aulicam
breuiter explicemus. Est igitur reuera aula nil al-
liud, quàm collegium gigarum, hoc est nobilium
famosorumq; nebulonum conuentus, theatrumq; pes-
simorum satellitum, morumq; corruptissimorū schola
& execrabilium scelerum asylum: vbi superbia, fastus,
tumor, rapacitas, libido, luxus, liuor, ira, crapula, violen-
tia, impietas, malitia, perfidia, dolus, malignitas, crude-
litas

litas, & quaecunq; vspiam sunt vitia, moresq; corrupti-
 simi habitant, imperant, atq; regnant : vbi stupra, ra-
 ptus, adulteria, fornicationes principum & nobiliū lu-
 di sunt: ibi etiam principum regumq; matres nonnun-
 quam filiorum lenæ sunt, ibi scelerum omnium pro-
 cellæ, virtutumq; omnium inenarrabile naufragiū: pro-
 bus quisq; illic opprimitur, pessimus quisq; prouehitur,
 simplices iridentur, iusti persequuntur, audaces & im-
 pudentes eriguntur. Soli illic prosperantur adulescentes,
 susurriones, detractores, renūtiatores, calumniatores,
 scycophantæ, pseudoli, famidæ, supplantatores, inuen-
 tores malorum, cæteri q; tempestatum populi, quibus
 peruersissima quæq; facinora in professo sunt: quorum
 vita omnis turpissima, quicquid vspia est teterrimarū
 beluarum peruersitatis, tota hæc & omnis in aulicū
 gregem, quasi in vnum corpus confluisse videtur: illic
 ferocitas leonis, sæuitia tigridis, truculentia vrsi, teme-
 ritas apri, superbia equi, rapacitas lupi, obstinatio vi-
 tuli, fraudulentia vulpis, versutia chameleontis, varie-
 tas pardi, mordacitas canis, desperatio elephantis, vin-
 dicta cameli, timiditas leporis, petulantia hirci, immu-
 ditia suis, fatuitas pecudis, stoliditas asini, scurrilitas si-
 miæ: ibi furentes Centauri, ibi perniciosæ Chimære, ibi
 insanientes Satyri, ibi fœdæ Harpiæ, ibi improbæ Sire-
 nes, Scyllæq; bifformes: ibi horrendi strutiones, ibi vo-
 races gryphi, auidiq; dracones, & quicquid fataliū mō-
 strorum, infelicisque portenti vspiam stupet coacta na-
 tura, illic habitat atq; visitur: ibi omne virtutum genus
 suos patitur carnifices atq; tyrannos: in summa, aut ne-
 quitia, malitia, impietati insistendum, aut aula ceden-
 dum. Non impune licet, nisi cum satis exeat aula, qui
 vult esse pius. Nullum ciuitatibus exitius malū con-
 tingere

Aula cuius
 tibi exitus
 lis.

tingere potest, quam potentis principis aula. Hæc ubi
mouetur, tanquam cometes malorum omnium pñu-
tia, ac veluti contagiosissima pestis, quocunq; applicat
perniciosissimam cladē secum fert: vnde cunq; migrat,
insanabilia, veluti eorum quos rabidus canis momor-
derit, relinquit veneni sui vestigia. Comitatur illam p-
petua rerum charitas, dum quisq; ex ea lucrum capta-
re nititur, exaucto rerum pretio, quod nunquā postea
remitti potest magno detrimento. Comitatur & lux⁹
cibarium, quo introductis peregrinis epulis, popu-
lus ipse patrios cibos fastidire incipit, passimq; popinæ
& gulæ indulgens, res suas turpiter absumit. Comita-
tur & fastus, quem dum ciues mulieresq; imitari conā-
tur, & singulæ domus dispositionis suæ formulam ha-
bitumq; inde mutuuntur, omnia sua in vestes & pom-
pam profundunt. Sequitur corruptio morum, intro-
ductis pessimis vitij, perniciosissimum malum. Iam
vero recedens ē ciuitate aula, heu quam fœdam caudā
post se relinquit, hi adulteratas comperiunt vxores, illi
stupratas, & vel abductas in scorta filias, alij supplan-
tatos filios, alij corruptos seruos & ancillas. Quid
multa? sit luctus ingens, totaque ciuitatis facies im-
mutata facta est, sicut facies meretricis. Scio ego sa-
mosam Galliarum vrbē ea causa sic peruersam, vt vix
aliqua ibi matrona pudica sit, vix filiæ nubāt virgines
quin & Palatinum scortum fuisse summi honoris est,
& seniores matronę iuniorum lenæ sunt: eaque turpi-
tudo sic inualuit, vt nullus verecundiæ locus sit, vix ma-
ritis ipsis vxorum meretricatus cura est, modo vt ait
Abraham & Saram, bene sit illis propter illas, viuantq;
laute ob gratiam illarum.

¶ De nobilibus aulicis.

CAP. LXIX.
Aulicus

203

26
enon
eroe
gisla

uspa
ogab
sno

istr

ma
ap
Po

lencf. 12

Aulicus populus duplex est: Priores partes tenent satrapæ, nobiles inquam illi Trafones qui fastu, luxu, & pompa insaniunt, induti purpura & bysso, & opere plumario, vestibus deauratis, & circumdatis varietate, quibus

*Aulici
nobiles.*

Scorta placent, fracti curuiq; è corpore gressus.

Et laxi crines, & tot noua nomina vestis.

Hi vires omnes in Venerem frangunt, tum illorū ingenio sagula est & gustus, p̄ omnia cultum quærunt, epulantur splendide, dant & accipiunt conuiuia. Inter hos laudi plerunq; duci, si illustri conuiuio sic sua p̄dignant semel, vt trimestri toto impudēter mensas circummeant alienas. Ad istos vndiq; cōfluunt citharædi, tibicines, & omne genus musicorū, mimi, histriones, parasiti, meretrices, lenones, saltatores, venatores, & huiusmodi p̄digia hoīm, alunturq; canes, eq, lupiceruarii, accipitres, ceteraq; armata aues, simiæ & psittaci, & si qua monstra sunt ac naturæ probra, vrsi, leones, leopardi, tigrides. Colloq; eorū meræ nugæ, & oriosæ fabulæ, obreſtant, deferunt, effutiūt, mentiunt, aut veris falsa commiscunt: hi de canibus, de venatibus, de syluæ ambitu, de ambage lustrorū, de venationū euentibus multa fabulant: illi de eqs, de militia, & fortiter abs se factis multa mētiunt. Si adest q̄ inuideat æmulus, aliorū sermones obstrepēdo discutiet, alias inferēdo nugas: & q̄ sibi putet laudē gignere, sua insolēter narrabit facinora: hunc ali⁹ sæpe de mēdacio cōuincit, & varijs scōmarib⁹ explodit, vñ totū tūc cōuiuij colloquiū frequēter in irā & cōtumeliā desinit, & veluti in centaurorū cōuiuijs Bacchi munera non cessant, donec eliciant sanguinē. Ita & in istorum aulicorum cōuiuijs sæpe hospites redeunt cū cicatricibus, ac si hoc edicto inuitati videantur.

*Aulicorum
colloquia*

Quod

208 DE NOBILIBVS AVLICIS.

Quod superest, læti bene gestis corpora rebus,
Procurate viri, & pugnam sperate parati.

Aulicorum
disciplina.

Proinde vero summa istorum disciplina est observare
tempora principum, ne quid intempestive illis inge-
rant: eaq; non ab astris, à cælis, ab ephemeridibus ca-
ptant, sed à vino, à prandio, à conuiuio, à venatione, ab
accubitu, dum exhilaratus est princeps, & voluptatis
alicuius compos, & quos alios molles aditus, & tem-
pora norunt: tunc nouitatum rumusculos primū asper-
gunt, quibus principis aures titillāt: deinde paulatim
ad ea quæ cupiunt procedunt, inscriptum à natura sua

Aristotelis
consiliū au-
dicum.

habentes Aristotelis ad Callisthenem discipulum cōsi-
lium, hortantis: vt cum rege aut nunquam aut iucun-
dissime loqueret, q̄ scilicet ap̄d regias aures, vel silētio
tutior, vel sermone esset acceptior. Qd' si tūc quis illo-
rū princeps aut rex arriserit, & ad id qd loquitur annuat,
si gratū qd qd' dixerit aut fecerit, si illi qd crediderit, si il-
lū cōfabulatorē secū secreto abduxerit, atq; alijs nō ita,
profecto magnus tunc erit ille in oculis hominū, iam-
que omnia audebit, mordebit omnes, ridebit omnes,
floccipendet omnes, detrahet clanculum, reprehendet
palam, loquetur grandia, nihil non audebit, quo me-
tuant eum omnes: conculcabit inferiores, contemnet
pares, superiores dedignabitur, honorem & adoratio-
nem exiger, etiam per contumeliam, totus tumer, & ef-
ferrur, & potentiam adfectat.

Libertas scelerum est virtus, & summa potestas.
Quisq; illi non arridet, non applaudit, etiam cum male
fecerit, ilico reus est: nam aut fortunæ eius inuidere, aut
officio eius non deferre iudicabitur: neq; ij tunc solum
paribus inferioribusq; infesti sunt, sed & principib' ip̄sis
suis sæpe perniciosissimi, quibus seueritatis, prudentis
corre

correctionis, & consilioꝝ imagine p̄ditissime adulan-
tur, & in nefanda scelera sæpissime impellunt: quemad-
modum apud Lucanum Curio instigat Cæsarem.
Quid tam lenta tuas tenuit potētia vires
Conquerimur, deerat ne tibi fiducia nostri?
Dum manet hic calidus spirantia corpora sanguis,
Et dum pila valent fortes torquere lacerti,
Degenerem patiēre togam regnumq; senatus?
Similes Alexander Magnus habuit instigatores, qui
illum suapte natura insanientem magis magisq; in bel-
la & cædes incenderent. Tales habuit & Roboam Sa-
lomonis filius consultores, tales habent & nostri secu-
li principes, qui morem gerentes illorum cupiditatibꝰ
illis ad omne scelus parent hortanturq;: aut sic dissua-
dent, vt fortius impellant, dum rationes suas tam futi-
les & infirmas opponunt: vt sic se conuictos passi cre-
dulorum principum confirmant errorem: vtrobq; sic
decipientes, vt non possint argui, sed de proditiōis p-
fidia insuper gratiam mereantur. Tales hodie habet
Gallorum rex Franciscꝰ ad mala consilia nimitū prom-
ptos, qui illum contra Cæsarem in omnē perfidiam ac
tyrannidem libenter impellerent, atq; n̄ interim opti-
mi habentur atq; fideles. Hæc de nobilibus aulicis ha-
ctenus, quorum qui vnum offenderit, omnium cate-
rorum reus est.

¶ De plebeis aulicis.

CAP. LXX.

SVnt adhuc quidam plebei aulici, homines impro-
bi animi, qui nulli in vita præesse sciunt, sed ipsi sub
iectione continua gaudent, n̄ circumeunt nobiliū
domos, illisq; parasitantur, mensis viuentes alienis. Et
bona summa putant, aliena viuere quadra. Omnibus
idcirco obsequuntur, omnibus adulantur, omnibus
O para-

fucata.
Aulici p̄
bei

Iuena.
Saty. 5.

parasitantur, & omnibus omnia fieri student, plures
 Proteus species mentientes, atq; in plures formas se-
 se vertentes, quo potentior fauorem sibi concilient, co-
 uiuare sermones explorare student, vt habeant qd re-
 nuntient: dissidentium aut secretis rumusculis vulpina
 astutia inquirunt, eosdemq; nunc ad amicos, nunc ad ini-
 micos perferunt, vtrisque se gratos præbentes, dum sunt
 vtrisque perfidi: eoq; magis proditiōibus idonei, q̃ ob
 imaginem simplicitatis minus habeant suspecti. Quā
 que nullum facinus sceleratius habeatur quam proditi-
 tio, nullum tamen ad diuitias & dignitates in aula cō-
 parandas vtilius ac compendiosius ipssiq; aulicis, etiā
 regibus acceptum gratumq; magis: adherent itaq; no-
 bilium liminibus, & Scire volunt secreta domus, atque
 inde timeri. Quod si semel fuerint turpitudinis aut pro-
 ditionis alicuius conscij, iam euaserunt, iam caput extu-
 lerunt. Nam: Charus erit Verri, qui Verrem tempore
 quouis Accusare potest. Iam familiaritas immo neces-
 situdo quædam nobilior contracta est, qua freti ad ea
 q̃ desiderant facile accedunt. Primum itaq; q̃runt vt in
 matricula aulicorū inscribant, idq; illis vel sine stipendio
 satis est, siqdem sola inscriptio etiam absq; salario que-
 stuosa est, & suam p̃dam habet: deinde potentes quos-
 cunq; captare non dissidunt, q̃s tunc sollicitant blāditijs
 instant obsequijs, & se muneribus ingerunt ratiōe cō-
 fortij, aut alia quauis arte, & quæcunq; ab alijs aut pe-
 riculorum metu, aut laborū intolerantia, aut lucri pe-
 nuria relinquunt, isti auidissime quarunt, vigilant, dies
 & noctes, peregrinant, & susceptas ferunt referuntq; le-
 gationes & literas, labores imensos adgrediuntur &
 perferunt, & Audent quid breuibus Gyris & carcere
 dignum, donec ijs meritis aut scrinijs præficiant, aut cō-
 signādī

signandi suscipiant officium, aut ærarij custodiam ob-
tineant, aut census varia ratiocinia illis committan-
tur. Iamq; egressi laboræ angustias, nullum obsequium
eorum amplius gratuitum est, sed oia deinceps ad pretiũ
venalia habent: & cum nouo honore, mutatis morib⁹
omnium q̃ retro sunt obliti, in anteriora tendētes, pri-
ora sua contemnunt, vltiora concupiscunt, auaritia-
que contracti ad prædã strepitumq; lucri omnia ver-
tunt, fide parci, verborū prodigi, blandi pariter & infi-
diosi, sermone obscuri, & oraculorū instar ambigui, q̃c-
quid vident, quicquid audiunt, quicquid dicitur, quic-
quid agitur, coniectant oia in peiorē partē, sibi soli fidēt
se solos amant, sibi soli sapiunt, nullius fidei aut amici-
tiæ credunt, sodalitatē nullā nisi lucri causa colūt, cō-
modū, p̃priū oībus p̃ferūt, amicos, hospites, p̃pinquos
socios, q̃cūq; lucrū non adferunt, tanq̃ steriles arbo-
res despiciūt: pristinos sodales, si q̃s eorū occurrat, p̃ter
eūt, quasi ne norint qdē: si q̃s illorū implorat opē, hūc
verbis & promissis abunde pascunt, plusq; promittūt,
quam præstant: si nihil attulerit, auxilio destituunt, &
vel causa spoliāt: gratiā omnem venalem habent, vir-
tutem omnem contemnunt, aliorumq; laudes diuersis
sententijs frangunt, & post terga artificiose cuilibet de-
trahunt, ipsi neminem sine exceptione laudant: quem-
admodum orator ille, Iulium fortunatum (aiebat) fa-
teor virum fortem, & quem constat strenue egisse quā
plurima, q̃ tamen pacto iudiciū repetundarum apud
iudices iustos euaserit, mirarer quidem, si vis eloqui e-
ius mihi esset incognita, Et alius:

Felix & nato, felix & coniuge Proteus.

Et cui, si demas iugulati crimina Phoci, Omnia con-
tigerant. Præterea aulicis muneribus vulturum in-

O ij star,

Aulici ad
honores e-
uecti more

star, semper inhiant, vnde cunq; venantur prædâ, eam-
que quibus possunt, veluti Phineo obsonium, vel ipsis
ê faucibus Harpyiarum instar præripiūt, Aemulorum
calamitatibus gaudent, nullius malo compatiuntur,
nulli promissa se debere putât, nisi pro sua libidine, nul-
li gratiam referunt, sed omnes pariter aut beneficio in-
dignos iudicant, aut negligentia prætereunt, nonnul-
los odio compensant, sed in odio gratiam fingunt &
dissimulant iram: præter principem aut regem nul-
lum alium observant, aut verentur, sed ne hos quidem
nisi aut metu, aut pro compendio. Cumq; iam ad ca-
nos vsq; in proditiionibus, in fraudibus, in ærumnis &
laboribus versati, anxij his sordibus ingêtes opes sub-
limesq; honores corripuerunt, tunc fasque nefasq; con-
fundunt, vt filios nō tam honoris quam rapinæ simul
& iniquitatis relinquunt hæredes.

Sic serpente ciconia pullos

Nutrit, & inuenta per devia rura lacerta,

Illi eadem sumptis quærunt animalia pennis.

Sic leporem, aut capream famulæ Iouis, & generosæ.

In saltu venantur aues, tunc præda cubili

Ponitur, inde autem cum se matura leuabit

Progenies, stimulantæ fame festinat ad illam,

Quam primum rupto prædam gustauerit ouo.

Atq; hæ sunt plebeiorum aulicorum artes, quib; mul-
ti ex infima hominū fece ad amplissima munera, quæ-
sturas, dignitatesq; conscendunt, proximamq; apud
principes & reges suos aut oritatē adepti, diuitias prin-
cipibus pares constant, regiaq; extruunt palatia: dū in-
terim nobiliores illi aulici sua omnia in scorta, in aleas
in venationes, in equitia, in conuiuia, in pompas, in ve-
stes, in fastum profundunt, terras, castra, possessiones,
patri-

DE MVLIERIBVS AVLICIS. 215

patrimonia decoquentes: quæ tunc plebei isti emunt, in nobilium locum his suis scelestissimis artibus succedentes.

De mulieribus aulicis.

CAP. LXXI.

Aulicæ mulieres.

HAbent & aulicæ mulieres sua vitia. Omnino enim non paucas videmus corporis dotibus, & formæ elegantia spectandas, scitulas, & nitidas, & venustas. Insuper vestimentis purpureis & aureis, & gemmeis monilibus exornatas, sed non omnib⁹ est cernere quam turpissima môstra sub formosis illis pel libus sæpe latent. Hinc aptissime Lucianus illas Aegyptijs templis comparat. Illic enim ipsum delubrū forinsecus pulcherrimum est, simul atq; maximum sumptuosius lapidibus extructum atq; compositum: ceterum si intus deum requisieris, aut simiam inuenies, aut ciconiam, aut hircum, aut felem. Ita est de illis aulicis puellis atq; dominabus, quæ à prima ætate, à teneris annis, in molli otio, saltationibus, & omni luxu enutritæ, pessimisq; disciplinis ex aulicis illis amorum libris, prauissimisq; luxus, libidinum, adulteriorum, fornicationum, lenociniorum historijs, comædijs nouellis, facetijs, cantilenis imbutæ, veluti ex nutrice perniciosissimos mores suxerunt, leuitatem, insolentiã, arrogantiã, morositatem, impudentiam, obscœnitatem, contentionem, contradictionem, pertinaciam, vltionem, astum, vafrieciẽ, petulantiam, loquacitatem, procacitatem, & turpem concupiscentiam: habent linguas quibus silentium pœna est, habent labia ad omnẽ loquacitatem armata, quibus sermones producunt otiosissimos ineptissimosq; & non raro ijs qui audire coguntur molestos. Quid enim illas in tam multas horas inter se loq; putabimus, nisi stulta & otiosa? puta quomo

O iij do

214 DE MVLIERIBVS AVLICIS.

do componenda coma, quomō pectenda, quomō tingendi capilli, quomō fricanda facies, qualiter cōplicanda vestis, qua pompa incedendum, asurgendū, decumbendum qbus, q̄ vestitu fas sit incedere: q̄ qbus loco cedere debeāt, quot inclinationibus salutare, que ad quorum oscula venire fas aut nephas sit, q̄ asino, q̄ equo, q̄ sella, q̄ curru, q̄ lectica vehi debeant, quæ aurum, quæ gemmas, quæ corallia, quæ torques, quæ inaures, que armillas, quæ annulos, quæ monilia ferre possint, cæteraq̄ Semiramidarum legum nugamenta. Nec desunt seniores matronæ, quæ narrent à quot procis olim adamatæ, quibus muneribus dignatæ, quibus blanditijs ambitæ: hæc de eo loquitur quem amat, altera ægre silet de illo quem odit, & quæuis putat se cum aliæ admiratione dicere, nonnūquam interpestiuis diſceterijs, aut impudentissimis mendacijs sermonem insulciunt. Nec desunt inter illos intensissima odia, & acerrima iurgia, calumniæ, detractiones, sycophantiæ, & quæcunque sunt malæ linguæ vitia: habent ocellos habent vultus, habent risus plena illecebris, habent nutus, habent gestus plenos lasciuiæ, habent astus, habent verba quibus decipiendos procos sollicitant, & munuscula extorquent, si illis annulus est, si gemma, si monile, si catenula, quicquid id est subtrahunt blanditijs, aut extorquent precibus, redduntque pro illis basia, suauia, oscula, amplexus, contactus, confabulationes, quæ illis publica merx & aulici amoris alimentum sunt. Pudet referre quæ secreta intra cubile proba sæpe gerantur, consecrato Hymenæo naturæ contumelia, quæ cum vestem induerunt omnia cōtexisse & occuluisse existimant: tales itaq̄ qua fide & integritate postea erga maritos putabimus futuras vxores? O quanto

Matronæ
un cōtro-
rhiæ,

ist⁹ ad mu-
era extor-
renda.

nat.
ap.
P

quanto dolore afficiunt bonos coniuges, dum genus
 dum dorem, dum formam, dum aliena matrimonia il
 lis continuo obijciunt, & iurgijs ac contumelijs obrun-
 dunt viros, conqueruntur semper, dum domesticam &
 frugalem mensam spernunt, & aulicum luxum viris ex
 probrant, ac delicijs & pompa assuetæ, ornametorum
 ambitione exhauriunt illorum opes, labefactant do-
 mos, nonnunquam ad turpes & malos quæstus mise-
 ros maritos impellunt, quibus dies noctesq; infidiatur
 mille fraudibus, simulatione, proditione, hypocrisi.
 Taceo externos amores, occulta adulteria, supposititi-
 os partus, & alieno semine conceptas proles: q; si semel
 ad odium vertantur, zelotypiam parabunt, aut vene-
 na. Familiars enim (vt ait Hieronymus contra Iou-
 nianum) malarum fœminarum artes sunt, doli, frau-
 des, veneficia, mala medicamenta, & magicæ vanita-
 tes. Sic Liuia virum suum interfecit, quem nimis odit,
 Lucilia suum peremit zelotypia: illa spõte miscuit aco-
 nitum, hæc improba furorem pro amoris poculo pro-
 pinauit. Adeo tutius est (quod ait Ecclesiasticus) com-
 morari leoni & draconi, quam cum muliere nequam.
 Quisquis morigeram cupit habere vxorem, ne ducat
 talem aulicam. Quæcunque mulier velit probum ha-
 bere maritum, ne nubat aulico. Sed iam nimium pro-
 gressus est cum lingua sermo, dixi tamen, & iam non
 dixisse non possum. Cæterum autem ponam manum
 meam super os meum, & ijs alia non addam, quin de
 aula modo egredientes reliquas œconomiz partes,
 & quas diximus mechanicarum potiores disciplinas,
 mercaturam, agriculturam, militiam, & reliquas ex-
 aminemus.

¶ De mercatura.

CAP. LXXII.

O iij

Merca

Superbe pa-
 tronarū ra-
 ctationes in
 maritos su-
 os.

Feminarū
 malarū artes
 Eccl. 25.

Mercatura

Mercatura ipsa quidem latentium lucrorum astutissima indagatrix, manifestæ prædæ avidissima vorago, nunquam habendi fructu felix, semper autem quærendi cupiditate miserrima. hanc amen non modico reipublicæ auxilio esse, & ad externorum regum, populorumq; amicitias contrahendas accommodam, atq; etiam priuatæ hominum vitæ perutilem, ac quodammodo necessariam pleriq; arbitrati sunt: quin & Plinius illam victus causa inuentam putat, quocirca etiam multi illustres simul ac sapientes viri hanc exercere non sunt aspernati, cuiusmodi (teste Plutarcho) fuit Thales, Solon, Hippocrates: verum si curi quasunque scientias, & artes alias propter voluptatem admittimus, alias propter laborem æstimamus, alias propter virtutem honestatemq; sectamur, alias propter veritatem iustitiamq; veneramur: non tamen omnes illæ quamuis necessariae, lucrosæ, iucundæ, laboriosæ, idcirco statim honestæ laudabilesq; ac iustæ sunt. Sic & mercatorum, institutorum, fœneratorum, trapezitarum, colyblitarum exercitia necessaria, vtilia, & laboriosa sunt, tamen illiberales, sordidi, & improbi quæstus vocantur: quia illorum operosa fraudes, non artes videntur emunturq; quod quidem (vt ait Cicero) non apti, non simplicis, non ingenui, non iusti, non boni viri, sed versuti, obscuri, astuti, fallacis, & callidi officium est. Mercatores enim omnes & institores hinc emunt, vt alibi carius, & supra sortem vendant: atq; ille melior qui lucratur magis, quibus passim peculiare est mētiri, peierare, fraudare & imponere, nec vlla illis lucranda ratio turpis: quin & legibus id sibi licere dicūt decipere secum contrahentes ad dimidium iusti pretri. Nec dubium esse potest, cum omnis eorū vita ad quæstum,

Mercator

institore

Lex

Mercator

stium, ad lucrum, ad diuitias adornata sit, illos earundē occasione turpia plurima, & dignas supplicio fraude^s committere. Nulli enim sine fraude ditescunt, & (vt ait August.) lucrum habere non poterit, nisi fraudem fecerit. Et plenius equo Laudet venales, quas vult extruere merces. Et alius Poëta canit:

Periurata suo postponit numina lucro

Mercator Stygijs non nisi dignus aquis.

Hinc emit ille, vendit alter: hic portat, ille asportat: hic creditor, ille debitor: hic soluit, ille recipit: alter rationes scribit: omnes autem peicāt, fraudant, fallunt, nec animæ, nec corporis, nec fortunæ vllum periculum excludunt, modo lucrum sperent: nec cognationes, nec affinitates, nec amicitias vlla fide, nisi sola vtilitate colunt: sicut omnes per omnem ætatem post lucrum, post diuitias currunt, ac si alibi laborum requies vitæq; solatiū nequeat inueniri.

Impiger extremos currit mercator ad Indos, Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.

At vero cuiusmodi fraudes committāt mercatores in lana in lino, in serico, in panno, in purpura, in gemmis, in aromatibus, in cera, in oleo, in vino, in frumento, in equis, in animalibus. Deniq; in omnium mercium genere, nemo est qui nesciat, qui non videat, qui non palpitet, nisi qui forte illorum damna non senserit. Atque hæc minora mala sunt, longe his maiora supersunt. Ipsi sunt qui inuectis damnosis mercibus, & quæ obraritatē, vel delicias à mulieribus & pueris appetūtur, & quæ ad nullam vitæ faciunt necessitatem, sed duntaxat ad luxum, ad pompam, ad fucum, ad ludum, ad mollitiem, ad voluptatem ab ipsis vsque terræ finibus veluti laqueos importantes. Prouincias ac regna quo

O v

tannis

Nullum o
mnino sin
frande lu
crum

Oratius

Fraudes
mercatorum

tannis immensa spoliant pecunia, corrumpunt bonos mores, introducunt peregrinis vitijs: ac sublato patrio ritu, semper nouis & externis rebus studentes, eam perditissimis implicant consuetudinibus. Ipsi sunt qui in iis sodalitijs, contra ius, fas, & leges monopolia exercent, omnia tentantes, excogitantes, explorantes, quibus multitudinis opes ad se contrahant, dum collectis pecunijs alios vincunt, alios praeueniunt, alios exauctore rerum pretio deterrent, ac soli emunt omnia, quae deinceps pro suo libito soli vendunt quam maximi. Ipsi non raro ingenti aere alieno confarcinato, constituto alibi domicilio, inde vero prostituta fide, verso solo, profugi, & sero aut nunquam redeunt, creditores fraudant, & ad desperationem ac laqueum adigunt. Ipsi sunt qui chirographis & obligationibus implicant & expilant ciues, debitorumque radices adeo profundas, laboriosas, funebres, & inuitabiles plantantes, ut euelli nequeant: sed in gyrum pullulantes, & ex debitis debita germinantes, ciuitates suffocant & euerrunt: ipsi interim scenori & vsuris incessanter dediti, totius plebis substantiam deuorant: ipsi nonnunquam numismata praecidunt, semper autem monetae valorem utcumque suo lucro conducere visum est, nunc intendunt nunc remittunt, non absque torius reipublicae detrimento. Ipsi explorata principum secreta, ciuitatumque consilia, & patrios rumores hostibus renuntiant: nonnunquam etiam parata mercede principum vitae insidiantur, ac nihil non pecuniae studio attentantes, facientes, patientes, & venale habentes. Omne eorum institutum non nisi mendacia, fuci, sermonum nebulae, explorationes, insidiae, fraudes, deceptionesque manifeste. Hinc Carthaginenses mercatoribus distincta statuerunt diuersoria, nec ea illis cum

Carthagine
mercatores
suata ha-

eū ciuibus volebant esse communia: ceterum patebat
 illis in forum via. Ad naualia autē & secretiora vrbis
loca, ne aspectus quidem concedebatur. Græci autem
 nequaquam intra vrbes recipiebant, sed quo ciues à pe-
 riculi suspitione essent immunes, à pomerijs non lon-
 ge forum venalium statuebant. Pleræq; alia gentes,
mercatores ad se accedere prohibuerunt, q̃ mores de-
prauarent. Epidauri (teste Plutarcho) cum ciues suos Il-
 lyricorum commercijs improbos fieri animaduertērēt
 veriti à peregrinorum contagione, corruptis ciuiū suo-
 rum moribus, res nouas ciuitati suæ excitari, vnum in-
 primis grauem & circumspectum ex omni ciuium mul-
 tudine virum, in singulos annos eligebant, qui ad Illy-
 rios accederet, & quæ quisque suorum mandasset mer-
 caretur atq; contraheret. Viruperat mercatores Plato,
 quod optimos inquinent mores, & apud bene consti-
 tutam rempublicam lege cauendum censet, ne externa
rum gentium deliciae, in urbem comportentur, ac ne
 quis à ciuibus minor quadraginta annis peregre pro-
fiscatur: exteri autem ad suos remittātur, eo quod isti
 usmodi perigrinorum contagijs, ciues veterem patrū
 parsimoniam, priscosq; mores dediscant, & odisse inci-
 piant: ex quo vno vrbes plerunq; redduntur deterrime
 omniq; fornicationum, adulteriorum, luxus, & libidi-
 num genere inquinatissima: cuiusmodi Lugdunum &
Antuuerpia famatissima hodie mercatorum emporia
 de se exempla præbent. Ipse etiam Aristoteles, iubet o-
 mnino curam habendam, ne quid ciuitates aduerfitio-
 rum admixtione vitientur: mercatores autē, etsi sunt
necessarii, non tamen in ciuium numero recipien-
dos: quos ideo etiam detestatur maxime, q̃ gaude-
 ant mendacijs, & in ciuitatibus fora vexant, tumul-

bebāt loca
 Græci mer-
 catores.

Græ

Plato cōtra
 mercatores

Lugdunum
 Antuuerpia
 Aristoteles
 cōtra mer-
 catores.

202

es, 26
enoi
eroe
gislMercato-
res magi-
stratibus
prohiberi.
Mercatura
theologis
damna.

tus exitant, seruntq; discordias. Quin apud plerasq; res publicas antiqua lex erat, ne quis mercator magistratum gereret, nec in senatum, nec in consilium admitteretur. Porro mercatura à theologicis sententijs plane damnata est, & à canonicis decretis, autoribus Gregorio, Chrysostomo, Augustino, Cassiodoro, Leone, omnibus vere Christianis interdicta, Nam (vt ait Chrysostomus) mercator deo placere non potest. Nullus ergo Christianus sit mercator, aut si esse velit, proijciatur ab ecclesia. Augustinus quoq; mercatores pariter ac milites, ait veram pœnitentiã agere non posse.

De quæstura.

CAP. LXXIII.

Quæstura.

usp
oga
snoQuæstores
urax ho-
minu ge-
tus.

ista

nat
at
P

Mercatoribus non multo meliores sunt quæstores, furax, quoddam hominũ genus, & vt plurimum seruire ac mercenarium, aut quod sub stipe operã locarit, rude ac ignauũ, sed audax & ipudens: nec nisi tenuia quædam artificia, qualia par est tales homines nosse, didicit, scribendi videlicet & supputandi, maxime autem furandi formulas, haud inscitas, ingeniosioresq; quam quæ in vulgares competant latrones; ideoq; omniũ qui viuunt hominũ furacissimi sunt, & à solis digitis, quibus talenta & miliones supputant, opulenti, quos adeo viscosos habent, ac infinitis vncis hamis sic imbutos, vt pecunia omnis, quantũcunq; leuis, fugax, labilis, anguillarũ & serpentum instar lubrica, ab his cõtracta illico hæreat, neq; facile queat auelli: hoc ipso tamen minus mali sunt, cum qd non nisi regum principumq; ac potentum ararijs insidiantur: tum quæ inde suffurantur, in scorta, in aleas, conuiuia, ædificia, atq; alendis parasitis, histriõibus, eqs, canibus, non illibenter expendunt. Aut seniores prudentioresq; facti, non raro filios nobis tales relinquũt, qui quæ

quæ isti multis ex periurijs, rapinis, furtis, flagitijs paulatim & minutatim corraferunt, conuiuâdo, scortando, venâdo, aucupando, vestiêdo, & ne quicquid ad explêdas voluptates omittendo, rursus in multa fragmêta dissectantes, simul omnia infelicitèr profundât. Cæterum vero & quæstores ipsi scœn^o accipiunt, & dona extorquêt procastinando, debita copilât, cum capitaneis colludût, falsum supputât, chirographa adulterât, & literas effectis sigillis resignât, numismati nonnihil detrahût, nōnunquid fucato metallo vitiant, ideoquæ alchimiſtis plurimū amici sunt, artisquæ illius vt plurimū sectatores, aut si desit ingenium saltem fautores sunt. Verum cum dicat Cicero mercaturam ipsam, si magna sit & copiosa, multa vndiquæ apportâs, & sine vanitate importans, nō esse admodum vituperandam. Mercatores autem & quæstores tunc posse optimo iure laudari, si aliquândo satiati quæstu, tandē ad colendos agros possessionesquæ se contulerint. Ideoquæ de agricultura quid sentiendum sit hic subiungemus.

De agricultura.

CA. LXXIII.

Agricultura itaque, cui & pastio annexa est, & piscatio atquæ venatio, tâto apud priscos in honore fuit, vt ne Romanos imperatores, potentissimosquæ reges, & duces puduerit agros colere, semina tractare, arbores inferere. Ad hæc se cōtulit deposito imperio Diocletian^o, & dimissa regni administratiōe Attalus, Cyrus quæque magnus ille Persarum rex gloriari plurimū solebat, cum veniētibus ad se amicis hortū ostēderet suis manib⁹ cōfertū, & arbores sua manu in ordinē positas. Sed & Seneca plātauit platānos, sua manu piscinas effodit, aquas diduxit, nec alibi libētius erat quā in agris: hinc illa nobilissimarum familiarum cognōmēta

Fabio-

Quæstores
artes ad di
uitias com
parandas.

Ciceronis.
dictum in
quæstores

Agricultu-
ra.

Diocletia-
nus.
Attalus.
Cyrus.

Seneca.

Fabiorum, Lentulorum, Ciceronum, Pisonū, à multitudine videlicet horum leguminum.

¶ De pastura.

CAP. LXXV.

Simili ratione à pecorum pastionibus Iunij, Bubulci, Strutilij, Tauri, Pōponij, Vituli, & Vitellij, Portij, Catones, & Annij, Capræ ori sunt. pastores fuerūt Romul^o & Rem^o Romæ vrbis cōditores, & pastorib.

Qui viri illustres pastores apud Latinos.

ad imperiū assumptus fuit Diocletian^o. Pastor fuit ipse Romanæ potētis tremēdus Spartacus. Pastores erant Paris & pater Aenæ Anchises, & à Venere dilect^o formosus Endimion. Polyphem^o etiam, & centū oculorū Argus. Ex ipsis deniq; dijs Apollo Admeti Thessaliæ regis armenta pavit, & Mercurius fistulæ innētor pastorum princeps fuit, atq; eius filius Daphnis. Pan quoq;

Viri sancti in veteri testamento pastores

pastorū deus, & Proteus pastor atq; deus. Atq; vt (Hebræorum patriarchas, iudices, ac reges aliquos recēsem) maximū inter eos viri, & deo gratissimi pastores fuerūt, sicut Abel iustus, Abraham pater multarū gentiū, & Iacob pater populi electi. Item Moyses legislator & propheta deo familiaris, ac Dauid rex secundū cor domini electus: qn etiā apud veteres Grecos, illustrissimus quisq; pastor erat. Hinc alios Polyarnas, alios Polymelas, alios Polybutas appellarunt: videlicet à multitudine agnorū, ouium, & boum nōia illis imponentes. Sic etiam Italiā à vitulis nuncupatā (quos antiqui Græci Italos vocabant) nemo ignorat. Atqui vterque Bosphorus Cimmerius & Thracius, atq; Aegæū mare, & Argos, Hippion nonne à bouis transitu, à capris, ab eqs dicta sunt? Et Numidia Aphricę prouincia à pacuis hoc nomē habet. Prima post Adæ lapsum hominum in terris vita fuit pastorica, hæc nobis præter pecudum carnes varias, etiam lac, caseum, butyrū in cibū: ac

pro

pro vestitu lanam, pelles, & coria, omnia profecto humanæ vitæ cum necessaria, tum vtilissima largitur: quæ omnia sed post casum homini concessa sunt, cum antea ijs solis quæ à terra sponte prodibant fructibus, deus illum in paradiso vesci iusserat.

¶ De piscatione.

CAP. LXXVI.

Accedunt ad hæc piscatio atq; venatio. Piscatio nis studiū apud Romanos tanto in prius & celeberrime habitū est, vt peregrinos & Italos litibus ignotos pisces, è longinquis prouincijs aduectos nauibus, in mari Italico tanq̃ in terra fruges seminarēt arbitantes non modicā in his reipublicæ vtilitatē versari. Præterea piscinas & viuaria priosissimis piscibus referta magnis sumptibus instruxerunt, è quibus demū pleriq; Romani principes familieq; agnomina traxere, vt Licinij, Murenæ, Sergij, Oratæ. Hinc & Cicero Lucium Philippū atq; Hortensium piscinarios appellauit, vide licet à piscinis. Legimus & diuū Octavianū Augustum hamo piscari solitū, & Nerone (scribit Suetonius) piscatū rete aurato, è purpura & cocco nexis funibus. Modi autē piscationū non admodū multi, nā retibus, hamo, nassa, iaculis, rastro, veneno, quotquot sunt pisces capiuntur. Verū piscatio eo minus laudis habet, quo pisces duri alimentis, ne stomacho quidē vtilis, nec deorū oblationibus accepti sunt. Nemo enim vnquā piscem in sacrificijs immolatum esse audiuit.

¶ De venatica & aucupio.

CAP. LXXVII.

Similibus quoq; quibus piscatio ingenijs constant venatio & aucupium, additis insuper viribus corporis & indagine, varijsq; laqueorum, pedicarum, decipularumq; ingenijs: adhibitis etiam visco, aquilis, accipitre, canibus, ac lupo ceruario, & plerisque alijs man-

Piscatio.

Nota fam
liarū a pisc
bus
August.
scator
Modi piscat
tionum.

224 DE VENATICA ET AVCVPIO

māfuetis feris, rapinæ, venationiq; aptis. Ars profecto detestabilis, studiū vanū, certamen infelix, tantis laboribus & vigilijs de nocte ad noctē pugnare & fœuire in bestias. Ars crudelis & tota tragica, cuius voluptas est in morte & sanguine, quā ipsa refugere deberet humanitas. Hæc ab initio seculi semper pessimorū hoīm peccatorūq; præcipuū exercitiū fuit: nā Cain, Lamech, Nimbrotū, Ismaēlē, Esaū, robustos venatores sacræ literæ prodiderunt, nec vllōs in vetere lege venaticā exercuisse legimus, nisi Ismaēlitas, Idumæos, & gentes quæ non cognouerūt deū. A venatione tyrannidi initium fuit, quia cōmodiorem non reperit autore, q̄ eū, qui in cæde & carnificio ferarū & volutabro sanguinis deum naturamq; contemnere didicisset. Hanc tamen Persarū reges tanq̄ verissimā rerū bellicarū meditationē coluerunt: quia habet in se venatica bellicū quiddam & truculentū, dū rapacibus canibus obiecta fera, effuso sanguine, laniatis visceribus voluptatē præstat, acerbissimamq; mortē tāquā iocū summa cū voluptate spectat: interim ridetq; crudelis venator, prostratamq; canū exercitu, aut laqueorū fraude, infelicē prædā, triumphantis instar magna comitatus caterua domū reducit, vbi tūc feralis instruitur carnificina. Solenni q; chironomia, præscriptisq; vocabulis (neq; enim aliter phas est) belua laniatur: insignis profecto venatorū stultitia, insigne bellū, cui dū nimīū insistent, ipsi abiecta humanitate, feræ efficiuntur, morumq; prodigiosa peruersitate tanq̄ Actæon mutantur in naturas beluarum. In tantam quoq; plurimi illorū prorupere insaniā, vt hostes naturæ fierent, quēadmodū de Dardano narrā fabulæ. Inuentores tam infelicis artificij extitisse narratur Thebani, gens fraude, furtis, periurijs insignis, parricidijs

Inuentores
venationis.

202

2f. 2c
enoi
cro
gisl

usp
oga
suo

ist

22
21
P

cidiis & incestibus detestanda: à quibus eius exercitiij
 præcepta ad Phrygios transmissa sunt, gentē æque im-
 pudicam, sed stultā atq; leuem, quos idcirco cōtempse-
 runt Athenienses, & Lacedæmonij populi grauiores.
 Postea vero q̄ Athenienses interdictæ venationis legē
 soluissent, artemq; cum exercitio publice admittentes
 in rempublicā suam iutroduxissent, tunc primū Athe-
 næ captæ sunt. Hinc miror venationem à Platone ipso
 Academiārū principe commendatā, nisi forte q̄ euen-
 tus aut propositi honestas necessitāsve hanc commen-
 dat, non voluptas: quemadmodū aprum Calydoniæ
 vastatorem confixerit Meleager, non voluptati suæ,
 sed vtilitati reipublicæ, patriā abs vastatrice belua libe-
 rās. Et Romulus venabatur ceruos, nō voluptatē cau-
 sa, sed necessitate alendi se & socios, Est & aliud venan-
 di exercitiū quod aucupiū dicunt, minoris quidē cru-
 delitatis, sed non minoris vanitatis, hinc aucupes dicti
 qui videlicet aut aues venantur, aut per aues ludentes
 (quemadmodum ait Baruch propheta) in aubus celi.
 Autorem illius ferunt Vlysem, quem primum post ca-
 ptum Ilium armatas edoctasq; in venationē aues Gre-
 ciam intulisse narrant, vt videlicet essent nouæ volu-
 pratis solatia, his qui amissis parentibus Troiani belli
 damna sentirent: tamen filium Telemachum ab hac
 viuere iussit expertem. Tandē hæc exercitia, in se re ve-
 ra seruilia & mechanica, eousq; euecta sunt, vt positis
 quibusq; liberalibus studiis, hodie prima nobilitatis e-
 lemēta sint atq; progressus, illis ducibus ad summū no-
 bilitatis gradū perueniatur: hodieq; ipsa regū & princi-
 pū vita, ipsa etiā (proli dolor) abbatū, episcoporū, cate-
 rorūq; ecclesię p̄fectorū religio, tota inquā venatio ē: ī
 qua se potissimū experiuntur, virtutemq; suā oñdunt.

Aucupium

Baruch. 3
Vlyses au-
tor aucupi

P Spuman-

226 DE VENATICA ET AVCVPIO

Verg. iō 4. Spumantemq; dari pecora inter inertia votis
 Oprant aprum, aut fuluum descendere mōte leonem.
 Et quos decet esse exempla parentiæ, quotidie q̄runt
 habere q̄d vincant & venentur: & q̄ natura libera sunt
 animantia, & decernente iure occupantiū fiunt, nobili
 um tyrannis sibi temerarijs interdictis vsurparit: a no-
 ualibus suis arcentur agricolæ, subtrahuntur prædia ru-
 sticis, agri colonis, præcluduntur syluæ & prata pasto-
 ribus, vt augeantur pascua feris in sagimen & delicias
 nobilium, q̄s solos has edere licet: de quibus si colon^o
 q̄spiam gustarit, aut agricola, is maiestatis reus factus,
 simul cū beluis illis fit præda venatori. Scrutemur scri-
 pturas, certe in sacris literis, etiam in gentium historijs,
 nullum sanctum, nullum sapientem, nullum philoso-
 phum legimus venatorem, pastores vero plurimos &
 aliq̄s piscatores. Et August. artē hanc dicit oīm neq̄ssi-
 mam, sacraq; Elibitanum & Aurelianense concilia hæc
 in clero prohibuerunt damnaruntq; in sacrisq; canoni-
 bus non modo prohibetur venatoribus ascensus ad sa-
 cros ordines, sed etiam summi sacerdotij gradus adimi-
 tur iā adeptus. In eisdē legitur, Esau venator erat, qm̄
 peccator erat. Neq; vero vsq; venatiōis vocabulū scri-
 ptura sacra in bonū assumit. Quare venationem ipsam
 reprobam esse, iam nemini in ambiguo sit, quæ omni-
 um sapientum atq; sanctōrū turba explosa est atq; da-
 mnata. Antiquitus etiam cū in innocentia viuerent ho-
 mines, nulla illum animantia fugiebant, nulla infesta e-
 rant, nulla noxia, omnia illi subdita obedientiam præ-
 stabant: cuius exempla etiam posterioribus temporibus,
 in his qui optimam vitam agerent, manifesta sunt
 quomodo ferarum insidijs superiores extiterunt, sicut
 Daniel leonibus, & Paulus apostolus viperæ. Heliam
 prophē-

Daniel . 6.
 ct. 28.

antiquitus
 oi cum fe
 s pax.

Gen. 23.

venatiocle
 do prohibi-

203

2f, 2c
 enoi
 erod
 gisl:

usp
 oga
 ano

ist

122
 21
 P

ppheram, Paulū, & Antonium eremitas nutriuit cor- 3. Reg. 17
 tius, & Aegydiū cerua. Helen⁹ abbas præcepit onagro
 & paruit belua, & sancti viri onera portauit: præcepit
 etiā crocodilo, & ab eo flumen transuectus est. Anacho-
 retæ multi habitabant in desertis, & stabant in spelūcis
 & cauernis ferarum, non timentes nec leones, nec vr-
 sos, nec serpentes. Cū peccato em animalū noxa simul
 & persecutio & fuga subintrauit, & artes venationum
 excogitatæ sunt. Non enim (vt August. ait tertio super
 Genesim) animalia fuere à principio producta veneno-
 sa, inimica, & molesta humano generi, sed post pecca-
 tum infesta inimicæq; constituta sunt: quod ex diuina
 sententia in pœnam iniustæ rebellionis primorum pa-
 rentum factum est, cuiusmodi sententia lata est ad ser-
 pentem, dum diceret deus: Ponam inimicitias inter te Gene. 3.
 & mulierem, & inter semen tuum & semen illius: ex
 hac sententia venationum orta est pugna, hominū sci-
 licet cum cæteris animalibus.

¶ De agricultura residuum. CAP. LXXVIII.

SEd modo reuertamur. Scripserunt de his iam di-
 ctis agriculturæ, pastionis, piscationis, venationis,
 aucupij artibus Hiero, Philometer, Attalus, & Ar-
 chelaus reges: Xenophon & Mago duces: & Oppian⁹
 poëta: pterea Caro, Varro, Plinius, Columella, Vergi-
 lius, Crescentius, Palladius, & pleriq; his recentiores. Ci-
 cero his nihil melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil li-
 bero hoīe dignius arbitratur. Non pauci summū bonū
 summāq; beatitudinē istic collocarunt. Hinc agricolas
 fortunatos, Vergilius, Horatius beatos vocant. Hinc
 Delphicū oraculū Aglaum quendam felicissimū pnun-
 tiauit, qui in Arcadia parū prædium colens, nunquā
 id egressus est, sicq; minima cupidine minimum in vita

P ij mali

Residuū d
 agricultur

Agricultu
a dei male
dictio.

en. 3

203

es. 2c
enoi
ero
gisl

usp
pca
sno

ist

na
a
P

atrix fer
ns, qui
ucano ui
aror aque
pellatur.

mali expertus fuerit. Sed miseri homines tam altū de agricultura sapientes, ignorant hanc esse effectū peccati, ac summi dei maledictionem. Eiiciēs enim hominē de paradiso volupratis, in agros misit, ad prauaricatorum Adam sic dicens: Maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea omnibus diebus vitæ tuæ, spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terrea: in sudore vultus tui vaseris pane tuo, donec reueraris in terrā, de qua sumptus es. Sed nulli hoc magis sentiunt q̃ agricolæ & villici, qui dum arant, seminant, occant, purant, pastinant, messant, metunt, vindemiāt, pascunt, tondent, venantur, piscantur: post multos labores, hic agris à grādine tempestateq; vastatis amittit panem, huic oves moriūtur aut boues, aut à militibus abigūtur, ille perdit feram, alter piscem, & domi plorat vxor, illachrymātur filij, & tota esurit familia, rursusq; spe incerta dubiū redeunt in laborē. Ante hanc maledictionē nulla fuisset opus artificiosa telluris cultura, nō pastioe, nō piscatioe, non venatioe, nō aucupio: nā spōte oīa, productura erat terra hybernis aestiuisq; frugibus odoris suauitate, pratorumq; vestitu semper florescēs. Deniq; nil noxiū terra progerminasset, non herbā vllā veneno pestilentē, nullam arborē sterilitatis vitio inutilem, sequestrataq; etiā natricū & viperarum cæterarumq; reptiliū virulentia (autor nobis Beda) ipseq; homo animantiū omnium adeptus principatū, ipsis etiā feris vt iumentis pecudibusq; onera impositurus, imperasset piscibus maris, aues ad nutū aduolassent: moxq; natus homo omnium membrorum vsum, exercitiūq; consecutus fuisset, ac sine corporis tegumentis, sine tectis, sine conditis obsonijs, sine medicamenti felicitissimam vitam egisset, cum sponte sua illi suppeditatura essent

essent vt ait Poeta ille:

Terra cibum pueris, vestem vapor, herba cubile,
Sed peccati noxa, mortisq; necessitas omnia nobis infe-
sta fecit, iam non terra quicq; citra labores sudoresq;
nostros producit: quin & letifera & venenosa (ceu pa-
lam nobis q; viuimus exprobrans) generat, nec reliq;
elementa nobiscum mitius agunt, multos mare sauien-
tibus procellis obruit, monstrosaq; beluæ absorbent,
tonitruis, fulgure, tempestatibus contra nos pugnat
aer, & pestilentia: lue cælum quoq; in nostrum interi-
tum conspirat. Iamq; etiam animantia ex professio no-
bis infesta sunt, & ipse etiã homo (vt est in prouerbio)
homini lupo est, circumsistunt nos innumeris scelerũ
illecebris tentantes immundi spiritus, quo nos in sup-
pliciorum tenebrosa conceptacula protrahãt, æternis
ignibus, ac diris cruciatibus perpetue cruciandos. Atq;
hinc patet, non nisi optimarũ rerum iacturã, malorum
inuentiõẽ, ac vitæ incõmoda esse agriculturã, cum ce-
teris illi adhærentibus pascendi, piscãdi, venandiq; ex-
ercitijs, quo telluris infœcunditatẽ, & victus egestatẽ,
ac expellium amictu algorem, quibus mortis fara ad-
monita humanitas, saltem pro tempore effugeremus,
vel potius mitigaremus. Haberet aut̃ agricultura hanc
necessitatis ceu calamitatis nostræ laudẽ non modicã,
si intra hos mansisset terminos, nec prætergressa doce-
ret tot prodigiosas plantarũ fabricas, tot portentosas
arborũ insitiones ac metamorphoses. Quin & equos
asinis iungere, & canibus lupos, sicq; mulas & lyciscas,
aliaq; præter naturæ legẽ monstrosa animalia procrea-
re. Sed & quibus natura, cælum, maria, terras, libera assi-
gnauit, auariis, piscinis, viuarijs, & carceribus coercere,
etiam exemptis luminibus, mutilatisve membris in er

Peccata h
mini omni
fecerũt in
mica

Proverbiũ

Lycisca e
nis mōstr
sus, nimir
ex lupi &
canis coit
prognatu
unde & n
mẽ habe

gastulo saginare: tū in lino, lana, pellib^o, bōbyce, & q̄ natura ad hominē vestitū largit^r, tot texturā, infectionū, & similia non nisi ad luxum, & fastum artificia, sapissime etiam ad hominum perniciem excogitata. Quod de vno lino conqueritur Plinius tam paruo semine nato, quod nunc planta, mox velum, leuissimo ventorū flatu orbē terrarū vltro citroq; portat, hominesq; ipsos (ac si parum sit in terra etiam perire) cogat in aquis, ac à marinis beluis vorari. Prætereo mille agricolarum, pastorum, piscatorum, venatorum, aucupum obseruantiarū decreta, non tam stulta & ridicula, q̄ superstitiosa, & diuinæ legi aduersa: quibus tempestates auertere, semēta fecundare, noxia quæq; propellere, lupos & feras abigere, fugacia animalia sistere, pisces auesq; manib^o præhendere, morbos pecudū incarminare se posse autumant: de qb^o tum magna credulitate, & seriose scripsērunt sapientes illi viri, quos supra nominauim^o.

¶ De arte militari.

CAP. LXXIX.

Sed iā ab agricolis ad milites transeamus, quos ex agris delectos aptiores pugnae ait Vegetius: ex quibus etiā Cato viros fortissimos, & milites strenuissimos gigni adserunt. Quin & testibus sacris literis, primus ille pugnator Cain agricola fuit, atq; venator. Et Ianus atq; Saturnus pugnacissimi dii & antiquissimi, hæc simul cū agricultura vitā in terris egerunt. Ars itaq; militaris minime contemnenda videt^r, q̄ (vt ait Valerius) principatum Italiæ Romano imperio peperit, multarū urbium, magnorumq; regum, validissimarū gentiū regnum largita est: fauces Ponti, marisq; sinus patefecit: Alpium Tauriq; montis conuulsa claustra tradidit. Ipse Africanus Scipio apud Enniū gloriatur, q̄ per sanguinem hostium atq; cædes, viam sibi ad cælum aperuerit cui &

Militia

Gen. 4.

cui & Cicero adfentit, inquit & Herculem eadē via
 cēlos conscendisse. Hanc Lacedæmonij primū tradidisse
 dicuntur: hinc Hannibal Italiam petiurus Lacedæ-
 monem quæsiuit armorum ducem. Hac duce constitu-
 ta sunt regna & imperia, illaq; neglecta potentissima q̄
 que rursus demolita. In manibus enim temerariorum
 ducum ceciderunt bellicosa Numantia, ornatissima Co-
 rinthus, superba Thebæ, docta Athenæ, sancta Hieru-
 salem, ipsaq; Romani imperij æmula Carthago: tandē
 etiam potentissima Roma. Hæc ars plurimo, & plus-
 quam Dracōis leges, humani generis sanguine scripta
 docet pugnae ordinem eleganter constituere, acie com-
 mode instituere, adoriri hostem, instare, premere, circū-
 uenire, leua dextraq; ferire, ad ducum signa dimicare, p-
 ferre gradum, sustinere impetum, resistere vrgentibus,
 premere cedentes, ictus incurrere, incussos euitare, auc-
 clypeo excipere, ac contemnere, acriusq; in hostē con-
 surgere, inuehi equo, vrgere stimulis, moderare frenis,
 & omnem in partem circumflectere, ingerere tela, vi-
 brare lanceas, torquere hastas, hostium vultus, latera,
 terga, pro loco & tempore adoriri, nec priusquam de-
 sperata victoria de fuga cogitare: fugientes autem in-
 sequi, mactare, capere, exarmare, diripere, profligare, su-
 os reducere, recolligere, exercitum instaurare: & despe-
 rata victoria ad spem vindictæ animum succendere, &
 quæ reliqua sunt militum ducumq; officia. Instruit q̄-
 que de adparandis classibus, extruendis arcibus, muni-
 endis castris, locandis præfidijs, extruendis vallibus,
 compingendis aggeribus, euacuandis fossis, suffodi-
 endis cuniculis, fabricandis machinis, deligendis armis
 oppugnandis mœnibus, comportandis comœatibus
 confingendis dolis, locandis insidijs, varijsq; scire vti stra-

Inuentio ar-
 tis milita-
 ris.

Militigales

Militæ ac-
 tes diuersæ

tagematibus. Præterea obsidere ciuitates, iacere tela fremere tormētis, admouere machinas, perfodere muros, concutere turres, occupare mœnia, parare incēdia diruere arces, spoliare templa, diripere vrbes, subuertere oppida, vastare agros, concutere leges, adulterari matronas, stuprare viduas, rapere virgines, ciues alios

Militiæ artis finis & scopus.

Bellū quid

Militēs qd

Militiæ economiæ

vulnerare, alios incarcerare, alios deportare, alios trucidare. Tota deniq; disciplina hæc nō nisi in hominum pernitiē occupata, hunc finem quærit, vt famosos orbis euersores, strenuosq; homicidas faciat, transformetque hoīes in ritus ferarū, moresq; beluarū. Hinc bellum nihil aliud est, q̄ commune multorū homicidium a latrocinium, nec aliud milites q̄ stipendiarij, & in reipublicæ exitium armati latrones. Præterea cū bellorū euentus semper sint incerti, & fortuna, non ars largit̄ victoriam, quid prosunt stratagemata & insidiæ, & reliqua artis militaris præcepta? nunquid omnis ars inanis est, vbi fortuna dominatur? Atq; nihilominus laudauit hanc diuinus ille Plato, & pueros hæc discere, adultosq; statim armatæ militiæ tradi iubet. Et Cyrus inclytus ille rex, illam non secus atq; agriculturam summe necessariam aiebat. Ipseq; Augustinus atq; Bernardus catholici in ecclesia doctores, hanc alicubi probauerunt, & pontificia decreta illam nō improbant, licet

Christus & apostoli.

Militiā prohibent.

Militiū factorū scilicet

Arma Christi

Christus & Apostoli longe aliter sentiant. Tādem vel repugnante Christo non infimum in ecclesia gradum obtinuit, obortis tot factorum militum sectis & ordinibus, quorum omnis religio in sanguine, in cædib⁹, in rapinis, & piratica sita est, prætextu defendendæ & ampliandæ fidei: ac si Christus euangelium suū non p̄dicatione verbi, sed armis: nō cōfessione cordis & martyrio, sed ostentatione & cōminatione armorū, vi bellorū, & hominū

hoīm cædibus ac strage voluerit innotescere. Nec satis est istis militibus in Turcas, in Saracenos, in Paganos arma ferre, nisi etiam contra Christianos pro Christianis classes ducant, Deniq; bellum & militia multos gignunt episcopos, & non raro pro summo pontificatu pugnatum est, & (vt ait sanctus ille Camotensis episcopus) non sine fratrum sanguine sancta sanctorū ingressus est pontifex: atq; hoc tunc vocatur constantia martyrii, si pro cathedra magna Christianorū cede fortiter fuerit dimicatum. Scripserunt de arte militari Xenophon, Xenocrates, Onozander, Cato Censorius, Cornelius Celsus, Higinus, Vegetius, Frontinus, Helianus, Modestus, & antiquiores multi: ex recentioribus Volturius, Nicolaus Florentinus, Iacobus comes Purpurianus, & alij pauci. Hi artis doctores, sed speculatiui non tā periculosi vt sunt practici. Tituli vero ac dignitates discipulorumq; gradus non sunt baccalaureat^{us}, magistratus, doctoratus: nec modo etiam sunt quibus dicuntur imperatores, duces, comites, marchiones, equites, capitanei, centuriones, decani, signiferi, & consimilia nobilitatis nomina ex ambitione, aut iniuria nata: sed latrones, perfossiores, raptores, sicarii, fures, sacrilegi, gladiatores, stupratores, lenones, scortatores, adulteri, proditores, peculatores, abigei, aleatores, blasphemii, venefici, parricidæ, incendiarii, prædones, piratæ, tyranni, & ciuium modi. Quos omnes qui vno nomine velut exprimere dicat milites, hoc est, re vera barbaras sceleratorū hoīm feces, quos mala mens, malus animus ad omne facinus extimulat: q̄s penes dignitatis & libertatis nomen habet licentia delinquendi & latrocinandi, vndiq; q̄rentes vt noceant, ipsamq; innocentiam veluti mortis quandā imaginē odientes, omnesq; quasi vnū

Pugnæ pro
Pontificatu

Scriptores
Militariæ
artis.

Militū no
mina ex re

P v corpus

Iob. 4.

Militiæ in
ignia,
virtutis ex
ercitium.Militiæ p-
riaMilitum
ors pestis
a,

obilitas.

corpus sunt ex patre diabolo, cuius illi sunt mēbra, de quo ait Iob: Corpus illius quasi scuta fusilia, & cōpactū squamis se prementibus, vna vni coniungitur, & ne spiraculum quidem incedit per eas, vna alteri cohæret, & tenentes se nequaquā separabuntur, assistunt sibi, quia conuenerūt in vnū aduersus dominū, & aduersus Christū eius. Insignia autē militiæ sunt nō purpura, torques, annuli, tiaræ: sed aduerso pectore vulnera, & deformata cicatricibus corpora. Exercitiū non nisi cū plurimorum exitio dolorēq; cōiunctū, morū, legū, ac pietatē pñicies, cū Chro, cū beatitudine, cū pace, cū charitate, cū in nocētia, cū patientia, ex diametro pugnās. Præmia eius sunt gloria nobilitatis humāi sanguinis effusioe parta, & imperij, ppagatio libidine dominādi & possidendi, cum multarū animarū perpetua dānatione. Nam cum omnis belli finis sit victoria, nemo potest esse victor, nisi homicida: nemo contrā victus, nisi male perierit. Mors igitur militum pessima, malum epitaphium sibi inducente peccato. Qui autem occidunt, iniqui sunt, etiam si iustum sit bellum. Non enim propter hoc, sed quia luci & prædæ gratia militarunt, impij homicidæ in eos q̄s male occidunt. Si autē q̄ iuste ab illis perimuntur, ipsi q̄ occiderunt in carnificum ordinem seip̄s stantes nobilitatem hanc cōmeruerunt: quumq; leges alioq; in p̄dones, incendiarios, raptores, homicidas, sicarios p̄cenis fauiant, tales nomine militiæ habentur nobiles & honesti.

Denobilitate.

CAP. LXXX.

EX militia itaq; ortū habet nobilitas, gentilitia videlicet claritas, ex cruore hostium & cædibus strenua carnificina acquisita, & publico præmio comprobata, publicisq; honorū insignijs cohonestata.

Hinc

Hinc apud Romanos tot coronarum genera ciuiliū muralium, obsidionalium, naualium, tot militaria dona, armillæ, hastæ, phaleræ, torques, annuli, statuæ, imagines nata sunt, quibus prima nobilitatis initia auspicabantur. Apud Carthaginenses tot donabant annulis, quot interfuissent prælijs, Iberi tot circa defuncti sepulchrū erigebant obeliscos, quot ille interemisset ex hostibus. Apud Scythas in celebri conuiuio ijs tñ circumlaram pateram accipere licitum erat, q̄ hostē occidissent. Apud Macedonas lex erat, qui nullum hostem interemissent, capistro cingi in opprobrium ignobilitatis. Apud Germaniæ populū neminē vxorem ducere licebat, q̄ non prius caput hostis occisi ad regem detulisset, ipsaq; indignatio non dati debiri honoris, ijs qui strenue militarunt, contra patriam multos induxit, vt subuerterent eius libertatem. Exemplo sunt Coriolanus, Gracchi, Sylla, Marius, Sertorius, Catelina, & Cæsar. Si itaq; nunc nobilitatis primordia regramus, comperiemus hanc nefaria perfidia & crudelitate paratam: si ingressum spectemus, reperiemus hanc mercenariā militia, & latrocinij auctā: q̄ si etiam regnorū & imperij originem quæramus, occurrent impia fratrum parentumve parricidia, funesta cōiugia, & pulsi regno patres à liberis, aut trucidati principes, in cuius verba iuratum erat. Sed ipsam nobilitatem nunc à primis vnguib⁹ exploremus. Ipsa reuera nihil aliud est quàm robusta improbitas, atq; dignitas non nisi scelere quæsitā, benedictio, & hæreditas pessimorū quorumq; filiorū. Quod ita esse primum nobis sacræ literæ, deinde etiā antiquæ gentium & recentiores historiæ notum faciunt. Nam cum ab initio creationis mundi genuisset transgressor Gen. 4. 1. Adā primogenitum suum Cain agricolam, & alterum Abel

Carthaginenses.
Iberi,
Scythæ.
Macedones

Carmani.
Denegetus
honor debitus, aduersus patriā propriam multos instigauit.

Nobilitas
quid

Cain & Abel

Abel pastorem ouium, in quibus humana familia bi-
 uium fecit, videlicet in Abel plebis, in Cain nobiliū: qui
 cum secundum carnem crudelis & superbus esset, de
 more persequens eum, qui secundum spiritum humi-
 lis erat, interfecit Abel: sed reparata fuit plebea familia
 in Zeth tertio filio Adæ. Ipse itaq; Cain parricidio fra-
 tris primus militiæ & nobilitati initium dedit, ac con-
 temptis dei & naturæ legibus, confidens autem in pro-
 prijs viribus, vsurpans sibi dominationem, primº con-
 didit vrbes, constituit imperium, ac creatos à deo libe-
 ros homines & filios generationis sanctæ, vi, rapina,
 seruitute, & iniquitatis legibus opprimere cœpit: do-
 nec illi etiam cōtempto dei iudicio, & corrupta omni
 carne, promiscua libidine inquinati, genuerunt gigan-
 tes, quos interpretatur scriptura potentes à seculo, vi-
 ros famosos. Atq; hæc est vera & commodissima no-
 bilium definitio. Opprimebant enim inopes, extollen-
 tes se latrocinij, & superbientes opibus, celebrātes no-
 mina sua, imponentes ea regionibus, & vrbibus, & mō-
 tibus, & fluminibus, & aquis, & mari, quorum primus
 parens Cain natura malignus, intestino odio inuidº, à
 diuina correptione incorrigibilis, dissimulata ira pro-
 ditor, in proprium sanguinem parricida, maledictione
 vagus & profugus, etiam maledictioni superaddens
 blasphemiam. Atq; hæc sunt illa antiquissima & pri-
 mæua nobilitatis munia, hæc virtutes, hæc ingenia, quib-
 us vsq; in hunc diem ipsa ornatur nobilitas, cuius archi-
 tectus pater ille gigantum, quos deleuit dominº in
 diluuiio aquarum, vno solo reseruato Noha, viro iusto
 in generationibus Zeth, cum sua familia: cui cum tres
 essent filij Samus, Iapetus, & Chamus, atq; illi infraura-
 to post diluuium seculo, priscorum gigantum exem-
 plo etiā

Gigātes &
 Cain colla-
 rio
 Nobilium
 cum Gigan-
 tibus,

Gen. 4.

Gen. 6

plo etiam vrbes conderent, & regna constituerent, id. Gen. 10. 11.
 circo scriptura à Noha vsq; ad Abrahamum nullam fa-
 cit mentionem iustorum, omnes siquidem ad Abraha-
 mum vsque nobilitatis artifices extiterunt, robustæ vi-
 delicet improbitatis, impietatis, confusionis, potentie,
 militiæ, violentiæ, oppressionis, venationis, luxus, pō-
 pæ, & vanitatis, & similibus nobilitatis stigmatū, quæ
 Nohæ filij huic imprefferunt: è quorum numero Cha-
 mus eò quod cæterorum esset nequissimus, atq; in pa-
 rentem impius, primam & super omnia regna domi-
 natricem monarchiam promeruit. Ipse genuit Nim-
 brotum, quem scriptura describit potentem in terra, &
 robustum venatorem aduersus dominum: hic ædifica-
 uit Babylonem illam magnam, & linguarum confu-
 sioni initium fuit, tradiditq; regnandi disciplinam, no-
 bilitatūq; gradus, honores, dignitates, officia, imagi-
 nesq; discreuit. Exinde in plebem leges sancitæ, intro-
 ducta seruitus, & exactiones à populo, conscripti exer-
 citus, gesta q; crudelia bella. Abs eodem Chamo pces-
 serunt Chus, à quo Aethiopes & Mizraim, à quo Ae-
 gyptij & Chanaan, à quo Chananæi nobilissimæ qui-
 dem gentes, sed deterrimæ, reprobatae, & à deo male-
 dictæ. Exacto tandem multo tempore, rursus elegit
 deus hominem iustum patriarcham illum Abrahamū
 ex quo suscitaret sibi semen, & populum sanctū, quem
 circumcisionis signaculo aliarum gentium multitudine
 distinxit. Hic duos ab initio genuit filios, vnum ex
 ancilla spurium Ismaëlem, alterum ex vxore legitimū,
 cui nomen Isaac. Factus est autem Ismaël homo fer⁹
 & sagittarius, vir nobilis & potens princeps, Ismaëlita-
 rum genti nomen suum perpetuum relinquens, bene-
 dixitq; illi deus, & confirmavit nobilitatem eius in ra-
 pina &

Gene. 9.

Gen. 10. 11.

Gene. 10.

Gen. 16. 21

Gen. 16.

Gen. 25.

Gene. 27

Gen. 28. 29

Gen. 38. 39.

Gen. 40

Gene. 41

pina & militia inquires: Manus eius cōtra omēs, & manus omnium contra eum: & e regione fratrum suorum figet tabernacula. Isaac autem perseveras in iustitia patris sui, illius gregē pascebat, atq; hic ex Rebecca sua duos genuit filios Esau & Iacob. Esau itaq; odiosus deo, homo rufus & hispidus, venator & sagittarius, helluo & ventri deditus, adeo ut pro vno pulmento venderet primogenita, factus est vir potēs atq; princeps Idumeorū, benedictio nē accipiens nobilitatis in pinguedine terræ & rore cœli, in gladio & excussioe iugis: Iacob autem iustus, profugus apud auūculum suū Laban oves illius pascebat, cuius vtrasq; filias quatuordecim annorum servitute cum promerisset vxores, duodecim ex illis filios suscepit, vocatumq; est nomen illius Israel qd posteris suis deinceps reliquit, ut vocaretur populus Israel. Erant Iacob (quod diximus) duodecim filij, vide licet Ruben, Symeon, Levi, Iudas, Isachar, Zabulon, Ioseph, Benjamin, Dan, Nephtalim, Gad & Aser, ad quorum numerum duodecim tribus Israel numerati sunt. Verū Ioseph à fratribus suis venditus in Aegyptū, omni Aegyptiorum disciplina imbutus est, & factus est formiorū interpretis peritissimus: & augurabat in calice. Oeconomicae disciplinae adeo peritus erat, ut ingenij calliditate novas artes parandarum diuitiarum, & vestigalis augendi inueniret, quam ob causam Pharaoni regi gratissimus, constitutus est ab eo princeps super omnem Aegyptum, atq; ex servili mancipio, solenni Aegyptiorum ritu, nobilis creatus est. Posuit enim rex annulum in manu eius, & torquem in collo eius auream, & induit eum purpura, fecitq; ascendere currum, clamante præcone, ut omnes deinceps tanquam nobile & principem reuererentur illum. Similis per omnia nobili-

nobilitadi mos erat apud Persas, sicuti de Mardochæo Hebræo nobilitato ab Artaxerxe rege legimus in libro Hester. Inde in hunc vsq; diem hæc nobilium creandum consuetudo permansit penes reges & Cæsares, à quibus alij pro pecunia emunt nobilitatem, alij illā lenocinio, alij veneficijs, alij parricidijs hanc cōmeruerūt. Multis proditio nobilitatem conciliauit, simul atq; diuitias peperit, quemadmodū de Euthicrate, Philocrate, Euphorba, & Philagro historijs proditum est. Plerique adulatione, detractioe, calumnijs, sycophantia: plures ob prostitutas regibus vxores & filias, nobiles facti sunt: multos venationes, rapinæ, cædes, præstigia, & aliæ malæ artes ad nobilitatem promouerunt. Sed ad Ioseph reuertamur. Hic cum potēs esset in domo regis, & suscepisset filium primogenitum Manassen, elat⁹ euentitia hac nobilitate, in iniuriā & contemptum paternæ domus, non sine culpa locutus est, dicens: Oblivisci me fecit deus laborum meorum & domus patris mei. Quapropter in benedictionibus postpositus fuit Manasse, & platus illi iunior Ephraim. Ipse deniq; Ioseph licet esset filius Iacob, tamen propter hanc nobilitatis deo odibilem conditionem, non meruit ferre nomen tribus in Israel, sed datum est filijs suis Ephraim & Manasse. Neq; illi in tribubus suis habuerunt, prophetam, & oīm minima benedictione bñdicuntur, videlicet in fortitudine, & multitudine familiæ suæ. Habitauit aut̃ populus Israel in Aegypto annis multis, erantq; pastores pecorum in terra Gessen. Cū vero crescerent in gentē magnam & potentem, suspecti & odibiles facti sunt nobilibus & regibus Aegyptijs: quare affligebant eos operibus duris luti & laterum, & omni seruitute operū terræ, & pueros eorum masculos occiderunt, mer-
gentes

Hest. 3.
Nobilitas
mos apud
principes

Gen. 41.

Gene. 14.

Gen. 46.

Exod. 1.

gentes in flumine, vt non superesset illis semen in terra
 Horum itaq; vnus, eo q̄ esset puer elegans, saluatus est
 à filia regis, quæ adoptauit illum in filium, & vocauit
 illum Moysen, quia de aquis eripuisset eum. Creuit ita
 que Moyses i domo regis, omnib; Aegyptia doctrina
 imbutus, tanq̄ regis filius habitus, potens factus est, &
 dux militiæ Pharaonis contra Aethiopes. Desponsa-
 uit autem sibi filiam regis Aethiopum in coniugem, vn
 de contracta Aegyptiorum inuidia & odio, exulare
 coactus profugit in Madian, vbi apud puteum quen-
 dam contra regionis illius pastores, pro puellis q̄bus-
 dā, certamen suscipiēs, eo bñficio vnā ex illis meruit ha-
 bere vxorem filiam sacerdotis: tandem prouectus eta-
 te & sapientia, agnoscens genus suum, de gente Hebre-
 orum reuersus est in Aegyptum, & renuntiata Aegy-
 ptia nobilitate, confortatus à deo, ducem se prębuit po-
 pulo Israel, & multis miraculis eduxit illum de Aegy-
 pro. Cūq; peccasset populus aduersus deum in vitulo
 aureo, iratus Moyses iunxit sibi viros fortes filios Levi,
 & pręcepit illis, inquiens: Ponite gladios super femur
 vestrum, & euntes & redeuntes, occidat vnusquisq; fra-
 trem & amicum & proximum suum: factaq; hac me-
 morabili cade, quasi viginti trium millium hominum
 benedixit illis, inquiens: Consecraſtis manus vestras ho-
 die in sanguine, vnusquisq; in filio & fratre suo: comple-
 taq; est benedictio Iacob & Symeon & Leui vocantis
 eos vasa iniquitatis bellantia, quorum furor maledict⁹
 & pertinax, & indignatio dura. In hoc itaq; insigni par-
 ricidio initium cepit nobilitas in Israel: tunc enim cō-
 stituit illis Moyses principes, & duces, & capita exerci-
 tus, tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, &
 decanos viros bellicosos, & pugnatores egregios per
 tribus

Exod. 2.

Exod. 3. 4.
5. & ita de-
inceps.

Exod. 32.

Gen. 49.

Exod. 18.

tribus & cognationes suas: è quibus qui bello & fortitudine alios præcellere videbatur, huic tribuerunt principatum, iudicandiq; potestatem. Regem non enim habebant, sed iudicibus regebantur, è quibus Iosue vir nobilis, robustus & bellicosus, victor regum, & non timens quenquam, post Moysen tenuit principatū: post cuius obitum sine principe sub democratia vixerūt, sed seditiosi facti pugnarūt cōtra se inuicē & ppe deleuerūt tribum Benjamin, vt non superessent nisi sexcenti viri. Cumq; abiurassent illis filias suas, datæ sunt illis quadringentę virgines: captiuorum Iabib Galaad, reliquis ducentis permillum est rapere virgines à Silo. Atq; hoc modo impleta est benedictio nobilitatis Benjamin, in imagine lupi mane rapientis prædam, & vespere diuidentis spolia. Post hæc rursus ad aristocratiam & principum regimen conuersi sunt, è quibus tandem Abimelech spurius Hieroboal de tribu Manasse, interfectis solenni parricidio super vno lapide septuaginta fratribus suis legitimis, primus regnum obtinuit in Sichem. Porro vniuerso populo Israel petente sibi regem, in furore domini dati sunt illis reges, paucissimi quidā boni, plures autem mali. Iratus enim est dominus, & dixit illis ius regis, quia tolleret filios & filias eorum, faciens sibi aurigas, panificas, & agros, & greges, & prædia, & seruos, & ancillas, & optima quæq; illorum pro libito addecimaret sibi, & distribueret seruis suis, populumq; totum seruiturū premeret iugo, & quoties rex peccauerit & inique egerit, populus plecteretur pro eo. Constituit autem illis regem adolescentem de tribu Benjamin, nomine Saul, virum fortem robore, statura procerum, adeo, vt ab humero sursum, altior esset omni populo, incussitq; deus timorem omnibus, vt cū quasi ministrū

Deut. 31.
Iosue.

Gen. 46.

Iudic. 9.

1. Reg. 8.

Ius regum.

1. Reg. 9.

Q nistrū

nistrum dñi venerarentur. Hic anteq̃ regnare cepisset tanq̃ filius vnus anni innocens erat, & opimā indolis: adeptus autem regni nobilitatem, effectus est vir nequam, & filius Belial. Sustulit ergo deus regnum de domo Saul, & dedit illud Dauid filio Isai de tribu Iuda.

Atq; hic e pastore ouium constitutus rex, eadem nobilitatis pestifera contagione infectus, factus est hō peccati, sacrilegus, adulter & homicida, tamen non declinavit misericordia dei ab illo. Regnavit autē ab initio in Hebron, quum Hisboseth filius Saul regnaret post Iordanem: tandem confirmatum est illi regnum vni-

uersi populi in Hierosolymis. Veruntamen pacificam Israelitarum monarchiam non obtinuit: nam eoviuente, filius eius Absolon, regnum inuasit in Hebron, quo occiso, rursus inuasit regnum Siba filius Bochri. Porro ambiuit regnum filius Dauid Adonias. Ipse autem Dauid moriturus heredem instituit minorem natu Salomonem filium Bethsabee adulteræ, atq; hic primus Hebræorum monarchiam obtinuit, quam Adoniæ fratris natu maioris parricidio confirmavit, adeptusque rege summā, etiā ipse à via recta declinavit post mulieres in fornicationes & idololatriam, derelinquens legem dei: successitq; illi filius malus Roboam, etiam ille nequā & peccator aduersus deum: ideòque scissa est ab eo monarchia populi, & defecerunt ab eo decē tribus,

& constituerunt sibi regem Hieroboam virum nequissimum de tribu Dan, qui venenauit totum Israel, abducens decem tribus ad idololatriam, erectis vitulis in Samaria, vt impleretur benedictio, inquiring: Dan coluber super viam, cerastes super semitam mordens calcaneum equi, vt cadat sessor eius retrorsum. Tribus autem Iuda quieuit sub semine Dauid, quemadmodum

benedixit

2. Reg. 13. 15
& 16.

2. Reg. 11
2. Reg. 2

2. Reg. 6
2. Reg. 13.
1. Reg. 20.

2. Reg. 11

3. Reg. 12
& 4. Re. 17

Gen. 49

Gen. 49.

benedixit illi Iacob, non auferendum sceptrum à Iuda, donec veniret Messias. Erat aut̃ ille Iudas filior̃ Iacob *Gen. 37* pessimus, & in nurum suam incestuosus, erantq; illi filij nequissimi & scelestissimi: quocirca benedictionē nobilitatis accepit in scepro regni, & fortitudine leonis. *Gen. 49* tandem quoq; recesserunt à regibus Israel populus Edom & Lobne, & constituerunt sibi reges pro arbitrio suo, quemadmodum benedixit deus Esau de excutendo iugo. Inter omnes autem reges Iuda & Israel, vix quatuor inuenti sunt boni. Exactis itaq; regibus, cum tora nobilitate, Iudæi in captiuitatem & seruitutem in *4. Reg. 8* *Gen. 27.* Babyloniam traducti sunt: iterumq; post multa tempora miserante deo reducti in Hierosolymam, aliquādiu sub sacerdotibus & optimatibus, & populari magistratu rempublicam suam feliciter administrarunt, donec Aristobulus Hyrcani filius diadema sibi imposuit, regnumq; Iudæorum & matris & fratrum parricidio refecit, quod deinceps per plures reges, postremo sub Archelao insolenti & obsceno rege finiuit, Iudæa tora in Romanorum prouinciam redacta, ac tandem sub Tito & Vespasiano deleta, vniuerso populo per vniuersum orbem, adhunc vsq; diem in perpetuam seruientē relegato. Hæc ita ex sacris literis prosequi libuit, vt ostenderem ab initio mundi nullam fuisse nobilitatem, quæ non scelerum habuerit initium, etiam in populo dei: nec aliud esse nobilitatem, quàm gloriam & præmium publicæ iniquitatis: in qua quo pollutior vita, eo præclarior: quo plus scelerum, eo plus præmij & gloriæ: sicut non inscite comprehensus Diomedes pirata ille ait ad Alexandrum, inquitens: Ego quia vno nauigio latrocinior accusor pirata, tu quia ingenti classe id agis, vocaris imperator: si solus & ca-

Nobilitas
quid.

Diomedes
piratæ ad
Alexandrum
responsio in
genus.

Q ij

ptius

ptius esses, latro esses: si mihi ad nutum populi famul-
 lentur, vocarer imperator. Nam quo ad causam,
 non differimus, nisi quia deterior est, qui capit impro-
 bius, qui iustitiam abiectius deserit, qui manifestius im-
 pugnat leges. Quos enim ego fugio, tu persequeris: q̄s
 ego vtcunq; veneror, tu contemnis: me fortunæ inig-
 tas & rei familiaris angustia, te fast^o intolerabilis & in-
 explebilis avaritia furem facit. Si fortuna mea mansue-
 sceret, fierem forte melior: at tu quo fortunatior, neq-
 or eris. Miratus Alexander hominis constantiam, ius-
 sit adscribi militiæ, vt posset deinde salvis legibus mili-
 tare, hoc est, latrocinari. Iam vero progredientes ad e-
 thnicos: historias, similiter ostendamus ipsam nobili-
 tatem non aliud esse quam improbitatem, furorem, la-
 trocinium, rapinam, homicidium, luxum, venationem
 violentiam, à pessimis vbiq; principijs ortam, peiorib^o
 persecutam, turpissimum semper habuisse exitu: quod
 in illis quatuor famatis monarchijs, deinde in cæteris
 quoq; nobilium regnis constabit. Prima itaq; post dilu-
 uium monarchia fuit Assyriorum, cui initiu dedit Ni-
 nus primus, qui prior omnium non contentus suis li-
 mitibus, propagandi imperij libidine arma foras extu-
 lit, & cruenta bella vicinis inferens, totius Orientis po-
 pulos subegit, magnitudinemq; quæsitæ imperij, sequē-
 tibus semper nouis victorijs, continua prouinciaru ac-
 cessione adauxit, subacta Asia, perdomiro Ponto. Por-
 ro Zoroastem Bactrianoru regem parricidiali pugna
 oppressum interfecit. Vxor erat Nino nomine Semira-
 mis, hæc (vt refert Dinon historicus) petijt à viro, vt qn
 que dies imperitaret, quo concessio impetratoq; stolā
 accoronam sibi aptauit, ac in sellam regiam conscen-
 dit, imperauitq; satellitibus, vt Ninum virum suum re-
 gijs

Nobilitas
 nihil aliud
 quā impro-
 bitas,

Prima post
 diluuiū mo-
 narchia.

Secunda mo-
 narchia.

gñis ornamentis exutum interficerent, quo sic extincto ipsa successit in imperio, nec contenta regni terminis, Aethiopiam imperio suo adiecit, in Indiam bella extulit, Babyloniam muro augustissimo cinxit, postremo à filio Nino secundo, quem flagitiose conceperat, impiè exposuerat, incestuose cognouerat, occiditur. His itaq; parricidijs Assyriorum monarchia obtinuit principatum, donec sub Sardanapalo rege, viro omni muliere corruptiore deficeret, quem Arbactus Mediæ præfectus inter scortorum greges comprehensum interfecit: ipseq; se constituens regem, imperium omne ab Assyrijs transtulit ad Medos, idq; Cyrus tandem detulit ad Persas, penes quos filius eius Cambises nouæ Babylonis conditor, adiectis multis regnis, secundam monarchiam obtinuit, quam & fratris & filij parricidio consecrauit: hæc tandem in Narso Ochi filio inclinauit, cui, interfecto eo, abs Bageo eunuchio surrogatus est Darius Persæ Arsani filius, Gademannus antea vocat⁹, qui abs Alexandro magno deuictus Persarum monarchiam simul cum vita finiuit, quam idem Alexander paternæ cædis vna cum adultera matre conscius & cōsultor, hoc ipso famoso parricidio transtulit in Macedonas: atq; hæc tertia fuit monarchia, quæ, extincto Alexandro, mox & ipsa corruit. Successit quarta monarchia Romanorum, qua nulla in rebus humanis potentior. Sed si temporū series abs vrbe cōdita reperatur, illam inuenimus à pessimis initijs ortam, & à pessimis frequentius gestam, ideoq; hæc nobis paulo altius, & à primis vrbis conditoribus repetenda est. Vrbis Roma à geminis fratribus Remo & Romulo, ex incestuosa Vestali genitis, à meretrice educatis, in Italia primū condita est: cuius regnum Romulus parricidio fratris

Tertia monarchia.
Quarta monarchia.

Romæ origo.

instar Cain uitauit. Cumq; se deorum filium dici pateretur, collecta sceleratorum satellitum manu, pmi illis impunitate, rapuit filias Sabinorum, & constituit illis vxores ex omnibus quas elegerant, genuerunt gigantes, illos inquam Romanæ nobilitaris reges atq; pceres, toti orbi formidabiles. Iamq; Sabinorum formis & filiabus fraudulentò fœdere proditorioq; ludopellētis, nephariè raptis, crudelibus nuptijs sibi suisq; sociatis, parentum ac maritorum nece obtentis, nouis insuper parricidijs defendit. Nam soceri sui sanguinis incontinens, etiam Titum Tatium pium senem, Sabinorum honestissimum ducem, in societatem regni assumptum miserabiliter occidit. Hæc fuere Romani regni primordia, quod per ducentos quadraginta tres annos sub crudelibus regibus rectum, sub Tarquinio superbo, flagitio stupratæ Lucretiæ desijt. Et quemadmodum successio Cain in septenaria generatione perijt sub diluuiò aquarum, sic & isti Romuli successores in septenario regum numero à populari tumultu obruti sunt: & licet Romana vrbs regum exuisset imperium, non tamen euasit tyrannidem. Exactis namq; regibus, cum post tumultuantis populi inundationes, regnum ad optimates translatum esset, Brutus quidam, vir nobilis, primus Romanorum consul designatus est. Hic quo tantum stabiliret imperium, primum illius cōditorem regemq; Romulum, non solū exæquare parricidio, sed & vincere studuit: quippe duos filios suos adolescentes, totidemq; vxoris suæ fratres Vitellios medio foro virgis cæsos securi percussit. Cūq; imperium hoc sub optimatibus & plebe per diuersos magi stratus, priuatasq; tyrannides, per multa secula steterisset sub Iulio Cæsare, viro difficile dictu an bello fortiore,

aut

Reges esse
Romæ sub
Tarquinio
deseruit.

aut libidine corruptione, atq; deinceps sub Antonio i-
dentidem libidinis mancipio terminauit, totaq; Ro-
mani imperij summa vni Octauiano Augusto impera- *Quarte mo*
tori collata est: in hoc quarta illa orbis monarchia ini- *narchæ in*
tium cœpit, Neq; vero absq; parricidio, quamuis Au- *tium.*
gustus hic principum omnium mirissimus haberetur,
tamen auunculi Cæsaris, à quo adoptatus fuerat in im-
perium, & hæres institutus, filium atq; puellam ex Cle-
opatra susceptas proles interemit, neq; nomini, neque
beneficio, neq; affinitati, neq; pueritiæ parcens. Iamque
Romanorum principes orbis monarchiam tenuerūt:
atq; Neronem, Domitianum, Caligulam, Heliogaba-
lum, Galienum, aliaq; crudelitatis & turpitudinis mon-
stra produxerunt, sub quibus totus orbis concussus est
quousq; magnus ille Constantinus interfecto Maxen- *Costantin*
tio, qui ob libidinem & crudelitatem Romano popu-
lo infensus erat, à senatu Augustus declararetur. Hic cū
Byzantium instauraret, urbemq; Romæ æmulam fa-
ceret, atq; exinde nouam Romam, & ex nomine suo
Constantinopolim vocari iuberet, hanc imperatorum *Constanti*
sedem esse voluit, Romanumq; imperium transfudit ad *nopolis.*
Græcos, ipsamq; Constantinopolim, quæadmodū Ro-
mæ Romulus, duorum Liciniorū, sororis suæ viri, &
filij, propriæq; prolis & vxoris parricidijs, sacrauit: per-
stititq; imperium apud Græcos vsq; ad tempora Caro- *Carolus*
li magni, in quem nomen duntaxat imperij translatum *Magnus*
est ad Germanos. Sed hæc de monarchis hæctenus.
Cæterorum aliquot regnorum initia finesq; perscrute-
mur, & comperiemus auspicijs non melioribus inco-
pta, nec inferiorib; flagitijs parata, nec minori luxu rur-
sus dissoluta. Præteream Dardani parricidia & quo
facinore ille persuasus in scelus Achuis, Græcorum
Q. iij regni

regni initia dedit. Taceo etiam mulierum imperia viro-
rum parricidijs parta, quemadmodum de Amazoni-
bus narrant historiae. Ad recentiora tempora nostraq;
confinia vadam⁹. In Hispania tempore Theodosij im-
peratoris, primus regnavit Atanaricus Gothus, sed eo
tempore etiam Alani & Vuandali Hispaniam posside-
bant. Primus autem ex Gothorum regibus Hispaniae
monarchiam adsecutus est Suyilla, quam postremo
Rodericus rex, quod filiam Iuliam Tingitanæ provin-
ciae praefecti stuprasset, amisit, finem adferens Gothorum
imperio, Saracenis Hispaniam occupantibus: deinde sub
Pelagio rege, recuperatis aliquot locis, tunc primū Hi-
spaniae reges, at non ultra Gothorum dici ceperunt,
titulo regni apud Legionem oppidum manente, vsq;
ad tempora Ferdinandi Sancti filij, qui primum se Ca-
stellae regem pronuntiavit, ac interfecto fratre Garfia,
eo parricidio etiam Navarrae regnum adiecit: illorū au-
tem frater Ramirus, quem pater illorum ex concubi-
na genuerat, vir bellicosus & ferus, primus Aragonen-
sum rex evasit. Lusitanorum autē rex primus fuit Al-
phonſus, Henrico Lothoringo, & Tyresia Alphōſi Ca-
stellae regis notha filia genitus, vir in armis strenuus, &
qui quinque Saracenorum regulos vno prelio superavit
Hinc quinque scutorum inſigne Lusitanorum reges fe-
runt in clypeis, Fuit tamen Alphonsus hic in matrem
parricidalis animi, quam propterea quod secundario
nupſisset in perpetua vincula coniecit, nec ut dimitteret
vllis precibus flecti, nec ecclesiasticis censuris impelli
potuit. Denique omnia haec Hispaniarum regna aut in-
gentibus sceleribus parta sunt, aut illis artibus cōfirma-
ta. Iam vero & Anglorū regni prima initia fere fabulo-
sa sunt. Deinde haec insula varijs sub regib⁹, & à multiss
gentibu

20

2f. 2
eno
ero
gisusp
pg
suo

ist

na
a
HHispanorū
regnum,Regnum.
NavarraeGe
Regnum
LusitanorūGe
Lusitanorū
regū quinque
scutorum
inſigni.Anglorum
regni ini-
tia.

gentibus pictis, Scotis, Danis, Sadonibus passim habitata, & subacta. Postremo sub Guilhelmo Normanno monarchiam obtinuit quietam, quam ille Atoldi regis Vuestosaxonum consanguinei sui parricidio sibi posterisque suis confirmavit, cuius successio manet in hunc vsq; diem semper famosis parricidijs admodū in signis. Transeo Burgundionum & Longobardorū regna, ex penitimis Germania populis in Gallia & Italia hinc rege Gondiacho, inde vero Alboyno primum incepta, crudelissimisq; parricidijs, ppagata. Francorū in Gallia potissimum regnū spectemus. Huius prima initia à Pharamundo Merouei ducis filiorū oriū habent, q̄ primus ē Germania in Galliam migrans, primus rex cōstitutus est Francorum, omni crudelitate & truculentia superior. Huius series durauit vsq; ad Childericum tertium, qui ob segnitiam in administranda republica, & propter libidinem in matronas deiectus regno, in cœnobiiū monachorum detrusus est, Pippino maiore domus in regnum surrogato, quod ille sibi posterisq; suis prodicione partum, insuper Grifonis fratris parricidio stabiliiuit, vsq; ad Lodouicum sextum Lotharij filium, qui ob adulterij crimen à Blancha coniuge veneno sublatus est, inuadente Francorum regnum Hugo ne Capeto, viro gladiatore, & sanguinolento, strenuoque pugnatore, & qui his artibus apud Parrhisiensem populum magnus habitus est, alias vero ignobilis, atque è lanione progenitus. Hic contra Carolum Ludouici patrum, ac verum regni hæredem rebellis, collecta sceleratissimorum nebulonum manu, acieq; pessimorum satellitum, dictum Carolū apud Aurelianum sibi in manus proditum in carcerem coniecit, ibiq; mori compulsi: quo nephandissimo, in regem & principē

Burgundorū & Longobardorū regna.

Francorum regnum Pharamundus

Childericus

Pippinus

Lodouicus sextus. Hugo Capetus

Q v suum

suum ppetrato parricidio, ipse sibi diadema imposuit,
 & carnificina p regno commutata, Gallis deinceps cū
 posteris suis imperavit: cuius successio in hunc vsq; diē
 durat, donec illa rursus in aliquo meretricum & libidi-
 nis mancipio ruitura sit. Nimis longum foret hoc loci
 regnorum omnium initia recensere, & per omnes an-
 tiquitatum historias discurrere. Ego hanc rem, quā hic
 summario conceptu tetigi, ampliore volumine descri-
 pti alibi, vbi ipsam nobilitatem suis coloribus & linea-
 mentis exacte expressi: ostendiq; non fuisse nec esse ali-
 quod in orbe regnum, insignē mve principatum, q non
 inceperint parricidio, pditione, pfidia, crudelitate, stra-
 ge, cædibus, alijsq; horrendis sceleribus, artibus inq; no-
 bilitatis: cui⁹ cum talia sint capita, facile cognoscere po-
 terimus cuiusmodi sint reliqua beluæ illius membra, ea
 que omnia ad violentiam, ad rapinā, ad cædem, ad ve-
 nationem, ad libidinem, & omnis gñis luxū pna & ex-
 ercitata. Velit qs nobilis fieri, primū venator fiat, hoc
 primū elementū est nobilitatis, deinde miles mercena-
 rius, & pretio locet homicidia, hæc vera nobilitatis vir-
 tus, in qua si se fortem latronē exhibuerit, nulla maior
 nobilitatis gloria. Qui ad hæc ineptus est, hic nobilira-
 tem emat pecunia: siqdem & ipsa etiā venalis est: aut si
 id non poterit, parasitet regibus, aut alia quavis aulica
 fraude se intrudat, & Palatinæ meretricum lenonem
 agat, aut principi prostituat vxorē vel filias, aut ipse do-
 minæ expleat libidinē, aut regio scorto nubar, aut eo-
 rundē spurias filias ducat vxores, hic summus est nobi-
 litatis gradus: vnū siquidē corpus efficit cum illis. Hæc
 sunt itinera, hæc scalæ, hi gradus qbus ad nobilitatis api-
 cē cōpendioso tramite cōscendit. Qui vero cæteris ge-
 nerosiores & in gñe suo nobilissimi oīm videri volūt,
 proge-

gradus ad
 nobilitatē,

Ge
 Ge

Ge

et cæteris
 generosis
 s.

ingentores iactant eiusmodi, cuiusmodi nemo nō cō-
temneret, videlicet hoīes alienos, Troianos, aut Macē-
dones incertis sedib⁹ vagabūdos ac trāsfgos, & mille
scelestissimis facinoribus cooptos, atq; adhuc (si dñs pla-
cet) laudare oportet & extollere hanc eorū nobilitatē,
q̄ tā scelestissimos habuit ortus. Alij, cū à meretriculis
& scortis ortū habuerunt, turpitudinem hanc fabulis
tegunt, qualem de Melusina legimus, Sunt q̄ alios sce-
leratos habuere ortus, incestus, stupra, raptus, adulteria
& eiusmodi. Sic Balduinus ob raptā Iudith filiā à Caro-
lo caluo primus Flandriæ comes creatus est. Sic Mar-
chiones illi Pedemontii, videlicet Montis Ferrari, Salu-
tiani, Seneg, & ceteri multi ab Othone imperatore ob ra-
ptā filiā instituti sunt. Solent enim nonnūq̄ reges &
imperatores, quas sine summa verecundia iniurias vl-
cisci nequeunt, dignitatis aliq̄ titulo pducere ad gloriā.
Porro quatuor principalia sunt nobiliū istorū munera
in qbus omnis eorū sita est felicitas. Primum, illorū rapa-
citas, qua p̄ter fas & equū habent, capiunt, & possident:
alterū voluptas, qua omni luxus & libidinis gñe insole-
scunt: tertium libertas, qua contemptis legibus, violentiis
viribus stipati, omnia p̄ libito agunt: quartū, ambitio,
qua intumefacti, supra sortem & statū suū, nullo non
scelere altiora petunt. Omnium deniq; nobiliū sufficien-
tia in eo probat, si venaticā nouerint, si in alea fuerint
damnabilius instituti, si corporis vires ingentibus po-
culis commonstrent, si naturæ robur numerosiore Ve-
nere cōprobent, si audacter strenuēq; pfundant, si fa-
ctu, si luxu, omniq; intemperantiæ dediti, virtutumq;
hostes, obliuiscantur q̄ nati, quodq; morituri sint. No-
biliiores autem si hæc pernicies à patribus emanarit in
filios, magnisq; subintrantibus auctoribus, vt:

Balduinus
comes Fla-
driæ

Quatuor n-
bilitum mu-
nera,

Si dam-

n. fat. 14

G
acus pro-
tatis No-
lium.G
falm. 45Ge
Ge

Ge

Si damnosa senem iuuat alea, ludic & haeres
 Bullatus: paruocq; eadem mouet arma fritillo.
 Hæ sunt nobilium insignes virtutes. Sed habent præter-
 ea alias quasdam nobilitatis artes, quibus cum maxi-
 me omnium nocentissimi sunt, id agunt, vt viri probi
 atq; boni esse videantur, & prudentia, liberalitate, pieta-
 te, iustitia, insignes appareant, adeo se præbent faciles
 beniloquos, affabiles, & omnium virtutum hypocrisi
 claros, molliunt sermones suos supra oleū, & ipsi sunt
 iacula, conquisitis quotidie conuiue sepulantur splen-
 dide, in sermōe & colloquijs liberiores disputant de re
 publica, aliorumq; sententias captantes, ex illis sapien-
 tiæ prudentiæq; famam in principum concilijs sibi au-
 cupantur, liberalitatis etiam famā sibi ex avaritia vsur-
 pant, dum qd auferunt vni, dono dant alteri, munifici
 prædones, & qd veteres de Sylla scribunt, alios p aliorū
 iniuriam locupletari studentes, ipsi inter quidianas ra-
 pinas semper inopes, Proinde iustitiæ & pietatis nomē
 sibi venantur, dum pauperū questionēs libenter susci-
 piunt, fouentq; eorundem causas contra ditiores, sed
 eosq; duntaxat afflictis illis succurrunt, donec interim
 exhauriunt oculos pleniorum. Neq; enim animus est
 prodesse pauperibus, sed nocere diuitibus, quod cuius
 illorum facilius est quam prodesse, atq; hac iustitiæ pie-
 tatisq; vmbra tantam saepe licentiam sibi arrogat, vt
 ciuitatibus & potentioribus vim inferat, & publica
 hostilitate vexent: & vnde legum auctoritate nullis spe-
 rare licet veniam, isti nobilitatis prætextu assequuntur
 gloriam, & tanquam antiqui gigantes gloriant in pec-
 catis suis: vt cum veluti mali dæmones vndiq; quarūt
 vt noceant, tunc maxime prodesse putātur, quando so-
 lum nocere desistunt, agentes vt omnibus sint terrori,
 ament d

ament à nullo, cū sceleratis & flagitiosis oībus ponētes Psal. 4
 portionem: & qui se custodiā eorum tradunt, depopu-
 lanrur & opprimunt, nec vllum hominum genus ciui-
 tatibus pestilētius quam nobiles isti, qui sibiipsis placē-
 tes quasi cāteris generosiores, semper superbo spiritu
 turgent. De quibus idcirco non male consuluit Aristoteli
 phanes, inquiens: non oportere in vrbe nutrire leones
 sint aut alti sunt, obsequi illis oportere. Horum tyran-
 nide oppressi olim Heluetij, nobiles omnes occiderūt,
 & totam eorū progeniem patria extirpauerunt: hac in-
 signi nobilium strage, nomen sua virtute celebre cū li-
 bertate adepti sunt, qua pl^o quadringētis annis in hūc
 diem feliciter imperant atq; regnant, semperq; hoc no-
 bilium hominum genus oderunt. Olim nulli erant po-
 pulis gratiores, nec maioribus prāmijs digni censeban-
 tur, quā q; tyrannos eorumq; stipatores & satellites
 etiam, vel innoxios liberos interemerunt: quin & iuris
 consulti docent nonnunquam innoxios recte occidi
 posse, si id magnopere proffit reipublicā, vt extincto ty-
 ranno, & liberos trucidare, ne repullulet noua tyran-
 nis: quemadmodum & Græci post euersum Ilium, oc-
 ciderunt Hæctoris filium Astyanactem, ne noui belli
 instaurandi occasio superesset. Legam^o liceat veterum
 temporum historicos, Titum Liuium, Iosephum, Ege-
 sippum, Quintum Curtium, Sueronium, Tacitum, Se-
 renum, Tranquillum, & reliquos, semper licuit tyrānis
 insidiari, licuit decipere, honestissimum aut occidere, eti-
 am vel veneno tollere, cuiusmodi Tyberius à Iulio ter-
 tius imperator peremptus est: sed cum veneficiū dete-
 stabile semper fuerit, venenum, quo ille extinctus est
 orbis censuit esse vitale, Attestantur istis etiam sacræ li- Iud. 3. & .
 teræ in Eglon, in Sisara, in Holoferne, quos intereme-
 runt

runt Aioth, Iahel, Iudith: quod etiam coram deo licu-
 it, occisis quoque facinore tyrannis iugum excutere: o-
 mnesque illi quorum facinore afflictus populus libera-
 tus est, sacris bibliorum annalibus pro ministris dei ho-
 norati sunt. Iam vero nobilitatem non tam usu & con-
 suetudine, quam etiam natura malam esse non ambigimus:
 siquidem inter aues & quadrupedia, nulla alia nobili-
 tatis prerogativam habent, praeter illa quae ceteris ani-
 mantibus etiam hominibus non tam infesta, quam exitio
 sunt: cuiusmodi aquilae, vultures, falcones, accipitres,
 corui, milui, struthiones, & fabulosae Harpyiae, gryphi,
 Sirenes, & huiusmodi monstra. Simili ratione tigrides,
 leones, lupi, pardi, ursi, apri, dracones, serpentes, bufo-
 nes. Ex arboribus vero nullae aut paucae diis sacrae &
 nobiles habentur, nisi quae aut steriles sunt, aut nullum
 hominibus edibilem fructum ferunt, ut quercus, escu-
 lus, fagus, laurus, myrtus. Inter lapides non marmora,
 non aediles, non molares, sed gemmae, quae nullum ho-
 minibus utilitatis usum praebent, habentur nobilissi-
 mae. Sic & in metallis, argentum admodum pernicio-
 sum, & ferro nocetius aurum, nobiliora sunt & digna
 habita, pro quibus tot cadibus & humani sanguinis
 dispendio populi dimicent.

¶ De arte heraldica.

CAP. LXXXI.

A Tque hinc processit heroica illa heraldorum ars &
 philosophia, in censendis distribuendisque istis no-
 biliis clypeis admodum occupata: quae aut iumen-
 tum, aut vitulum, aut ovem, aut agnum, aut caponem, aut galli-
 nam, aut anserem, aut aliquot horum animantium, quae ho-
 minibus servitute vel sui necessaria sunt, in armis ge-
 stare nefas est & infame: sed omnes a crudelibus beluis
 & rapacibus feris nobilitatis suae insignia auspiciari o-
 portebit

portebit. Sic Romani aquilā, auim oīm rapacissimā
 sibi delegerūt, Phrygiū suem, pniciosum animal. Thra-
 ces martem. Antiqui Gothi vrsam. Alani Hispaniam
 inuadētes, catum, rapax simul & fraudulentū animal.
 Franci veteres leonem, eūdem etiam Saxones: sed de-
 inde sumpserunt Franci in Gallia commorantes bu-
 fones. Saxones vero equum bellicosum animal. Cim-
 bri taurum ferebant, fortitudinis & roboris signacu-
 lum, Antiocho regi aquila draconem vnguibus defe-
 rens, in signaculum erat. Pompeio autem ensifer leo,
 Atilā coronatus astur. Quin & Romani ipsi, quibus
 anseres pro Capitolio vigilantes salutē contra Gal-
 los pręstiterunt, ne tanto quidem beneficio induci po-
 tuere, vt anserem inter insignia referrent. Forte gal-
 lum & hircum sunt qui admittunt clypeis, siquidem
 hæc animalia constat superba & luxuriosa esse, quæ
 etiam præcipuæ nobilium dotes sunt. Eadem ratione
 & pauonem recipiūt propter fastum: & vpupam, quæ
 ipsa etiam quid regium habere viderur, & coronā ge-
 rit: nec obest nobilitati, quod nidificat in excrementis:
 nam ipse quondam Vespasianus imperator etiam ex
 lotio vectigal accepit, inquit: lucri non esse malum
 odorem. Iamq; etiam pleraq; minuta animalia in istis
 nobilium imaginibus prærogatiuam habēt, si modo
 exitij alicuius documenta sunt, alias non admittenda.
 Ex horum numero sunt cuniculi, talpę, ranę, locustę,
 mures, serpentes, salpegę, scolopendrę, a quibus (Pli-
 nio autore) aliquando abactos populos & deletas ci-
 uitates creditum est: atque eisdem rationibus nos il-
 lis etiam culices, cimices, muscas, quin & si velint ve-
 scas, tabes, vlcera, pestes, libentissime concedemus:
 quippe istis olim Aegyptus sub Pharaone & Moyse

Vespasianū
 fordidum
 apophthe-
 gma.

Exod.

flagella

flagellata est, & hodie etiam nobiliores habentur, qui præ cæteris ornantur scabie Gallica. Sunt etiã qui enses, pugiones, machæras, bipennes, scorpiones, turres, arces, machinas, ignes, & quævis alia homicidiorũ & pniciei instrumenta clypeis suis ingerunt. Quin & Scytharum fulmen, Persarum arcus & pharetre, Corallorotæ insignia fuerunt. Similiter inter diuos Iupiter fulmen, Neptunus tridentẽ, Mars frameam, Bacchus thyrsum, Hercules clauam, Saturnus falcem sibi delegerunt. Atq; hæc armorum insignia, quæq; pro suæ crudelitatis, rapine, violentiæ, fortitudinis, temeritatis, cæterarũque nobilitatis virtutum expressione (heraldis decernẽtibus) alia alijs censent nobiliora. Quæ vero clypea ipsi carent, & mitiora qdã, vt arbores, flores, stellas & eiusmodi exprimũt, vt Apollinis cithara, & Mercurij caduceus, aut sola colorum varietate distincta sunt, hæc prioribus illis multo recentiora minusq; nobiliora sunt, quæ non censentur hæc vlla militiæ fortitudine, aliõue sanguinis aut exitij artificio fuisse conquesta: mixta tamen quam stulta sapientia in istis astrolologicantur. philosophantur, etiam & theologissant paludati isti heraldi, dum fuscum & nigrum Saturno assignant, idcirco perseuerantiam, taciturnitatem, & patientiam illi adscribentes: sapphireum autem & azurinum fidem, aut iuxta Gallorum opinionem zelum significare volunt, Iouẽ illi præponentes. In rubro iram vindictamq; exponũt ob furibundi Martis dominium. Auri flauus color Soli dicatus, hunc ob sui metalli pretium, atq; Solis lucidissimum splendorem, desiderium ac lætitiã significare dicunt. Venerem præficiunt purpureo ac viridi: purpureum roseo nitore arridentem, amorem significare dicunt, sed Galli proditiõis astutiam illi adscribunt.

Viridis

Diuerſa
ignia

Heraldorũ
ſtultæ de co
loribus cõ
mẽtationes

Viridis aut̃ oīm cōsensu, spem denotat: virescentibus enim agris fructus speratur. Albus color lunæ adscribitur, qui cum sine mixtione simplex sit, omnis tamē Colores mixti. mixtionis facile susceptius, puritatē, simplicitatem, aptitudinem signare volunt. Cæteros omēs mixtos colores adiudicant Mercurio, qui vt ipse vagus est & varius, ita omnes illos varietatē animi exprimere. Nam cinericius nigro vicinior, angustia: carneus, q̃si remissi sanguinis, occultum animi dolorē, vel secretū absconditūq; cogitatū: palaris vero & clarus & obscurus velut decidentiu foliorum, & arescentium herbarum desperationē, & suspicionem pro significatis habent. Longum esset referre eiusmodi nānias ex humoribus, ex cōplexionibus, & temporibus anni, mensibus, & diebus, mundi angulis, & ventis, signis, planetis, plantis, lapidibus, ipsiq; ecclesiæ sacramentis & mysterijs huc affingunt, & fere totam Apocalypsim ad has fabulas suas demigrare cogunt. Atq; hæc est illa heroicoꝝ heraldorum heroica philosophia. Hic finem facturuseram huius negotij, nisi occurrisset mihi præteritū me heraldorū originē: hunc itaq; sermoni huic appendere libet. Heraldos ab heroibus deducit Aeneas Syluius. Heraldorū origo. Erant autem Heroes veterani milites, quos solos heraldos esse decet, atq; sic herald Teutonicum vocabulum significat, videlicet senem in armis, siue veteranū militem. Sed hodie serviles quidam homines, caduceatores, & nuntij feciales, etiam qui nunquam militauerunt, id officij assequuntur. Priuilegia autem officiaq; heraldorū ex antiquissimis seculis in hūc vsq; diem durant. Primus eorū autor fuit Liber pater, qui subacta Heraldorū autor. India illos in hæc verba initiauit: Ego vos hodie militiæ laboribusq; absoluo, veteranos milites esse volo

R heroasq;

Heraldorū
munera.

herosq; vocari: munus vestrum erit reipublicæ con-
sulare, fontes arguere, laudare probos, cæteris munerib;
vacabitis: quocunq; gentium terrarumq; veneritis, vi-
ctum vobis reges, vestitumq; dabunt, honoratiores
apud omnes eritis: xenia vobis principes offerent, suas-
que vestes condonabunt: stabit fides dictis vestris, mē-
dacia horrebitis, proditores iudicabitis: qui scēmas
male habent infames, hos adseuerabitis: in omni terra
libertas vobis esto, securusq; vobis transitus & incolat-
us. Si quis vos, vestrumq; verbo factōue angariauerit
quempiam, gladio ferietur. Adiecit post multa tempo-
ra istis heroum priuilegijs Alexander magnus, vt auro,
purpura, coccineisq; vestibus, & paludamentis vti pos-
sent: quin & arma regia & insignia deferre, quouis gen-
tium terrarumq; loco fuerint. Si quis hos manu pulsas-
set, aut verbo lassisset, eum proscrip̃tis bonis etiam capi-
tis reum esse. Sic Thucydidem, Herodotum, Didymū,
Megasthenem, & Xenophontem tradere idem Aeneas
refert. Terrio deinde Octavianus Augustus, constituta
Romana monarchia, illos hac lege decorauit. Quisquis
es qui per decennium nobiscum militaueris, si modo
quadragenarius fueris, siue eques, siue pedes, stipendia
merueris, militia post hac vacato, heros esto, vetera-
nusq; miles: nemo te ciuitate, foro, templo, hospitio, do-
mo prohibeat: nemo tibi crimen adscribat, onus im-
ponat, pecuniam ex te quærat: si quid peccaueris, so-
lam Cæsaris vindictam expectato: quicquid turpitudi-
nis admiserint homines, te iudicem propalatoremq;ue
timeant, seu priuati, seu principes fuerint: quod dixe-
ris affirmauerisq;, nemo falsum arguet: libera & aperta
tibi omnia itinera locaq; sunt, in ædibus principum
mensa tibi cibi potusq; esto, stipendia quibus te tuam-
que

que domum serues, ex publico quotānis habeto: quam legitima face duxeris vxorem, cæteris forminis præferatur: quem exprobraueris infamemq; dixeris, hic reprobatus homo & infāmis esto: arma, insignia, nomina & ornamenta heros ferto: quæ reges decet, quæ dicere aut facere velis, vbiuis gentium, locorum, nationumq; facito. Si quis iniurius fuerit, ceruice careto. Postremo Carolus magnus translato ad Germanos imperij nomine, post deuictos Saxones & Longobardos Cæsar & Augustus appellatus, illos hoc honore donauit, inquit: Milites mei vos heroes vocabimini, socij regum & iudices criminum: viuite posthac laboris expertes, consulite regibus publico nomine, turpia corripite, fauete fœminis, iuuate pupillos, concilio circundate principes, ab his victum, vestitum, stipendiumq; petite: si quis negauerit, inglorius infamisque esto: si quis iniuriam vobis intulerit, reum se maiestatis agnoscat: vos autem caueritis, ne tantum decus, tantumq; priuilegium iusto bellorum labore partum, aut ebrietatis, aut scurrilitatis, aut alio quouis vitio maculetis, ne quod vobis largimur ad gloriam, redundet ad pœnam, quæ de vobis sumendam, si forsitan excesseritis, nobis, & successoribus nostris Romanorum regibus perpetuo reseruamus. Atq; hæc est heraldorum magnificentia, quibus antiqua consuetudine temporum magnos sese æstimant, quia impune maximis obtrectare illis permisum est.

¶ De medicina in genere.

CAP. LXXXII

SEd iam à militia & nobilitate ad medicinam properemus, quæ ipsa etiam quædam homicidiorum ars est, prorsus mechanica, licet philosophiæ titulo se traduci posse præsumat, ac supra iuris prudentiam

R ij

proxi-

Carolus magnus de Heraldis

Medicina

proximas theologis sedes ambiat, vnde maxima inter medicos & iuristas contentio est. Argumentantur enim medici: Cum triplicia sunt bona ex ordine, animæ, corporis, fortunæ, priora curat theologus, secunda medicus, tertia iuriscōsultus: hinc medicis medias quæ sedes deberi supra iuriscōsultos, quantum corporis robur & ianitas, fortunæ diuitijs præstat. Sed hanc litem nescio quis prætor lepida interrogatione diremit: quæsiuit enim ex litigantibus illis, qui mos & ordo seruarietur in educendis ad supplicia reis: vter præcederet & sequeretur, latro ne an carnifex. Cumque responderent, præcedere latronem, sequi autem carnificem, dedit ille sententiam: præcedant ergo iuristæ, sequantur medici, horum insigne latrocinium, istorum temeraria homicidia notans. Sed ad medicinam redeamus, eius plures hæreses sunt, nam est vna quæ rationale, siue philosophicæ, siue dogmaticæ vocatur, eamque Hippocrates, Diocles, Chrysippus, Caristinus, Paraxagoras, & Herosistratus secuti sunt: quam etiâ Galenus his longo tempore posterior adprobauit: qui præ cæteris insequutus Hippocratem, totam medendi artem ad causæ agnitionem, signorum notitiam, rerum qualitates, & corporum diuersas habitudines gradusque reuocauit. Sed hæc hæresis cum circa voces potius quam circa res ipsas versetur, naturalis philosophiæ fateor non infima pars est: medendis tamen egrotantibus non admodum necessaria, ne dicam vel perniciofa, vt quæ hominum salutem sanitatemque ad contorta quædam sophismata relegat potius, quam ad sincera, quibus morbis mederi possit, medicamina: & scholasticis syllogismis occupata, solitudinum & saltuum hortorumque nescia, ignorat herbas & medicinam: quocirca Serapion hanc rationalem medic-

medicinam nihil ad medendi artem pertinere professus est. Est itaq; alia medices factio prorsus quæstuarîa & mechanica, à qua vsq; in hûc diem medici suum nomen habent. Hanc idcirco operatricem vocant, in empiricam & methodicam dispartitam, de hac nobis hic sermo est. Empiricam itaq; ab experimentis appellant, cuius principes Serapion, Heraclides, & ambo Apollonij fuere: quos postremo ex Latinis M. Caro, C. Valgius, Pompeius Lætus, Cassius Felix, Arûtinus, Cornelius Celsus, ac Plinius, & pleriq; alij secuti sunt. Ex hac deinde methodicam construxit Hierophilus Calcedonius, & ex longa rerum omnium magistra experientia ad certas regulas adegit, quam postea valè dissimilis argumentis probarunt Asclepiades, Themison, ac Archigenes: compleuit autem Thefillus Italus, qui (vt autor est Varro) cuncta superiorum placita sustulit, ac velut rabie quadam in cûctos prioris æui medicos perorauit. Post istos vero complures externarum gentium barbari philosophi de ea scripsere, inter quos adeo creuit Arabum gloria, vt huius artis inuentores plurimis visi sint, facileq; id se posse contendere videantur, nisi ipsa originalia Græca & Latina nomina ab illis vsurpara, aliam artis originem indicarent. Hinc Auicennæ, Rasis, & Auerrois volumina pari cû Hippocratis & Galeni libris autoritate recepta sunt, tantamq; fidem adepta, vt si quis sine illorum placitis cuiquam mederi præsumat, is publicam salutem palam decoquere videatur. Hæ autem medicorum factiones licet paucae sint, non tamen minor inter eos contentio est & opinionum pugna, quam inter philosophos. Nam de spermate, quod genitale semen est, audite quis anilibus ratiunculis certant. Pythagoras

Operatrix
medicina
duplex.

Arabes
medici.

Contro-
uersia.

R iij ras

262 DE MEDICINA IN GENERE.

medicorū de spermate. ras illud vtilissimi sanguinis spumam, siue cibi vtilissimum excrementum dixit. Plato autem spinalis medullæ defluxum, quia nimium coeuntes dorsum & renes dolent. Alcmeon autem cerebri partem adseuerauit, ex eo quod coeuntibus oculi dolent, qui sunt partes cerebri. Democritus autem ipsum ab omnibus corporis partibus deriuatum ait, & Epicurus à corpore & anima conuulsum, Aristoteles alimenti sanguinei excrementum, quod vltimum in membra digeritur. Ceteri putant sanguinem esse testium calore decoctum & dealbatum, ea duntaxat moti ratione, quod ultra vires coeuntes sanguinis guttas eijciant. Porro Aristoteles & Democritus nil dicunt mulieris semen ad generationem conferre, neque germen illas, sed particularem quandam sudorem emitte. Galenus illas & sperma licet imperfectum germē, emitte ait, & vtrorumque viri & mulieris semen foetum constituere. Ceterum Aristoteles corpora animalium ex sanguine proxime vult generari, & immediate nutriri, sperma quoque ex sanguine generationem habere. Hippocrates contra corpora animalium ex quatuor humoribus primo coagulari. Sed & multi ex Arabibus putarunt animalia perfecta posse absque maris & feminae permixtione generari, ac sine semine produci, & propterea dicebant matricēs non esse necessarias, nisi per accidens. De causis autem morborum originalibus agentes, Hippocrates illas in statu sine spiritu collocat, Hierophilus in humoribus, Erasistratus in arteriarum sanguine, Asclepiades ex atomis per corporis inuisibiles poros illapsis illas rimat, Alcmeon ex corporalium potentiarum exuperantia vel inopia, Diocles ex inæqualitate elementorum corporalium aeris & halitus, Strato ab alimenti exuperantia crudita-

In muliere semē erat ad generationē.

controuersie de morborū causis

cruditateq; & eius corruptiōe omnes morbos fieri so-
lummodo putat. De ciborum autem conuersione non
minus discrepant: Nam Hippocrates, Galenus, Auicen-
na, in stomacho cibos per calorem concoqui affirmāt,
Erasistratus hac in ventre fieri contendit, Plistonius
& Paraxagoras non concoqui modo, sed putrescere a-
iunt: quinetiam Auicenna eius expositor gentilis, &
Iacobus de Forliuio, non sine insigni errore stercus in
stomacho generari tradunt. Asclepiades autem & eius
æmuli non concoqui cibos, sed crudos in corp^o omne
diuidi putāt, qui insuper omnium superiorum dogma-
ta, vana & superuacua esse dicunt. Transeo vrinarū iu-
dicia ab illis necdum perfecte cognita, pulsuumq; die-
ses incomprehensas. Iam vero & Hippocrates, quem
ipsi pro deo colunt, ab alijs in plerisq; non tam diuer-
sum sentit, quam turpiter errauit. Nam in libro de na-
tura infantis ait: Generatur ex luteo oui auis, nutrimen-
tum autem & augmentum habet album quod in ouo
est, quod falsum probat Aristoteles in libro de anima-
libus, in libro de generatione animalium disputans cō-
tra Alcmeonem, qui cum Hippocrate sentiebat, con-
cludit: Origo pulli in albumine est, cibus per vmbili-
cum ex luteo petitur: cui sententiæ adhæret etiam Pli-
nius inquiring: Ipsum animal ex albo liquore oui cor-
poratur, cibus eius in luteo est. Nonne etiam ille Hip-
pocratis aphorismus mendax est: Mulier non podagri-
zat, nisi menstrua illi defecerint, cum multæ formig,
quibus etiam menstrua fluunt, podagras patiantur.

De cibori
concoctio-
ne dissentio

Hippocra-
tis error.

¶ De medicina operatrice,

C A P. LXXXIII.

R iij

Tota

264 DE MEDICINA OPERATRICE

Medicina
operatrix.

TOra præterea medendi operatrix ars nullo alio fundamento quàm fallacibus experimentis superstructa est, ac tenui ægrotantium credulitate roborata, non minus venefica quàm benefica, ut sapissime & fere semper plus periculi sit à medico ac medicina quàm ab ipso morbo: quod videmus & ipsi huius artis principes ingenue fatentur, videlicet Hippocrates, dicens artem hanc esse difficilem, & experimento fallacem: & Auicenna, inquiens, fidem ac spem ægri erga medicum & medicinam sæpe plus efficere, quàm ipsam cum medico medicinam: & Galenus, difficile posse reperiri medicamen, quod plurimum profit, ac non simul in aliquo obfit: atque alius quidam ex illis ait, medicinarum notitia delectabilis est, ut reliquorum omnium quæ arte & regulis constant, operatio autem secundum medicinam à casu est. Eant igitur nunc fortunati ægri, ac periculosos experimentis, & casui fidem habeant, sed tam blanda est cuius pro se sperandi dulcedo (ut ait Plinius) ut cuiusque se medicum profitemti statim credatur, cum sit periculum in nullo mendacio maius. Hinc est quod sapissime salus illic quaeritur ubi mors est, quippe medicorum hic optimus creditur, quem particeps lucri commendat pharmacopola, qui cum illo colludit, cuius serulos etiam medicus sibi sub stipe deuincit, qui lenocinio fungentes, illum apud miseros ægros collaudando præferunt: magnæ quoque præstantiæ medicus est, quem usurpara pomposa vestis, & intermicantes crebris hyacinthis digiti commendant, & cui remota patria, vel longa peregrinatio, aut diuersa religio (ceu Iudæus vel Maranus) & ad fallendum efficacissima frontis impudentia, magnorumque remediorum constans, inconcussis mendacijs, iactantia, auctoritatem, famam fidemque

Pharmacopola cum
medicis colludit
Vulgo
quis probet
ter medicus.

fidemq; conciliarunt. Et cui pertinax contentio, ac multa semper in ore cum semigræculæ, tum barbaræ voces: & multa autorū suorū noīa doctrinæ fecerunt opinionē, atq; sic instructus, plus quā plūbea grauitate sed audacia pene militari, medendi practicā tūc hac hy pocrisi adgreditur. Primum inuisit ægrum, respicit vrinam, tangit arteriam, inspicit linguam, palpat latera, explorat extremēta, scire vult victus consuetudinem, & si qua etiam secretiora sunt inquiri, ac si per hæc libret elementa, & veluti in fratera expendat humores ægrotantis, fabulaturq; egregie: deinde magna iactātia præscribit medicamina: recipe catapotia, mitte sanguinem, fiant clysteria, fiant pessī, fiant vnctiones, fiant cataplasmata, dentur elinctoria, dentur masticatoria, fiāt gargarismata, fiant sacculi, fiant fumi, dentur condita, dentur syropi, dentur aquæ, exhibeātur theriacalia: qđ si leuisculus sit morbus, & æger delicatulus, excogitabit blandimenta, & quæcunq; mulierculis effœminatis que viris grata atq; iucunda putat, magna autoritate præcipit, iam suspenso molli grabatulo aut fontalis aquæ in peluim stillantibus guttis, somnos allicit, iam frictionibus, stufis, cucurbitulis, morbum extenuat: iā balneis, thermis, cibisq; delicatioribus, ac cæli mutatiōe extenuatum ægrum reficit. Vt autem magnæ autoritatis habeatur, & simul admiratione sit, horas obseruando, phisicas allegationes suspensionesq; adnecti facit, nec nisi ex ephimeride mathematica pharmaca potionesque ministrat: quin & in pharmacopolam sibi imperiū arrogat, & se coram omnia dispensari iubet, seseq; meliora aromata diligere simulat, cum sæpe nesciat sophistica à veris discernere, resq; ipsas nomine tenus penitus ignoret. Si vero diues sit æger, aut magnæ auto-

Ordo quo
medici æ-
gros tra-
ctant.

R v riratis,

266 DE MEDICINA OPERATRICE

itatis, tunc quo plus sibi compendij atq; famæ accessu-
 rum sit, morbum quantum potest protrahit, ac non nisi
 paulatim restituit, etiam si posset semel vno pharmaco
 morbum depellere: nonnunquam vero medicamentis
 suis exagitato morbo, priusquam illū tollat, hoīem ad
 extremū vitæ discrimen adducit, q̄ illū tunc abs grauif-
 sima & periculosa egritudine liberasse p̄dicetur. Quod
 si quandoq; in manus suas æger incidat grauiori mor-
 bo conflictans, cognoueritq; perniciosum esse malū, &
 cuius dubius sit euentus, tunc istis ingreditur stratage-
 matibus, austero vultu viuendi leges præscribit, iubet
 insolita, prohibet consueta, arguit oblata, execratur ex-
 hibita, cōminatur exitium, & vitam pollicetur, magna-
 que poscit præmia. Si dubitat de euentu, suadet conuo-
 cari collegium, & postulat socium, quo securius medea-
 tur, aut non raro cautius perimat, ne superueniens ali⁹,
 q̄ agrū solus restituat, famam sibi atq; laudem cum lu-
 cro præripiat. Si ægro quid male cesserit, siue illum præ-
 ter spem per insignem imperitiam occiderit, hic se aut
 per catarrhi præfocatiuum defluxū, aut aliqd aliud simi-
 le subitanēū accidens, immedicabilemq; casum appare-
 ter excusat, & ægri inobedientiam, aut custodum negli-
 gentiā acriter excusat, aut inculcat collegas, aut in phar-
 macopolā culpā, p̄trudit: sic em̄ efficit, vt nemo ægro-
 tus nisi propria culpa peris̄se, nemo nisi medici benefi-
 cio restitutus videat. Iam vero medicos plerunq; neq̄
 esse suorum et testimonijs cōprobabimus. Ait em̄ eorū
 cōciliator Petr⁹ Apponi⁹, artē medicinæ Marti esse ad-
 scriptā, q̄ planetæ oīm odiosissimus est, & q̄ ingratitu-
 dinis iurgiorū omnisq; iniquitatis & militis autorem existat.
 Ideoq; etiam medicos vt plurimū malos esse morē, cū
 ob Martis Scorpionisq; influxum, tum qd̄ ait, quia ex
 vili stipi

DE MEDICINA OPERATRICE 267

vili stipite & sterili originē contraxerunt, intumescētes
demum & contumeliosi facti, cū fuerint incrassati, hæc
ille. Edoctus forte Aesculapij exemplo, quem primum
medicinæ repertorem ex mente Iouis genitum, & per
Solis vitam in terris destinatum fabulatur antiquitas.
Cellus vero hoīem fateretur, sed in deorū numerū receptū
Complures alij asserūt illum meretricio incestu ex Co
ronide venusta muliercula genitum, quā sacerdotes in
Apollinis templo adulterinis amplexibus sæpe subege
runt, qui finxerunt illum dei filium. Omnes aut in hoc
conveniunt, tā scelestū fuisse hunc deū, vt Iouis fulmi
ne in eo coercendo opus fuerit, de q̄ Lactanti⁹ ad Con
stantinū imperatorē sic scripsit: Aesculapi⁹, & ipse non
sine flagitio Apollinis natus, qd fecit aliud diuinis ho
noribus dignū, nisi q̄ sanauit Hippolytū. Mortē sanē ha
buit clariorem, q̄ a deo meruit fulminari. hæc ille. At
sunt re vera medici homines oīm scelestissimi, discordā
tissimi, inuidētissimi, mendacissimi. Sic enim omnes a
se inuicem dissentiunt, vt nullus reperiāt medicus, qui
citra exceptionem, additionem, vel permutationē præ
scriptum ab alio pharmacum comprobet: quinimo q̄
laceret, mordeat, ne videlicet ipse non melior medicus
videatur, si alterius vel oprimo cōsilio nihil detraxerit:
vel his q̄ etiam sæpe nimis multa sunt non aliquid addi
derit: vnde tandem in prouerbium abiit medicorū in
uidia, & discordia. Nam qcqd probat vn⁹, ridet alter:
nec quicquam apud eos certi, sed omnia promissa corū
nugæ volatiles, & mera mendacia: hinc vulgus cū vult
aliquem insigniter mendacem ostendere, ait illi, menti
ris vt medicus. Summumq̄ ingeniorum suorum opus
in hoc versatur, vt in cogitandis nouis, veterum recte
facta negligantur, contemnanturq̄: tum quæ pauca
sciunt,

Aesculapi
us medici
nz inuētōr

Lactantius
de Aescula
pio

Prouerbijs
Medicorū
controuer
sæ.

268 DE MEDICINA OPERATRICE

sciunt, recondunt, aut monstrare nolunt, quasi neminē docere in autoritate sciētiæ sit, invidentesq; alijs, etiam vitam nostram fraudant alienis bonis. Sunt isuper plurimum superstitiosi, arrogantes, malæ conscientia, superbi & avari, quibus illud semper in ore obuersatur, dum dolet accipe: faciētes etiam si suum ad compendii expedire crediderint, vt doleat quod sanum est: sicut legimus Petrum illum Apponium (quem Conciliatorē vocant) cum Bononiæ artem medicam profiteret, tantæ avaritiæ & arrogantia extitisse, vt extra urbem alicubi ad ægrotos vocatus, non minoris quinquaginta aureis in singulos dies se conduci pateretur: vocatusq; aliquando ad Honorium tunc pontificem, quadringētos aureos in dies singulos sibi statui pactus est. Quin & Aesculapium medicinae parentem ait Pindarus à lo ue fulmine adauctum avaritiæ merito, eo quod medicinam nocenter, & in damnum reipublicæ exercuisset.

Pronerbiū
Medicorū.
Petri Appo
nii medici
avaritia.

Medici glo
riæ ābirosi

Iam vero si casu quouis fortunatus æger in manib' eorum euaserit, sit plausus itolerabilis, nemo sufficiet gloriā tanti miraculi decantare. Lazarum ē mortuis resuscitatum narrabunt, illius vitam suum munus esse, sibi deberi, sese illum ab Orco reuocasse (vsurpantes sibi, q̄ solius dei sunt) continuo iactant, nec vllō prēmio se cōpensari posse, aiunt. Nonnulli illorum id tumoris eucti sunt, vt se pro dijs coli paterentur, atq; Ioues sese nūcuparent, sicut Menecrates Syracusanus medicus, qui quandoque ad Agesilaum Spartæ regem in hæc verba scripsisse legitur, Menecrates Iupiter Agesilao regis alutem: sed illius stultitiā subridens Agesilaus, respondit: Agesilaus Menecrati sanitatē. Quod si vero ægrotorum quispiam infelicio (quod plurimum fit) inter medicorum manus expirauerit, tunc naturæ inopiam, morbi

Medici dii
Menecra
tes.
Agesilaus
Excusatio
nes medico
rum ægroto
mortuo.

morbi malitiam, aut ægri inobedientiam inculpant,
 ac artis suæ remedia ad hoc naturæ seuientis arcanum
 non extendi: sese medicos esse, non deos: curare posse sa-
 nabiles, non suscitare moribundos, nec quicquā se de-
 bere ægris præter experientiam: & huiusmodi verbis
 etiam in sinistris euentibus superbiunt, & vltro qui per-
 iere arguunt intemperantiæ, & simul pretium poscunt
 cum occiderint suis pharmacijs, qui sine illis viuere
 potuissent, ægros pariter & fama, & pecunia, & sa-
 nitate, & vita, spoliantes, secuta interim conscientia: cū,
 quæ error eorum (quod ait Socrates) terra regitur: tum,
 quia irremeabilis est mortuorum regio, quæ minus redi-
 re possunt, quàm illi illusos inanibus verbis, & medicamen-
 tis noxijs infectos, ante diem in tartara præmittunt, vt
 contra illos spoliata vitæ & pecuniæ reperundarū agant <sup>Medici con-
tagiosi.</sup>
 Sunt præterea medici plerumque contagiosi, & ab obie-
 lectis vrinis & stercorebus foetuli, lotiolenti, sterco-
 lehti, & ipsis obstetricibus sordidiores, ac sensibus omni-
 bus infecti, dum oculis obscœna quæque & foetissima cō-
 spiciunt, auribus pariter & naribus egrotorum ructus, vē-
 trisque crepitus, & infecti aeris halitus, flatus, pedoresque
 excipiunt, labris ac lingua attras letæscque portiones præ-
 gustant, manibus stercorea & purgamenta explicant,
 egrotorumque horridæ imagines & vmbra nocte dieque
 phantasiæ eorum obuersant, innumeraque homicidia con-
 scientiam eorum perturbant: totum denique illorum studiū, ser-
 mo, ratio, oratio, spiritus, & ingenium non nisi circa tristitia
 foetida, tabida, horrida mortis & morborum genera versatur:
 totumque eorum exercitiū est in lotijs foetidis, squalidis, &
 vilibus curis, & obscœno artificio constans, semper egro-
 torum matulas, cloacas, & latrinas infamis lucri causa am-
 bientes, atque tanquam pupa auis sordida ex humanis ster-
 coribus

270 DE MEDICINA OPERATRICE

coribus nidificantes. An nō videtis illos q̄tidie q̄modo
 obuinctis digitis, lutosi latifundijs, vultu turbulento
 aut pallenti, continuo obambulant ciuitatem, ac præci-
 piti incessu, vilissimi spe lucelli discurrunt ab apotheca
 in apothecā, quærentes & mendicātes, sicubi q̄s lorium
 inspectandū, vel conchā offerat stercorariā, atq; vt cu-
 cullati illi vultures ad cadauera, sic isti ad excrementa
 hoies oīm sunt nasutissimi: q̄ etiā p̄gustare solitū aiunt
 Hippocratē, vt inde morbi naturā melius p̄sentiret, q̄d
 pleriq̄ etiā Aesculapio adscribunt, quē Aristophanes id
 circo scatophagū vocat, q̄ verbo significant q̄ ciborū ve-
 scuntur supfluitatibus, q̄d nomen deinde ad medicos om-
 nes deriuatū est, vt eos scatophagos & scatomanes,
 hoc est, merdiuoros, & merdæ inspectores vocemus.
 Hinc scatomania, oromania, drimimantia, dicuntur
 diuinationes seu prognostica medicorū ex stercoribus
 & vrinis deprompta. Hinc apud multas nationes me-
 chanici isti medici olim infames habebantur, atq; adeo
 vt (teste Seneca) etiam grauissima infamia haberetur
 medici opus quærere: & hodie adhuc plerique popu-
 li medicos pariter & obstetrices & carnifices à mensis
 & conuiuijs excludunt, aut non nisi secretis separatissq̄
 patinis calicibusq̄ excipiunt: quocirca stomachari hic
 licet in detestabilē illum multorū principū morē, q̄ tā
 pestilētes hoies nedū ad matutina cubicula, sed & q̄tidia-
 nis egrorantiū cōgressibus, recentibus semp̄ pestilitatis
 vaporib⁹ infectos, etiā mēsis admittunt: qn̄ adhibeat q̄s
 medicū cōuiuiū inter ipsos cibos & pocula, de stercore,
 vrinis, sudorib⁹, sanie, vomitu, mēstruis disseret, atq; epi-
 lepsias, lepras, vlcera, scabies, & pestes tractabit: totum
 que aliq̄ lautissimis obsonijs paratissimū conuiuiū, ser-
 monū suorū impuritate, in nausēā cōuertet. Adhibere
 etiam

Medicorū
 cognomina
 in uetere
 comædia

Medici mē-
 is q̄busdā
 entibus ex-
 clusi.

etiam medicū si vultis civilibus consultationibus, nihil ineprius, insultiusq; idq; forte, cum quia medicorum disciplina (quod eorū ait Conciliator) non est de virtutibus nec bonis moribus, tum q; (vt idem ait) naturaliter pbus medicus, malorū morū esse debeat: & nos scimus apud multas ciuitates decretis publicis & plebiscitis cautū esse, ne medici in conciliū admittant, nec magistratū gerant: forte non tam, quia inepti, leues, male morigerati, quā q; sēp sordidi, & ægrotantium recrementorumq; assidua attrectatione adeo cōtagiosi, vt non solum propinquantes sibi homines, sed etiā subsellia inquinent, & marmora inficiant, vel elegāter de quodam medico cecinit Lucili⁹ Græco epigrammate ab Ausonio sic Latine reddito

Alcon hesterno signum Iouis attigit, ille

Quauis marmoreus, vim patitur medici.

Ecce hodie iussus transferri ex æde vetusta,

Effertur, quauis sit deus atq; lapis.

Quando vero in suam medicam consultationē coeūt, quid ea nocte minxerit & cacauerit æger examinatur actanquam Laconum Ephori de vita ac nece pronuntiaturi sententiam, mix, sed dolendū, quā tunc miseris altercatiōibus, nullo idē censente circa ægri lectulū cōcertant, quasi non ad curandū, sed ad disputandum cōducti sint, atq; ægro ipso, cui (iuxta Græcū Menādri versiculum, Latine autem inquentis: Medicus garrul⁹ ægrotanti alter morbus) omnis fere sermo molestus est, illorum oratione non opera opus sit, ac productis ad ostentationem suam scholastico more aliquot aphorismis, quos ad omnem vsum semper eosdem paratos habent, inuocatisq; Hippocrate, Galeno, Auicenna, Rasi, Auerroe, Conciliatore, cæterisq; suis dijs, quorum

Medicus ad
negotia cō
uila inept⁹

Medicorū
de ægro cō
solationes
Menādri
apophthe
gma.

272 DE MEDICINA OPERATRICE

rum nota & tituli illis p doctrina satis sunt, ad conciliā dum sibi apud imperitum vulgus fidem, doctrineq; estimationem, vbi de causis, de signis, de affectibus, de humoribus, de die critica, aliquandiu scriose, sed indecisa discordia digladiatū est, tandem de adhibendo remedio, qd caput & cauda totius negotij esse debuerat, frigidissimo decreto transigunt: atq; vt est eorū inter se mutua inuidia, nullo illorū sua secreta (vt vocant) æmulis suis cōmunicare volenti, tanq̃ ipsis periturum sit qd tradiderint alijs, ad communem methodicā recurrunt: q̃ fillos destituāt, ad empiricam tanq̃ ad sacram ancorā confugiunt: vt quem ratio non restituit, adiuuet rememritas, satius esse ingentes, anceps experiri auxiliū, quā nullum: vel egrum ipsum, si minus sunt illi, ppirij, atq; illos (vt ait Ecclesiasticus) languor, plixior grauet, prognosticis relinquunt, dicentes: q̃a desperatis Hippocrates vetat adhiberi medicamina: aut si paulo religiosiores sunt, morbum in diuorū aliquem reijciunt, vel extremum p̃scribunt pharmacum, qd erit: Recipe tabellionem vnum, testes numero septem, adde sacerdotem cum aqua & oleo bñdictis, q̃tum sufficit, & dispone domui tuæ, q̃a morieris. Hinc Rasis conscius, p̃fecto, cū ægrotantium credulæ stultitiæ, tum medicorū contentio se inscitie, vtriq; & agro & medico non incaute cōsulens, suadet in aphorismis suis, tm̃ vnū medicum fore eligendū: q̃a vnus (inqt) error, magnam infamiam nō inducit: & vnus utilitas, quā in agro efficit, collaudatur: q̃ aut quā plures medicorū adhibuerit, is in errore incidit plurimū. hæc Rasis. Attestaturq; huic verusta illa monumenti inscriptio, turba se medicorū perijfse, atq; illud Græcū prouerbiū: Multorū medicorum in troius agrū pdidit. Illud etiam moribundiā Adriani impera-

Eccle. ro.
Extremum
recipe me-
dicorum,

Rasis scele-
ratū cōsiliū

Proverbiū,

DE MEDICINA OPERATRICE. 275

Imperatoris dictum: Medicorū turba principē perdit. Nullū igitur pro conseruanda vita sanitateq; vilius cōsiliū, q̄ abstinere à medicis. Corporis em̄ sanitas deo debetur, nō medicis: ideoq; Asa rex Iuda corripitur à propheta dñi, quia in infirmitate sua nō quæsiuit dominū, sed in arte medicorū confisus est: quorū quidē cōsilijs qui se tradiderint, sani esse nō poterint: nec em̄ vita vlla misera magis, q̄ quæ sub eorū auxiliij fidutiā ducitur. Esto verum, sciant medici, atq; vt inā scirent, oēs vires & potestates elementorū, radicū, herbarū, florum, fructuū, seminū, etiam animalīū & mineralium, oīmq; quæ parens natura producit, tñ nō possunt oībus ijs virtutibus hoīem, nedū immortalē facere, sed quod minus est, nec leui quouis morbo ægrotantem semper sanare. O quoties medicamē quod pdesse debuerat nō profuit, & quod debuerat externere, nō excreuit: quoties recidente ægro remedicandum est, & tandem post multos labores & sumptus, vel tunc vel paulo post, etiam vel astantibus medicis, moriendum est. Quæ ergo nunc spes nobis in medicis reposita est, si (quod ipse eorū ait Hippocrates) experientia fallax sit? Quid certi possunt promittere medici, si verum est quod Plinius scribit, nullā artem medicina inconstantiorem esse, etiam nū sapius immutari? Multæ gentes olim fuerunt, & adhuc sunt absq; medicis degentes, quas videmus vltra decrepitam ætatē robustas & supra centenarios annos viuere: contrariō istos delicatiores populos, qui medicorū pmissis & opera viuūt, vt plurimū media ætate senescere & occumbere: quin & ipsosmet medicos plus ceteris hoībus & quasi semper ægrotare, ac immaturore ætate decedere. Hinc ille Lacon cuidā dicenti, nil mali habes, respondit, quia

2. Para. 16.

Multæ gentes sine medicorū opera diu uiuunt.

Laconis apophthegma.

S non

274 DE MEDICINA OPERATRICE.

non vr̄or medico, illoq̄ p̄terum dicente, senex factus es, respondit, quia nunq̄ vsus sum medico, ostendens nullam esse ad sanitatem & senectutem certiorē viam, q̄ medicis caruisse: quod si dicat quis multos medicorū auxilio conualuisse, respondebimus illi contra, plures etiā occubuisse, quibus medicorū opera nihil profuere, obijciemusq̄ illum Ausonij versiculū, inquentis:

Eualere fati ope, non medici.

Arcades
medicis nō
utebantur.

Experientia
ad curandi
rationē plu-
rimū utilis.

Olim enim Arcades non medicaminibus utebantur, sed (quod narrat Plinius) verno lacte utebantur, qm̄ tunc maxime succis herbę turgerent, medereturq̄ vberiores pascuę: eligebant autem prę ceteris lac vaccinū, q̄ illę om̄iuorę Vere sunt in herbis. Lacones, etiā Babylonij, Aegyptij, Lusitani, Herodoto ac Strabōe testibus, medicos omnes respuebant: languentes vero in forum & plateas efferebant, vt qui simili morbo tē rati effugissent, aliūve euasisse nossent, illis expertis in se consulerent remedijs, arbitantes (quod etiā Cornelius Celsus adserit) ad ipsam curandi rationem nihil plus conferre quā experientiam, qua constat doctissimos medicorū abs rustica anu sepiissime victos, illamq̄ vnica planta seu herbula illa perfecisse, quę fatissimi medici non potuerunt cum omnibus suis pretiosis elaboratisq̄ pharmacis. Nam illi dum inexplacabilibus prodigiosisq̄ mixtionibus (cum tot dederit natura, quę singula sufficiant remedia, confundentes per compositam diuersarū rerum complexionem) morbos pellere nitūtur, coniectura magis quā causa aut ratione incedunt: totamq̄ medendi artem, non nisi casum & coniecturam faciunt. Hęc autem vnus simplicis medicing vim & qualitatem cognoscens, solus

dis

dis expertisq; naturæ viribus difficiles soluit ægritudi-
 nes. Rursus illi per pretiosa, & ab extremis Indis, aut
 Gadibus quæsitæ, (persuadentes nisi pretiosa non po-
 desse) magno impendio venalem sanitatem promit-
 tunt: hæc inuētū facillimis, vulgoq; paratis, & quas in
 hortis suis quisq; facile habet, domesticis plantis, sani-
 tatem non tam promittit, q̃ restituit. Præterea hi ex
 fallacibus libris, & pictis codicillis edocti, difficillimā
 medicādi operam, audaci quadam temeritate, cultaq;
 garrulitate ad quæstum vsurpant: hæc è terris & agris
 singulas plantas, earumq; colores, figuras, sapores, o-
 dore, varietates, contemplata & edocta, & quid in
 morbis reliquisq; casibus possint experta, gratis cuiq;
 certissima dat remedia. Ipsi etiam medicorū præcipui
 cōfitem̃ se à mulierculis plurima excellētissima reme-
 dia didicisse, & digna q̃ ipsi libris suis infererent, & velu-
 ti potiora posteris cōmunicarent, quale contra capitis
 dolorē extollit Auicenna medicamen à muliere tradi-
 tū. Quod si medicina, quæ sanitatis temperamentū af-
 ferre debet, cōsistit in proportionē & temperamento
 rerū adinuicem, cū inter se, tum etiā cum qualitatibus
 corporis cui tribuuntur, atq; antiquorū medicorū hæc
 diligentissima cura fuit in proportionandis & cōtem-
 perandis medicaminibus, per iusta & harmonica pon-
 dera, relinquētes posterioribus hæc deinceps propor-
 tionāda ægrotorū corporib⁹, q̃ ista est audacia atq; im-
 pudētia, hæc nō solū immutare, sed illis etiā superad-
 dere, penitusve negligere aut ignorare? Vnde fit, q̃ si-
 cut cōsonans pharmaci temperamentū sanitatē adfer-
 re deberet, ita illius dissonātia dolorē, horrorē, exaspe-
 rationem morbi, & nōnunq̃ mortē inducit: ideoq; tu-
 tius medet̃ rustica anus, vno aut altero hortēsi & na-

Medietā
 mulierculis
 multa edo-
 cti.

tura opera absoluto medicamine, q̄ medicus ille cum suis prodigiis, sumptuosus, & dubia coniectura confarris pharmacis. Fuerūt illius sentētiæ multi & excellentissimi philosophi & medici, videlicet non nisi simplicissimis rebus medendū esse. Hinc simplicium vires per scrutati expertiq̄ de illis posteris nobis egregia volumina reliq̄runt, q̄le Chrysippus de brassica, Pythagoras de scylla, Marchion de raphano, Diocles de rapo, Phantias de vrtica, Apuleius de betonica, & multi alij antiqui de alijs cōscripserūt. Sed hos illi officinæ medicinō solū nō curant, sed etiā irrident, simplices appellantes q̄ studeant simplicibus. Hos igitur medicos (dico quidē qui per simplicia medent) nō tam cōsulentos, q̄ etiam sequēdos esse nulli dissuadeo. Verū illos officinæ cultores, tanq̄ sortilegos & maleficos cōsulo fugiendos & ppellendos, qui suis prodigiis cōpositionibus de malis nris negotiant, & super vitā nostrā mittunt sortes. Nam cū cōposita medicamina ex multis disparibus & pugnātibz speciebus constari necesse sit, impossibile aut saltē difficillimū est in illis aliquid certi posse statuere medicū, nisi sola opiniōe, estimatio ne, cōiectura: cūq̄ innumere sepe res sint, q̄ singule prodesse posse vident, ea sola congerit medicus, q̄ fors vel casus mem orig suæ tunc obtulerit, aut in quē alio quouis intrinseco siue occulto instinctu fuerit ppenfior. Vnde fit, vt cōpositū illud pharmacū nō tam ab ingredientium simplicium potentia, q̄ a medici fausta vel infausta affectione sortiatur virtutē & effectū, quatenus ille occulto quodā influxu, siue naturali, siue celesti, siue demoniaco, siue fortuito plus ad hęc q̄ ad alia eligēda inducit. Atq̄ hoc est qd cōmuniter dicitur, atq̄ ipsi fatent, medicū vnū esse alio fortunatiore, ac sapissime

Simplicia
medicamē-
ta.

DE MEDICINA OPERATRICE. 277

sime indoctū docto feliciorē, Quin & vidi ego, & noui medicū virum literatissimū, tam infelicē, vt ē multis agris vix paucissimi ē manibus eius salui euaderent. Noui & aliū semisciolū, qui oēs ferme agros suos ple-rosq; etiam ab alijs pro deploratis derelictos feliciter sanaret. Quin & memini me legisse de medico, in cuius manibus quicunq; nobiles & magnates incidissent, euaderent: plebei oēs & rustici perirent, aut graui-ter periclitarent. Videre igitur nunc facile est, hanc of-ficinariam medicinā, in qua plus potest medici for-tuna q̄ doctrina, totam aut pro maxima parte sortile-gam esse, ideoq; procul pellendam, atq; tanq̄ veneficā & sicariam esse damnandā. Proinde Romani quondā sub Catone Censorio medicos oēs & vrbe Roma, & tota Italia pepulerunt, eorum funesta mendacia, cru-delitatemq; auersati, q̄ videlicet multo plures occide-rent q̄ sanarent, tum quod venenorū peritissimi, odio, ambitione, aut lucro facile adduci possent, vt venenū ministrarent pro remedio, & pacta mercede hoīm vitæ insidientur: sicut Pyrrhi medicus, siue is Timocharis fuerit (vt vult Gellius) siue Nicias (vt alijs) qui Fabri-tio promiserat, se dominū interfecturum medicina: quod facinus auersatus Fabritius, Pyrrhum quamuis inimicum monuit per epistolam, cauere a medico, de quo Claudianus ita inquit:

Romani scelera semper spreuere ministros,
Noxia pollicitum domino miscere venena,
Fabritius regi nudata fraude remisit.
Infecto quem Marte perit, bellumq; negauit
Per famuli patrare nefas.

Similia de Græcorū medicis apud Pliniū Cato scribit ad filium, inquiens: Iurarunt inter hæc barbaros oēs

Medicus
alius alio
fortuna
tior in cu-
raudis egro-
tis.

Romani
olim medi-
cos vrbe pe-
pulerunt.

Plinius:

278 DE MEDICINA OPERATRICE.

necare medicina: sed hoc ipsum mercede faciū, vt si-
des eis sit, & facile disperdant. Et paulo post subiūgit.
Vnde testamentorū plures infidiā, iam vero & adulte-
ria in principū domibus, etiam vt euident Eudemi in
Linia Drusi Cæsaris. hæc Plinius. Ipse etiam Socrates
apud Platonē vetuit, ne medici in ciuitate multiplica-
tur. Expediret & in hunc diem reipublicæ, nullos esse
aut paucissimos medicos, quodq; lex extaret, quæ eo-
rum puniret, cum inscitiz, tum negligentiz malitiam
capitalem. Capitale enim est, neq; refert imperitia an
negligentia, stultitia an malitia, perperam an studiose
medicus, p pharmacō venenū porrexerit, hoīemq; in
vitæ discrimen adduxerit: atq; non (quod Plinius ait)
medico hoīem occidisse summa esset impunitas. Qui
certe vnus illis atq; communis cum carnifice honos
est, hoīes scilicet accepta mercede occidere: atq; ex ho-
micidio, vnde supplicii cunctis lex statuit, nulliq; con-
cessa impunitas, q̄ soli capiunt præmia. Hoc tamen in-
terest, q; carnifex nō nisi ex iudiciū sententia necat no-
xios, medicus autē præter omne iudiciū perimit etiam
insontes. Non ergo insalubriter pontificū constitutio-
nes arcent à medicando clericos, cum ars medica res
sit adeo cruenta, vt si fas sit sacerdotibus & clericis me-
dicū agere, liceat etiam agere carnificē. Neq; imprudē-
ter Porcius Cato medicis quondā urbē interdixisse pu-
tandus est: cum, quia scientiæ huius famā semper noui-
tate aliqua aucupantur: rum, & dum puder noui nihil
adferentes aliorū inharere vestigijs, experimenta per
mortes agunt, & artē suā nostris periculis discunt, quæ
de vita nostra negotiant, malaq; hoīm, quæ breuissi-
mo tempore tolli possent, producunt: nō raro etiā ad-
augent maiori pro cōpendio, cui fraudi vt obuiaretur
apud

Socrates
apud Plato-
nem,

Medici cū
carnifice
collatio.

Clericis ex-
ercitiū me-
dicinæ pro-
hibitum.

apud Aegyptios medici añ diē tertiiū agrotorū corpo-
ra eorū periculo curabant, post triduiū autē suo.

¶ De pharmacopolia.

CAP. LXXXIII.

IAmq; etiam à cocis suis apothecarios & pharma-
copolas vocant, quorū (vt est in prouerbio) tituli

Pharmacopo-
lia.

remedia habent, pyxides venena, siue (vt canit Ho-
merus) pharmaca mixta, salubria multa, & noxia mul-
ta, quibus cū damno esse minime volunt, nos mortem
nostrā magna emere pecunia compellunt: dum illi ali-
ud pro alio propinantes, seu putridū inueteratū mve
& euandū pharmacū miscentes, saepe mortiferā po-
tionem dant pro salutifera: dū facta iam pridē empla-
stra, collyria, vnguēta, pastillos & alia pharmaca, non
nisi in officinarū compendia ex ipsa specierum fece ac
tabe conflata mercant, atq; hæc omnia nescientes discer-
nere, credunt barbaris mercatoribus, oīa fraudibus &
sophisticatione corrūpentibus. Possem etiā hic osten-
dere perniciosas illorū discordias de simpliciu, quibus
vtunt medicinarū cognitione, erroresq; eorū circa me-
dicinaliū rerum noīa ab illis male intellecta, pessimeq;
vsurpata: quæ plurima Nicolaus Leoniceus amplo
volumine ostendit. Transeo etiam docere de prodi-
giosis cōpositionibus, multarūq; externarū rerum mi-
xturis, quibus dū omnia confundentes, vnū qd omni-
bus naturis quadret medicamentū sese effecturos no-
bis persuadere volunt (sicut de cōpositione Tyriacæ
ac Tyri fabula, deq; illo antidoto Myrdatico statue-
runt) nihil aliud efficitur, q̃ poeticum illud chaos.

Pharmacopo-
lia aliud
pro alio
propinant.

Mercatorū
bus barba-
ris in emen-
dis simplicib;
bus credūt.

Rudis indigestaq; moles.

Nec quicq; nisi pondus iners, congestaq; eodem

Non bene iunctarum discordia semina rerum.

Vbi corpore in vno

Quidius
Metamor-
pho.

S inq;

Frigida

Frigida cum calidis pugnant, humentia siccis.

Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.

Composita
pharmaca
fere a uera
methodo
medicinali
na.

Est, sint quædā compositiones ab antiquis medicis excogitatæ & viles iuuentæ, quæ tanq̃ experta liceat recipere, tamen à vera illa methodo sunt aliena, & ab ipsismet medicis propria conscientia coactis damnata & omnibus modis explosa, à Plinio, à Theophrasto, à Plutarcho, ab Hippocrate, Galeno, Dioscoride, Erasistrato, Celso, Scribonio, Auicēna, quorū verba hic subscribere nimis longū esset: nec ab antiquis illis solū, sed etiam à multis recētoribus, è quibus vnus Arnoldus de villa noua inter aphorismos ait, vbi in prōptu habentur simplicia, dolū esse si quis cōpositis vtatur. At

notat erro
rū origines
perniciō-
sas in repn
blica per
medicos &
pharmacopolas.

hodie neglectis & ne cognitis quidē simplicibus, non nisi ex duobus illis apothecariorū luminarijs, ac aromatariorū thesauro, tū Mesue & Nicolai, cæterorūq̃ antidotarijs, picturatis & inauratis titulis medicamina promunt: atq̃ hinc fit, vt dū medici isti suo otio cōsulentes, vitas hoīm apothecariorū fidutia gubernāt, atq̃ illi sine literis, sine cognitione barbaris mercatoribus confisi, pro officinæ cōpendio res permiscant, multo plus periculi sit à medicamine, q̃ à morbo. Iamq̃ etiam dicamus de pretiosiorū medicinaliū sophisticatione, quæ tanto ingenio saepe adsimulata sunt, vt industrios etiam hoīes decipiant: plurimūq̃ conduceret salutē hoīm ac reipublice, peregrinis oīibus exoticicisq̃ pharmacijs, quæ tanto præterea pretio à prædonibus mercatoribus in reipublice detrimentū adauctę sunt, oīno interdiciere: ac medicos oēs in ordinē cogere, pharmacopolasq̃ adstringere, ac legē illis præscribere, cuiusmodi olim Romæ (dum adhuc melior esset) Nero tulisse legi: qua ijs duntaxat q̃ noster gignit orbis pharmacijs

Consilium
Agrippę.

Lex phar-
macopolis
olim Ro-
mę præscri-
pta.

matijs vti compellant, cū hæc nra cuiusq; naturę conueniāt magis, tū longe recentiora, electiora, minoriq; difficultate ac sumptu haberi possunt, minoriq; periculo q̄ peregrina, quorū maxima pars suspecta est, vt q̄ sepiissime sophisticata, adulterata, reiectitia, vel in nauī suffocata, vel immersa lacunæ, vel vetustate corrupta, vel nō debito tēpore & loco (vñ sæpe plurimū imminet periculi) collecta sunt: nā coloquintida nō matura sanguinē educit & interficit, & q̄ sola vel vnica nascitur, venenū est, Similiter & agaricus masculus mortiferus est, & q̄ antiquus, perniciosus. Scāmonia omnis sophisticata est, similiter & terra Lemnia: & fides sigillorū perijt. Iam queso q̄ necessitas ē ijs vti peregrinis, si eadē similiāve consimilistq; efficaciarū nra terra producit? An nō egregie stultū est malle ex India petere, qd domi habemus? existimātes, p̄pria neq; terrā neq; mare sufficere, patrijsq; rebus peregrina, frugalibus sumptuosa, ac facile acquisibilibus difficilia, & ab ipsis vsq; terrę finibus importata p̄ferentes. An sine armoniaco spleni nemo mederi poterit, nec epati absq; sandalis? An si caremus bdellio, vlcera interiorū nemo curabit? nec capiti quis medebit sine musco & ambrā? nec stomacho sine mastice & corallijs? Si hæc peregrina nris corporibus cōuenirent medicamina, p̄culdubio natura factū esset, quæ om̄ibus, p̄uidit, abundanter vt hæc apud nos quoq; nascerent. Nōne absq; illis & salubrius vixerūt patres nostri? Sunt ergo hæc desidioforum medicorū qui nostra nō inquirūt nugamenta, & pharmacopolarū cōmenta, qui nō cōmunē salutē, sed suæ negotiationis compendii quærūt, persuadētes nobis nō nisi pretiosa quæq; plurimū prodesse, quibus idcirco impropertur per Ieremiā: Nunquid nō est resina

Coloquin-
tida,
Agaricus.
Scāmonia.
Terra Lemnia.

in Galaad, aut medicus nō ē ibi: Suis quibusq; terris & regionibus, suæ genti, suo climati, suo cælo, suo seculo natura herbas producit atq; contemperat, est o: quædā alijs atq; alijs locis tēporibusq; aciores habeāt vires, in quolibet tamen tempore & climate pro suo hominumq; temperamento eadem operantur: habeant licet at pretiosa illa & exotica nostris plantis maiores vires, sed has non nisi in sui climatis hominibus, quibus creata & producta sunt, putabimus salubres. At sunt etiam empiricorum rapinæ psuadentium nobis monstrosa quædam pharmaca & à medendi vsu exotica plurimum posse conferre, & sine ijs salutem nostram non posse constare, inpendio miserorum sua commentaria experiunt. Hinc viperas & serpentes & nocentissima quæque reptilia antidotis admiscunt, & velut deficientibus remedijs, humanam adipem in vntionibus subigunt, humanasque carnes aromatibus adseruat (quam nummiam nuncupant) nephario naturæ piaculo hominibus edendas præbent.

De chirurgia.

CAP. LXXXV.

Chirurgia,
Chirurgia
prima inter
medicandi
artes usur
ata,

REstat chirurgia, altera medicinæ pars, quæ excursa corporis vitia curat, cuius opera manifesta & securiora sunt remedia, nam reliquorū medicorum cæca consilia sunt. Chirurghi vident & palpitāt qd agunt, ac pro opportunitate mutant, applicant, & audent: hæc inter omnes medicandi artes prima in vsum venit. Nam cum homines ab antiquo sese bellis exercerent, & vulnera sibi invicem infligerent, cœperūt illorum quærere remedia. Nam quæ homo homini mala inflixisset, ab hominibus quoq; curari posse putabant: Cæteros autem morbos & interiorum cruciatus, tanquā

quam ira deorum genitos, incurabiles naturalibus viribus aestimabant. Primus itaque chirurgiae inventor, fuit Apis Aegyptiorum rex, vel ut vult Clemens Alexandrinus antiquior illo, Mizrai filius Cain nepos magni Nohe. Scripsit autem primus medicinam vulnere Aesculapius: Deinde excellentes in ea extiterunt Pythagoras, Empedocles, Parmenides, Democritus, Chiron, Paeon. Narrat Plinius hanc Romae primum exercuisse Archagatum Peloponnesensem, illumque ob secandi vrendique scruviam fuisse vulnerarium publice vocatum, mox transisse nomen in carnificem, denique vniuersam artem radio habitam & explosam. Est itaque chirurgia non minus reliquorum medicorum factionibus excellentium virore autoritate clara, sed virulentarum sordium immunditia & sanguinolenta crudelitate infamis.

Chirurgia
inventor

¶ De anatomia.

CAP. LXXXVI.

Hanc tamen crudelitate superat anatomia, utrorumque pharmaceuticorum & chirurgorum theatrica carnificina, qua damnatos publicae morti reos quendam viuos ac remanente spiritu truculentissimis cruciatibus refecarunt. Sed hodie ob Christianae religionis reuerentiam paulo mitiores effecti, interempto prius homine, ipsorum vel licitoris manu, in mortui cadauer: deinde his piaculis grassantur, humanumque corpus dilanantes, membrorum singulorum situm, ordinem, mensuram, opera, naturam & abdita quaeque perquirunt ac rimantur: ut inde quomodo & quibus locis curandum sit addiscant: crudeli hac diligentia atque spectaculo horrendo & abominabili, nec minus impio.

Anatomia

¶ De ueterinaria.

CAP. LXXXVII

EST adhuc & alia medicinae praxis, quam veterinariam vocant, quae brutorum morbis medetur, ca-

Veterina-

Medici no
rantes uete
maria in
oati.
Iohannes
Ruellius.
Dietaria.
Asclepia
les pharma
cia fustulit.
 rur, cæteris longe certior & vtilior, à Chirone centau-
 ro (vt fertur) inuenta, & à Columella, Catone, Var-
 rone, Pelagonio, Vegetio, nobilissimis scriptoribus il-
 lustrata. Hanc tñ annulauit isti medici nō tam verecun-
 dia sibi ducunt, q̄ penitus q̄q̄ ignorāt & aspernantur
 admodū delicatuli, vt tanq̄ vpupa auis, nō nisi huma-
 nis stercorebus oblectent: Vnde si quis ab illis pro asi-
 no aut boue suo medicamen requirat, pro remedio
 mox iniuriā accepturus sit, quasi ad eos nō pertineat
 scire, nō solum hoībus, sed etiam cæteris animalibus
 (præcipue quæ hoībus cōmoda referunt) mederi: pro
 qua re Alphonsus Aragonū rex olim duos expertissi-
 mos medicinæ doctores pro equis & canibus amplo
 conduxit stipendio, iussitq̄ sollicitos scrutari que reme-
 dia, & quis medendi modus singulis bestiarū morbis
 conueniret: quod illi facientes, librū de his rebus vti-
 lissimum ediderunt. Fecit idem his temporibus Iohan-
 nes Ruellus Parrhisiensis vir in vtraq̄ lingua peritissi-
 mus, ac Physicus primarius, qui de morbis equorum,
 eorundemq̄ remedijs, ex vetustissimis autoribus Ap-
 sirtho, Hierode, Theomenesto, Pelagonio, Anatolio,
 Tyberio, Eumelo, Archedamo, Hippocrate, Heme-
 rio Africano, & ex Aemilio Hispano, & Litorio Bene-
 sentano delectū volumen transtulit, veterinarijs omī-
 bus magna cum reipublicæ commoditate profuturæ.

De dietaria.

CAP. LXXXVIII.

SVperest adhuc medicina dietaria, cuius princeps
 Spræ cæteris extitit Asclepiades, qui sublato ma-
 gna ex parte pharmacorū vsu, totam medicinæ
 artem ad victus rationem, ad quantitatē & naturam
 ciborum, obsoniorumq̄ condimenta reduxit: à quo
 cæteri medici non omnino dissentiunt, sed ita puran-
 tes q̄

res q̄ alterū altero indigeat, victus q̄nq; pharmacijs, ac illa pariter victus ratione atq; mensura: hinc iubent, inhibent, execrant, accusant cibos & potus q̄s deus creauit, inobseruabilesq; victus regulas condunt: & quas alijs escas vel modeste delibare prohibent, ipsi met tanquā porci glandes deuorant: & quas alijs viuēdi leges præscribunt, ipsi oīm primi præuaricant, non tam negligenter q̄ consulte. Nam si ipsi iuxta hæc sua dietaria decreta viuere deberent, sanitatis nō modicā iactu ram facerent: si vero vt ipsi viuunt, sic ægros quoq; natura legibus viuere permetterent, pecuniæ damnū sentirent. Verū de his dietarijs ita ait Ambrosius: Cōtraria diuinæ conditioni præcepta medicinæ sunt quæ à ieiunio reuocant, lucubrare non sinunt, ab intentione meditationis abducunt: ira qui se medicis dederit, seipm sibi abnegat. & Bernardus scribens super Cārica ait: Hippocrates & Socrates docent animas saluas facere in hoc mūdo, Christus & discipuli eius perdere: quem vos ē duobus sequi vultis magistrū? Manifestū se facit, qui disputat: hoc oculis, hoc capiti, hoc stomacho nocet: legumina ventosa sunt, caseus stomachū grauat, lac capiti nocet, potū aquæ pectus nō sustinet: quare hoc est, vt totis fluuijs, agris, hortis & cellarijs vix inuenire possis, quod comedas. Sed esto hæc Ambrosii & Bernardi verba ad solos monachos dicta sint, quorum forte nō est debere tantā rationē habere de valetudine q̄ de p̄fessione: at ciuiles hoīes nō dedecet cum valetudinis ratione, etiā victus & obsoniorū varietas atq; mensæ lautities: primū dietaria medicina pollicetur, alteræ præstat coquinaria, præparandorū ciborū & potuū disciplina. Quocirca Plato hæc medicīne adulatricem vocat, pleriq; eam dietariæ medicinæ partem adnu-

Dietariū
quæ alijs
præscribū
ipsi nō ser
uant.

Ambrosius
de medicō
rum dicta.

Bernardus.

Ars coqui
naria, medi
cinæ adula
tix,

286 DE ARTE COQVINARIA

adnumerant: Quis Plinius & Seneca & residua medicorum schola fateantur, ab exquisitorum ciborum varietate multijugos morbos generari.

De arte coquinaria.

CAP. LXXXIX

coqui-
ria.
riptores
isculina
aticorū
xus,

ARs itaq; coquinaria percommoda est, nec in honesta, si modo discretionis limites non egredietur. Atq; hæc ratio etiam summos & continentissimos viros induxit, vt de coquinaria & obsoniorum condimentis scribere non erubescerent. Ex Græcis Pithaleon, Mithecus, Epicurus, Zophon, Egesippus, Pazarinus, Epenetus, Heraclides Syracusanus, Tyndaricus Sycionius, Symonactides Chius, Glauc^o Locrensis. Ex Romanis Cato, Varro, Columella, Apicius: & ex recentioribus Platina. Asiatici autem his rebus tam luxuriosi atq; imtemperantes semp extitere, vt ipsum nomē eorum in heluonum ac gulonum transierit cognomētū: quos inde Asotos nuncupamus: hinc (quod refert Tit^o Liuius) post Asiaticam victoriam peregrinæ luxurie in Romanam urbem defluerunt, tunc enim primū epulæ cura & sumptu maiore apparari cœptæ: tunc coqu^o antiquis vilissimum mancipium & in æstimatione & in vsu & in pretio esse, atq; e culina adhuc iure madens, fuligine tinctus, cum ollis, patinis, tunstillo, mortario, veru, in scholas recept^o, & quod vile ministeriū fuerat, ars haberi cœpit: cuius tota sollicitudo est vndecunq; conquirere inuitamenta gulæ, eduliaq; ciborum ad profundam ingluuiem satiandam vndecunq; locorum inuestigare: cuiusmodi plura ex Varrone enumerat Gellius, videlicet pauum e Samo, Phrygiam attagenem, græcæ Melicas, hædum ex Ambracia, pelicanū Chalcedoniam, murenā Tartessiam, asellum Pessinuntium, ostreas Tarentinas, pectunculū Chiū, helopem Rhodiū, scaros

ros Cilices, nuces Thassas, palmas Aegyptias, glandes Ibericas, q̄ oēs edendi institutiones ad improbam satietatis luxuſq; lasciuiaſ repertæ sunt. Eius autē artis gloriā & famam sibi p̄ ceteris vendicauit Apitius, vt ex eius noīe (teste Septimio Floro) cognōmentū in coq̄s, q̄ Apitiani dicerentur, quadā philosophorū imitatione propagatum sit. De hoc Seneca sic scriptum reliquit: Apitius (ingens) nostra memoria vixit, qui in ea vrbe (ex qua aliquādo philosophi velut corruptiores iuuentutis abire iussu sunt) scientiam popinæ professus, disciplina sua seculum infecit. Plinius quoq; illum nepotū omniū altissimum gurgitem seuerissime nuncupauit. Tot deniq; gulæ instrumenta, tot irritamenta libidinum, tot obsoniorum varietates Apitianorū illorum ingenio excogitata & conficta sunt, vt tandem opus fuerit p̄scriptis legibus popinæ luxus coercere. Hinc veteres illæ sumptuariæ & cibariæ leges latæ, videlicet, Archia, Fānia, Didia, Licinia, Cornelia, lex Lepidi, lex Anrii Restiōis: sed & Lucius Flaccus & collega eius censes, Durionium senatu mouerunt, q̄ legem de coercendis conuiuiorum sumptibus latam, tribunus plebis abrogare velleret, q̄ impudenter enim Durionius rostra conscēdit illa dictur⁹: Freni sunt iniecti vobis Quirites nullo modo perpetiendi, alligati & constricti estis amaro vinculo seruitutis: lex enim data est q̄ vos frugi esse iubet, abrogemus igitur illud horridæ vetustatis rubigine oblitum imperium: etenim quid opus libertate est, si volētib⁹ luxu perire non licet? Erant & pleraq; alia edicta, quæ nunc omnia antiquata sunt penitusq; sublata, adeo vt nulla ætas vnq̄ maiori gulæ cura ac luxu indulserit, quā hæc n̄ra, q̄ eius causa (vt ait Musonius, & post illum noster Hieronymus) terram percurrimus & maria, &

Apitius
linariæ
caput.

Leges ad
uersus
popinæ.

Acetia
stræ
luxus.

ria, & vt mulsum vinū pretiosusq; cibus fauces nostras transeant, totius vitæ opera desudamus: tot mō apud nos popinæ, tot ganeæ, tot gnatonū & luparū tabernæ, vbi hoīes edacitate, ebrietate, & libidine perdunt, vt sæpe nō absq; magno reipublicæ detrimento tota deuorent absumentq; patrimonια, tot mō reperta ferulorum genera, tot obsoniorū condimenta, tot mensarum leges, ritus, & cerimonie, vt Asotorū, Milesiorū, Sybaritarū, Tarentinorū, præterea Sardanapali, Xerxis, Claudij, Tyberij, Vitellij, Heliogabali, Galeni imperatorū, aliorūq; illorū veterū heluonū (q̄s oēs delicijs, luxu ac voluptate popinæ, cæteris nationibus ac hoībus præstitisse narrāt historici) opiparæ conuiuia penitus sordida, incondita, rusticanaq; euasura sint, si cum ijs nostris conuiuiorū adparatibus conferant: præterea nihil actum est cibi & potus elegantia, nisi simul etiam adsit abundātia vsq; ad fastidiū, & quæ vel Herculem inebriet, qui eadem sæpius nauī & vehebat & potabat: ac cibi satietate Crotoniensē Milonem, & Aureliani phagonē expleat, quorū ille triginta panes vna cœna præter reliquos cibos comedere solit⁹ erat, alter vno die ante Aureliani Cæsaris mensam aprū intactū, centū panes, veruccem & porcellū deuorauit: bibit autē in infundibulo apposito plus orca. hæc hodie apud nos receptissima sunt in rusticanis illis publicis conuijs, & templorū dedicationibus, cæterisque eorū festis. diceretis Orgia Bacchi celebrari, tam sunt illic omnia furore, cruore, & multiplicibus gulæ ebrietasq; flagitijs commaculata: tum Centauroꝝ conuiuia à quibus sine cicatrice nemo reuertit̃, illic spectaretis: & qualem de Erichthone voracitetem describit Ouidius hoc carmine:

Herculis,
Milonis &
Aureliani
phagonis,
Crotonia
eæ voraci
tas.

Nec

Nec mora, quod pontus, quod terra, quod educat aer, ^{Metamora}
 Poscit, & appositis queritur ieiunia mensis. ^{s.}
 Inq; epulis epulas quærit: quodq; vrbibus esse,
 Quodq; satis poterat populo, non sufficit vni.
 Plusq; cupit, quo plura suam demittit in aluum.
 Vtq; fretum recipit de tota flumina terra,
 Nec satiatur aquis, peregrinosq; ebibit amnes,
 Vtq; rapax ignis non vlla alimenta recusat,
 Innumerasq; faces cremat, & quo copia maior
 Est data, plura petit, turbaq; voracior ipsa est.
 Sic epulas omnes Erisichthonis ora prophani
 Accipiunt, poscuntq; simul: cibus omnis in illo
 Causa cibi est, semperq; locus sit inanis edendo.
 Erant olim apud Græcos, deinde etiam apud Roma-
 nos athletæ homines voracissimi, sed horum infamia
 tandem etiam à viris consularibus & imperatoribus vi-
 eta est: nam Albinus qui qñdam rexpatebatur in Gal-
 lia centū persica, denos pepones, gngentas ficus passu-
 rias, trecentas ostreas, vna cœna deuorauit. & Maximi-
 nus imperator, q Alexandro Mammeæ filio successit,
 quadraginta libras carnis vna die comedit, bibitq; vini
 amphorā: cōtinet aut amphora quadraginta octo se-
 xtarios. Geta etiā imperator tā perditionis luxustradi-
 dit, ut dapes p alphabetum inferri iusserit, seseq; triduanis epu-
 nis ingurgitarit. Iam vero (qđ scelus impiū magis) cum
 deus & natura cibū nobis potumq; salutis ac fortitudi-
 nis causā ppararent, nos contra varijs obsoniorū artifi-
 cijs illis abutimur ad voluptatem, & supra humanę na-
 turæ capacitatē ingurgitamus, corporibus nostris im-
 medicabiles morbos inde cōtrahentes, q palā videmus
 verē esse quod ait Musonius, dominos seruis, vrbes ru-
 sticis, inopes opulentioribus, & quosq; qui vilioribus
 T obuijsq;

Albini us
 racitas.
 Maximin
 gula.

Getæ luxus
 Aegritudi-
 nes ex gula

290 DE ARTE COQVINARIA.

obuijsq; vtuntur alimentis cæteris esse robustiores, vā
 lentiores, fortiores, labores melius tolerantes, minus-
 que in ijs defatigari, ægrotari autem rarissime, neq; vl-
 los magis vexat graues ille eggritudines, puta, hydrops,
 podagra, morphea, colica, & consimiles, q̃ q̃ simplicem
 victū contemnentes, ex coquinarū officinis viuūt: cōtra
 vero q̃ simplici contenti victu magis incolumes cerni-
 mus. Adstipulatur isti etiā Cornelius Celsus, q̃ hōi (in-
 qt) vtilissimus cibus est simplex, acruatio saporū pesti-
 fera, & condita oīa duabus de causis inutilia sunt, qm̃
 & plus ppter dulcedinē absūmūt, quā modo par est,
 tum ægrius concoquitur. Multi præterea grauissimi vi-
 ri autoresq; hæc gulæ irritamenta obsoniorumq; artifi-
 ciosam voluptatem detestati sunt: sed sunt & alij q̃ reli-
 gionis noīe, nedum gulam, nedum luxum, sed & cibos
 nonnullos quos deus creauit ad vescendum detestan-
 tur, abstinentes carnibus: vino autem in quo (vt ait apo-
 stolus) est luxuria, ipsis Epicureis capaciores, abstinerere
 & ieiunare se dicentes, cum se omni piscium genere, &
 optimo quouis vino oppleuerint, ad quæ labra & lin-
 guas & dentes & ventres armata circumferunt, non au-
 tem loculos: sed de ijs satis, quin à cibaria hac ad geberī
 cam, hoc est alcumisticam coquinam, quæ non mino-
 res decoquit opes quam popina, modo vadamus.

¶ De alcumistica.

CAP. XC.

Alchymia.

Alcumistica itaq; siue ars, siue fucus, siue naturę
 persecutio dici debeat, profecto insignis est ca-
 demq; impunis ipostura, cuius vanitas eo ipso
 se facile prodit, cum polliceatur quæ natura nullo mo-
 do pari potest, nec attingere: cum tamen ars omnis nō
 possit naturam superare, sed illam imitat, & longis pas-
 sibus sequitur, & multo fortior sit vis naturæ quam ar-
 tis,

tis. Alcumistica autem.

Ars suspecta probis, ars ipsa inuisa; multis,

Inuisos etiam cultores efficit artis.

Mendaces adeo multi manifesta videntur,

Qui seipsos aliosq; simul frustantur inertes:

Dum rerum vertere species tentant, ac benedictū quem
dam philosophorum (vt vocant) lapidem fabricare p̄-
sumunt, quo Midæ instar contacta omnia corpora ili-
co in aurū argentūve pmutentur: quinetiam ē sum-
mis inaccessisq; cælis quintā quandā essentiam depone-
re nituntur, quā iam non solum plures q̄ Cræsi diuiti-
as, sed & depulso senio reiuuenescentiā ppetuamq; sani-
tatem, ac tantum nō immortalitatem, vna cum ingen-
tibus opibus nobis pollicentur.

At nusquam tantos inter qui talia curant,

Apparet vllus qui re miracula tanta

Comprober,

Sed medendi aliquod experimētis, tum ex cerussa, pur-
purissa, stibio, sapone, consimilibusq; pigmentis, ac mu-
liebribus fucis, vetularumq; incrustationibus, & cuius-
modi sacrae litere vocant, vnguenta meretricia stipem
corrogant, quo gebericam instruant officinam, vnde
in proverbium demum abiit: Omnis alcumista, vel me-
dic⁹, vel saponista credulorum hominum aures verbis
diuitant, pecunia inanes vt reddant oculos. Et quibus
ipsi spondent diuitias, ab his drachmas petunt, hinc se
palā, p̄dit hanc artem esse nullam, sed ingentes nugas,
& insanæ mentis inania cōmenta. Inueniunt tñ tantæ
felicitatis percupidos hoīes, quibus miro ingenio sese
maiores diuitias cōsecuturos in hydrargyrio quā na-
tura p̄ster in auro persuadeant, & quos iam terq; qua-
terq; deceptos, semp nouis p̄stigijs incautos denuo fal-

T ij lant,

lant, & pdigiosa hac impostura cogant foliis auram
 impellere fornacibus, nulla dulcior infania quàm fixū
 volatile, tū volatile fixū fieri posse credere, sic terribili
 carbonēs, sulphur, stercus, ac venena, lotia, & omīs dura
 pcrna est vobis melle dulcior, donec pdijs, mercib⁹, pa-
 trimonijs oībus decoctis, & in cinerē & in fumū cōuer-
 sis, dū longilaboris p̄mia, & nascituros fctus aureos, p-
 petuamq; cū reiuuenescētia sanitarē, sibi molliter polli-
 cent, deuoratis multo tpe & sumptibus, tū primū vetu-
 li, annosi, pannosi, esurientes, semp sulphur olentes, &
 inter carbonēs atra fuligine sordidi, assiduaq; argēti vi-
 ui contrectatione paralytici, solius nasi affluentia diui-
 tes, ceteraq; adeo miseri, vt p tribus asibus etiā animā ve-
 nalem habeant, quàm metallis inferre conabantur
 metamorphosim, in seipsis experiuntur, effecti iā ex al-
 cumistis cacochimici, ex medicis mendici, ex saponistis
 cauponistæ, ludibriumq; populi, stultitiāq; patens, & fa-
 bula vulgi, & q iuniores in mediocritate viuere cōtem-
 pserunt, p oēm vitam alcumistæ fraudibus expositi,
 iam senes facti in summa paup̄tate mendicare compel-
 lunt, ac in tanta calamitate constituti, p fauore & mise-
 ricordia, insup contemptū risumq; reportant, paup̄tate
 que coacti saepe ad malas artes, & monetæ adulteratio-
 nē, aliāq; falsificia de generant: ideoq; hæc ars nō modo
 à republica Romanis legib⁹ pulsa, sed etiam sacrorū ca-
 nonū decretis in tora Christiana ecclesia phibita est: q
 si & hodie omnibus qui absque singulari principis in-
 dulto alcumisticam exercent regno ac prouincijs inter-
 diceretur, addita etiam bonorum proscriptione, corpo-
 risq; afflictione, profecto non tot adulterinos num-
 mos haberemus, quibus hodie fraudantur ferme omēs
 magno reipublicæ detrimento. Hanc ob causam puto
 Amasim

Alchymisti
 a ars ueri-
 2.

Amasim regem Aegyptijs olim legem tulisse, qua co-
 gebatur vnusquisq; destinato magistratui rationē red-
 dere, q̄ se foueret artificio: q̄d q̄ non faceret, pœna illi e-
 rat extremū supplicium. Per multa adhuc de hac arte
 (mihi tñ non admodū inimica) dicere possem, nisi iura-
 tum esset (q̄d facere solent qui mysterijs initiantur) de
 silentio. Eoq; præterea à veterib⁹ philosophis atq; scri-
 ptoribus tam constantissime religioseq; obseruato, vt
 nullus vsquam pbat̄ autoritatis philosophus, ac fidus
 scriptor cōperiat̄, q̄ huius artis alicubi vel solo verbo
 meminisset, q̄ res plerosq; induxit, vt crederent omnes
 eius artis libros recentiori aeo iam pridem confictos:
 cui nō modicū adstipulant ipsa aut̄ Geberis, Morie-
 ni, Gilgilidis, ac reliquæ eorū turbæ obscura & à nullis
 alijs celebrata noīa, cū rerū qbus vtunt̄ absona voca-
 bula, tñ sententiarū ineptitudo, philosophandiq; ratio
 puerfa. Sunt tñ qui aurei velleris pellē interpretent̄ fuis-
 se librū alcumisticū veterū more in pelle conscriptū, in
 q̄ auri cōficiendi scientia cōtineretur, cuiusmodi libros
 apud Aegyptios, qui huius artis peritissimi fuisse dice-
 bantur, cum Diocletianus magna diligentia conquisi-
 set om̄es exussisse legitur, ne comparatis diuitijs auriq;
 copia fidentes Aegyptij, Romanis aliquando bellū in-
 ferre auderent, atq; exinde hanc artem publico Cæsaris
 edicto semper habitam flagitiosam. Verū nimis lon-
 gum foret narrare omnia huius artis stulta mysteria,
 ac inania anigmata, de leone viridi, de ceruo fugituo,
 de aquila volante, de stulto saltante, de dracone caudā
 suam vorante, de bufone inflato, de capite corui, deque
 illo nigro nigri⁹ nigro, de sigillo Hermetis, de luto stul-
 titiæ (sapientiæ dicere debui) ac similibus nugis innu-
 meris, Deniq; de illo vnico solo, præter quod non est

T iij aliud,

Nullus p-
 losophor
 Alchymia
 nominat
 meminit

Aureū u-
 ius quid,

Dioclet-
 anus, Alc-
 mios lib-
 exussit

Myster-
 Alchym

Philosophi
us lapis

aliud, vbiq; tamen reperibili benedicto, sacratissimi philosophorum lapidis subiecto, videlicet (pene nomē rei effutui, cum periurio sacrilegus futurus) dicam in circū locutione, sed obscuriore vt nonnisi filij artis & qui huius mysterijs initiati sunt intelligant. Res est quæ substantiam habet nec igneam nimis, nec prorsus terream, nec simpliciter aqueam, nec acutissimam, nec obtusissimā qualitatem, sed mediocrem & tactu leuem, & quodam modo mollem vel saltem non duram. non asperā, quin & gustu quodammodo dulcem, olfactu suauem, visu gratam, auditu blandam atq; iucundam, cogitatu latā, plura dicere non conceditur, atq; sunt tamen ijs maiora: sed ego hanc artem (ob eam quæ secum mihi familiaritas est) illo honore potissime dignam censeo, quod probam mulierē definit Thucydides, iam in gens optimam esse de cuius laude vel vituperio minim⁹ esset sermo: illud duntaxat addam: alchymistas omnium hominum esse peruerfissimos: siquidem cum præcipiat deus In sudore vultus vescēdum esse pane suo, & alibi dicat per Prophetam: Labores manuum tuarum quia manducabis, ideo beat⁹ es, & bene tibi erit. Hi diuini præcepti promissāq; beatitudinis contemptores, procul labore, (vt aiunt) in opere mulierum & ludo puerorum aureos montes moliuntur. Non inficior ex hac arte multa admodum egregia artificia ortum habere, traxisseq; originem. Hinc azieri, cinnabrij, minij, purpuræ, & quod aurum musicum vocant, aliorumq; colorū temperaturæ prodierunt: huic orichalcum & metallorū omnium mixtiones, glutimina & examina & sequestrationes debemus: bombardæ formidabilis tormenti inuentum illius est, ex ipsa prodijt vitrificatoria nobilissimū artificij de qua Theophilus quidā pulcherrimum librum conscripsit.

ene, 3.
salm, 127.

Ichymia
ultior ar
ficioz in
atrix.

scripsit. Narrat autem Plinius Tiberij Cæsaris tempore excogitatum vitri temperamētum, quo flexibile & ductibile fieret, sed eius officinam à Tiberio abolitā, quin ipsum quoq; tantæ industriæ artificem (si Isidoro creditur) neci datum, idq; factum ne aurum pro vitro vile sceret, & argento atq; æri sua præmia detraherent. Sed de ijs satis.

¶ De iure & legibus.

CAP. XCI.

Restat nunc de Iuris scientia dicere, quæ solam se iactat inter verum & falsum, æquum & iniquū, phas & nephas scire discernere: cuius facultatis hodie principes sunt papa & imperator, qui gloriantur se habere iura omnia in serinio pectoris sui recōdita, quibus p ratione sufficit sola voluntas, cuius arbitrio oēs scientias, & artes, & scripturas & opiniones, & quæcūque hoīm opa iudicare & regere psumunt. Hinc firmiter pcepit Leo papa oībus Christi fidelibus, vt nemo in ecclesia dei quicq; vel quenq; iudicare, iustificare, aut aliquid discutere psumat, nisi sanctorū conciliorū, canonū, & decretalium (quorū caput est Papa) autoritate: atq; ne nobis vti liceat nec doctissimorū, nec quicumq; etiam sanctissimorū theologorū determinatione, nisi in quantum papa pmittit & suis canonibus autorisauerit: sed & alibi adhuc pcepit canon, ne aliud volumen vel quicumq; liber p theologos (immo p vniuersum mundum ait) recipiatur, nisi ille qui p ecclesiā Romanā papæ canonibus cōprobetur. Simile ius p̄tendit imperator in philosophiā ac medicinā cæterasq; scientias, nulli disciplinæ pmittens aliquid autoritatis, nisi q̄tum illis cōceditur per sui iuris peritiā: ad quam, vt ait, quotquot sunt scientiæ & artes si comparentur, sunt tanquam viles & parum viles. Hinc Vlpianus ait: lex est rex omni

Iura & leges

Leonis p̄ceptum.

T iij um

Lex.

um humanarū & diuinarum rerū, cuius virtus est (vt ait Modestinus) imperare, permittere, punire, vetare, quibus dignitatibus nullum munus maius inuenitur: & Pomponius in legibus definit eam esse inuentū & donum dei, & dogma sapientum omnium: quia prius illi legislatores quo decretis suis apud rude vulgus auctoritatem conciliarent, finxerunt se à dijs edoctos illis præscribere. Sic Aegyptijs Osyris à Mercurio, Zoroastres Bactrianis & Persis ab Oromaso, Charinundas Carthaginiensibus à Saturno, Solon Atheniensibus à Minerva, Zātrastes apud Arimaspos à bono numine, Zamolxis Scythiis à Vesta, Minos Cretensibus à Ioue, Lycurgus Lacedæmoniis ab Apolline, Numa Pompilius Romanis à nympha Aegeria. En videtis modo cuiusmodi hæc iuris scientia in omnes alias sibi imperium arrogat, exerceatq; tyrannidem, ac quomodo se omnibus reliquis disciplinis tāquam deorum primogenitam præferens, illas tanquā viles ac inanes aspernatur, cum tamen ipsa tota atque omnis non nisi ex caducis infirmisq; hominum commentis & placitis constituta omnium quæ sunt tenuissima, & ad omnem temporis, status, principis mutationem, conuertibilis existat: Quæ primam suam ab ipso primi parentis (omnium malorum nostrorum causa) peccato traxit originem: A quo lex corruptæ naturæ (quod ius naturale dicunt) prima prodijt, cuius egregia illa decreta: Vim vi repellere licet: Frangenti fidem, fides frangatur eadem: Fallere fallentem non est fraus. Dolosus doloso in nullo tenetur: Culpa cum culpa compensari potest. Male meriti nulla debet iniuria nec fide gaudere. Volenti nō fit iniuria. Licitū est contrahentibus se decipere. Tantum valet res quantum vendi potest.

Item:

Leges a
dijs ortę fin
gebantur.

Legis ori
go a p̄dō.

Leges ali
quot aliene
a sacra scri
ptura.

Item, vt liceat sibi consulere cum damno alterius: Ad impossibile neminem obligari: Item si te vel me confundi oporteat, potius eligam te confundi quam me: Et eiusmodi plura quæ postea scripto inter leges relata sunt. Denique lex naturæ est non esurire, non sitire, Lex natu
non algere, non vigilijs, non laboribus macerari. Quæ ræ
omnem religionis pœnitentiam pœnitentiæq; opera
depellens, Epicuream voluptatem pro summa statuit Ius gentiũ
felicitate. Exinde vero ius gentiũ emerfit, ex quo pri-
mum bella, cædes, seruitutes, orta distinctaq; rerũ do- Ius Civile.
minia sunt. Porro ius civile prodijt seu populare, qd
populus aliquis sibi proprium constituit. Ex quo tot
emanarunt in homines litigia, vt testibus ipsismet legi-
bus plura facta sint negotia, q̃ rerum habentur voca-
bula. Nam cum homines proni essent ad dissentien-
dum, necessarium (vt dicunt) erat iustitiæ obseruandę
per leges, promulgatio: vt malorum sic coerceretur au-
dacia, & inter improbos innocentia tuta redderetur,
& boni quiete vinerent inter malos. Atq; hæc sunt il-
la tam insignis iuris principia, in quo legislatores fue-
re pene innumeri: Quorum primus Moyses, qui leges
scripsit Iudæis, quo tempore etiam Aegyptijs leges tu-
lit Cecrops: Post Pheroneus primus omnium leges
dedit Græcis: Rursus Aegyptijs leges dedit Mercu-
rius Trismegistus: Deinde Dracon & Solon Atheni-
ensibus, & Lycurgus Lacedæmonijs: Et Palamedes
primus leges tulit bellorum, ad iudicandum exercitiũ:
Romanis vero primus leges tulit Romulus, quæ cu-
riatæ appellatæ sunt: Post quem Numa Pompilius le-
ges tulit religionum, & cæteri per successionem Romani
reges suas leges dederunt, quæ omnes Papyrij libris
postea descriptæ fuerunt. Vnde ius civile Papyria-
num

Ius ciuile
Papyrianū

num nomen sumpfit. Post hos ius duodecim tabellarum prodijt. Item ius Flavianum, ius Helianum, lex Hortensia, Honorarium ius prætoris. Item plebiscita, senatusconsulta, ius Magistratum & consuetudinis, deniq; vis iuris constituendi principi data: prætereo iurisconsultos illos innumeros, quorum bonam partē recenseret lex secunda de origine iuris. Qui vero ius ciuile in volumē redigere conati sunt, ex his primus hoc attentauit Cneus Pompeius, deinde Caius Cæsar, sed præuentus vterque bellis ciuilibus immaturaq; morte, non potuerunt perficere. Tandem veteres illas leges innouauit Constantinus, sed & Theodosius minor iudicem ab eo nuncupatum redegit, tandem Iustinianus hunc qui hodie in vsu habetur codicem edidit. Iuris autem ciuilis tota autoritas penes populum ac principes est, neque aliud est ius ciuile, quam quod homines communi consensu volunt. Hinc Iulianus ait: leges non alia de causa nos ligare quam qd iudicio populi receptæ sunt: qui communi consensu omne imperium ac potestatem in principem contulit, vnde si quid populo ac principi placuerit, hoc tum per consuetudinem, tum per constitutiones iuris habet vigorem, etiam si error videatur vel falsitas: nam communis error facit ius, & res iudicata veritatem. Quod Vlpianus nos docuit his verbis, videlicet ingenium accipi debere etiam eum, de quo sententia lata est, quamuis reuera fuerit libertinus, quia res iudicata pro veritate accipitur. Apud eundem legimus Barbarum quendam Philippum cum seruus fugitiuus esset, Romæ præturam petiisse: qua functus ac tandem agnitus, receptum fuit nihil eorum immutari quæ seruus in tanto dignitatis velamento gesserit. Et alibi senex

Ius ciuile
quid.

nex rusticus Imperatoris autoritate intantum veneratur, q*uo*d iuris peritus ex verbis illius argumentari iubetur. Paulus quoq*ue* Romanorum iurisconsultissimus, hodie (inquit) propter vsum imperatorum, si in argento relatum sit candelabrum argenteum, argenti quoq*ue* esse, n*on* autem suppellectilis, quoniam error ius facit. Idem de legibus & senatusconsultis palam fatetur, n*on* omnium quæ à maioribus constituta sunt, rationem reddi posse. Hinc ergo scimus iam omnem iuris civilis prudentiam, ex sola hominum opinione voluntateq*ue* dependere, nulla alia ratione vrgente, quàm vel honestate morum, vel commoditate viuendi, vel auctoritate principis, vel vi armorum: quæ si conseruatrix bonorum & malorum vindex existat, bona disciplina est: sin aliter, pessima res, propter iniqua quæ magistratu ac principe negligente vel tolerante vel probante fiunt. Quinimo Demonactis sententia erat, leges omnes inutiles & superuacuas esse, vt quæ nec bonis nec malis rogentur, cum illi non egeant legibus, hi vero per easdem nihilo fiant meliores. Præterea cum apud Liuium fateatur Cato, vix vllam legem fieri posse, quæ omnibus commoda sit, & ex qua non sapissime contingat æquitatem cum rigore iuris pugnare. Ipse etiam Aristoteles in Ethicis suis definiens æquitatem, vocat illam correctionem iustæ legis, qua parte deficit q*uo*d generatim lata est. Nonne ergo iam hoc ipso satis ostēditur, totam iuris iustitiæq*ue* vim non t*am* à legibus, q*uam* à iudicis probitate æquitatēq*ue* dependere?

Demonactis sententia.

Æquitatis quid.

¶ De iure Canonico.

CAP. XCII.

A Iure

Ius Canonici
cum.

A Iure ciuili demanauit ius canonicum siue pontificium, quod plerisque sacrosanctissimum uideri posset, tam ingeniose auaritiæ suæ præcepta ac rapiendi formulas specie pietatis adumbrat: cum tamen paucissima in eo statuuntur ad pietatem, religionem, ac dei cultum, sacramentorumque ritus spectantia: ræceque nonnulla dei verbo contraria aut repugnantia. Cætera omnia non nisi iurgia, lites, fastus, pompæ: tum quæstus, ac lucri negotia, pontificumque Romanorum placita: quibus neque satis sunt qui olim à sanctis patribus conditi sunt canones, nisi his continuo accumulent noua decreta, paleas, extrauagantes, declaratorias, cancellariæ regulas, ut nullus sit condendorum canonum finis neque mensura, quæ vna omnium Romanorum pontificum ambitio atque libido est, condendorum scilicet nouorum canonum: quorum eorumque excreuit arrogantia, ut angelis cælorum præciperent, & ex inferno sublata præda rapinam facere præsumeret, & in mortuorum manes manum mitterent, etiam in diuinam legem, interpretando, declarando, disputando nonnunquam tyrannidem exercerent, ne quid plenitudini potestatis suæ posset deesse aut derogari. Nonne Clemens Papa in bulla, quæ hodiæ adhuc Viennæ, Limonis, Pictaui in priuilegiis scrinijs plumbata seruatur, præcipit angelis de cælo, quod animam peregrinantis Romam pro indulgentiis & decedentis, à purgatorio absolutam ad gaudia perpetua introducant: insuper inquit: nolumus quod pœna inferni sibi aliquatenus infligatur: concedens insuper cruce signatis ad eorum vota, tres aut quatuor animas quas uellent à purgatorio posse eripere: quam erroneam intolerabilemque temeritatē, ne dicam prope

Angelis
præcipit
Papa.

Clementis
bulla,

pe hæresim, tunc Parrhisiensis schola palam detestata est atq; corripuit: sed fortassis pœnitens hodie, q̄ non hyperbolicum illum Clemētis zelum pio aliquo commento interpretati sunt, vt res valeret potius q̄ periret, cum propter eorum affirmare vel negare nihil mutatur in re, & autoritate summi pontificis: cuius canones & decreta ipsam theologiam totam sic astrinxerunt, vt nullus quantumcunq; contentiosissimus theologus quicquam audeat statuere, nedum opinari aut disputare à pontificum canonibus diuersum, absq; protestatione & venia, ceu de Rufo canit Martialis:

Quicquid ait Rufus, nihil est nisi venia Rufo

Si gaudet, si flet, si tacet, aut loquitur.

Cœnat, propinat, poscit, negat, innuit, vna est

Venia, si non sit venia, mutus erit.

Ex horum præterea canonibus & decretis didicimus Christi patrimonium esse regna, castra, donationes, foundationes, allodia, opes, ac possessiones: ac sacerdotum Christi ecclesiæq; primatum esse imperium & regnum: & gladium Christi esse iurisdictionem ac potestatem temporalem: & petram ecclesiæ fundamentū, esse personam pontificis: episcopos esse ecclesiæ non ministros modo, sed capita: & bona ecclesiæ esse non modo doctrinam euangelicam, ardorem fidei, contemptum mundi, sed vectigalia, decimas, oblationes, collectas, purpuram, mitras, aurum, argentum, gemmas, prædia, pecunias: potestatem summi pontificis esse gerere bella, dissolvere fœdera, soluere iuramēta, absolueri ab obedientia, & domum orationis facere speluncam latronū: ita q̄ Papa potest deponere episcopum sine causa, q̄ potest dare rem alienam, q̄ non potest

Parrhisiensis schola
Pape temeritatem corripit.

Marc. xi &
Luc. 19

potest committere Simoniam, & potest dispensare contra votum, contra iuramentum, contra ius naturale, & nemo habet illi dicere, cur ita facis? posse in supergravi (vt dicunt) aliqua de causa dispensare contra totum nouum testamentum, etiam vel tertiam partem

Episcoporum
hac tēpesta
se officia.

& vltra fidelium animas in infernum protrahere. Episcoporum vero vel officium esse iam non prædicare verbum dei, sed datis alapis confirmare pueros, conferre ordines, dedicare templa, baptizare campanas, consecrare aras & calices, benedicere vestes & imagines: quibus vero supra hæc aliud ingenium est, ij relinquentes illa nescio quis titularibus episcopis, ipsi regum funguntur legationibus, illorum præsumunt oratores, aut comitantur reginas, magnam satis ac grandem ob causam excusati ne seruiant deo in templis, si magnifici regem venerentur in aulis. Ex eisdem fontibus prodierunt cautelæ istæ, quibus hodie citra Simoniam episcopatus & beneficia emuntur vendunturque, & quicquid præterea est nundinationum & monopoliorum in gratiis, in condonationibus, in indulgentiis, in dispensationibus, & similibus rapinarum formulis, a quib⁹ etiam in gratuitis ab ipso deo factis peccatorum remissionibus pretium statutum est, & in inferorum pœnis inuentum est lucrum. Insuper huic itri debetur ementira illa Constantini donatio, cum re vera atque contestante verbo dei, nec Cæsar sua relinquere, nec clerus quæ Cæsaris sunt sibi debeat vsurpare: sed ex multis admodum ambitionis, superbix, ac tyrannidis legibus, dūtaxat aliquas vobis hic referam, quæ ijs quæ nunc diximus faciant fidem. Scrutamini igitur, si lubet, in antiquis decretalibus capitulum Significasti &c. venerabilem de elect. c. solig de ma. &

Venditio
beneficiorum

Constantini
donatio.

Capita aliquot
decretalium tyrannica.

obedi

obed. c. cum olim de priuileg. c. Si summus pōtifex de
 sent. exc. c. Inter cætera de off. iud. ord. Deīn in sexto
 decretaliū quem cōpilauit tyrānus ille pontificū Boni
 facius octauus: videre quid loquatur in illi^o prologo
 & in c. i. de immunitate ecclesiæ: neq; cedit istis illa ar
 rogantissima Clementina pastoralis de sen. & re iudi.
 eū extrauagante Ioh. xxij. q̄ incipit. Ecclesię Romanę
 & alia eiusdē super gētes. Et extrauagās Bonifacij viij.
 vnā sanctā. Ex cōpilatione deniq; Gratiani occurrunt
 nobis. c. Si cuius. d. xiiij. c. Si omīs. d. xvij. c. Sic oēs: & c.
 Enimvero. c. In memoriā. c. Si Romanorum. d. xix. c.
 Oēs. d. xxij. c. tibi dñō. d. lx. c. Cōstantinus. d. xcvi. & c.
 Quando. d. lxxxvi. & glossa ibidem: & c. Si Papa. d. lx.
 Porro etiā accedunt istis ix. q. iij. c. Cuncta: & c. Conq̄
 stus. xv. q. vi. c. Auctoritatem. xvij. q. iij. Nemini. xxi. q.
 v. Sunt qui. xxij. q. v. Omniū & q. viij. c. Omni. xxx. q.
 i. c. Omīa. Hos & horum similes canones qui diligentē
 examinarit. comperiet cuiusmodi sunt illa magna &
 admirabilia & abscondita myſteria. q̄ aliqui Romani
 pontifices in suis canonibus fructificāt: etiā ea q̄ alicu
 bi dicunt in scripturis sacris cōuertentes. & nonnunq̄
 adulterātes: atq; illis suis figmētis adsimulātes & ada
 ptātes: hinc ille (q̄s vocāt) cōcordantias Biblię & cano
 nū nate sunt. Accedūt istis tot rapinæ tituli de pallijs.
 de indulgētijs. de bullis. de cōfessionilib⁹. de idultis. &
 rescriptis. de testamētis. de dispēsationibus. de priuile
 gijs. de electionibus. de dignitatibus. de p̄bendis. de re
 ligiosis domib⁹. de sacris edibus. de immunitatibus. de
 foro. de iudicijs & eiusmodi reliquis: deniq; totū ipsum
 ius canonicū oīm est inconstantissimū. ac ipso Proteo
 atq; chamæleōte mutabilius. ac Gordio nodo magis
 implicitū: ipsaq; Christiana religio à cui⁹ origine Chri
 stus

Tituli rap
 narum.

Ius canoni-
cum incon-
stans.

Vtrūq; ius
circa quæ
uerietur.

stus finem imposuit ceremonijs, nunc hoc canonum iure plures habeat, q̄ vnquam olim habuerunt Iudæi, quorum pondere addito ipsum leue ac suaue Christi iugum, nunc redditum sit omnium grauissimum, cogunturq; Christiani plus ex canonum præscripto q̄ ex ipso viuere Euangelio. ¶ Tota autem vtriusq; iuris peritia non nisi circa caduca, fragilia, fluxa, inania, ac prophana negotia vulgicq; commercia atq; contumelias, tum circa hominum cædes, furta, compilationes, gratificationes, factiones, conspirationes, iniurias, proditio- nes versatur. Accedunt adhæc periurationes testium, falsificia scribarum, præuarıcationes causidicorum, corruptiones iudicum, ambitiones consiliatorum, rapinæ præsidum, quibus opprimuntur viduæ, proster- nuntur pupilli, exulant probi, proculcantur pauperes, damnantur innocentes, atq; vt est apud Iuuenalem: Dat veniam coruis, vexat censura columbas.

Et cæci homines quæ putauerunt se per leges & cano- nes posse euitare, sibi protinus parauerunt & incurre- runt, quia non sunt hæ leges & canones à deo nec ad deum, sed à corrupta hominum natura ingenioq; profecta, & ad quæstum & auaritiā excogitata.

¶ De arte aduocatoria.

CAP. XCIII.

Ars aduo-
catoria,

IVris autem adhuc aliud est exercitium, quam ar- tem vocant placitatoriam siue aduocatoriam, vt aiunt, maxime necessariam: ars vetustissima & fraudulentissima suasorio cooperimento subdole ad- ornata. Quæ non est alia q̄ scire iudicem persuasione demulcere, & ad omne arbitrium vt scire iuribus vel inuentis glossis ac commentis, leges quascunq; pro li- bidine fingere & refingere, vel iniquis quibusq; diuer- ticulis illas subterfugere, aut fraudulentam litrem pro- rogare:

rogare: Sic citare leges, vt peruertatur æquitas, sic glos-
 fatorum astruere autoritatem, vt subuertatur sensus
 legis, mensq; legislatoris. In hac arte plurimum mo-
 menti habet altum vociferari, audacemq; & in litigan-
 do clamosum & improbum esse. Isq; habetur aduo-
 catorum optimus qui plures allicit ad litigandum, &
 promissa spe vincendæ litis in iudiciū impellit, stimu-
 latq; impijs consilijs: qui venatur appellatiōes, quiq;
 est egregius rabula ac iurgiorum autor, qui garrulita-
 te ac lingue viribus nihil nō possit clamare: sed & quā-
 uis causam altera iudiciorum præstigijs præferre, ac
 vera & iusta isto modo dubia & iniqua facere: iustiti-
 amq; ipsam suismet armis profligare, pervertere, pro-
 sternere: apud quos

Quis opti-
 mus aduo-
 catu^s

Iustitia nihil est nisi publica merces.

At iudex in causa qui sedet, empta probat.

Sed & ea etiam quæ non sunt rerum, scilicet priuatio-
 nes & silentia pretio exponunt: nam vt nullus eorum
 loquitur nisi ad mercedem, ita nec tacet nisi ad præmi-
 um, exemplo puto Demosthenis, qui cum Aristode-
 mum fabularum autorem interrogasset, quantū mer-
 cedis vti ageret accepisset, & responderet ei talentum.
 At ego inquit Demosthenes plus accepi vt tacerem.
 Causidicorum siquidem lingua tam damnifica est, vt
 nisi vinciatur muneribus, fieri non potest vt non no-
 ceat.

De arte notariatus & procuratoria.

CAP. XCIIII.

Quibus tum ad hoc ipsum adsunt procurato-
 res & notarij, quos vocant tabelliones, quo-
 rum iniurias & damna, & nequiritias, & falsifi-
 cia omnes patienter ferre oportet, cum omnium fide

V

& licen-

Ars procu-
 ratoria.

& licentiam ac potestatem apostolica & imperiali auctoritate se obtinuisse videntur. Atq; inter hos illi sunt præcipui, qui norint forum egregie perturbare, miscere lites, confundere causas, supponere testamenta, instrumenta, rescripta, diplomata: tum egregie fallere, decipere, & ubi opus est peierare, & falsum scribere, omnia audere, & construendis dolis, fraudibus, technis, calumnijs, laqueis, captiunculis, insidijs, tricis, ambagibus, circumuentioibus, Scyllis & Charybdib⁹ se à nullo vinci patiantur. Nullus præterea notariorum tam integrum quod vocant instrumentum præscribere potest, quin rursus litem contestari necesse sit, si quis velit contradicere aduersarius. Nam aut aliquid omisium dicit, aut falsum, aut fraudem subesse, aut aliam exceptionem opponet, qua instrumenti aut notarij fidem impugnet. Atque hæc sunt illa iuris remedia, ad quæ litigantibus confugiendum esse doceant: hæc illæ vigiliæ, quibus iura subuenire dicunt, nisi sit qui malit pugnare quàm litigare: Is enim tantum iuris habebit, quantum potentia sua poterit defendere, dicente lege: quoniam potentioribus parces esse nō possumus.

¶ De iuris prudentia.

CAP. XCV.

Iuris prudentia.

Hæc spectant etiam vastissimi illigantes qui nobis contra Iustiniani edictum, tot glossarū, commentariorum, expositionum, ingentia innumeratq; volumina, vnoquoq; illorū aliter & aliter interpretante genuerunt. Præterea tot opinionū procellas, tot vaferrimorum consiliorum ac cautelarum sylvas infelicissima fecunditate parturierunt, quibus aduocatorum instruuntur nequitia, qui tam celebri illorum iurisperorū per singulos periodos, &

dos, & (vt vocant) paragraphos, nomenclatura pudorem suum obstringunt, ac si non potius rationibus constet veritas q̄ confusis testimonijs, ex tam nugantium opinatorum colluue adductis, penes quos tanta laus est contentio atq; discordia, vt qui non dissenserit ab alijs, qui nescierit nouis opinionibus aliorum dictis contradicere, ac iudicata omnia in dubium reuocare, & bene inuentas leges per ambiguas expositiones ad sua fragmenta adaptare, is parum vel nihil doctus habeatur. Hinc tota illa iuris prudentia, facta est consilium peruersum & subdolum rete iniquitatis: hæc sunt ingenia, hæc artes, quibus hodie regitur orbis Christianus, quibus constituuntur imperia & regna, & principatus populorum, atq; ex his nebulonibus deliguntur principum pontificumq; officiales atq; parlamentarij isti senatores & præsides, ac si qui iniqui hæctenus fuerint aduocati, æquiores futuri sint iudices, atq; tandem capita regnorum sunt. Hi etiam regibus suis, vt Ioui quondam Titani, formidabiles. Porro ex his prodeunt tandem Cæsarium regumq; ventricosi isti archiscribæ, ac circumpurpurati cancellarij, quibus rerum summa commissa est, qui principum placita, dona, beneficia, officia, dignitates, rescripta, diplomata: præterea ius, fas, leges, æquum & honestum, omnia venalia habent, & abs se mercari compellunt. Ex quorum arbitrio regum nominantur amici & inimici, quos pro libidine sua nunc foederibus iungunt, nunc rursus funestis bellis committunt. Atq; cum ipsi ex infima plebis fece sordidissima vocis prostitutione ad tantum dignitatis culmen conscenderint, ad tantum simul audaciæ scelus euehuntur, vt

iuris periti
contentio-
num amato-
res.

Cancellarij

V ij tur, vt

Audacia in
ris pruden
tium.

tur, vt audeant nonnunq̃ proſcribere principes, & vſ
abſq̃ ſenatusconſulto, ac vel indiſta cauſa damnare
capitis, murandisq̃ regnorum ſtatibus autores ſunt:
ipſi interim tumentes furtis & latrocinij ſuis.

De arte inquisitorum.

CAP. XCVI.

Ars inquisi
toria.

Spectant ad hunc cœtum etiam ordinis prædicatorum hæreticorum inquisitores, quorum iuriſdictio cum tota in theologicis traditionibus & ſacris ſcripturis fundata eſſe deberet, ipſi tamen hanc omnem ex iure canonico & pontificij decretis, ac ſi Papam errare impoſſibile ſit crudeliſſime exercent, ipſam ſcripturam ſacram velut mortuam literam, & non niſi vmbra veritatis à tergo relinquentes: quin & veluti hæreticorum (vt aiunt) ſcutum & propugnaculum procul reiſciunt. Neque etiam antiquorum doctorum patrumq̃ traditiones recipiunt, dicentes: quia falli poſſunt & fallere, ſed vnā Romanam eccleſiam quæ (vt dicunt) errare poteſt, cuius caput Papa eſt cuiusq̃ curiæ ſtylum ſibi ſcopum fidei præfigunt non aliud cum inquirendo expoſtulantes, quā ſi credat in Romanam eccleſiam: quod ſi affirmarit, illico dicunt eccleſia Romana hanc propoſitionem aut hæreticam, aut ſcandoloſam, aut piarum aurium offenſiuam, aut eccleſiaſtica potestatis derogatiuam damnat, moxq̃ ad palinodiam & reuocationem compellunt. Quod ſi tunc inquisitus opinionem ſuam ſcripturæ testimonijs alijs verationibus tueri conetur, interrumpentes ſtrepitu iratis buccis, dicunt non eſſe illi negotium cum baccalaureis & ſcholaribus ad cathedram, ſed cum iudicibus ad tribunal, non eſſe ibi litigandum & diſputandum, ſed ſimpliciter reſpondendum,

Ordo inquisi
tendi.

dum, si velit stare decreto Romanæ ecclesiæ & opinionem suam reuocare: sin minus fasciculos & ignem ostendant, inquentes cum hæreticis non argumentis & scripturis, sed fasciculis & igne decertandum, hominemq; nec pertinaciæ alicuius conuictum, nec meliora edoctum, contra conscientiam suam sua abiurare compellunt: quod si nolit, veluti ecclesiæ desertorem seculari foro tradunt, vt comburatur, dicētes cum Apostolo: Auferte malum de medio vestri: tãta olim fuit ecclesiæ mansuetudo pontificumq; elementia, sicut in quarta distinctione de consecratione cõpilauit Gratianus, vt nec relapsos in Iudaismum capite punirent, nec blasphemos supplicio afficerent: ipseq; Berengarius in abominabilem hæresim relapsus non solum nõ occisus est, sed nec archidiaconi dignitate priuatus est. At hodie in minimum errorem prolapsus plusq; capit reus agitur, & ab istis inquisitoribus nonnunq; pro minimo crimine traditur incendio: forte expedit hodie ecclesiæ tam seuera animaduersio, modo interea non occidat germana pietas. sunt hæreticæ prauitatis inquisitores nonnunquam ipsimet prauī, possuntq; etiam esse hæretici, quæ res nouæ constitutionis Clementi occasionem præbuit: debent ergo inquisitores contra hæreticos, non per tenebrosas argumenta & rixosos syllogismos, sed per verbum dei de fide catholica disputare, & hæreticum per sacras literas conuincere: deinde iuxta canonum documenta & sacrorum conciliorum constitutiones negotiū terminare, & inquisitum ad fidē orthodoxā reducere, aut hæreticum declarare: neq; em̃ hæreticus est qui temerarius nõ est, nec fautor hæreticorū censendus est, qui innocentem criminis & indemnatiū hæreseos defendit, quo minus

1. Cor. 5
Ecclesiæ &
pōtificum
pristina in
errāres m̃
suetudo.

Hæreticus
quis.

310 DE ARTE INQUISITORVM.

ad iniquorum aliquod inquisitorum, immo rapacium
 luporum tribunal, & in locum non tutum trahatur dila-
 cerandus. Iam vero etiam cum iure expresse cautum sit,
 inquisitores nec cognoscendi potestatem, nec iurisdic-
 tionem ullam habere super quavis hæresis suspicio-
 ne, defensione, receptatione, vel fauore, vbi & quando
 non constat manifeste quod ibi sit hæresis expressa &
 explicite condemnata: tamen isti sanguis tribundi vultu
 res, ultra priuilegia officij inquisitionis, sibi concessa
 contra iura & canones sese iurisdictioni ordinario-
 ingerunt, arrogantes sibi iurisdictionem pontificum in
 ea quæ non sunt hæretica, sed duntaxat piarum aurium
 offensiva, aut scandalosa, aut alio quous modo citra hæ-
 resim erronea: & in rusticas mulierculas crudelissime
 sæuiunt, quas sortilegij aut maleficij accusatas denun-
 tias, & sæpe nullis iuridicis iudicijs præcognitis, atro-
 cibus enormibusque tormentis exponunt: donec extor-
 tis nunquam cogitatis confessionibus habeant quod con-
 demnent, & tunc vere inquisitores sese agere putant,
 quando non desistunt ab officio, donec misera sit com-
 busta, aut inquisitori manum inaurarit, quo misereatur,
 & tanquam tormentis sufficienter purgatam absol-
 uat: potest enim inquisitor non raro poenas mutare
 de corporali in pecuniariam, & suo inquisitionis offi-
 cio applicare, unde illis non modicum lucrum est, ha-
 bentque ex miseris illis non paucas quæ annum cen-
 sum illis pendere coguntur, ne denuo rapiantur ad in-
 quirendum: præterea cum bona hæreticorum Fisco
 proscribuntur, etiam inde non parua præda est inqui-
 sitori: sola denique accusatio aut denuntiatio, vel leuissi-
 ma etiam suspicio hæresis aut sortilegij, ipsarum inquisi-
 toris citatio infamiam annexam habent, cuius inte-
 gritati

Inquisitori
 in rusticas
 mulieres
 crudelitas,
 Inquisito-
 res corru-
 pti.
 Inquisitori
 bus annuum
 censum pe-
 dunt muli-
 eres rustica-
 rum.

gritati non nisi data inquisitori pecunia, consulitur, atque illud nonnihil est. Hac cautela dum essem ego in Italia plerique inquisitores in ducatu Mediolanensi multas honestissimas matronas etiam ex nobilioribus vexarunt, ingentemque pecuniam à timidis territisq; clam emunxerunt. Tandem cognita fraude, à nobilibus male mulctati sunt, vixq; gladium & ignem euasere. Possem hoc loco referre famosi illius Hoochstrati ceterorumq; Colonienſium meorum subtile admodum & plusquam Scotisticum inuentum de inquirendis Iudæis, omnemq; illam Capnionis tragediam, & decennale bellum, in quo omnis Colonienſium magistrorum nostrorum nomen & fama & doctrina, irreparabile naufragium fecerunt, nisi hæc omnibus notissima essent, & Capnionis triumpho omnibus seculis clara historia. Fuit mihi olim cum apud Madiomatticos reipublicæ à consilij advocatus præessem, grauis admodum cum inquisitore pugna, qui rusticam mulierculam ob futes quasdam & iniquissimas calumnias in suam carnifici nam & in locum non debitum homo nequam nequiter traxit, non tam inquirendam quam cruciandam: hanc ego cum tuendam suscepissem, ostendissemq; in ipsis actis nihil esse indicij quod ad quæstionem faceret, ille in faciem resistens: Est inquit, vnum sufficientissimum, nam mater huius quondam pro sortilega excremata est: hunc articulum ego cum impertinentem & de facto alieno citatis iuribus etiam ex iudicis officio reiſciendum esse ostenderem, ille mox contra, ne sine ratione locutus videretur, ex Mallei maleficarum penetralibus & peripatericæ theologiæ fundamentis, talem eduxit, inquiens: ideo id esse, cum,

V iij

quia

Hoochstratus inquisitor.

Disputatio Agrippæ cum inquisitore quodam

312 DE ARTE INQUISITORVM

quia solitæ sint maleficæ mulieres fortus suos ilico natos sacrificare dæmonibus, tum, quia solent illos ex incuborum dæmonum concubitu plurimū concipere, quo circa contingit tunc in hac prole veluti ex hæreditario morbo radicatam remanere malitiam. Infero ego, sicine peruerse pater tu theologiflas: hisce figmētis ad torturam protrahis insontes mulierculas, istis sophis matibus alios iudicas hæreticos, tū ipse Fausto Donatoq; hæreticis ea sententia non inferior: esto ita vt dicis, nonne euacuas gratiam baptismi? ac frustra dixerit sacerdos, exi immunde spiritus, da locum spiritui sancto, si propter sacrificium impiæ parentis proles remansura sit diabolo. quod si tibi libeat etiam illorum opiniones tueri, qui incubos dæmōes generare posse fatentur, certe nullus eorum qui hoc asserunt, adeo desipuit vnquam, vt sentiret dæmōnes illos vna cum suffurato semine aliquid de natura sua extramittere ingenitum: quin ego tibi dico (inquam) ex fide quod ex propria natura humanitatis nostræ, sumus omnes nati vna massa peccati & maledictionis æternæ, filij perditionis, filij diaboli, filij iræ dei, & hæredes inferni, sed per gratiam baptismi eiectus est de nobis satanas, & effecti sumus noua creatura in Iesu Christo, à quo nemo potest nisi per peccatum proprium separari, tantum abest vt obsit illi factum alienum. Vides nunc quàm sit hoc tuum quod ais sufficientissimum iudicium & iure irritum, & ratione vacuum, & adseratione etiam hæreticum. incanduit super ijs crudelis hypocrisis, & comminabatur sese aduersum me, vt contra fautorē hæreticorū, causam acturum: verū ego misellam illā defendere non destiti, ac tandē iuris potentia ab ore leonis illius saluā eripui, restituiq; sanguinolentus

Baptismi
uis & gra-
tia.

DE THEOLOGIA SCHOLAST. 319

molentus ille monachus coram omnibus confusus, & crudelitatis nomine perpetuo infamis, etiā calumniatoribus illis qui mulierem traduxerant, ipsi Metensis ecclesię capitulo, cuius subditi erant, insigni mulcta cōdemnatis.

De theologia scholastica.

CAP. XCVII.

Postremo nunc restat de theologia dicere. Præter Theologia
 ribo autem gentiliū theologiam à Musæo, Orpheo, Hesiodo, quondam descriptam, quam omnino poeticam & fabulosam esse incōfesso est: quā Eusebius & Lactantius & aliorum Christianorum doctores iamdudum validissimis rationibus profligarunt, neque etiam de Platonis cæterorumq; philosophorum, quos omnes errorum magistros ostendimus superius. Sed de Christianorum theologia nobis duntaxat sermo hic esto. hanc certum est non nisi à doctorum suorum fide dependere, cum nullam sub artem cadere queat. Primum autem dicamus de theologia scholastica quæ à Parrhisiensium Sorbona mixtione quadam ex diuinis eloquijs & philosophicis rationibus tanquam ex Cætaurorum genere biformis disciplina conflata est: insuper & nouo quodam ac ab antiquorum vsu alieno tradendi genere per quæstionculas & argutos syllogismos absque omni sermonis elegantia conscripta, alioquin tamen iudicio & intellectu plenissima: & quæ ad reuincendos hæreticos non modicum attulerit ecclesiæ emolumentum: eius Theologia scholastica
 autores & qui in ea excelluerunt, fuerūt Magister sententiarum, Thomas Aquinas, Albertus cognomento magnus, & multi alij excellentes viri. Porro Ioannes Scotus doctor intellectu subtili, sed in cōtenti

V v one

314 DE THEOLOGIA SCHOLAST.

Theologia
sophistica,

one procliuiori. Hinc tandem scholastica theologia in sophismata paulatim delapsa est, dum recentiores isti theosophistae, ac verbi dei cauponatores, qui non nisi empto titulo theologi sunt, ex tam sublimi facultate quandam logomachiam fecerunt, circumeuntes scholas, mouētes quaestiunculas, fabricantes opiniōes & scripturis vim inferentes, intricatis verbis alienum sensum illis obducentes, paratiores ventilare q̄ examinare, multa admodum iurgiorum seminaria excogitare ausi, quibus litigiosis sophistis contendendi materiam prae bent, dum formas abstrahunt, dum discutiūnt intellectus, dum voces ipsa genera dicunt & species, dum alij rebus, alij solis nominibus inhaerent, & quod vni subtrahunt, alteri adscribunt, alij indifferenter hoc accipiunt, & student quisque quibus suam haeresim possint confirmare. Atque ipsam fidem nostram sacrosanctam apud sapientes huius seculi (quod etiam Thomas Aquinas conqueritur) risui ac diffidentie exponunt, dum relictis post terga canonicis spiritus sancti scripturis, multas admodum aptas iurgij de diuinis quaestiones sibi delegerunt, in quibus ingenium suum exercentes, & artem consumentes, totius theologiae doctrinam in illis solis collocarunt, quibus si quis sacrarum literarū autoritate resistere velit, mox auditurus est, litera occidit, perniciofa est, inutilis est: sed quod latet in litera inquirendum dicent, moxque ad interpretandum, ad exponendum, ad glossandum, ad syllogizandum conuersi quemuis porius alium quam proprium literae sensum illi induunt: si infes acrius, si vrges, contumelias recipies & asinus diceris, qui quid latet in litera, non intelligas, sed tanquam serpens sola terra vescaris: adeo nulli penes eos

pro

pro theologis habentur, nisi qui norint egregie contēdere, & ad omne propositum instantiam dare, promp-
te fingere, & nouos sensus inuenire, ac monstrosis
vocalis sic obstrepere, quo non præ rei difficultate,
sed præ verborum portentis intelligantur à nemine.
Atq; hi tunc, subriles, angelici, seraphici, & diuini do-
ctores vocantur: cum id effecerint, vt intelligantur q̃
minime, his tunc auditorum circumstrepit multitudo
qui quid ex istis hauserint, ex intimis theologiæ abdi-
tis depromptum putant, iurantq; in verba magistri, &
inopinabile putant, si quid illi fuerit ignotum, illiusq;
opinionibus sic captiuantur, vt nullis aduersis rationi-
bus vincantur, nullis scripturis acquiescant, sed ad si-
num matris suæ in quo geniti sunt more Antæi vires
reparare contendūt, suosq; doctores in subsidium vo-
cant: tunc

Vultur iumento & canibus truibusq; relictis,
Ad suos properat partemq; cadaveris affert.
Hic est ergo cibus magni quoq; vulturis, & se
Pascens propria cum iam facit arbore nidum.

Hinc effectum est, vt scholasticæ theologiæ subli-
mis gymnasiorum facultas ab errore malitiâque non
sit immunis, tot sectas, tot hæreses introduserūt præ
ui hypocritæ temerarij; sophistæ, qui (vt inquit Pau-
lus) non propter bonam voluntatem, sed propter
contentionem Christum prædicant, vt facilius inter
philosophos conueniat quàm inter theologos, qui o-
mnem illam antiquæ theologiæ gloriam humanis o-
pinionibus nouisq; erroribus extinxerūt, ac varijs ex-
ponendi institutis ceu labyrinthis excogitatis, fucatis
tulis derestandâ doctrinam professi, sacræ theologie
nomē sibi furto & rapina vsurpāt, ac sanctos doctores
nomi

Iuue. satyr
14.

Hæreses ex
theologica
contentione
Phil. 3

316 DE THEOLOGIA SCOLAST.

Corin. 1

seſtarum
Theologi
arum noſta

nominibus & institutis abutētes, ſectas introduxerint
ſicut olim in eccleſia dictum: Ego Apollo, ego Pauli, e-
go Cepha, prætendentes ſtudia eorum quorū opa ini-
tati ſunt doctrinis, & iurantes in verba magiſtri, cate-
ros ſpernunt, & non quid, ſed à quo quid dicatur atten-
dentes. Hinc nullus theologorum nunc vere doctus
habetur, qui non iſectam aliquam iurauerit, illamque
mordicus teneat pertinaciterq; defendat, illiusq; no-
men & ſtigmarum nuſquam non oſtendet, & in ore habe-
at, & eius titulo ſe ſalutari & præferri gloriatur, vt Tho-
miſtam, Albertiſtam, Scotiſtam, Occaniſtam. Nam pu-
rum Chriſtianum dici tantis magiſtris noſtris non eſt
honeſtum, cum cognomentum illud quilibet lanti, co-
ci, piſtores, ſutores, conſores, lixæ, ſed & mulierculæ que
que indoctæq; plebecula cum illis habere queant com-
mune. Atque hi ſectatores in ſuper inter ſe multifariam
ſecti ſunt. Nam aliqui eorum quibus ſublime ingeni-
um eſt, quique peritiores prophetis & apoſtolis videri
volunt, ea quæ ſola fide creduntur, etiam ſuis ſyl-
logiſmis ſeſe inuenire & demonſtrare poſſe præſu-
munt, atque de diuinis philoſophantur deploratis
quæſtionibus, contenduntq; prodigioſa confidentia,
varijs nonnunquam etiam abſurdis opinionibus, vt
cum diuinam eſſentiam à relationibus, alij re ipſa, alij
duntaxat ratione diſtinguunt: alij infinitas (vt loquun-
tur) realitates tanquam Platonicas ideas adſtruunt: il-
las ruſum alij negant atq; rident: tot præterea de deo
portenta, tam varias diuini numinis formas, tot phan-
taſmatum cogitationumq; ſuarum de diuinis idola fa-
bricant, Chriſtumque ſaluatorem opinionum ſuarum
prauitate diſcerpunt: atq; tam varijs ſophiſmatum lar-
uis veſtiunt, ac tanquā ceruum idolum in quauis vo-
lunt

lunt figuram suis absurdis suppositionibus formant at
 que reformant, quod eorum doctrina mera videri pos
 set idololatria. Transeo ceteras eorum hæreses cōten
 tionesq; de sacramentis, de purgatorio, de primatu
 pontificum, de præceptis & eorundem obligationib⁹,
 de indulgentijs, deq; futuro Antichristo, & multis alijs,
 in quibus suam ostendunt insanam sapientiam, cuius
 præsumptione tumidi & inflati, velut qui fabulis refe
 runtur gigantes, quæstiones quæstionibus, argumen
 ta argumentis adgenerantes, extollunt sententias suas
 aduersus deum, super quorum impietatem ira dei de cœ
 lis reuelatur. Cæteri vero quibus ad tam alta non est
 ascensus, hi diuorum construunt historias, pie nonni
 hil admentientes, supponunt reliquias, fabricant mira
 cula, confinguntq; (quæ exempla vocant) vel plausibi
 les vel terribiles fabulas, numerant preces, ponderant
 merita, metiuntur ceremonias, nundinantur indulgen
 tias, distribuunt venias, vendunt sua benefacta, ac men
 dicando populi deuorant peccata. Atq; de apparitioni
 bus, adiurationibus, responsisq; defunctorum veluti
 certa lege pronuntiant, atq; ex Tundali Brandarij q; li
 bris, aut ex Patricij antro edocti, ludunt purgatorio
 rum tragœdias, & indulgentiarum comœdias à fugge
 sto, veluti scena, tam militari audacia, tam Thraonica
 iactantia, tam arrogatibus oculis, commutato vulnū,
 protensis brachijs, multiformibus gestibus, cuiusmodi
 Proteum describunt poëtæ sese transformantes, ven
 tosa lingua ac Stœtorea voce ad plebem detonant. Qui
 vero ex his ambitiosiores cyclicæ doctrinæ pariter &
 eloquentiæ decorem sibi arrogant, hi in clamando (de
 clamando dicere putauit) canunt poëmata, narrant hi
 storias, disputant opiniones, citant Homerum, Vergi
 lium,

Legenda
 scriptore

Exempla

Osee. 4.
 Fabulæ
 cōtionib⁹

Conciona
 tores do
 ctiores at
 ambitio
 res

318 DE THEOLOGIA SCOLAST.

lium, Iuuenalem, Persium, Titum Liuium, Strabonem, Varronem, Senecam, Ciceronem, Aristotelem & Platonem. Atque pro euangelijis, pro verbo dei meras nugas & humana verba crepant, prædicantes euangelium nouum, adulterantes verbum dei, quod annuntiant non ad gratiam, sed ad questum & ad pretium. Viuentes autem non ad veritatem verbi, sed ad voluptatem carnis, & cum interdum è suggestio de virtute vario errore locuti sunt, sero in latibulis clunes agitant labore nocturno. Atque hæc est via eorum, qua iur ad Christum. Denique vbi vitia reprehendenda occurrunt, mirum qua linguæ maledicentia irascitur, qua gestuum insolentia debacchantur, qua sermonis turpitudine incandescant, qua vocis impudentia exclament, ac si Christus sui verbi præcones non attractes à dextris molli reticulo piscatores, sed persequentes à sinistris sagittarios ac vulnerarios venatores esse vulerint: aut ipsi etiā non homines sint, atque ijs ipsis vitijs quæ infectantur vel maioribus obnoxij sint, aut aliquando fuerint, vel adhuc obnoxij fieri possint, ira isti piscatores hominum, quibus lingua pro rete est, vt trahant malos ad salutem, facti sunt venatores etiam bonorum in exitium: os habent quasi arcum mendacij, sagitta vulnerans lingua eorum: sed de istis satis, neque enim tutum est eos liberiori loquendi ratione redarguere, solent siquidem quoties exacerbantur conspire, & redarguentes eos coram inquisitoribus suis in ius rapere, & ad palinodiam adigere, nonnunquam fasciculis tradere, aut oblato toxico secrete è medio auferre: habent enim & hoc inter arcana religionis symbola, si quis scandalum molitur religioni, fas piumque esse illum clamato veneno tollere, ne diffametur ordo

Pita a uer-
is discre-
as.

Act. 4.

DE THEOLOGIA INTERPRE. 319

do, si quis illorum publice puniretur, quare dimissis istis ad veram theologiam nunc peoperemus, atque hæc etiam bifariam partita est, nam vna prophetica est, altera interpretatiua est. De posteriore prius dicemus.

¶ De Theologia interpretatiua. CAP. XCVIII.

PVtant enim interpretatiui theologi, q̄ quemad-
modum naturæ liberalitate, vna, oliuæ, frumen-
ta, linum, & huiusmodi plura crescunt & maturā-
tur, è quibus tandē hominum ingenio & adiumento
formantur vinum, oleum, panes, tela, & sic reliqua na-
turæ opera humanis artibus complentur, ita etiam di-
uina oracula admodum obscura & abscondita data
nostris interpretationibus explicanda, non quidem
ex nostris viribus aut adinventionibus, quasi dei ora-
cula sicuti naturæ opera opus habeant nostro adiu-
mento, sed ex ipsomet scripturarum illarum sancto
spiritu, qui distribuit dona sua omnibus secundum
quod vult, & vbi vult, faciens alios quidem prophe-
tas, alios prophetarum interpretes. Hæc itaque di-
uinorum interpretandi theologia, non peripatetico-
rum more definiendo, aut diuidendo, aut componen-
do, quorum modorum nullus ad deum attingit, cum
ille nec definiri, nec diuidi, nec cōponi possit progredi-
tur: sed alia cōstat cognoscendi via, q̄ inter hanc & p-
pheticā visionē media est, quæ est adæquatio veritatis
cum intellectu nostro purgato, veluti clavis cum sera,
qui vt est veritatum omnium cupidissimus, ita intelli-
gibilium omnium susceptius est, atq; idcirco intelle-
ctus possibilis vocatur, quo & si non pleno lumine pe-
cipimus ea quæ depromunt propheta, & hi q̄ ipsa di-
uina

Theologia
interpretatiua,

1. Cor. 12
Interpretati-
tio sacramen-
torum

uina conspexerunt, aperitur tamen nobis porta, vt ex
conformitate veritatis perceptra ad intellectum nrm;
& ex lumine quod ex ipsis penetrabilibus apertis nos il-
lustrat, multo certiores reddimur quam ex philosopho-
rum apparentibus demonstrationibus, diffinitionibz,
diuisionibus & compositionibus, daturq; nobis vt lega-
mus & intelligamus, non oculis & auribus exteriori-
bus, sed percipiamus melioribus sensibus, & ablato ve-
lamine & reuelata facie hauriamus veritatem à medul-
la sacrarum literarum emanantem, quam sub velami-
nibus tradiderunt hi, qui vero intuitu conspexerūt que
a sapientibus huius mudi & philosophicis cognitioni-
bus abscondita est, eamq; nos tanto certitudinis iudicio
apprehendimus, vt omnis amoueat per perplexitas. At
que cum hæc veritas in sacris literis multiplex lateat,
hinc sancti & spirituales viri varias & multiplices sacra-
rum literarum expositiones adorti sunt, nam alij per
corticẽ literæ leni decursu incedentes, scripturas cõcor-
dantes, & literam per aliam literam exponentes, ex ver-
borum ordine, etymologijs, proprietatibus, atq; ex vo-
cabulorum viribus, & similibus sensum aliquem con-
uincentes, scripturæ veritatem venantur, quam expo-
sitionem idcirco literalem vocant: Alij quæcunq; scri-
pta sunt ad animæ negotium, ad iustitiæ opera referūt,
quorum expositio idcirco moralis dicitur: Alij hanc p-
varios tropos siue figuras ad ecclesiæ arcana reuocant
quorum sensus propterea tropologicus vocatus est:
Alij supernæ vitæ contemplationi dediti omnia ad cæ-
lestis gloriæ arcana referunt, quam expositionem ana-
gogicam nuncupant. Atq; hæc sunt quatuor in ecclesiâ
exercitate theologorum expositiones: præter quas sunt
adhuc aliæ duæ, quarum vna ad temporum vicissitudi-
nes,

Expositio
moralis,

Tropologi-
ca,

Anagogica

nes, regnorū mutationes, & seculorū restitutiones oīa referens: idcirco typica dicta est, in qua excelluerūt Cy- Typica,
 rillus, Methodius, & Ioachim abbas, atq; ex recentiori
 bus Hieronymus Sauonarola Ferrariensis. Altera in
 ipsis sacris literis ipsius vniuersi & sensibilis mundi toti
 usq; naturæ ac mundanæ fabricæ vires virtutesq; ex-
 quirir, quam expositionem inde physicam siue natura- Physica,
 lem appellant: in hac excelluit Rabi Symeon, Ben Io-
 achim qui super Leuiticum amplissimum volumen scri-
 psit, in quo penè omnium rerum naturas discutiens o-
 stendit, quomodo Moyse secundum triplicis mundi
 conuenientiam & rerum naturam, arcam, tabernaculū
 vasa, vestes, ritus, sacrificia, & reliqua mysteria ad deum
 & virtutes cælestes placandas, & ad expiandum horum
 imaginem hominem ordinauit: & hanc expositionem
 multi cabalistæ sequuntur, illi videlicet qui de Bresith
 hoc est, de creatis tractāt. Nam illi qui de mercana, hoc
 est, de tribunali dei differentes per numeros, per figu-
 ras, per reuolutiones, per symbolicas rationes, omnia
 in ipsum referunt archetypum: hi anagogicum sensum
 scrutantur. Hi igitur sunt sex famosissimi sacrarum lite-
 rarum sensus, quorum autores, expositores, & inter-
 pretes omnes communi vocabulo theologi nuncupati
 sunt, Eiusmodi itaq; ex nostris fuerunt Dionysius, Ori-
 genes, Polycarpus, Eusebius, Tertullianus, Irenæus, Na-
 zianzenus, Chrysostomus, Athanasius, Basilus, Dama-
 scenus, Lactantius, Cyprianus, Hieronymus, Augu-
 stinus, Ambrosius, Gregorius, Rufinus, Leo, Cassianus,
 Bernardus, Anselmus, & multi alij sancti patres, quos
 illa prisca tempora protulerunt, nonnulli etiam poste-
 riores, vt Thomas, Albertus, Bonauentura, Aegidius,
 Henricus Gandauensis, Gerson, & pleriq; alij, sed prisca Theologi
errare pos-
sunt.

X illis

222 DE THEOLOGIA INTERPRETA.

illis longe inferiores, Verum oēs hi interpretatiui theologi hoīes cum sint humana quoy patiunt, alicubi errant, alicubi contraria, aut pugnātia scribunt, nōnunquā à seipsis dissentiunt, in multis hallucinant, nec oēs oīa vident. Solus enim spūs sanctus plenariā diuinorū scientiā habet, qui distribuit omnibus secundū certam mensurā, multa sibi reseruans, vt semper nos habeat sibi discipulos. Omnes enim (vt ait Paulus) non nisi ex parte cognoscimus & propheramus. Tota igitur hac interpretatiua theologia in libertate spūs versatur, & separata quēdā à scriptura sapientia est, in qua vnicuique iuxta suum sensum abundare datū est, per multiplices illas quas recitauimus expositiones, quas Paulus

1. Cor. xiii.

2. Cor. xiiii

unico vocabulo mysteria siue mysteriorū locutiones vocat, vbi ait: Spūs loquitur mysteria: vnde Dionysius hanc mysticā & significatiuā theologiā vocat à sanctis illis doctoribus ingentibus voluminibus, sed non etiam sine multis erroribus tractatā. Neque vero vos seducat illorū sanctitas autoritasque, vt illis per oīa credatis: nam multi illorū perseuerauerunt in multis erroneis opinionibus de fide, quæ per ecclesiam pro hæreticis reprobatae sunt. Sicut manifestū est de Papia Hieropolitano episcopo, de Victorino Pictauiensi, de Irenæo Lugdunensi, de beato Cypriano, de Origine, de Tertulliano, & multis alijs, quos constat in fide errasse, & opiniones illorū pro hæreticis damnatas, cum tamen ipsi habeant in canone sanctore. Hic tamē alio more opus est spiritu qui diiudicet atque discernat, qui vide licet nō ex hominibus nec ex carne & sanguine, sed de super datus sit à patre luminū: de deo enim sine eius lumine nemo rite quicquid effari potest, lumen autē illud est verbū dei, per quod omnia facta sunt, illuminans omnē

Matth. 16.

Ioannis i.

oēm hoīem venientē in hunc mundū, dans illis potestatem filios dei fieri, quotquot receperunt & crediderunt ei: neq; vero alius est qui possit enarrare quę sunt dei, nisi propriū ipsius verbū. quis enim alius cognouit sensum dñi? aut quis alius eius consiliarius factus est, nisi filius dei verbū patris? De hoc nunc mox dicturi sumus, si prophetica theologiā prius absoluerimus.

Roma. xli

¶ De theologia prophetica.

CAP. XCIX.

Quemadmodum prophetia est sermo prophetarum, sic theologia non est aliud q̄ traditio theologorū, hoc est, cum deo loquentiū: neq; enim qui prophetiā aliquā memorauerit siue interpretari nouerit, is protinus propheta est, sed ille qui in diuinis cum scientia pietatis virtute ac sanctitate est pręditus, qui cum deo loquitur, & in lege eius meditatur die ac nocte: sic namque Iohannes autor Apocalypsis in literis Dionysij nominatus est theologus, à diuina scilicet locutione, quibus dixit ipsa veritas: qui vos audit me audit, & qui vos spernit me spernit. qđ verbū non ad magistros nostros, nō ad contentiosos theosophistas, non ad indulgentiarum cauponatores dictum est, sed ad veros theologos, ad apostolos, ad euangelistas, ad nuntios verbi dei, qui dicunt: Nō audio aliquid loqui qđ per me nō efficit Christus. Horū itaq; theologorū de fide & pietate sanctę traditiones theologia sunt. Horū dictis atq; scriptis creditur tanq̄ fundatis: non in contentionibus syllogismorum aut opinionibus hoīm, sed in doctrina sana (vt ait Paulus) diuinitus inspirata: non philosophorum more diuidendo, definiendo, componendo, speculādo acquisita, sed

Theologia prophetica

Psal. primo

Lucę. x.

ii. Timot. xiii.

X. ij.

sita, sed

324 DE THEOLOGIA PROPH.

sita, sed essentiali quodam diuinitatis contactu, per da-
ram ipso diuino lumine visionem comprehensa: cuius
visionis plures admodum species in sacra scriptura de-
prehendimus iuxta prophetarum diuerfas recipiendi
dispositiones: nam quosdam legimus deum siue ange-
los in forma hominis vidisse, alios in forma ignis, alios
in forma aëris ac venti, alios in forma fluuij & aque, ali-
os in forma volucrum, alios in forma lapidum pretio-
forum & metallorum, alios in forma literarum ac cha-
racterum aut manus scribentis, alios in sonitu vocis, ali-
os in somnijs, alios in spiritu quodam habitante intra
se: alios in energia iteſtellus: quocirca scriptura sacra p-
phetas omnes videntes vocat. Sic legimus: visio Iſaiæ,
visio Ieremiæ, visio Ezechielis & reliquorum. Et in no-
ua lege Iohannes ait: Fui in spiritu in dominica die
in qua subuectus vidi thronum dei. Et Paulus testatur
se vidisse quæ non licet homini loqui. atq; hic intuitus à
plerisq; raptus vocatur, sine extasis, siue mors spiritua-
lis: fit enim tunc separatio quædam animæ à corpore,
sed non corporis ab anima. De hac morte dictum est:
Deum non videbit homo & viuet. Et alibi: Pretiosa in
conſpectu domini mors sanctorum eius. Et clarius ad
huc per Apostolum expressa est, vbi ait: Mortui estis,
& vita vestra abscondita est cum Christo. Hac igit mor-
te mori oportet quicumq; ingredi cupit ad prophetice
theologie penetralia huius autem tam deificæ visionis
duplex est intuitus: Vnus quo videtur deus facie ad faci-
em, atq; tunc vident prophete quod ait Paulus, quæ
non licet homini loqui, atque quæ nulla nec hominum
nec angelorum lingua potens est exprimere, nec cala-
mus referare. Est siquidem quidam diuinæ essentie con-
tactus & vnio, & sine omni imagine, & similitudine pu-
ri

Diuerſepro-
phetarū vi-
siones

Apoc. 1.

2. Cor. 2.

Exod. 33.

Pſalm. 115.
Coloſſ. 3.

1. Cor. 12.

ri & separati intellectus illustratio, ideoq; interpretan-
 tur hanc theologi visionem meridionalem, sicuti de ijs
 late differunt Augustinus super Genesim, & Origenes Gen. 33.
 contra Celsum. Alter intuitus est quo videntur poste-
 riora dei, quando videlicet claro intuitu intelliguntur
 creaturæ quæ sunt creatoris posteriora & effectus, per Sapient. 15.
 quarum cognitionem cognoscitur creator opifex, & Roma. 1.
 prima causa agens omnia sicut ait sapiens: A magnitu-
 dine speciei & creaturæ, poterit cognosci eorum crea-
 tor. Et Paulus de eodem inquit: Inuisibilia dei per ea q̃
 facta sunt, intellecta cognoscuntur. quin & apud peri-
 pateticos vñratus dicendi modus est, vt arguentes ab
 effectibus ad causas, dicantur arguere à posteriori. vira
 que hac visione fruebatur Moyses testantibus id sacris
 literis. nam de priore legimus quia vidit Moyses domi-
 num facie ad faciem. de altera legimus illi dictum à do-
 mino: Videbis posteriora mea. & iuxta hanc postero-
 rum visionem condidit Moyses legem & instituit sacri-
 ficia. & ceremonias, & ædificauit arcam, cæteraq; my-
 steria ad ipsius vniuersi exploratissimum exemplar, o-
 mniaq; dei & naturæ operū secreta in illis complexus
 est. atque hæc visio rursus bifariam incedit: nam aut cre-
 aturas in ipso deo intuetur, & vocat à theologis visio Exod. 33.
 matutina: aut deum ipsum conspicit in creaturis, & vo-
 catur visio vespertina. Est præterea alia quædam pro-
 pheticæ visio, videlicet quæ in somnijs fit, sicut legimus Visio matu-
tina & ve-
spertina.
 apud Matthæum: quia apparuit angelus dei in som-
 nijs Ioseph. Et alibi: quia magi adorato Christo in
 somnijs admoniti sunt, vt per aliam viam reuerterent
 in regionem suam. Sunt & in veteri testamento multa
 illius exempla. Qualis denique sit hæc visio, exponit i-
 pse Iob, vbi dicit: In horrore visionis nocturnæ, quædo Matth. 1.2
Iob. 2

326 DE THEOLOGIA PROPHETICA

Visio nocturna.

cadit sopor super hoīes & dormiunt in lectulo, tunc aperit aures, & erudiens, instruit eos disciplina. Et hec tanq̃ quarta visionum species, vocatur nocturna. Sūt adhuc alia duo prophetiæ genera, vnū quod expressa voce recipitur, quo genere illustrati & docti fuerunt Moyses in monte Sina, Abraham, Iacob, Samuel, & pleriq̃ alij veteris legis propheta: in noua aut̃ lege apostoli & Christi discipuli oēs viua & vera voce à Christo edocti fuerunt. Alterū genus prophetiæ fit agitatione spūs, qñ videlicet anima à numine aliquo: correpta, illi tunc annexa & ab animali hoīe abstracta ab eo sapientia & cognitione vltra om̃e humanū ingenium & vires repletur: quæ quidē correptio, puenit nō solum ab angelico numine, sed nōnunq̃ etiam à spiritu dñi, sicut legitur de Saul, quia insiluit in eum spiritus dñi, & prophetauit, & mutatus est in virum alterum, & numeratus inter pphetas. Et in Actibus apostolorum, spūs sanctus insiluit in baptizatos in flamma ignis, atq; hic spiritus saepe etiam corripit homines peccatis obnoxios, quin multi gentiliū vates, vt Cassandra, Helen°, Calchas, Amphiaras°, Tiresia, Mopsus, Amphilocheus, Polybius Corinthius. Item Calanus Indus, Socrates, Diotim°, Anaximander, Epimenides Cretensis. Item magi Persarum, & Asiatici Brachmani, Aethiopum gymnosophistæ, & Memphisitici vates, Gallorum Druides, & Sibyllæ eo ipso excelluerunt. Ad quam quidem propheticam spiritus correptionē nonnunq̃ præuiæ quædam ceremoniæ, & officij auiditas, sacrorumq; communio plurimum præstant: sicuti de Balaam exemplificat scriptura. Et alibi de applicatione ephod: & Evangelista testatur de Caypha, quia prophetauit, cum esset pontifex anni illius. Atq; hinc

1. Reg. 10.
& 11.

Actuum 2.

Nem. xxii.
1. Reg. 30.
Ioannis xi.

hinc Hebræorum Mecubales etiam prophetandi artificium commentari ausi sunt. Transeo quæ circa ista Hebræorum theologi de triginta duabus semetipsum intelligentiæ profunda contemplatione tractant, & quæ Augustinus de gradibus tetigit. Albertus de receptionibus formarum, quarum ille septem modos refert in somnijs, & totidem in vigilia apparitiones. De quibus vnum hoc duntaxat admonemus considerandum: Non semper diuina numina prophetis forinsecus occurrere in conspectum aut colloquium, sed sæpiissime illa intrinsecus causari, cum videlicet mens prophetæ diuinum lumen concipit, cuius illustratio effusa radijs suis per singula media vsq; in hoc crassum corpus etiam sensus ipsos suæ felicitatis reddit participes, & ex intellectu per rationem & imaginationem ac passim per totam animam vsq; ad sensuum instrumenta intrinsecus progrediens, in illis euadit obiectum, vt vox, vel lumen, vel visio, vel sermo, vnumquemq; sensuum propria sua conditione mouens: & id quidem multis prophetis contigit, alijs quidem in vigilijs, alijs vero in somnijs. Sic legimus apud Platonem & Proculum de Socrate: illum non solum intelligibili influxu, sed etiam per vocem & colloquium inspiratum fuisse: multo tamen facilius hæc in somnijs proueniunt. sed de hoc hætenus. Quin ad propositum nostrum reuertamur: Est itaque prophetica theologia quæ ex intuitiua inspiratione inconcussum verbum dei docet, Autoritas autem & argumenta quibus corroboratur illius veritas, non sunt hominum placita, non longi temporis vsus, non sapientum excogitata commenta, non sectarum magnifica decreta, non syllogismi, non enthimemata, non inductiones, non ob-

Theologi
prophetici
quid.

328 DE THEOLOGIA PROPH.

ligationes, non insolubiles consequentiae, sed diuina
 oracula sibi inuicē consonantia in vniuersa ecclesia vna
 nima ac stabili cōsensu recepta, miraculis, prodigijs, por
 tentis & omnimoda sanctitate vitęq; discrimine, ac ipso
 effusi sanguinis testimonio probata: doctores aut hu
 ius propheticae theologiae habemus Moysen, Iob, Da
 uid, Salomonem, & plerosque alios veteris testamenti
 canonicos scriptores & prophetas. Noui autem testa
 menti doctores habemus apostolos & euāgelistas. At
 que vero hi omnes licet spiritus sancto repleti fuerint, om
 nes tamen alicubi a veritate defecerunt, & secundum
 quid fuerunt mendaces, non quod scienter, quod astu
 aliquid mentiti sint, hoc enim dicere perniciosissimus,
 atque Arrii ac Sabellij haeresibus maior & periculosior
 error est, totius canonicae scripturae subuertens autori
 tatem, in quo tamen tam maximo errore fuit olim ma
 gnus ille ac sanctus Hieronymus, de reprehensione Pe
 tri, disputans aduersus Augustinum: dixerat enim Hie
 ronymus Paulum astu mentitum. Quod si concessum
 fuerit, & in sacra scriptura tale mendacium admissum
 fuerit, mox (vt ait Augustinus) tota sacrarum lite
 rarum certitudo corrueret. Cui sic monenti post
 plures contradictiones & erroris sui defensiones, tan
 dem agnito errore, & cognita veritate cessit Hierony
 mus. Quod ergo dico, sacros scriptores secundū quid
 alicubi fuisse mendaces, intelligi volo, non sponte er
 rantes, sed aut humanitus lapsos, aut mutata dei sen
 tentia deficientes. Sic defecit Moyses qui pollicitus
 erat populo Israel, vt educeret eum de Aegypto, &
 introduceret in terram promissam: & eduxit quidem
 de Aegypto, sed ad terram promissam non perduxit.
 Defecit Ionas Niniuitis cladem in quadagesimū diē
 praeun

Canōnici
 scriptores
 alicubi se
 cundū qd
 errauerūt.

Hierony
 mi error
 Exod. 6
 Num. 2

Iona. 3

prænuntians, quæ tamen dilata est. Defecit Helias prædicēs mala vctura in diebus Achab quæ etiā vsq̃ i obitū Achab dilata sunt. Defecit Isaias prædicens mortē Ezechie in crastinū, quæ vsq̃ ad annos qundecim, progata est. Defecerūt & alij prophetæ & ipsorū oīa vaticinia reperiuntur aliquando sublata aut suspensa. Defecerunt etiam apostoli & euangelistæ. Defecit Petrus quando reprehensus est à Paulo. Defecit Matthæus quādo scripsit Christum nondum mortuum, dum lancea latus eius aperuit. Verum iste defectus non est defectus spiritus sancti, sed aut defectus prophetæ, non bene percipiētis quid suggerat spiritus, vel indicet visio, aut ex aliqua mutatiōe facta in ijs de quibus vaticinabatur, vnde contingit oraculi sententiam mutari, aut differri. Hinc contingit omnes prophetas & scriptores in aliquibus videri mendaces iuxta scripturam, dicentem: Omnis homo mendax. Solus autem Christus deus & homo, nunq̃ repertus est, nec reperietur mendax, nec verba eius mutabuntur aut deficient, qui solus expers mendacij, & erroris oracula nunq̃ irritanda protulit, sicut ipse dixit: Cælum & terra transibunt, verba autē mea non præteribunt. & quia oīs veritas est per spiritū sanctum, solus Christus hūc spm̃ sanctum firmiter possidet, & nunq̃ dimittetur ab eo, sed requiescit in illo. Nō sic de alijs: nā venit spiritus sup̃ Moysen, sed in percussione petreæ ablatu fuit. Venit super Aaron, sed i pectō vituli recessit. Venit sup̃ Mariā sororē illorū, sed in murmuratiōe cōtra Moysen reliquit illā. Venit super Saulē, Dauid, Solomonem, Isaiam, & reliquos, sed non requieuit in illis. Neq̃ vero prophetæ semp sunt prophetæ, siue videntes, prædicentesq̃; neq̃ habitus cōtinuus est prophetia, sed donum & passio & spiritus

Esai. 13

Gal. 2

X v transiens:

350 DE THEOLOGIA PROPHET.

transiens: & cum nullus sit qui non peccet, nullus est à quo non recedat spiritus & ad tempus saltem relinquit, nisi à solo filio dei Iesu Christo, de quo ideo dictum fuit ad Iohannem: Super quem videris spiritum descendentem & manentem in eo, hic est filius dei, qui baptizat in spiritu sancto, potens illum etiam alijs impartiri. Vnde (quemadmodum ait Simonides) solus deus habet hunc honorem quod sit metaphysicus, ita & nos vere dicere poterimus: Solus Christus habet hunc honorem quod sit theologus: neque tamen propterea quis putet veteris testamenti scripturas, post natum ex illis diuino partu Christi euangelium, idcirco tanquam efferas & mortuas, viuunt enim semper summa in autoritate: ex illis apostoli sua probarunt dogmata, & sine illarum testimonio locuti sunt nihil, ad illas nos remittit ipse CHRISTVS scrutandas, cuius euangelium scripturas illas non soluit, sed adimpleuit, vsque ad minimum iota & apicem. Sed de hoc latius differemus inferius. Illud adhuc aduertendum est etiam, ipsam sacram scripturam multis voluminibus suis deficere, quod ex ea ipsa facile conuincitur: Nam Moyses citat libros bellorum domini, & Iosue librum iustorum, Hester libros memorabilium, & Machabæorum liber citat libros sanctos de Spartiatis, & Paralipomenon commemorat libros lamentationum, libros Samuelis videntis, libros Nathan, Gad, Semeiæ, Hadad, Ahie Silonitis, & Iesu filij Hammonij prophetarum. Citat Iudas in epistola Canonica librum Henoch. Citatur à fide dignis liber Abrahæ patriarchæ, qui omnes periit & nusquam sunt. Iam vero & qui habentur in manibus, non omnes equali lance recepti sunt. Nam multa hinc inde capitula, atq; totus Machabæorum liber inter

Ioh. 5

Sacra scriptura multos libros desiderat.

in apocrypha sunt. Idem etiā in euangelij & epistolis accidit. Nam Dionysius euangelium citat Bartholomęi, & Hieronymus meminit euangelij secundum Nazareos, & Lucas in præfatione euangelij sui, plures ait euangelium scribere adgressos, quę omnia perierūt & amplius non sunt, & plura illorum, quia ab hæreticis deprauata sunt, aut incertis autoribus inuulgata, nec à patribus recepta sunt, nec ab ecclesia adprobata. Taceo interim pseudoprophetas, qui subintroierunt propter vanam gloriā prophetantes quę spiritus sanctus non suggerit, sed inaudita quædam mendacia, quę non sunt de veritate scripturę, nec ad vnitatem spūs, nec ad pacem ecclesię: sectas introducunt, & quasi dei consiliarios sese procaci temeritate constituentes, Psal. 49 audient testamentū domini assumere per os suum, & scribere vaticinia & euangelia quę omnia aut heretica sunt, aut apocrypha, nec sacro canoni inserta, quemadmodū de apostolorū canonibus manifestū est. Sed & ipsa Salomonis cantica in sacro Hebræorū canone inserta non fuerūt, nisi prius castigata & cōprobata ab Isaia propheta. Iam ex his facile patet, quō ipsa etiam vera theologia, sacra videlicet scriptura, multis voluminibus suis priuata & quodammodo mæca videri posset, ac pauci admodum ex multis veri ac certi supersint, qui tantum libri vitę sacrum canonem constituent.

¶ De verbo dei.

CAP. C.

EN audistis modo quā sint omnes disciplinę ambiguar, quę bisulcatę, quę incertę, quę plenę periculo: vt quantum ex ipsis est nescire cogamur, vbi nam quiescat veritas, etiā in theologia, nisi sit qui habeat clauem scientię & discretionis. Clausum enim Verbū dei
est

est veritatis armarium, variisq; obductum mysterijs, atque ipsis etiam sapientibus & sanctis præclusum.

Qua ad tantum tam incōprehensum thesaurum nobis paretur ingressus. Clavis autem hæc sola est (nec quicquam aliud) q̄ verbum dei. hoc solum discernit oēm vñ speciemq; verborum, & quis sermo ex arte sophistica veniat, non veritatem, sed eius quandam præferens imaginem: & quis sermo veritatem non in specie & fuco, sed in esse & ratione possideat, dijudicat. In ipso omnis ars malitiæ & mēdaciōrum superatur, neque argumentationes, neque syllogismi, neque vllæ sophismatum versutiæ contra ipsum stare possunt.

Qui illi non acquiescit vel ab illo dissentit, is (vt inquit Paulus) superbus est, & nihil sciens. Igitur ad ipsum verbum dei oportet nos omnes scientiarum disciplinas & opiniones (tanquam ad lydium lapidem aurū) examinare, atq; in omnibus eo ccu ad solidissimā petrā confugere. Atq; ex eo solo oīm rerū veritatē venari, ac de omnibus disciplinis, de oīm opinionibus & cōmentis iudicare, nec vllorū quorumcūq; doctissimorum aut sanctissimorū dogmatibus, glossis, commentis cæterisq; dictis alligari, quicūq; citra vel vltra diuini verbi auctoritatem loquuntur. Quodcūq; enim (vt ait Gregorius) ab eo auctoritatem non habet, eadem facilitate cōtemnitur qua probatur. Huius autē verbi scientiam nulla schola philosophorum, nulla theologorum Sorbona, nec quorumcūq; scholasticorum gymnasia nobis tradidere, sed solus deus atque Iesus Christus, per sp̄m sanctum in illis scripturis quæ canonicæ vocantur, quibus iuxta diuinum præceptum nihil addere licet nihilq; detrudere. Quisquis enim (etiam si angelus de cælo) id egerit, anathema est, & à lege domini

Omnitū scri-
pta ad tier-
bū dei exa-
minanda.

domini maledictus est. Huius scripturæ tanta maiestas est, tanta energia, vt nulla extrema commentaria nullas humanas nec angelicas glossas patiatur. Nec tanq̃ cerea ad humanorū ingeniorum placita se flecti permittat, nec more humanarum fabularum in varios sensus se tanquam Proteus aliquis poeticus transformari aut transfundi patiatur, sed sibi ipsi sufficiens, seipsum exponit & interpretatur, & omnes iudicans, à nullo iudicatur. Maior em̃ est eius autoritas (vt ait Augustinus) q̃ omnis humani ingenij perspicacitas. vnum em̃ constantem simplicem & sanctum sensum habet, quo solo cōstat veritas, q̃ solo pugnatur & vincit. Cæteri vero extra hunc sensum morales, mystici, cosmologici, typici, anagogici, tropologici, & allegorici, quibus pleriq̃ illā varijs ac peregrinis coloribus depingunt, docere quidem nos & persuadere ad plebis ædificationē recte & vere aliqua possunt. Verum ad autoritatē verbi dei confirmandam, probare aliquid vel impugnare siue reprobare non possunt. Nam adducat quis in certamen horū aliquē sensum, citet etiā eius quantumcunq̃ grauem autorem, citet interpretem, citet glossam, citet expositionem quorumlibet sanctorum patrum, non ita nos astringunt, quin liceat eluctari. Ex litera autem scripturæ, ex illius ductu & ordine vincula neuntur, quæ nemo perumpere, nemo euadere potest, quin omnes argumentationū machinas elidens ac dissipans, dicere ac fateri compellat, quin digitus dei est, quin nunquam sic locutus est homo, quin non vt scribæ & pharisæi loquitur, sed vt potestatem habens. Eius vero autores diuinitus inspirati canonem nobis saluberrima autoritate fecerūt, cuius ea magnificētia est, vt cuncta ei credamus oportet

Scripturæ
sacre sen-
sus unicus

ret, & quicquid pronuntiauerit & docuerit, hoc absq[ue]
 vlla retractatione firmum & sanctum teneatur. Sicut
 de hoc locutus est Augustinus se solum eis libris, qui
 canonici appellantur, hunc honorem deferre, vt nul-
 lum scriptorum eorum errasse firmissime credat. Cæ-
 teris autem quantalibet doctrina sanctitateq[ue] polleat
 se nolle credere, nisi euidenti ratione ex diuinis literis,
 quod à vero non abhorreat persuadeant. Ad has nos
 relegat Christus, docens, vt scrutemur scripturas. Ex
 illis iubet nos Apostolus omnia probare, vt teneam[us]
 quæ bona sunt, atq[ue] probare spiritus, vtrū ex deo sint,
 ac in illis potentem esse de omnibus rationem redde-
 re, & contradicentes redarguere, vt sic spirituales effe-
 cti omnia diiudicemus, & à nullo diiudicemur. Harū
 autem scripturarum (dico canonicarum) veritas & i-
 telligentia à sola dei reuelantis autoritate dependet,
 quæ non vilo sensuum iudicio, nulla ratione discurre-
 re, nullo syllogismo demonstrante, nulla scientia, nul-
 la speculatione, nulla contemplatione, nullis denique
 humanis viribus comprehendendi potest, nisi sola fide in
 IESVM CHRISTVM, à deo patre per spiritum san-
 ctum in animam nostram transfusa. Quæ tanto qui-
 dem superior est atque stabiliior omni humanarum sci-
 entiarum credulitate, quanto deus ipse hominibus est
 sublimior & veracior. Sed quid veracior? in eo solus de-
 us verax, omnis homo mendax. omne igitur quod ex
 hac veritate non est, error est, sicut quod ex fide non
 est, peccatum est. Deus enim solus fontem veritatis
 continet, à quo haurire necesse est, qui vera dogmata
 cupit, cum nulla sit nec haberi possit, de secretis natu-
 rarum, de substantiis separatis, deq[ue] ipsorum autore deo
 scientia, nisi diuinitus reuelata. Diuina enim huma-
 nis

Augustinus
 e scriptu-
 ra canoni-
 ca.

1. Ioh. 5

Thef. 5
 Ioh. 4

Cor. 2

Gal. 1. 15
 Rom. 2. 5

nis viribus non tanguntur, & naturalia quouis momēto sensum effugiunt: quo fit, vt quam nos de his scientiam putamus, is error sit & falsitas, quod ita Isaïas impropere Chaldaeorum philosophis & sapientibus ad eos dicens: Sapientia tua & scientia tua, ea ipsa decipit te, defecisti in multitudine adinventionum tuarū, Cauet summa vigilantia grammaticus ne quid peccet in sermone, incultūque aut barbarum verbum proferat, vitæ autem sordes atque peccata interim cōtēnit: similiter & poeta mauult vitæ claudicare quàm carmine: & historicus regum & populorum gesta tēporumq; series literis & memoriæ mandat, propriæ vitæ nullam tenet rationem: & si teneat, nolit, pudēte confiteri. Rhetor plus horret orationis inelegantiam quàm vitæ deformitatem: dialecticus mauult manifestam veritatem abnegare, quàm ab aduersaria vna syllogistica conclusiuncula discedere. Arithmetici & Geometræ omnia numerant & metiuntur, animæ autem & vitæ numeros mensurāsque negligunt. Musici quoque sonos atque cantus tractant contemptis moribus animiq; dissonantijs, cuiusmodi Diogenes Sinopeus citabat, qui lyre chordas ad harmoniam congrue aptitarent, animi autem mores inconcinnos & incompositos habuissent. Lustrant cælos & sydera astrologi, & quid venturum sit in mundo prædiuinantur alijs, quæ autem sibiipsis quotidie presentia imminēt, non attendunt. Cosmimetæ notitiam dant terrarum, formas montium, cursus fluminum, limites prouinciarum, cæterum neq; meliorem hominem faciunt neq; saniozem. Philosophi rerum causas & principia magna iactantia inuestigant, ipsum autem deum omnium creatorem negligunt & ignorāt.

Inter

Esaïa. 74.

Inter principes & magistratus nulla est pax, & alter in alterius exitium ducitur leui compendio. Curant ægrotorum corpora medici, & proprias negligunt animas. Iuristæ humanarum legum obseruantissimi diuina præcepta transgrediuntur, quocirca pro uerbis cessit. Nec medicum bene viuere, nec iuristam bene mori: quod medici genus hominum sit intemperatissimum, iuristæ autem omnium qui viuunt nequissimi, atque quod continuo videmus & vnus illorum non infamæ famæ Baldus iuris interpretes testatur, subitanea morte frequenter extinguuntur. Theologi autem dei mandata sacratè dogmata nobis clamando prædicant, viuendo autem lege destituunt, maluntque dei cognitores videri quàm esse amatores, atque vtinam non etiã multum illorum sub prætextu theologiæ defenderent doctrinam satanæ, veritatem verbi dei conculcantes atque damnantes. Nunc igitur qui cætera nouit omnia recte loqui & scribere, carminisque vires, seculorum vices, arguendi rationes, orationisque ornatus, rhetoricosque colores & multarum rerum memoriam teneat, numerorum proportionem atque sortes, vocum omnium harmoniam, saltationumque modos, quantitatum omnium mensuras, radiorum omnium inflexus atque reflexus, terræ marisque situs, ac magnitudines ædificiorum, omnium machinarum varias structuras, bellorum certamina, aruorum cultus, animalium capturas, pastiones & sagimina, & omnem speciem rusticationis, omnem mechanicarum artium & opificum industriam, picturam, statuariam, fusoriam, fabrilem, institoriam, & nauigatoriã, aëtorum cursus, atque in hac inferiora influxus, factorumque ingeniosas prædictiones, & quæcunque futurorum occultorumque diuinacula, & inexpugnabilia magicarum

num artiū portenta & plus q̄ magica, cabalistica arca
na, rerumq; oīm naturalīū causas, transcendentīūq; al-
tissimas sedes & naturas, morū censuras, reipublicę va-
rias administrationes, domesticasq; disciplinas, reme-
dia morborū, medicaminū vires, illorumq; agnitionē
& mixtiones, obsoniorūq; lautissimos adparatus, ver-
tere rerum species, & ex oīmibus elicere mundi spiritū.
Sciat etiam vtraq; iura, aduocationūq; forenses tragœ-
dias, Sorbonicas contentiones, cucullionū hypocrises,
& sanctorū patrū pias de diuinis traditiones: is inquā
qui hæc & si qua reliqua sint oīa norit, tñ nihil scit, nisi
sciat voluntatē verbi dei, & fecerit illā: qui oīa didicit,
& hoc nō didicit, frustra didicit, frustra scit oīa. In diui-
no verbo via est, in illo norma est, in illo mera est quo
tendere oportet, q̄ nolit errare, & veritatē attingere:
oēs reliquę sciētię temporī & obliuioni subiectę sunt,
quin nō solū hæ sciētię & artes, sed & hę literę & chara-
cteres & linguę qbus vtimur, peribūt, & resurgēt alię,
& fortasse iam sæpius extinctę fuerūt, & sæpius iterū
resurrexerūt. Neq; ipsa orthographię ratio semper eadē
fuit, nec similis apud oēs, vel eodē seculo, & latinę lin-
guę genuina p̄nuntiatio hodie nusq̄ est, & prisci He-
bræorū characteres perierūt, & nō est eorū memoria,
sed q̄s nouos adinuenit Esdras, & lingua eorū a Chal-
dæis corrupta est, qd oībus fere linguis cōtigit, vt nul-
la hodie sit, q̄ suā antiquitatē agnoscat vel intelligat,
subnascētibus vicissim nouis vocabulis, delectisq; ve-
terib⁹, illisq; porro rursus restitutis: adeo nihil stabile,
nihil diuturnū. Deniq; Terētiana sentētia ē: nihil eē iā
dictū qd nō sit dictū prius: ita forte nec factū, qd nō sit
factū prius: quin & bōbardā cui⁹ recēs Germanorū in-
uētum purant fere oēs, nōnulli (inē q̄s est Volaterra-
nus)

Sine verbo
dei oīa sci-
re, est nihil
scire.

Lingue
oēs corrū-
ptę,

nus) prisco æuo vſitatā fuiſſe, vel ex Vergilij verſiculis conuincere volunt:

Verg. in yi.

Vidi & crudeles dantem Salmonea pernas,
Dum flammās Iouis & ſonitus imitatur Olympi,
Quatuor hic inuectus equis, & lampada quaſians
Per Graium populos, mediæq; per Elidis urbem
Ibat ouans, diuumq; ſibi poſcebat honorem
Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen

Eccleſi. i.

Aëre & quadrupedum curſu ſimularer equorum.

Nihil notū
eſt.

Nōne de hoc locutus eſt Eccleſiaſtes, inquiēs: Quid eſt qđ fuit, ipſm qđ factū eſt? Quid eſt qđ factū eſt? ipſm qđ faciendū eſt. Nihil ſub ſole nouū, nec valet quiſq; dicere: Ecce hoc recens eſt, iam em̄ preceſſit in ſeculis, q̄ fuerūt añ nos, nō eſt priorū memoria, ſed nec eorū qui dē q̄ poſtea futura ſunt, erit recordatio apud eos q̄ futuri ſunt in nouiſſimo. Et paulo inferius ait: Moritur doctus ſimul & indoctus, qđ ergo hic dicemus: niſi qđ oēs ſciētiæ & artes obliuiōi & morti ſubijciunt, nec p̄petuo manebūt in anima, ſed vna cū morte tranſibūt in mortē, dicēte Chriſto: quia oīs plāratio quā nō plātauerit pater celeſtis, eradicabit, & in ignē aternū mitetur, tm̄ abeſt vt ſciētia cōducatur immortalitati, ſolū aut verbū dei, manet in aternū. Cuius quidē cognitio nobis tam neceſſaria eſt, vt q̄ contēpſerit, qui neglexerit, qui nō audierit (teſte ipſomet verbo in ſcripturis ſacris) inducet ſup illū deus maledictionē, & perditionem, & iudiciū aternū. Nō eſt ergo, vt putetis ipſm ad ſolos theologos ptinere, ſed ad oēm hoīem, ſiue vir, ſiue mulier, ſiue ſenex, ſiue iuuenis, ſiue puer, ſiue indigena, ſiue aduena, ſiue pſelytus, oēs ad eius cognitionē p̄ data ſibi capacitatis grā obligari, & ab illo ne deſtucā diſcedendū. Hinc in veterē lege præcipit: Erunt

Matth. iſ.
& Marc. 7

Eſaia 40.
i. Petri 1.
Deut. xi.
& Hie. xi.

Theologia
æque ad
oēs hoīes
pertinet.

verba

verba hæc in corde tuo cūctis dieb. vitæ tuæ, & narra- Leui. 6. 12
 bis & mādabis ea filijs tuis & nepotibus custodire &
 facere ea. mediteris ea sedēs in domo tua, & ambu-
 lans in itinere, dormiēs ac cōsurgēs, & ligabis ea tanq̃
 signū in manu tua, erūtq; & mouebunt iter oculos tu- Iosue. 1. 8
 os, scribesq; ea in limine & ostijs domus tuæ. Sic Iosue
 legit oīa verba & cuncta q̃ scripta fuerāt in legis volu- Esdre 8.
 mine corā oīni multitudine, mulieribus, & paruulis,
 & aduenis. Et Esdras attulit librū legis corā oīni mul-
 titudine virorū & mulierū cūctisq; q̃ poterāt intellige- Mat. 16.
 re, & legit in eo aperte in platea. Et Christus iubet eū
 geliū suū prædicari oīni creaturæ, per vniuersum or-
 bem terrarū, idq; nō in tenebris, nō in aurem, nō clan-
 cularie, nō in cubiculis, nō ad aliq̃s segregatos mōros
 & scribas, sed palam in lumine, sup̃ tecta, ad populū, ad
 turbas. Sic em̃ ait ad ap̃los: Quod vobis dico, oībus Mat. x.
 dico. q̃d dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & q̃d
 in aurib. auditis, p̃dicare sup̃ tecta. Et Petrus in Actib⁹ Actuum x.
 ait: Præcepit nobis prædicare populo. Et Paulus iubet Ephē. 6.
 educari pueros in institutiōe & admonitione Christi.
 quin ipse Christus increpauit discipulos, phibētes par- Matt. 19.
 uulos ad illū accedere, quorū simplicitatē & humilita-
 tem, vt nullis prauis opinionibus præuentū, nec vllis
 humanis scientijs inflatū habētes animū diuinorū ver-
 borū auditori adeo necessariā esse docet, vt nisi quis
 sicut paruulus effectus, omnino ineptus sit regno dei.
 Hinc Chrysostomus in quadā homilia vult pueros p̃-
 cipue diuinis literis occupari debere, quin etiā domi at
 q; priuatim viros cū vxoribus & liberis inuicem de sa-
 cris literis disputare, ac vltro citroq; & ferre & inquire
 re sententiā. Et Nicena synodus decretis suis cauit, ne
 quis ē nūero Christianorū sacris Bibliorū libris careret.

340 DE SCIENTIARVM MAGISTRIS.

Scitote ergo nunc nihil esse in sacris literis tam arduū, tam profundū, tam difficile, tam absconditū, tam sctm, quod ad oēs Christifideles, nō pertineat: quōdve sic concreditū sit istis sesquipedalibus magistris nostris, vt id Christianū populū debeāt possintve celare: quin tota ipsa theologia, oñibus fidelibus cōmunis esse debet, vnicuiq; aut secundū capacitatē & mensurā donationis spūs sancti. Boni itaq; doctoris est vnicuiq; secundū id quod confert quantū capere potest distribuerē, illi quidē in lacte, alteri autem in solido cibo, & neminem necessariæ veritatis pastu defraudare.

¶ De scientiæ magistris.

C A P. CL.

TAndem vt me aliquñ recolligā, audistis ex his q̄ ex initio hucusq; dicta sunt, nihil aliud esse scientias & artes, q̄ hoīm traditiōes, a nobis bona in illos credulitate recepras, easq; oēs cōstare, nō nisi ex rebus dubijs & opiniōibus, per apparentes demonstratiōes: esseq; oēs non tam incertas, q̄ fallaces, q̄ simul etiam impias. Quocirca credere oñino impiū est illas posse nobis aliquā diuinitatis adferre beatitudinē: gentium hæc olim superstitio erat, qui rerū inuētores, & quos scientia vel arte aliqua præstare reliquis inuēbatur, eos diuinis honoribus venerabant, atq; in deorū suorū referebant numerū, templa, aras, & simulacra illis dedicantes, & sub varijs imaginibus illos colētes. Quemadmodū Vulcanus apud Aegyptios, cum esset primus philosophus, & naturæ principia in ignē referret, ipse deinceps p̄ igne cultus est: & Aesculapius (vt ait Celsus) quia rudē adhuc medicinā paulo subtilius exercuisset, in deorū numerū ob id receptus est. Atque hæc est illa nec vlla alia scientiæ deificatio, quā antiquus ille serpens huiusmōi deorū artifex primis parentibus

Tota theologia oibus fidelibus cōmunis.

Genteis te
rū nouarū
inuētores
pro dijs co
lebant.

tibus pollicebat, inquit: Eritis sicut dii, scientes bonū Genesis 31
& malū. In hoc ergo serpente gloriatur, qui gloriatur in

scientia. Nemo siquidē possidere poterit scientiā nisi
fauore serpentis, cuius dogmata non nisi prastigia
sunt, & finis semper malus est, vt etiam apud vulgus
in prouerbiū cesserit: Omnes scientes insanire: cui adsti- Prouerbis 1

pulatur etiam Aristoteles, dicens: Nullam magnā esse
scientiā absq; mixtura demētiæ: ipseq; Augustinus te-
statur multos sciendi desiderio amisisse sensum, nulla
res Christianæ religioni atq; fidei tam repugnat q̃ sci- Alia scientia crescen-
te uerbo dī
uino cecide-
runt.

entia, minusq; seinuicem compatiunt. Scimus em̃ ex
ecclesiasticis historijs, etiam experientia ipsa docti,
quō inualecente fide Christi ceciderint scientiæ, ita qd
maxima & potior earum pars penitus perierit: nam
magicæ illæ potētissimæ artes sic abierunt, vt ne vesti-
gia supersint: et tot philosophorū sectis vix vna restitit
Peripatetica, nec ea quidē integra. Neq; vero vnq̃ me-
lius habuit securiusq; quieuit ecclesia, q̃ dum scientiæ
illæ oēs in arctum deductæ erant: cum grāmatica nō
esset nisi apud vnū Alexandrū Gallum, dialecticæ præ-
esset Petrus Hispanus, rhetoricæ sufficeret Laurentius
Aquilegius, historijs Fasciculus temporū satisfaceret.
Pro mathematicis disciplinis Cōputus ecclesiasticus:
reliquis om̃ibus vnus satis esset Isidorus. Nunc vero
vbi linguarū peritia, dicendi ornatus, & autorū nume-
rus reuiuiscunt, inualescuntq; scientiæ, turbatur eccle-
siæ tranquillitas, & nouæ insurgūt hareses. Neq; vero
est vllū hoīm genus suscipiendæ Christianæ doctri-
næ idoneū, q̃ qui scientiæ opinionibus mentem
iam inhibitam habent. Hi em̃ tam pertinaces & obsti-
nati in suis opinionibus sunt, vt spiritui sc̃tō nullū lo-
cum relinquāt, ac proprijs viribus, proprioq; ingenio

sic innituntur atq; confidunt, vt nulli veritati credant
 nec admittant, nisi quā syllogisticis ratiōibus possunt
 ostendere. quæ aut proprijs viribus & industria inue-
 stigare aut intelligere nequeunt, rident atq; aspernant.
 Ideoq; Christus abscondit hanc a sapientibus & prū-
 dentibus, & reuelat eam paruulis: qui videlicet sunt
 pauperes spū, nullos scientiæ thesauros possidentes:
 qui sunt mundi corde, nullis scientiæ opinionibus in-
 quinati, & in quorū corde tanq̃ in tabula rasa nihil ad
 huc depictū est humanæ traditionū: qui sunt pacifi-
 ci, nō sectatores, nō contētiōsi, nec rixosis syllogismis
 veritatē expugnantes: & qui persecutionē patiunt pro
 pter veritatē & iustitiā, ab illis contentiōsis sophistis
 ac pro beanis & asinis rident, & traducunt in scholis
 phibent a pulpitis, eijciunt gymnasiis, nōnunq̃ calu-
 mniant hæretici: etiam periculū capitale in eos statuit,
 & diris supplicijs vita priuant. Sic Athenis olim Socra-
 tes veneno sublatu, Anaxagoras vltimo supplicio ad-
 iudicatu, Diagoras capitis libello accusatu, sed ille in-
 stantem necē sceleri fuga euasit. Inter Hebræorū etiam
 prophetas, Isaias in partes dissectus, Hieremias lapidi-
 bus obrutus, Ezechias cæsus, Daniel ad bestias damna-
 rus, Amos fuste occisus, Micheas in præcipitiū datu,
 Zacharias apud aram trucidatu, Helias a lezabele per-
 secutus, quæ & ipsa plurimos occidit prophetas. Quī
 & sanctus ille patriarcha Abraham in Chaldaicā for-
 nacem proiectus. Sic & Christi apostoli & discipuli in-
 finitiq; martyres diuinitatis Christi testes multiplici-
 bus tormētis occisi sunt. Omnes aut isti nō alia ex cau-
 sa, q̃ isti sanctius de deo sentirent, q̃ isti mundi sapiē-
 tes. Ecce hi qui sic in paupertate spūs, puritate cordis,
 & pace conscientiæ paruuli & humiles sunt, parati eti-
 am san-

Matth. xi.

Sapient. y.

Danie. 6.

ii. Paralip.

xliiii.

iii. Re. xix.

am sanguinē pro veritate effundere: hi in q̄ sunt, quib⁹
solis datur illa vera & edificās sapientia, q̄ nos in deo-
rū beatorū choros refert, ac in similes beatos deos trās-
format. Sicut hæc nos clare docet Christus, inquit: Matth. v.
Beati pauperes spū, qm̄ eorū est regnū dei. Beati mūdo
corde, qm̄ ipsi deū videbunt. Beati pacifici, qm̄ filij dei
vocabunt. Beati q̄ persecutionē patiunt propter iusti-
tiam, qm̄ ipsoꝝ est regnū calorū. Melius est ergo & vti-
lius idiotas & nihil oīno scientes existere, & per fidē
& charitatē credere, & proximū fieri deo, q̄ per subtili-
tates scientiarū elatos & superbientes cadere in posses-
sionē serpentis. Sic legimus in euangelij, quō Christ⁹ Matt. xxi.
ab idiotis, à rudi plebecula, & simplici populorū turba
susceptus est, qui à principibus sacerdotū, à legisperit⁹, Lucæ. xix.
à scribis, à magistris & rabinis respuebat, cōtemnebat, & xvii.
& ad mortē vsq; persecutus est. Hinc & Christus ipse Christus idē
apostolos suos nō rabinos, nō scribas, nō magistros, otas pro a-
nec sacerdotes elegit, sed ē rudi vulgo idiotas oīs lite- postolis ele-
raturæ pene expertes, inscios, & asinos. git.

¶ Ad encomium asini digressio.

CAP. CII.

Sed ne q̄s me calumniet, q̄ ap̄los vocarim asinos, Ad encomi-
si pius asini mysteria paululū quidē, sed non extra um asini dā-
positū digrediētes, paucis explicabim⁹: hunc em̄ gressio.
Hebræorū doctores fortitudinis ac roboris excelsi, pa-
tientiaq; & clemētiæ symbolū esse exponūt, eiusq; in-
fluxum à sephiroth qd̄ hochma, hoc est, sapientia dici-
tur, dependere. Eius nanq; conditiōes sapiētiæ discipu-
lo necessariae maximæ sunt. Viuit em̄ exiguo pabulo,
coq; qualicunq; contentus, tolerātissimus penuriæ, fa-
mis, laboris, plagarū, negligētiæ, oīnisq; persecutionis
patientissimus, simplicissimi ac pauperrimi spūs, vt ne
inter lactucas & carduos discernere sciat, corde inno-

344. AD ENCOMIVM ASINI DIGRES.

Columella
de asino.

Asinus in
auguriis sa-
lutaris,

Exodi xi.

Matthæi 1.

Zach. 9.
Matth. xxi.
Iohan. xii.

Gene. xxi.

Proverbia.

Centi ac mundo, ac bili carens, cum omnibus animanti-
bus pacem habens, omnibusq; oneribus patienter dor-
sum supponens, in quorū remunerationē caret pedi-
culis, raro morbis afficitur, tardiusq; q̄ vllū armentū
deficit. Plurima, inquit Columella, asini & necessaria
opera supra portionē respondent, cum & facilem ter-
ram aratro proscindat, & nō minima pondere vehicu-
la trahat. Iam vero molarū & conficiendi frumenti pe-
ne solennis est huius pecoris labor, omne rust tam necel-
sarium instrumentū desiderat asellum, qui pleraq; vīē
silia, & vehere in urbem, & reportare collo vel dorso
commode potest. In augurio etiam q̄ salutaris nuntius
sit asinus, testatur Valerius de C. Mario, qui olim
Austri & Aquilonis domitor, tandem patriæ hostis
declaratus, & à Sylla persecutus, cōsultore ac duce asi-
no Syllæ minas euasit, asinū autore fugæ & salutis ha-
buit, iamq; etiam in vetere lege sic asinū deus ipse ho-
norauit, vt cū iuberet omne primogenitū occidi in sa-
crificium, solis asinis cum hoībus pepercit, videlicet
permitteus hoīem pretio redimi, & pro asino ouem
commutari: hunc (quæ constans fama est) Christus
sue natiuitatis testem esse voluit, in hoc à manibus He-
rodis saluari voluit, atq; ipse asinus etiam contactu
corporis Christi consecratus est, crucisq; signaculo in-
signitus: nam Christus ipse pro redemptione humani
generis triumphaturus, ascendens in Hierusalē, testi-
bus euangelistis, hunc vectorē conscendit, sicut id ma-
gno mysterio per Zachariæ oraculū prædictū fuit: &
ipse elector pater Abraham asinis tantum equitasse
legitur, vt non inane sit illud apud vulgus vetus pro-
uerbium, quo dicitur: Asinum portare mysteria, quo
nunc ego vos egregios illos scientiarum p̄fessores,
quini-

quinimo Cumanos asinos admonitos volo, q̄ nisi hu-
 manarum scientiarum depositis sarcinis, ac leonina illa
 (non quidem à leone illo de tribu Iuda, sed ab illo qui Apoc. 5.
 circuit rugiens & quærens quem deuoret) mutuata
 pelle exuta, in nudos & puros asinos redieritis, esse vos i. Pct. 5
 portandis diuinæ sapientiæ mysterijs omnino penitus
 que inutiles: neq; vero Apuleius ille Megarensis ad Isi-
 dis sacra mysteria vnquam admissus fuisset, ni prius è
 philosopho versus fuisset in asinum. Legimus diuerso
 rum animantium miracula, elephantem Græcos pin-
 xisse characteres, eundem etiam Aristophani gramma-
 tico riualet Stephanopolidem puellam adamasse tra-
 dit Plutarchus, quin & draconem adamasse puellā Ae-
 tholidem apud eundem autorem legimus, eundem eti-
 am suum seruasse nutritium, & ad agniram vocem ac-
 currisse à multis creditū est. Et apud Pliniū legimus aspi-
 dē ad mensam cuiusdā quædie venire solitā, cū sensisset
 ab vno catulorū suorū hospitis filiū interemptū, in vio-
 lati hospitij pœnā necē intulisse catulo, nec postea spū
 dore in testū id reuersam. Recenset idem pantherā ob
 eductos è fouea catulos retulisse hoī gratias, & extra so-
 litudines eductū in viā publicā restituisse. Iā vero & Cy-
 rū à cane, & Romanæ vr̄bis conditores à lupa enutri-
 tos, cū essent expositi, celebratū est. Transeo delphinorū
 miracula, & leonū agnita bñficia relatasq; gratias. Ta-
 ceo vsq; Dauniā ac bouē Tarentinū à Pythagora mā-
 sufactos, horumq; similia p̄ multa: sed qd̄ omnīū p̄di-
 giorū vincit admirationē, Ammonius Alexandrinus
 summus suo tpe philosophus, diui Origenis & Porphy-
 rij p̄ceptor, asinū sapientiæ auditorē illis cōdiscipulū ha-
 buisse legitur: q̄netiā ex sacra bibliorū historia scimus asi-
 nū aliqñ p̄phetico spū donatū: nā cū Balaā vir sciēs &

346 AD ENCOMIVM ASINI DIGR.

propheta exiret, vt malediceret populo Israel, angelū
 dñi non vidit, vidit autē asinus & humana voce ad Iesse
 Num. 22. rē Balaā locutus est. Sic in q̄ sapissime videt simplex &
 rudis idiota, q̄ videre nō pōt deprauatus humanis scien
 tijs scholasticus doctor. Nonne Samson in maxilla asi
 ni in mandibula pulli asinarū, percussit & deleuit viros
 Iud. 15. Philistæorū? si uisq; orauit dñm, q̄ aperuit molarē dē
 tem in maxilla asini, & egressæ sunt aquæ vitæ, quibus
 haustis refocillati sunt spūs & vires eius? Nonne Chrs
 in bucca asinorū suorū simpliciū & rudiū idiotarū apo
 stolorū & discipulorū suorū, vicit & p̄cussit oēs philoso
 phos gentiū & legisperitos Iudæorū, oēm q; humanam
 sapientiam prostrauit atq; confecit, p̄pinans nobis ex
 illorū suorū asinorū maxilla aquas vitæ & sapientiæ
 æternæ? Iam vero in Ecclesiasticis historijs & sanctorū
 gestis varia & multa legimus illorum p̄cibus in diuersa
 animalia collata diuino munere bñficia, verū nullū vn
 q̄ animal à mortuis suscitātū legimus, p̄ter asinū illū quē
 beatus Germanus Britonū episcopus in vitam reuoca
 uit, q̄ in signi miraculo ostensum videtur asinum ipsum
 etiam post hanc vitam participare immortalitati. Ex
 his igitur quæ iam dicta sunt sole clarius liquet, nullum
 animal tam esse diuinitatis capax, quam asinum iū quē
 nisi vt uersi fueritis, diuina mysteria portare non pote
 rit. Proprium id olim apud Romanos Christianorū
 nomen erat, vt vocarentur asinarij, ipsamq; Christi ima
 ginem asininis auribus pingere solebant: testis horū est
 Tertullianus, quo circa iam non indignentur nec sibi
 opprobrio reputent nostri p̄rifices & abbaes, si apud
 istos scientiarum giganteos elephantes asini sint atq; vo
 centur: nec miretur Christianum vulgus si apud istos ec
 clesiarij p̄fectos & factorū nostrorum mystas, quo quis
 que

que doctior est, tãto int̃ reliq̃s fiat paucioris: nō em̃ faciunt ad asinorū aures lucinarū cantus & moduli, atq; nec asinorū insuauē & m̃ nime musicū rud̃ t̃ ad lyra cōsonare in puerbio est: atq; tñ ex asinorū osibus exēpta medulla omniū optime fiunt tibia; q̃ spū inflat̃, sicuti omniū auiū eloquentissimā canoritātē, ac cuiusq; lyrae aut cithare elegātissimos sonos longissime superāt atq; vincunt, ita religiosi isti idiotæ suo asinino clāgore oēs loquacissimos sophistas superāt atq; vinct̃. Sic legim⁹ nōnullos gentiliū philosophos ad Antoniu visendum venisse discedi grā, & breui sermone abs eo captos, cū rubore & verecūdia abscessisse. Legimus etiā simplicē & idiotā hoīem quendā in literis exercitatissimum ac versutissimū hæreticū paucis verbis deuicisse: ac reduxisse ad fidē, quē doctissimi viri & episcopi, q̃ ad Nicenū cōciliū cōuenerant, diuturna & anxia admodū disputatio nenō poterāt superare. Interrogat⁹ aut̃ postea ab amicis, quomō idiotæ cessisset, q̃ tātis restitisset doctissimis episcopis, respondit se episcopis facile pro verbis verba dedisse, huic aut̃ idiotæ q̃ non ex humana sapientia, sed ex spiritu loquebatur, resistere nequiuisse.

Prouer.

OPERIS PERORATIO.

¶ Vosigit̃ nunc o asini, q̃ iam cū vestris filiis subiugalis iussione Chri p̃ eius apostolos verā sapientiæ nuntios p̃lectoresq; in sc̃to eius euangelio soluti estis à caligine carnis & sanguinis, si diuinā hanc & verā nō ligi scientiæ boni & mali, sed ligni vitæ sapientiā assequitis, proiectis humanis scientiis, omniq; carnis & sanguinis indagine atq; discursu, qualescunq; illæ sint, siue in sermonū rationibus, siue in causarū perquisitionibus, siue in operum & effectuum meditationibus vagen-

Matt. 23
Luc. 16

Gen. 2

tur, iā nō in scholis philosophorū & gymnasijs sophistarū, sed ingressi in vosmetipsos cognoueris oīa : cōcreata est em̄ vobis oīm rerū notio, q̄d (vt fatentur Academi-
ci) ita sacrae literae attestant, quia creauit deus oīa valde bona, in optimo videlicet gradu in q̄ cōsistere possent. Is igit sicut creauit arbores plenas fructibus, sic & animas ceu rationales arbores creauit plenas formis & cognitionibus: sed p̄ p̄ctm̄ primi parentis velata sunt oīa, intrauitq; obliuio mater ignorantiæ. Amouete ergo nūc qui potestis velamen intellectus vestri, qui ignorantiae tenebris inuoluti estis. Euomite lethæū poculū qui vos metipsos obliuione inebriastis, euigilate ad verū lumen qui irrationali somno demulsi estis, & mox reuelata faciē transcenderis de claritate in claritatē : vncti enim estis a sctō (vt ait Iohannes) & nostis oīa, & iterū : non necesse habetis vt aliquis vos doceat, quia vnctio eius docet vos de omnibus. Ipse enim solus est qui dat os & sapiētiā, Dauid, Esaias, Ezechiel, Ieremias, Daniel, Iohannes Baptista, multiq; ceteri prophetae & apostoli literas non didicere, sed ex pastoribus, rusticis, & idioris effecti sunt rerum omnium doctissimi. Salomō in vni-
noctis somnio oīm superiorū & inferiorū sapiētia reple-
t⁹ est, simulatq; rerū gerendarū prudētia, adeo vt nullus ei par extiterit. Et oēs hi hoīes fuerūt mortales, sicut & vos estis, quin & peccatores. Dicitis forsan paucissimis admodū hęc cōtigisse. Et pauci q̄s equus amauit lupis aut ardēs euexit ad æthera virtus. Dñs geniti poruere. Sed nolite desperare, nō est abbreviata manus dñi oīm-
bus inuocātibus eū, qui illi fidele p̄stant obsequiū. An-
tonius & Barbarus ille seruus Ch̄rianus triduan⁹ p̄cib⁹ plenariā diuinorū noritiā (q̄d testat August.) consecuti sunt. Qui autē nō potestis cū p̄phetis & apostolis & sanctis illis vi-

illis viris claro & reuelato intellectu ea intueri, p̄cure-
tis intellectu ab his qui vero intuitu ea cōspexerūt: hæc
via q̄renda sup̄ est (sicut ait Hierony. ad Ruffinū) vt q̄d
p̄phetis & apl̄is spūs suggestit, vobis studio literarū q̄
rendū sit, earū in q̄ literarū, q̄ diuinis oraculis traditę, &
ab ecclesia vnānī cōsensu receptę sunt, nō q̄ huma-
nis ingenijs excogitatę sunt, quia hæc nō illustrāt intelle-
ctū, sed obtenebrescere faciūt. Igit̄ ad Moysen, ad p̄phe-
ras, ad Salomonē, ad euāgelistas, ad apostolos recurrē-
dū est, qui oīmoda doctrina, sapiētia, moribus, linguis,
vaticinijs, oraculis, p̄digijs, & sanctitate coruscātes, de
diuinis ex ipso deo, de inferiorib⁹ aut̄ supra hoīes locu-
ti sunt, oīa dei & naturę secreta nobis clara luce tradi-
derunt. Oīa em̄ dei & naturę secreta, oīs morū & legū
rō, oīs p̄teriorū, p̄sentīū & futurorū notitia, in ipsis sa-
cris bibliorū eloquijs tradunt̄. Quo ergo p̄cipites ruit̄
vos qui q̄ritis scientiā ab illis, q̄ ipsi in ingrendo omnē
ætate suā cōsumpserūt, & tēpus & industriā pdiderunt,
nec vllā veritatē inuenire potuerūt? O stulti & impij q̄
posthabētes dona spūs sancti laboratis vt à p̄fidis philo-
sophis & errorū magistris discatis ea q̄ à Ch̄o & sp̄iti-
tu sc̄tō suscipere deberet̄. An putabit̄ nos posse ex So-
cratis ignorantia haurire scientiā, ex Anaxagorę tene-
bris lucē, ex Democriti puteo virtutē, ex Empedoclis in-
sania prudentiā, ex Diogenis dolio pietatē, ex Carne-
adis & Archesilai stupore sensum, ex impio Aristotele &
p̄fido Auerroē scientiā, ex Platonīcorū sup̄stitione fi-
dē: Erratis admodū valde, & decipiēmini ab his q̄ fue-
rūt decepti. Sed reuocate vosmetipsos q̄ veritatis cupi-
di estis, discedite ab humanarū traditionū nebulis, ad sci-
scite verū lumē: Vox ecce de cēlo, vox de sursum docēs
& sole clarius oīdens. qd vobis iniq̄ estis, & scientiā
suscipere

suscipere cūctaminis: Audite oraculū Baruch: Deus in-
 qt est & nō existimabit alijs ad illū: adinuenit oēm viā
 disciplinā, & tradidit eā Iacob puero suo, & Israeli di-
 lecto suo, dās legē & p̄cepta, atq; ordinās sacrificia. post
 hæc in terris visus est, & cū hoībus cōuersatus est: vide-
 licet factus caro, & apto ore docēs q̄ in lege & pphetis
 ænigmatice tradiderat. Et ne putetis ad diuina dūtaxat
 & nō etiā ad naturalia hæc referri, audite qd de seipso re-
 stat sapiēs: Ipse inqt mihi dedit eorū q̄ sunt scientiā verā
 vt sciā dispositiones orbis terrarū, & virtutes elemento-
 rū, initū, cōsummationē, medietatē, & vicissitudines tē-
 porū: anni cursus, stellarū dispositiōes, naturas anima-
 liū, itā bestiarū, vim ventorū, cogitationes hoīm, differe-
 tias virgultorū, virtutes radicū, & q̄cūq; sunt abscondi-
 ta & improuisa didici: omniū em̄ artifex docuit me sapi-
 pientia. Indeficiēs em̄ est diuina sciētia, cui nihil celabit,
 nihil accedit, sed cōprehendit omnia. Scitote ergo nūc,
 q̄a nō multo labore istic opus est, sed fide & oratiōe: nō
 lōgītēporis studio, sed humilitate spūs, & mūdicia cor-
 dis: nō librorū multorū sumptuosa supellestīle, sed ex-
 purgato intellectu, & veritati veluti clauis cū sera coap-
 tato: nā librorū turba onerat discētē, non instruit: & q̄
 multos sequitur autores, errat cū multis. In vno sacro bi-
 bliorū volumine omīa cōtinentur, & tradūtur: ea autē le-
 ge vt nō nisi ab illustratis p̄cipiantur, ceteris sint para-
 bolæ & ænigmata multisq; signaculis p̄clusa. Orate igitur
 ad dñm deū in fide nihil hæsitantes, vt veniat agnus
 de tribu Iuda, ac librū vobis aperiat signatū, q̄ agnus so-
 lus est scītūs & verus, qui solus habet clauem scientiæ &
 discretiōis, qui aperit, & nemo claudit, qui claudit, &
 nemo pōt apire. Hic est Iesus Chrs verbū & fili' dei pa-
 tris, & sapiētia deificās, verus magister, factus hō sicut
 su

mus nos, vti nos p̄ficeret filios dei, sicut est ip̄e q̄ est b̄n-
dictus in oīa secula. Sed diuti⁹ sermocinando vltra cle-
sypdrā (vt dīr) declamem, hic oratiōis nostræ finis esto.

FINIS.

AD LECTOREM.

SI Verum est quod Oratius ait, Om̄e tulit punctū,
Squi miscuit vtile dulci, multis sane noībus hic liber
Agrippæ vobis gratiss. esse debet: nimis in q̄ dubi-
tes, plus ne sit frugis an iucūditatis. Itavera dicēdo dele-
ctat: & delectādo, veritatē in Democriti puteo demer-
sam, velut postliminio in lucē reuocat: dū oēs omnium
sciētias ad sacrā illā scripturā, diuinitus (vt in q̄t Aposto-
lus) inspiratā, velut ad Lydiū aliquē lapidē examinatrā
apposite sciteq; rē ipsam citra circuitiōnē aliq̄ explicās,
vt nullus Apelles penicillo meli⁹ exprimere potuisset.
Verū siq; forte rā tenellæ sunt aures, vt mordacē hāc
veritatē ferre æquo animo nequeant, atq; ob id lingua
viperina obloq; cœperint, nimis q̄d in suā p̄fessionem
quippiā minus p̄ dignitate dictū putēt, ij meminerint
se nihil aduersus auctore dicere: sed suam ipsorū scelera-
tā conscientiā, p̄dere. Nihil enī p̄sulariter in facultatē
aliq̄ scriptū est: sed generatim in oēs. Qui vitia sua agno-
uerit, cuiq; cōscientia secretā in aurem obganniuert, vt
Persius inquit, illū summa ope adniti decet, vt sese corri-
gat: sin minus, nihil in se dictū putet. Cōtra si quis meli-
ora cādide ac citra inuidentiā in mediū adferre poterit
is nō solū apud studiosos oēs, veretiam apud ipsum au-
ctorem se summam gratiam initurum, nihil ambigat.
Bene vale, Parisijs apud Sorbonam.

20

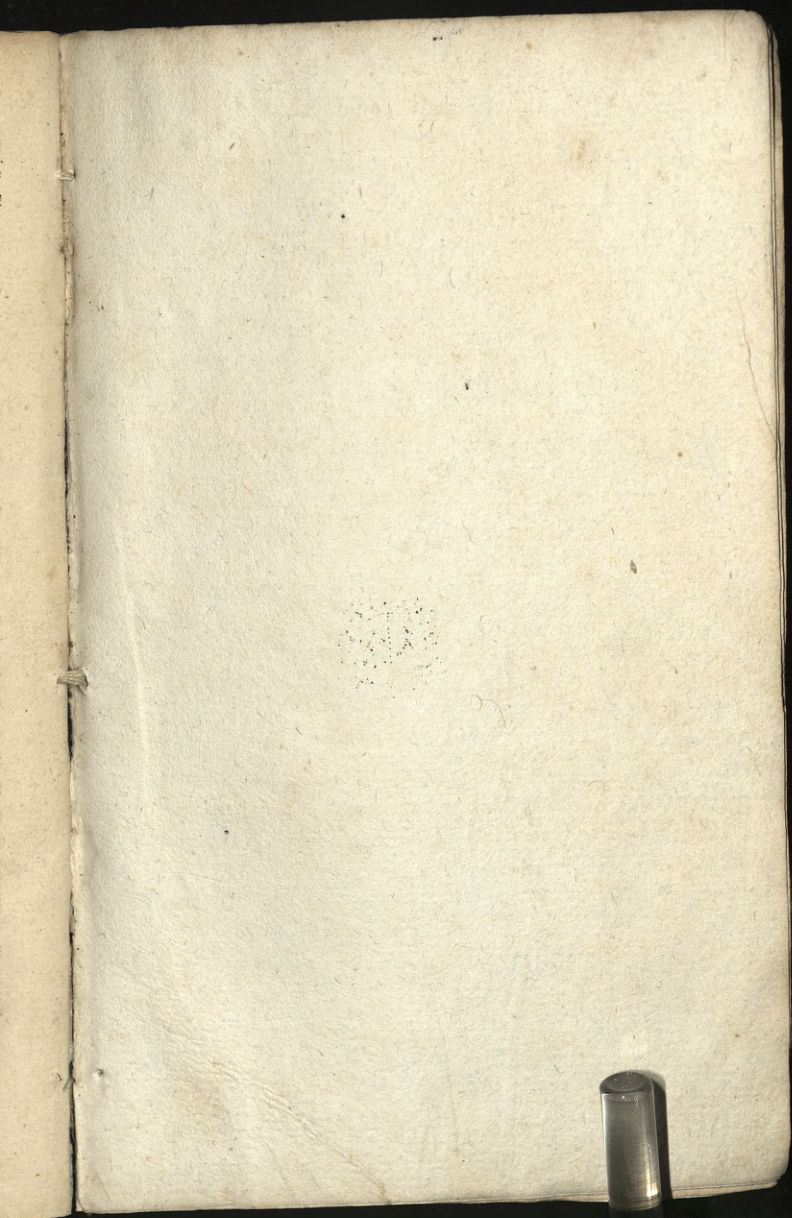
ef.
en
erc
gis

us
og
sz

G
G

G

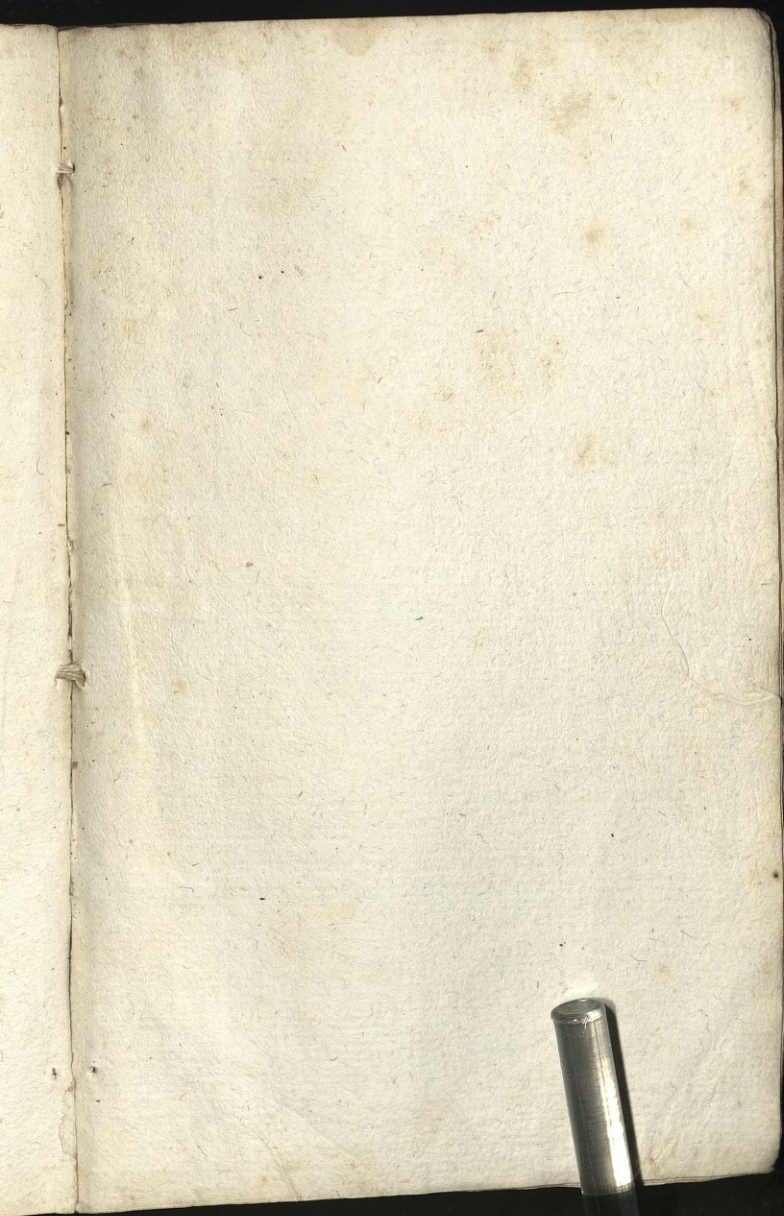
20

ef.
en
cro
gis

us
os
sz

G
G

G

20

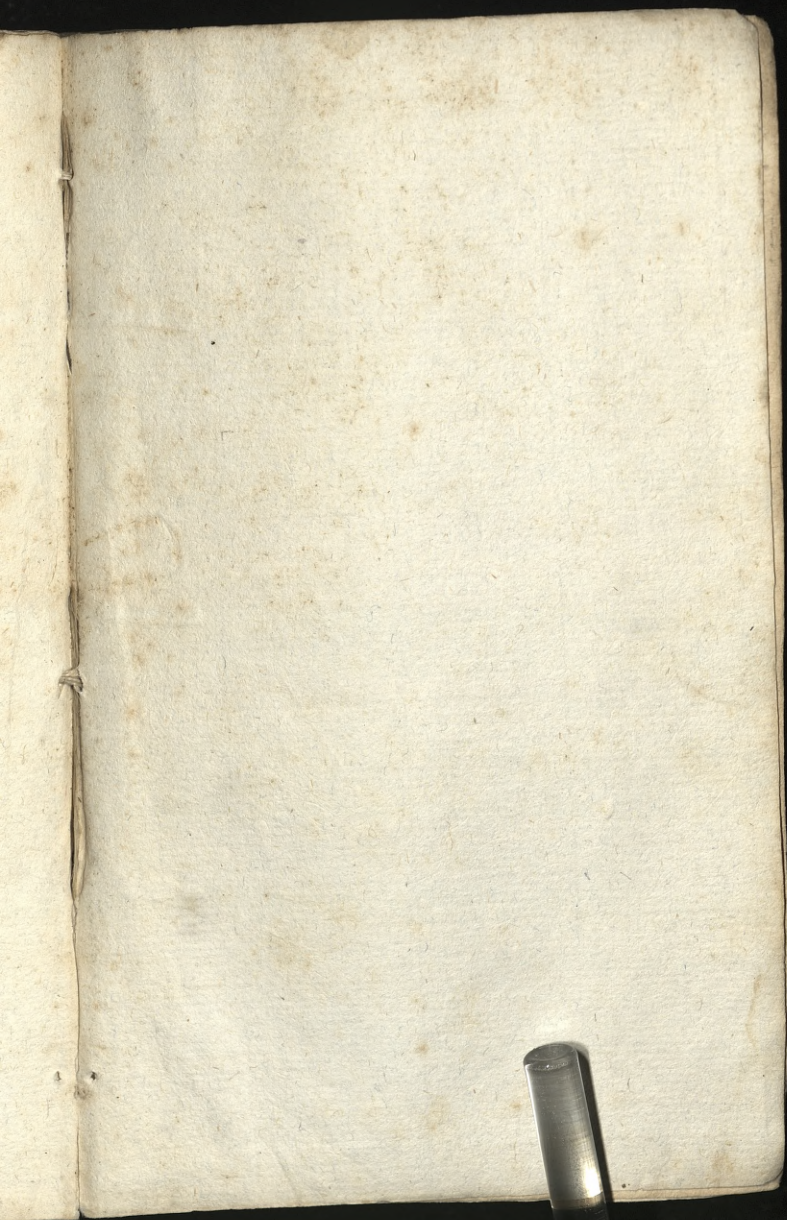
ef.
ent
era
gis

us
os
st

G
G

G

20

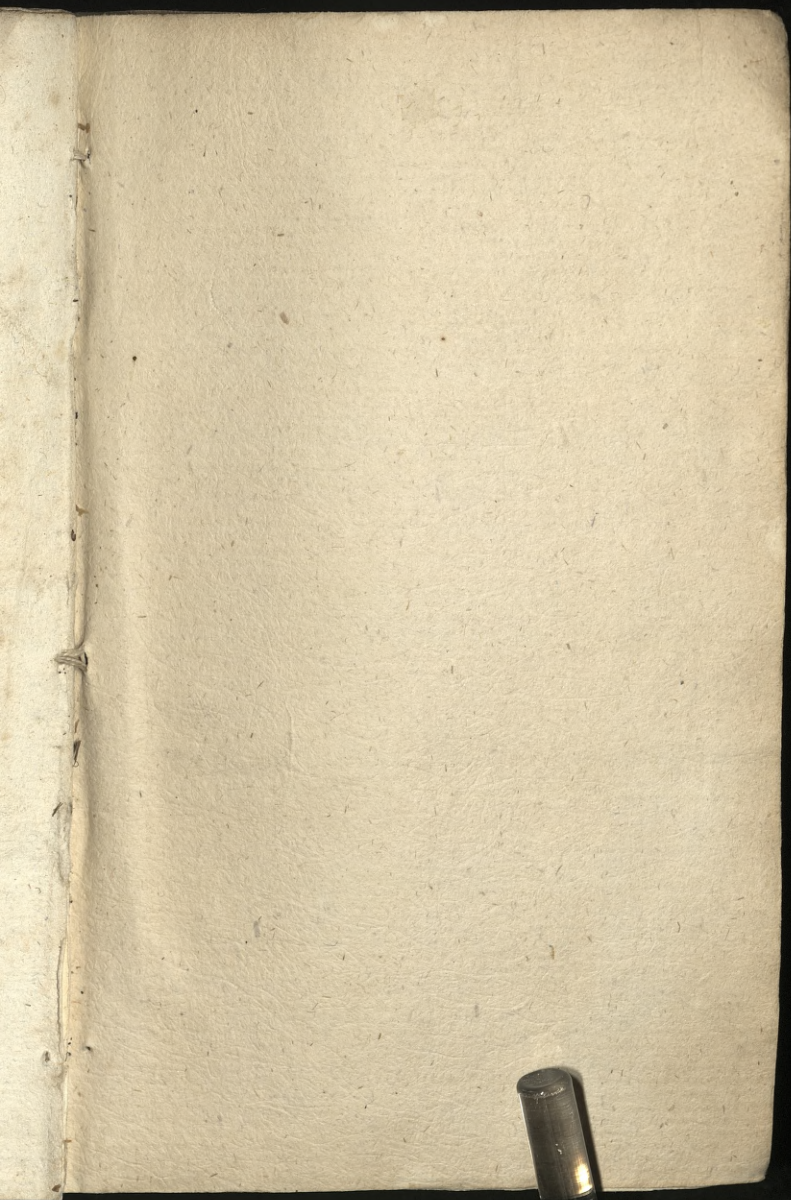
cf.
en
cro
gis

us
og
st

GG

G

20

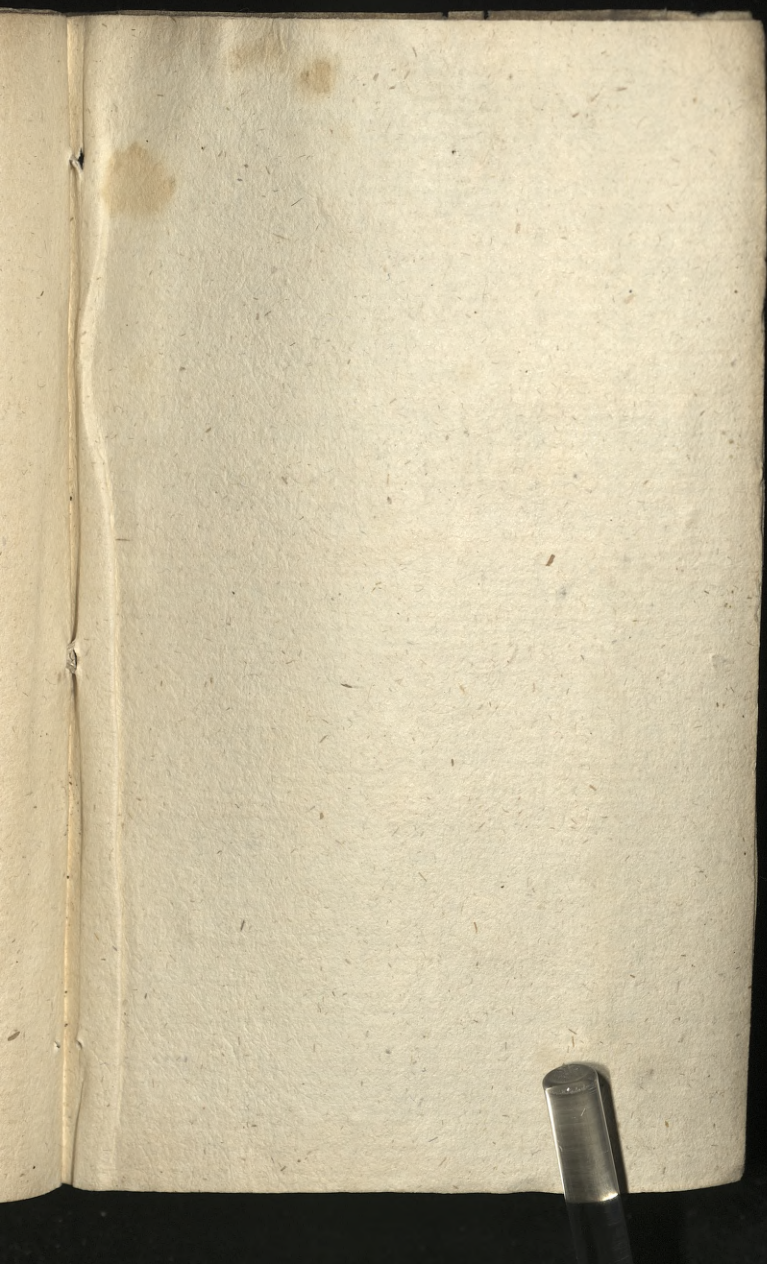
cf.
en
cro
gis

us
os
is

G
G

G

BIBLIOTEKA KÓRNICKA

13966

...noys me so **U**mo d'suau
memm' amey m' **o**u
d' reide sauy h'm' m' b' o
nyd e' m' m' m' m' m' m' m'
o'p'ed m' e' d' e' n' b' m' m'
r' m' m' m' m' m' m' m' m'
s' m' m' m' m' m' m' m' m'
m' s' m' m' m' m' m' m' m'
m' s' m' m' m' m' m' m' m'
m' m' m' m' m' m' m' m'
m' m' m' m' m' m' m' m'
m' m' m' m' m' m' m' m'
m' m' m' m' m' m' m' m'
m' m' m' m' m' m' m' m'

Handwritten text at the top of the page, possibly a title or description, including the word "Incertitudine".

488

Two columns of handwritten text in a Gothic script. The left column begins with a large red initial 'E'. The right column begins with a large red initial 'I'. The text is written in dark ink on aged, slightly stained parchment.